

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת וישב תשפ"ב

תיגוד

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

ה...ה אספקלריא לימי החנוכה תשפ"ב

ה אספקלריא לימי החנוכה / ישראל אברהם קלאר.....ה

ה חשוף זרוע קדשך וקרב קץ הישועה.....ה

ו יום כ"ד כסלו והכתרים שנקשרו לו.....ו

י אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים.... י
י "אין לכם חלק באלוקי ישראל" או "להשכיחם תורתך"?.....י

יז באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים..... יז
יז מאמר במעלות הלומד על מנת ללמד - ובו יתבאר גזירת היונים "להשכיחם תורתך".....יז

יח הלכות הזמן / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' 'תפילה כהלכתה' 'הליכות בת ישראל'..... יח
יח ימים של אורה - ימי החנוכה תשפ"ב..... יח

יט ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס..... יט
יט פרסומי ניסא מול מעלת תדיר..... יט

כ ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב..... כ
כ בגדר ברכת שעשה ניסים וברכת הרואה נר חנוכה האם ברכות המצוות או ברכות השבח..... כ

כא מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפט אהרן'..... כא
כא בענין קנין כסף בזמנינו ובדבר מצוה כבהדלקת נר חנוכה (אכסנאי)..... כא

כב מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'..... כב
כב כבתה אין זקוק לה אי חיישינן לחשדא..... כב

כג משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר - 'מאור המנחה', ויו"ר מכון אור כשלמה..... כג
כג הנרות שלא כבים לעולם..... כג

כד מאמר ל'זאת חנוכה': "מאי חנוכה"..... כד
כד פח..... כד

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... צב

החכם עיניו בראשו - לנוס מהנסיון – עדיף מאשר לעמוד בו | עמידה

בנסיון, כיצד?..... צב

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיך חיי, שבילי דירחא, ושא"ס צה

חנוכה ה'תשפ"ב - להאיר לבות בני ישראל..... צה

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... קא
הכרת הטוב – להודות ולהלל..... קא

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר..... קה
חנוכה – מעין אור הגאולה העתידה..... קה

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער..... קח

עבודת הדלקת המנורה בעקבתא דמשיחא..... קח

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק... קיח
הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשית לאבותינו בימים ההם

..... קיח

חינוך..... קכא

בנתיבות החינוך – הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י..... קכא

מאמר "הדלקה עושה מצוה" – הדרכה להורים ומחנכים..... קכא

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי קכה

מוסיף והולך..... קכה

חידות..... קכז

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ..... קכז

כתב חידה לחנוכה..... קכז

פיתרון כתב החידה לפרשת וישב: 'תמר'..... קכח

סיפור קבט

סיפור / הרב חיים רוטשטיין קבט

להדליק נרות של... יהלומים..... קבט

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק..... קלח

והדליקו נרות בחצרות קדשך – סיפור לחנוכה..... קלח

אספקלריא לימי החנוכה / ישראל אברהם קלאר

חשוף זרוע קדשך וקרב קץ הישועה

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנַתִּים יָמִים וּפְרָעָה חָלַם וּגּוֹ'. וַיִּשְׁלַח פְּרָעָה וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף וַיְרִיצֵהוּ מִן הַבּוֹר וַיִּגְלַח וַיַּחַלֵּף שְׂמֹלְתּוֹ וּגּוֹ' (שם, א-יד)

במדרש (בראשית רבה פרשה פט, א): 'ויהי מקץ שנתיים ימים, וכו'. דבר אחר, קץ שם לחושך (איוב כח, ג), זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפילה בבית האסורים, כיון שהגיע הקץ חלם פרעה חלום'.

יוסף הצדיק היה שרוי באותה שעה במצב חסר תקווה לכאורה, וכי היה יכול להעלות בדעתו שפרעה יחלום חלום ויבקש להעלותו מן הבור? אך ה' שם לחשכו קץ, וכשהגיעה עת הקץ המיועדת – תכף 'ויריצוהו מן הבור!', לא היה לו אפילו זמן לעכל את מה שקורה, הריצוהו!

ה' יתברך, צור ישראל וגואלו, ממתין ומייחל לבואו של רגע הקץ, 'ליל שימורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים', פירש הרמב"ן: 'כי שמר להם הדבר וכו', שיוציאם בלילה הזה בבוא הקץ מיד, כי בעתה אחישנה'. מאות שנים היו עבדים לפרעה, ובבוא הקץ – גורשו ממצרים! לא הספיק בצקם להחמיץ.

בעתה אחישנה

הכתוב אומר 'הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום – אני ה' בעתה אחישנה' (ישעיה ס, כב) "והגם שאני מתמהמה עתה, והעם חלשים ומעטים, הנה אני ה' בעתה אחישנה, בבוא העת המיועד אעשה הדבר בזריזות ואמלא את הבטחתי" (מלבי"ם). זהו פשטן של כתובים, וחז"ל דרשו 'זכו – אחישנה, לא זכו – בעתה'. אני ה' בעצמי כל יכול, ומה בכך שהעם חלשים ומעטים הם?! החשמונאים ינחלו נצחון! וכי מסוגלים קומץ חלשים לנצח את ממלכת יון האדירה? כן! כי האדם אינו פועל דבר, רק אני ה'! 'לעת תכין מטבח מצר המנבח – אז אגמור בשיר מזמור חנוכת המזבח'.

אם המצב נראה 'אבוד', כל הדרכים חסומות ונסתם כל חזון, נישא לבבנו אל כפים אל ק-ל בשמים, 'יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות' (תהלים קל, ז), וכפירוש מרן הס"ק מלכוביץ' זי"ע: להשי"ת יש הרבה דרכים איך לפדות את יהודי. ומהן שאינן יכולות כלל לעלות על הדעת.

*

בשיא החושך מתחיל האור

עת הקץ נעלמת לגמרי מן העין, אי אפשר לו לאדם לצפותה מראש כלל, ברם, יש מצבים מיוחדים שבהם יכול האדם לדעת בבירור שעתה בוא תבוא ישועתו, הקיץ הקץ.

ומה הם? כאשר הגיע האדם עד לתכלית שפל המצב, לא עלינו, שם קיימת האמונה הבהירה שקץ שם לחושך, והישועה בוא תבוא. אם הגיעה 'אילת השחר', שיא עוצמת שחרות האפילה, בידוע שכעת נגמר הלילה ויפציע האור! (תהלים כב, א. עפ"י מדרש שוחר טוב).

גלות יון נקראה 'חושך', כדרשת חז"ל על פסוק 'והארץ היתה תהו וגו' (בראשית רבה פרשה ב, ד). החשמונאים ידעו והאמינו כי נצח ישראל לא ישקר, ואם התחזק החושך באופן הגרוע ביותר, הרי שודאי הקיץ הקץ! ובכח זה יצאו להילחם את מלחמת ה', חלשים ומעטים היו, וכך גם נשארו, אך נמסרו גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים! כי כשבאה עת קץ החושך – אז הרבה עמו פדות.

וזרעתי את בית ישראל

זה מצבה של כנסת ישראל בגלות, מקרא מלא הוא: 'וזרעתי את בית ישראל וגו' (ירמיה לא, כו). כמו זריעה שנזרעה, הולכת ומרקיבה היא באדמה, ואך כשכמעט ולא נשאר ממנה מאומה, רק 'קוסטא דחיותא', אז מתחדשים לפתע פני האדמה והיא כפורחת עלתה נצה. כאשר 'כמעט שעברתי' אז בא 'קץ בבל' – זרובבל, לקץ שבעים נושעתי. וזו תפילתנו: 'חשוף זרוע קדשך וקרוב קץ הישועה וכו', כי ארכה לנו השעה ואין [נראה] קץ לימי הרעה'.

'והיה כעץ שתול על פלגי מים' – שיהיו ישראל ה'זרועים' בגלות נגאלים בעתם (פנים יפות, פרשת ראה, דברים יא, כח, עי"ש). 'אשר פ'ריו י'תן ב'עתו, ראשי תיבות נוטריקון 'א'דום פ'רס י'ון ב'בל'א, "בעתו" ראשי תיבות "ולירושלים עירך ברחמים תשוב"ב.

מייחלים אנו לעת שיקוים בנו הנאמר בהמשך הכתוב 'והיה כאשר שקדתי וגו', כן אשקוד עליהם לבנות ולנטוע, נאום ה' (ירמיה לא, כז), לעת 'יום ה' הגדול והנורא', יום 'שְׁמֹחַת בקציר' (ישעיה ט, ב), בביאת גואל צדק במהרה בימינו, אכי"ר.

שבת שלום ומבורך! חנוכה שמח!

*

יום כ"ד כסלו והכתרים שנקשרו לו

כ"ד כסלו, תאריך שמוזכר בתנ"ך, חגי פרק ב':

לִי הַפֶּסֶף וְלִי הַזֶּהָב נָאִם ה' צְבָאוֹת: {ט} גְּדוֹל יְהִיָּה כְבוֹד הַיְּבִית הַזֶּה הָאֶחָרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן אָמַר ה' צְבָאוֹת וּבִמְקוֹם הַזֶּה אָתֵן שְׁלוֹם נָאִם ה' צְבָאוֹת: {י} בְּעֶשְׂרִים וָאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי בְּשַׁנַּת שְׁתַּיִם לְדַרְיוֹשׁ הָיָה דִּבְרֵי ה' אֶל חֲגִי הַנְּבִיא לְאֹמֵר: {יא} כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת שְׁאֵל נָא

^א עי' לקוטי שושנים, ר"ש מאוסטרופוליא, ליקוט טז.

^ב עי' פרי חיים, רח"י סאפרין מקאמארנא, פרשת בהעלותך, עמ' קצד

אֶת הַכְּהֻנִים תּוֹרָה לֵאמֹר: {יב} הֵן יִשָּׂא אִישׁ בְּשֵׁר קֹדֶשׁ בְּכַנֶּף בְּגָדוֹ וְנָגַע בְּכַנְפוֹ אֶל הַלְּחָם
וְאֶל הַנֶּזֶד וְאֶל הַיַּיִן וְאֶל שֶׁמֶן וְאֶל כָּל מֵאֲכָל הַיִּקְדֹּשׁ וַיַּעֲנוּ הַכְּהֻנִים וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר: {יג} וַיֹּאמֶר
חֲגִי אִם יִגַּע טָמֵא נֶפֶשׁ בְּכָל אֵלֶּה הַיִּטְמָא וַיַּעֲנוּ הַכְּהֻנִים וַיֹּאמְרוּ יִטְמָא: {יד} וַיַּעַן חֲגִי וַיֹּאמֶר
כִּן הָעַם הַזֶּה וְכִן הַגּוֹי הַזֶּה לִפְנֵי נְאֻם ה' וְכִן כָּל מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם וְאֲשֶׁר יִקְרִיבוּ שָׁם טָמֵא הוּא:
{טו} וְעַתָּה שִׁימוּ נָא לְבַבְכֶם מִן הַיּוֹם הַזֶּה וּמַעֲלָה מִטָּרֵם שׁוּם אָבֵן אֶל אָבֵן בְּהִיכַל ה': {טז}
מִהַיּוֹתֶם בָּא אֶל עֲרֻמַּת עֲשָׂרִים וְהִיתָה עֲשָׂרָה בָּא אֶל הַיִּקָּב לַחֲשֹׁף חַמְשִׁים פּוֹרָה וְהִיתָה
עֲשָׂרִים: {יז} הַכִּיתִי אֶתְכֶם בְּשִׁדְפוֹן וּבִירְקוֹן וּבִבְרָד אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם וְאִין אֶתְכֶם אֵלֵי
נְאֻם ה': {יח} שִׁימוּ נָא לְבַבְכֶם מִן הַיּוֹם הַזֶּה וּמַעֲלָה מִיּוֹם עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעֵי לְמִן
הַיּוֹם אֲשֶׁר יִסַּד הַיִּכָּל ה' שִׁימוּ לְבַבְכֶם: {יט} הַעוֹד הַזֶּרַע בְּמַגּוֹרָה וְעַד הַגֶּפֶן וְהַתְּאֵנָה וְהַרְמוֹן
וְעֵץ הַזַּיִת לֹא נִשָּׂא מִן הַיּוֹם הַזֶּה אֲבָרָךְ: {ס} {כ} וַיְהִי דְבַר ה' שְׁנִית אֶל חֲגִי בְּעֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה
לַחֲדָשׁ לֵאמֹר: {כא} אָמַר אֶל זְרַבְבֶּל פַּחַת יְהוּדָה לֵאמֹר אֲנִי מַרְעִישׁ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ:
{כב} וְהַפְכַתִּי כֶּסֶא מַמְלָכוֹת וְהַשְׁמַדְתִּי חֹזֵק מַמְלָכוֹת הַגּוֹיִם וְהַפְכַתִּי מַרְכָּבָה וּרְכַבִּיָּה וַיִּרְדּוּ
סוּסִים וּרְכַבִּיָּהֶם אִישׁ בְּחָרֵב אַחִיו: {כג} בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם ה' צְבָאוֹת אֶקְחָךְ זְרַבְבֶּל בֶּן
שְׂאִלְתִּיאֵל עַבְדִּי נְאֻם ה' וְשַׁמְתִּיךָ כַּחוֹתֶם כִּי בָךְ בַּחֲרָתִי נְאֻם ה' צְבָאוֹת.
ובמצודת דוד (ציטוט חלקי):

שאל נא. שאל עתה את הכהנים דיני התורה אם לא שכחו: **למן היום.** ר"ל שהוא מן
היום אשר בנו היסוד של ההיכל משם והלאה שימו לבבכם מה נעשה בימים האלה: **מן
היום.** אבל מיום התחלת הבניין אשלח ברכה. **שנית.** באותו יום עצמו בכ"ד לחדש הט':
אני מרעיש. ר"ל הבית הזה לא תקום לעד כי אני מרעיש את השמים כאלו כוכבי שמים
ממסלתם ילחמו בהם ומלכי הארץ יתאספו לבא עליהם. **אקחך זרובבל.** ר"ל אקח איש
מזרעך ועל המשיח יאמר: **ושמתוך כחותם.** כמו שאין חותם הטבעת זו מיד האדם כן לא
תסור אהבתי ממנו: **כי בך בחרתי.** בזרע היוצא ממך בחרתי להיות הוא מלך המשיח.
{יא"ק: ילה"ע שזרובבל היה פחת יהודה ואילו החשמונאים עברו על 'לא יסור שבט
מיהודה', אף שנקרא יהודה המכבי].

ובמהר"י קרא: **אני מרעיש את השמים ואת הארץ.** שאפיל את האומות לפני ישראל,
שבני חשמונאים קמו על היוונים והרגום.

(בשנת ג' אלפים ת"ט, 200 שנה לפני נס חנוכה. הנחת יסוד בית המקדש, או חידוש
הבנייה. ועי' רד"ק שם שעד אז לא הקריבו הגם שהחלו לבנות כבר קודם לכן, ומתאים
לדברי היעב"ץ. ועי' בירושלמי ברכות פרק א הלכה א).

את נבואת חגי זו והתגשמותה הזכיר ירמיה (ירמיה ח, מפסוק ט והלאה). ועי' גם אבות
דרבי נתן (ב, ד) שדרשו מכאן על חביבות עבודת ביהמ"ק.

*

והגאון יעב"ץ ז"ל ב'מור וקציעה' (ריש סי' תר"ע): בטעם שם 'חנוכה' נראה לי דבר חדש
בעז"ה, שנקרא כן על שם חינוך ההיכל שהיה בזמן חגי הנביא (יא"ק הקדמונים

כתבו רק שנקרא כן בגלל חנו כ"ה. ובמגילת תענית ואור זרוע ומהרש"א פירשו ע"ש חנוכה (המזבח), ככתוב בנבואתו שבעשרים וארבעה לתשיעי שהוא כסלו הוסד, ולמחרתו חינכוהו בהקרבה אע"פ שלא נבנה הבית עדיין, כדאיתא במדרש, וכענין שאמרו מקריבין אע"פ שאין בית ובהדלקה מבערב שאין מחנכין המנורה אלא בין הערבים כמו ששינו במנחות, ועל שם חנוכה המזבח נקראים ימי נס הנרות שארע באותו פרק 'חנוכה'.

*

ויעי"ש שחנכו את המנורה רק בהדלקת הלילה ולכן המתינו לכ"ה (הרמב"ם כתב שמחנכין את המנורה רק בהדלקת הלילה), וגם מיישב בזה את קו' הב"י הידועה, 'שעשו זכרון ליום ראשון לכבוד ההיכל שהדליקו בו תחלה בבית שני'.

הרמ"מ שולזינגר: לכן כשחל נר א' דחנוכה בש"ק מדליקין מבעוד יום, בכ"ד כסלו.

*

ואולי רומז לכך לשון התיקוני זוהר: בַּהֲהוּא זְמַנָּא אֲתַעַר דְּוֹד בְּכַנּוֹר דְּאִיהוּ מְנַגֵּן מֵאֲלִיו, בְּעֶשְׂרֵה מֵינֵי נִיגוּנֵין: קְדַמָּא בְּאֲשְׁרֵי וְדָא בְּרֵאשִׁית: (תקון י"ג) בְּרֵאשִׁית תַּמְן אֲשֶׁר־י, וְדָא אִיהוּ אֲשְׁרֵי הָאִישׁ וכו'... תְּמִינָא בְּהוֹדָא, וְבִיהַ הָוָה מְשַׁבַּח דְּוֹד הוֹדוּ לֵינִי, וְדָא הוֹד וְדָא, לְמַנְצַח הוֹדוּ, בְּהוֹן רְמִיזִין נְצַח וְהוֹד, וְאִינּוֹן נְסִין, וְבִיהַ שְׁבַח מְשֶׁה אֹז, הָדָא הוּא דְכַתִּיב (שמות טו א) אֹז יִשִּׁיר מְשֶׁה, בְּגִין דְּאִיהוּ הוֹד דִּיהִיב לְמְשֶׁה, (ישעיה נח ז) אֹז תִּקְרָא וְיִי יַעֲנֶה, וְאִיהוּ תְּמִינָא יוֹמִין דְּמִלְּחָה, וּבִתְרִיחָה בְּרִית דְּאִיהוּ יְסוּד צְדִיקָא דְעֶלְמָא, וְבִיהַ אֲתַגְלִיא י' (דף כט ע"א) דְּמִלְּחָה, עֲשִׂירָא לְעֶשֶׂר סְפִירָן, וְאִיהוּ הוֹד תְּמִינָא יוֹמֵי דְחַנוּכָּה, לְאַרְבַּעַה וְעֶשְׂרִין יוֹמִין, דְּאִינּוֹן בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, וּמִיד דְּעֵלָה זֵית טָרֶף בְּפִיָּה, שְׂרִיא כ"ה עַל יִשְׂרָאֵל בְּכ"ה בְּכֶסֶל, וְאֵלִין אִינּוֹן כ"ה אֲתוֹן דִּיחֻדָּא, דְּאִינּוֹן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגוֹמֵר, וְדָא אִיהוּ חַנוּכָּה חֲנִיּוּ כ"ה.

(תרגום:) הַשְּׂמִינֵי בְּהוֹדָא, וְבוּ הִיָּה מְשַׁבַּח דְּוֹד הוֹדוּ לַהוִי"ה, וְזֵה הוֹד וְדָא, לְמַנְצַח הוֹדוּ, בְּהֵם רְמוּזִים נְצַח וְהוֹד, וְהֵם נְסִים... וְהוּא שְׁמוּנָה יְמֵי מִלְּחָה, וְאַחֲרֵי בְּרִית שְׁהוּא יְסוּד צְדִיק הָעוֹלָם, וְבוּ הַתְּגֵלָה י' שֶׁל מִלְּחָה, עֲשִׂירֵי לְעֶשֶׂר סְפִירוֹת, וְהַהוֹד הוּא שְׁמוּנָה יְמֵי הַחֲנֻכָּה, לְאַרְבַּעַה וְעֶשְׂרִים יְמֵים, שְׁהֵם בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, וּמִיד שְׁעֵלָה זֵית טָרֶף בְּפִיָּה, שׁוֹרָה כ"ה עַל יִשְׂרָאֵל בְּכ"ה בְּכֶסֶל, וְאֵלוּ הֵם כ"ה אוֹתִיּוֹת הַיְחוּד, שְׁהֵם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגוֹמֵר, וְזֵה הוּא חַנוּכָּה, חֲנִיּוּ כ"ה.

*

שבת מיהודה (ר' אברהם ב"ר יהודה ליב איגר): אמנם שרש ועיקר הנס היה בכ"ד בכסלו שבו נמצא הפך של שמן ומה שלא נקבע שום זכר לנס בעצם היום הזה רק שמתחיל החנוכה באור ליום כ"ה הוא מפני שבקדשים הלילה הולך אחר היום (חולין פג, א) אבל על כל פנים עצם המקור לנס השמן שנתברך המועט בוודאי היה מיום הקדוש הזה בעשרים וארבעה לתשיעי שנתגלה נבואת חגי הנביא 'מן היום הזה אברך', שביום הזה נפתח מקור הברכה ובפרט כשהוא בשבת קדש כי הוא מקור הברכה וכל ברכה

שנשתלשל בעולם הזה שרשו ומקורו מתיבת ברוך הנאמר על הש"י כביכול, ברוך שם
כבוד מלכותו לעולם וע"ד.

*

דעת המאירי (שבת כא:): שבכ"ד כסלו נצחו את היוונים.

*

אמרי אמת תרפ"ה נר א: כתיב בחגי שימו נא לבבכם מן היום הזה ומעלה מיום עשרים
וארבעה לתשיעי וגו', וזהו חנוכה.

*

ארחות חיים (ספינקא, סי' תר"ע סעי' א), הבן איש חי, ועוד, שביום כ"ד כסלו, ערב
חנוכה, נוהגים לומר נבואת חגי בפרק ב' בעשרים וארבעה לחודש התשיעי עד סוף
הספר.

*

חדש בחדשו (ליברמן): בפרק זה נהרג הבל לדברי ר"א * ביום זה נבא חגי הנביא ע"ה *
ביום זה התחילו להוסיף על יסוד הראשון שבנו בימי כורש * בשנת ה"א ק"י נהרגו
ונשרפו כל יהודי נירנבורג בעת ששררה המגפה השחורה ר"ל * בשנת ה"א תמ"ח ביום זה
נפלה דליקה גדולה בעיר פירארה בבית אופה נכרי שהי' סמוך לרחוב היהודים והיהודים
היו בסכנה וניצולו בעזה"י ולזכר הנס קבעו תענית מדי שנה בשנה.

*

הגרא"א יאלעס בדרשת התרמה בפילדלפיה בכ"ד כסלו תשכ"ז [שכמו שחגי בא בכ"ד
כסלו ושאל ראשית על ענין הטהרה כך הרבי מהעלמען].

*

ימי הילולא בכ"ד כסלו (על פי 'מליצי יושר'): תרס"ג ר' משה ב"ר מנחם מדעעש * נ"ט
רבי אברהם ב"ר שמואל אבולעפיא * תקנ"ה רבי זכריה מנחם ב"ר אריה לייב מפודהייץ *
תרכ"ו רבי מרדכי זלמן ב"ר יוסף יצחק מזיטומיר * תרס"ג רבי משה ב"ר מנחם מענדיל
פאנט מדעש * תרע"ה רבי יוסף נתן ב"ר אלטר מאיר דוד מוואלברום * תשע"ח, הגרא"ל
שטיינמן זצ"ל.

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

"אין לכם חלק באלוקי ישראל" או "להשכיחם תורתך"?

וְאִם גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתָם בְּאֶרֶץ אֲבִיבֵיהֶם לֹא מֵאֲסָתִים וְלֹא גְעֻלָּתִים לְכַלְתָּם לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתָּם (ויקרא כו, מד)

"אין לכם חלק באלוקי ישראל"

[א] חז"ל (ב"ר ב, ד) אומרים שיון החשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן, שהיתה אומרת להם "כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל".

ויש להבין: [א] מה הכונה "אין לכם חלק באלוקי ישראל"? וכי עם ישראל גרוע יותר מכל האומות שיש להם חלק בקב"ה?

[ב] גם יש להבין, איך זה משתלב עם מה שאומרים בנוסח התפילה שהיונים גזרו "להשכיחם תורתך"?

[ג] עוד יש להעיר בנוסח 'על הניסים', שאומרים "עמדת להם בעת צרתם רבת את ריבם כו' מסרת גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך".

והנה בשלמא חלשים ומועטים לעומת גיבורים ורבים, הוא באמת נס וחידוש, אבל מהו החידוש בטהורים, צדיקים, ועוסקי תורתך. וכי טמאים, רשעים, וזדים זה סיבה לנצח?

"כי חלק ה' עמו"

[ב] ונקדים תחילה לבאר את המושג "חלק" באלוקי ישראל, עפ"ד תנא דבי אליהו (פרשה א) שאמרו ש"הקב"ה שמח בחלקו". ומוהר"ח מוואלוז'ין זצ"ל שאל את רבו אדונינו הגר"א, מה הכונה שהקב"ה שמח ב"חלקו", הרי לה' הארץ ומלואה? והשיב לו, שכונת חז"ל הוא שהקב"ה שמח במה שבחר בישראל שהם נקראים חלקו של הקב"ה כמש"נ "כי חלק ה' עמו". והקב"ה שמח בישראל בכל מצביהם, גם אם לפעמים יורדים ממדרגתם הרוחנית, שוכן הוא אתם בתוך טומאתם. ושמח הוא בחלקו במה שבחר לו את ישראל לעם ולא יטשם ולא יעזבם לעולם ועד (מובא בספר 'חפץ חיים על התורה' פר' האזינו עה"פ "כי חלק ה' עמו").

"אשר חלק מחכמתו ליראיו"

והנה בגמ' בברכות (נח, א) איתא שהרואה חכמי ישראל מברך "ברוך שחלק מחכמתו ליראיו", והרואה חכמי אומות העולם מברך "ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם".

וראוי לעמוד על שינוי הלשון, שאצל חכמי ישראל אומרים "אשר חלק", ואילו אצל אומות העולם אומרים "אשר נתן".

וביאררו המג"א (או"ח רכד, ד) והט"ז (שם, א): דכשאתה אומר "חלק" צריך אתה לדעת ממי נחלק, נמצא שיש יחוס לחלק אחר מי שנתחלק ממנו. משא"כ באומות שאין להם יחוס אחרי הנותן כמו כל מתנה דלית בה אחריות על הנותן אלא מה שזכה זכה ותו לא. ועל כן אמר הכתוב (בראשית כה, ו) "ולבני הפלגשים נתן אברהם מתנות" ואמרו בגמ' (סנהדרין צא, א) שם טומאה מסר להם הוא – ג"כ על הכוונה שזכרתי שאחר שנתן להם מתנה זו שוב אין דביקות בנותן.

מבואר שהמושג "חלק" הוא שיש שייכות והתייחסות לחלק שהוא בא ממנו. ועם ישראל הם חלק מהקב"ה, חלק אלויה ממעל.

מכח התורה, "להשכיחם תורתך"

ג] והנה הביטוי של "כי חלק ה' עמו" מתבטא אצל חכמי ישראל מכח לימוד התורה. ומקור לזה מדברי המדרש (ב"ר סה, טו) שאמרו עה"פ שנאמר על יעקב "ואנכי איש חֶלֶק" כמד"א "כי חלק ה' עמו". ומפורש מדברי חז"ל ש"כי חלק ה' עמו" הוא מיוחס דוקא ליעקב, והטעם הוא כי יעקב הוא עמוד התורה. – וזהו "ותן חלקנו בתורתך"!

וממילא מובן היטב, שבזה שאמרו היונים ש"אין לכם חלק באלוקי ישראל" וכמו שמבאר המהר"ל (נר מצוה ח"א עניני ארבע המלכויות): "אבל היונים לא היה כונתם בשביל לכלותם, רק היו אומרים כי אין לכם חלק בו יתברך, רק כי לנו הוא המעלה האלקית".

דהיינו שהיונים אמרו, שאנחנו לא העם הנבחר שמיוחסים וקשורים אל הקב"ה בצורה של "חלק" (ובמקו"א נתבאר שטענתם שאמנם בחר בנו ה' אבל עזב אותנו בחטא העגל, וזהו הרמז של "קרן השור") – ממילא באופן זה החכמה שלנו תהיה מוגדרת בלשון "מתנה" שנחשב שם טומאה, וזה עצמו הוא "להשכיחם תורתך"!

דיבורי חול בבתי כנסיות – אין לו חלק באלוקי ישראל

ד] ויש לצרף דברים נוראים שכותב הבן איש חי (ויקרא שנה א אות א) לבאר את דברי הזוהר (שמות קלא, ב) שאמרו "המדבר דברים בטלים בבית הכנסת אין לו חלק באלוקי ישראל" (וז"ל הזוהר "מאן דמשתעי בבי כנישתא במילין דחול, ווי ליה דאחזי פרודא, ווי ליה דגרע מהימנותא, ווי ליה דלית ליה חולקא באלהא דישראל, דאחזי דהא לית (ליה) אלהא ולא אשתכח תמן (ולית ליה חולקא ביה) ולא דחיל מניה כו").

וביאר ע"פ מש"כ אפיקי יהודה (דרוש יד) במאמר אחאב שכפר באלהי ישראל (עי' סנהדרין קב, ב ועין אליהו שם), שהקב"ה נקרא "אלהי ישראל" מפני שאין ביניהם שר אמצעי, אבל לגבי אוה"ע הוא נקרא "אלהי האלהים" כי יש להם שרים אמצעיים, והעדות על כך שאין לישראל אמצעי זה ממה שמצינו שהקב"ה השרה שכינתו בבתי כנסיות ובתי מדרשות. ולכן המזלזל בהם נראה שאינו מודה שיש שם השראת שכינה, ולכן אין לו חלק באלהי ישראל, היינו בתואר של "אלהי ישראל" שזכו בו ישראל עכ"ד.

וכך כותב גם החת"ס (דרשות שט, ב) דברים נוראיים: "כי הקב"ה ברחמיו וחסדיו, השאיר לנו מקדש מעט בתי כנסיות ובתי מדרשות, אם אנו נוהגים בהם קודש, אזי הם עתידים לקבוע בא"י ויש להם גם עתה קדושת א"י והתפללות נשתלחות לשער השמים, אך אם ח"ו אנו נוהגים בהם בזיון ח"ו ומדברים בהם דברים בטלים, וההבל של דברים בטלים הוא טמא ומתלבש בו שר של חו"ל והוא גם הוא נעשה בעה"ב בבתי הכנסת ומקבל התפילות ומכניסם אל החיצונים והוא ליה כעובד עבודה זרה, ככל הדר בחו"ל שדומה כמי שאין לו אלוה".

וכותב הצל"ח (דרשות הצל"ח דרוש לט) על ימי החנוכה: "ואם כן בימים הללו של חנוכה, ראוי ליתן לב לתקן כל הדברים הגורמים לשכינה שתסתלק מישראל, שזה היא **כונת היונים**. והנה בעוה"ר עת הגלות אפס מקום להשראת השכינה כי חרב בית מקדשינו, והקב"ה ברחמיו השאיר לנו שארית ככתוב "ואהי להם מקדש מעט כו" אלו בתי כנסיות (מגילה כט, א), ושם השכינה שורה. ואלו המדברים בבית הכנסת, אין לך מורד במלכו של עולם בהיכלו לפניו גדול מזה, וזה מטמא אויר הקדוש דוגמת היונים שטימאו המזבח, כי זה מעמיד צלם בהיכל!"

דהיינו, שמאחר והיונים רצו לקעקע את המיוחדות שלנו עם הקב"ה, ממילא יש תביעה על הדבר הקדוש שלנו שבו יש את היחס ביננו לקב"ה, לשמור עליו ולהראות שאנחנו מכירים בזה. וכולל כל זאת הצורה של "בן תורה" איך שהוא אמור להתנהג לגיונו של מלך.

-ב-

"ולא געלתים" בימי יונים

הן ונרחיב עוד בחילוק ובהבדלה הנצרכת בין ישראל לאומות העולם ובזממת יון. דהנה יש להעיר, במה שמובא בגמ' במגילה (יא, א) עה"פ (ויקרא כו, מד) "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם". במתניתא תנא "לא מאסתים" – בימי כשדים שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה. "ולא געלתים" – בימי יוונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיה כהן גדול. "לכלותם" – בימי המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר. "להפר בריתי אתם" – בימי פרסיים שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורות.

וקשה, שהרי מקרא זה נאמר על זמני הגלות (כלשון הפסוק "בהיותם בארץ אויביהם"), וא"כ מה השייכות למנות בזה את הנס שארע בימי חשמונאי ובניו שהיה בזמן שהיה בית המקדש השני בבנינו (ויעו"ש במהרש"א מש"כ בזה).

ומבאר החת"ס (תורת משה פר' וישב): "וההיפך גלות יוון, היינו בארץ הקדושה וביהמ"ק קיים, אך עשו עמנו רעות רבות ומיתות משונות לבטל התורה התורה ומצות ישראל, ולגלות ייחשב".

מעשה דינה כנגד יון

ו] אך באמת יש בזה עומק טפי, דהנה מבואר בחז"ל (ב"ר פד, ג) עה"פ "לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רגז" (איוב ג, כו), 'לא שלותי' מעשו, 'ולא שקטתי' מלבן, 'ולא נחתי' מדינה, 'ויבא רגז' בא עלי רוגזו של יוסף. ועוד אמרו (שמו"ר פכ"ו): "לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז, לא שלותי מבבל, ולא שקטתי ממדי, ולא נחתי מיון, ויבא רוגז באדום".

וכותב השל"ה (וישב אות מד): "והנה כבר ידוע כל מה שאירע לאבות הוא סימן לבנים, על כן אני אומר שאלו ארבע צרות רומזות לארבע גליות. צרות יוסף רומז על גלות בבל כו'. צרת לבן אשר ביקש לעקור את הכל רומז על גלות מדי, כי המן הרשע בקש להשמיד ולהרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן. צרת דינה שנלקחה לזנות, רומז על גליות יון, שהגזירה הגדולה היתה להיות כל בתולה בתחילה נבעלת להגמון, ועל כן חנה בת חשמונאי קדשה השם ואירע הגאולה על ידה. צרות עשו הוא כמשמעו גלות אדום, עשו הוא אדום".

יעקב אבינו כל מגמתו היתה להעמיד את "בית ישראל" באופן שלא יהיה שום פסול ושמץ פסול במטתו, ומעשה דינה ושכם בא לקעקע כל זאת, שבאו ואמרו "התחתנו איתנו" ונעשה מסחר יחד.

ולכן גלות יון הוא כנגד "מעשה דינה", שהנה כד נתבונן הרי גלות יון הוא הגלות היחידה שלא באה להכחיד את עם ישראל, רק באו להכניס בהם את תרבות הגויים. וזה היסוד והמסר בימות החנוכה אשר עלינו להבין ולהשכיל – שעם ישראל שונה ומובדל מאומות העולם.

כבשה אחת בין שבעים זאבים

ז] וידועים דברי חובות הלבבות (שער הבחינה פרק ה) ששני פלאים כותב טומן בתוכו ההשרדות שלנו בגלות הארוך. א] עם ישראל לא מסכים עם חוקי הגויים בסתר ובגלוי והם יודעים מזה. לכל אורך הגלות עם ישראל מיד היה תחת ממשלה של אומות העולם שהיו נגד קיום התורה והמצוות ואעפ"כ היה לנו קהילות משלנו, מוסדות חינוך משלנו, בתי דינים משלנו, וכל דיני גיטין וקידושין ויוחסין. ב] גוי ממוצע עובד בשביל פרנסת ביתו יותר מאשר עובד יהודי ממוצע כדי להשיג את פרנסתו.

והוסיף שזה מכח ההבטחה של הקב"ה כמש"נ "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם" (שכאמור על הפסוק הזה נדרש בגמ' במגילה "ולא געלתים" בימי חשמונאי ובניו).

ועד"ז ידועים דברי רבי יעקב עמדין (בהקדמה לסידורו) שכותב שמבחינתו זה נס יותר גדול מנסי יציאת מצרים.

"ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי"

חן אמנם עלינו לדעת מהו הסוד שטמון בהנהגה הזו של הקב"ה שמנהיג אותנו בהנהגה פלאית וניסית בכל אורך הגלות הזו.

חז"ל מגלים לנו שיש תנאי בזה, שכך אמרו (ספרא קדושים פרשה י פי"א): "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי" – אם מובדלים אתם מן העמים הרי אתם לשמי, ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר מלך בבל וחביריו.

ועפ"ז יש לבאר מה שאמר יעקב אבינו לשמעון ולוי אחרי שהרגו את כל הזכרים של שכם "ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אתי להבאישני ביושב הארץ בכנעני ובפרזי ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי" (בראשית לד, ל).

הפשטות של המקרא הוא, שיעקב אבינו אומר שמעשה זה הכניס אותם לכלל סכנת נפשות – סכנת השמדה והכחדה, שהרי אנחנו רק מתי מספר לעומת הגוים שמסביבנו שהם עם גדול ורב ועל כן התגרות זו בם הכניסה אותן לכלל סכנה.

וקשה מדברי חז"ל (ב"ר פ, יב) שאמרו שאמר להם "עכרתם אותי" – צלולה היתה החבית ועכרתם אותה. והכונה שהמעשה הזה של 'רציחות' גרם שהחבית אינה צלולה. וצ"ב מהו ה'חבית הצלולה' שהיתה עד עתה ונהפכה מעתה לעכורה, ומדוע זהו סיבה לסכנת נפשות. והרי בפסוק נאמר שהסכנה הוא מחמת ש"אני מתי מספר" והיאך זה תואם עם דברי חז"ל שהחבית נעכרה.

ונקדים בדבריו של מרן הרב שך זצ"ל (מחשבת זקנים עמ' עד-צח) על דברי חז"ל (ב"ר סה, כ) שאמרו עה"פ (בראשית כז, כב) "הקול קול יעקב והידיים ידי עשו" – לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי, נתכנסו כל עובדי כוכבים אצלו אמרו לו תאמר שאנו יכולים ליזדווג לאומה זו? אמר לכו וחזרו על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות שלהן ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן אין אתם יכולים להזדווג להם, שכך הבטיחן אביהן ואמר להם "הקול קול יעקב" בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידיים ידי עשו, ואם לאו הידיים ידי עשו אתם יכולים להם כו' ע"כ.

והקשה שהרי משמעות הפסוק הוא להיפך – שכאשר "הקול קול יעקב" או "הידיים ידי עשו" שהרי כתובים שניהם יחד בפסוק, ואילו חז"ל דורשים להיפך שכאשר הקול קול יעקב אין הידיים ידי עשו?

וביאר שיצחק אבינו קבע שלכל אחד יש את התחום שלו, תחומו של יעקב הוא "איש תם יושב אהלים" וזהו "הקול קול יעקב", ותחומו של עשו הוא "על חרבך תחיה" וזהו "הידיים ידי עשו". וכאשר כל אחד על מקומו דהיינו שיעקב מקיים את תפקידו שקולו נשמע בבתי כנסיות ובתי מדרשות אז גם הידיים של עשו נשארות במקומן שהידיים אצל עשו ויריבו העכו"ם ביניהם ולא יציקו לישראל. וזהו כונתם של חז"ל "אין הידיים ידי עשו" – היינו שלא יהיה ידי עשו אצל קול יעקב אלא יהיו הידיים רק אצלו.

אבל אם ח"ו אין "הקול קול יעקב" והיינו שיוצאים קצת מהתחום לתוך התחום של "ידי עשו" (כמש"נ "אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלוקינו נזכיר") אז ידי עשו שולטים בקול יעקב.

ומטו משמיה דמוהר"ח מוואלז'ין (פנינים משולחן גבוה פר' קדושים עה"פ "ואבדיל אתכם") שאם אין ישראל עושים הבדלה ביניהם לאומות העולם, הקב"ה דואג שזה יקרה על ידי הגויים – בכל הצרות והעלילות שהם עושים לנו (ראה גם בבית הלוי פר' שמות שהאריך בזה).

וזה היה הטענה של יעקב על שמעון ולוי – וכמו שפרש"י עה"פ (בראשית מט, ה) "שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם" – אומנות זו של רציחה חמס הוא בידיהם, מברכת עשו היא זו אומנות שלו היא, ואתם חמסתם אותה הימנו.

והיינו כי כל זמן שאנו מובדלים מן האומות אז יש לנו הבטחה שאנו של הקב"ה והוא דואג לנו בהנהגה מיוחדת ואין אנו צריכים לחשוש ממה שאנו "מתי מספר". אבל מכיון שנהגתם עצמכם כמנהגו של עשו ממילא הפקעתם את עצמכם מלהיות מובדלים מן העמים ומאז הנכם של נבוכדנצר וחביריו – ואז יש שליטה ל"ידיים של עשו" על "קול יעקב" וחוזר החשש הטבעי דכיון ש"אני מתי מספר" לכן "ונאספו עלי והכוני" וממילא אין הבטחה של "ואף גם זאת כו'" ואז "ונשמדתי אני וביתי" ולא יהיה קיום לעם ישראל.

"ולא געלתים" בימי חשמונאי ובניו

טן עתה נבוא לבאר את הנוסח ב'על הנסים' מה שאומרים מסרת טמאים ביד טהורים - רשעים ביד צדיקים - וזים ביד עוסקי תורתך. והערנו, שבשלמא חלשים ומועטים לעומת גיבורים ורבים הוא באמת נס וחידוש, אבל מהו החידוש בטהורים, צדיקים, ועוסקי תורתך. וכי טמאים, רשעים, וזדים זה סיבה לנצח?

אלא שזה גופא אנחנו אומרים שהצורה והסיבה שהקב"ה עמד לנו בעת צרתינו ורב את ריבנו למסור גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים, הוא רק בגלל שהצורה היתה מלחמה של טמאים רשעים וזדים כנגד טהורים צדיקים ועוסקי תורתך – שאז אנו מובדלים מן העמים להיות לו ולכן זה סיבה לקיום ההבטחה שאמר הקב"ה (ויקרא כו, מד) "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם".

ומו"ר המשגיח הגר"ר הכסטר שליט"א הוסיף לבאר, מדוע הנס של חשמונאי ובניו נכלל בכלל הפסוק "בהיותם בארץ אויביהם".

וביאר זאת עפ"ד מרן רבי ירוחם זצ"ל שעמד על דבר פלא, מה שאנו רואים שבגלות בית ראשון שהיה רק 'שבעים שנה' נשאו נשים נכריות (עי' עזרא י, י) ואילו בגלות בית שני עד לפני כמאתיים שנה שרדו ולא היה נישואי תערובת. וביאר שהחילוק הוא כי בגלות בית שני היה הכנה ע"י מתתיהו ובניו.

הנס של חשמונאי ובניו גילה והוכיח לעם ישראל שגם בתוככי אומות העולם שייך לשרוד – והיינו שמזה הבינו שיש מהלך של מסרת "גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים" אם אנחנו נמשיך לדבוק להיות "טהורים צדיקים ועוסקי תורתך" לעומת "טמאים רשעים וזדים" שאז הקב"ה דואג לנו גם למסור גבורים ורבים ביד חלשים ומועטים.

ומכח הגילוי הזה מצליח עם ישראל לשרוד את כל אורך הגלות הזה – וכאמור עד לפני כמאתיים שנה לא היה מושג של נישואי תערובת. וכדברי רבי יעקב עמדין זצ"ל שאמר שבהתבוננו בנפלאות אלה גדלו אצלו יותר מכל הניסים והנפלאות שעשה השי"ת לאבותינו במצרים ובמדבר ובארץ ישראל.

ולכן גם הנס של חשמונאי ובניו נכלל בכלל הפסוק "בהיותם בארץ אויביהם" מפני שהנס הזה הוא זה שנותן את כל הכח וההבנה לגלות של בית שני וכדברי חובות הלבבות שהובא לעיל שכתב שפלאי ההשרדות בגלות הוא מכח ההבטחה של הקב"ה שאמר "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם".

י] נמצינו למדים, שעם ישראל הוא חלק מהקב"ה "כי חלק ה' עמו" לעומת אוה"ע שלהם הקב"ה נותן ומסלקם ממנו. וכל זה מגיע מכח התורה – "ותן חלקינו בתורתך", ולכן כשאין הבדלה בין ישראל לאומות העולם הרי זה נחשב "להשכיחם תורתך". ונכלל בכל זה הזהירות בבתי כנסיות ובתי מדרשות – ששם השכינה שורה, ושם המקום המיוחד שלנו עם בורא עולם יותר משאר אומות העולם. וידיעת ההבדלה והחיים בצורה שכזו היא הגורמת לנו לשרוד את הגלות.

"אדם ביקר בל יבין נמשל כבהמות נדמו"

ונסיים בענין נוסף שיש בהכרה במעלת ישראל, והוא מה שכותב הג"ר אברהם החסיד אחי הגר"א (פנינים משולחן גבוה פר' בהעלותך) לבאר מה שנאמר (תהלים מט , כא) "אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו".

ואלו דבריו: "שכל עיקר שליטת יצר הרע על האדם הוא משום שלא יבין את ערכו, כי אם ידע את רום מעלתו ויקרת ערכו, ישמור על כבודו הרם לבל יתחלל בשום אופן, ולא יפול במצודת היצר. וזהו שנא' "אדם ביקר" – הוא איש הישראלי הנקרא 'אדם' (וכמו שאחז"ל "אתם קרויים אדם ואין אוה"ע קרויים אדם), "ביקר" – מחמת יקרת רוחו שהיא חלק אלוה-ה ממעל, אשר שב ועולה עד למעלה, אבל "ולא יבין" – הוא אינו מבין מעלתו אשר בגינה הוא קרוי אדם, ולכן הוא "נמשל" – היצה"ר מושל עליו, יען "כבהמות נדמו" – שעושים מעשה בהמה" עכ"ד.

לתגובות: 5322906@gmail.com להאזנה לשיעור: 0733 718134 (223)

³ הגר"מ שפירא אמר בשם אחר מהגדולים, שהנסיון של הדור הזה הוא אי ההבדלה בין ישראל לאומות העולם.

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

מאמר במעלות הלומד על מנת ללמד - ובו יתבאר גזירת היונים "להשכיחם תורתך"

סנהדרין (צט א) 'תניא היה רבי מאיר אומר, ד הלומד תורה ואינו מלמדה זהו "דבר ה' בזה" (שלח טו לא), ע"כ.

לכאורה הכוונה, שמאחר ודרך בני אדם כששומעים דברים חשובים ויקרים בעיניהם, הולכים ומגידיים אותם לאחרים, ומי שאינו נוהג כן, מראה שאין הדברים חשובים וחביבים אצלו כל כך, ולכן נכלל ב'דבר ה' בזה'.

-א-

בחידושי אגדות למהר"ל (שם) בד"ה מי שאינו מלמד וכו', 'מפני כי ראוי לפרסם דבר ה' לאחרים וזה כבוד התורה כאשר מפרסם את התורה לאחרים, ומי שאינו מלמדה עד שאין דבר ה' נמצא אצל אחרים, גם כן בזה הוא מבזה דבר ה', כי בודאי כבוד תורתו נתברך כאשר הוא אצל הכל, כך יראה, עכ"ל.

ובהגהות היעב"ץ (שם) ד"ה הלומד וכו', 'והכותב ומבאר אותה למען המשכילים יבינו והתלמידים יעמדו על האמת ויוסיפו לקח טוב, אין לימוד גדול מזה, ואין כבוד לתורה יותר מזה, עכ"ל.^ה

והוא על פי מה שנתבאר שמעלת הלימוד לאחרים, שבכך הוא מראה עד כמה חביבים וחשובים דברי התורה בעיניו, גם הוא כבוד לתורה שמפרסם אותה לאחרים. וענין זה מתגלה ומתברר גם על ידי כתיבת הדברים ופרסומם לתועלת הלומדים, וכמו שסיים 'ואין כבוד לתורה יותר מזה'.^ו

^ה היה ר"מ אומר - כלומר כך היה מרגלא בפומיה תמיד. על דרך שכתב הרע"ב (אבות פ"א מ"ב) 'הוא היה אומר כך היה מרגלא בפומיה תמיד', ובברכות (יז א) מרגלא בפומיה דרבי מאיר [מריה דשמעתא דידן] ופירש רש"י 'מרגלא בפומיה דבר זה רגיל בפיו'.

^ו ועיין עוד בהקדמת האגלי טל ד"ה ויען אברהם שכתב, שבכתיבת ד"ת מתקיימת מעט המצוה של ללמד.
^ז בחידושי אגדות מהרש"א (בבא בתרא י ב) ד"ה שהיו אומרים, כתב לפרש מה שהיו אומרים 'אשרי שבא לכאן ותלמודו בידו' כו', כי עיקר הלימוד ושנעשה בו רושם הוא הלימוד הבא מכתובת יד, אשר על כן נקראו החכמים סופרים. והוא עוד מעלה בכתיבת החידושים.

-ב-

בחידושי אגדות מהרש"א (שם) בד"ה כי דבר ה' וכו', דלומד אפשר בשמיעה, אבל מלמדה לאחרים אי אפשר אלא בדבור דבר ה', וזה שאינה מלמדה ה"ז מבזה דבר ה', עכ"ל.¹

משמעות דבריו, דבלימוד התורה ישנם ב' אופנים: א' הלימוד בשמיעה, ב' הלימוד ע"י דיבור, ואין עניינם שווה. ומי שלומד בשמיעה ולא בדיבור הוא בכלל 'דבר' השם בזה, לפי שאינו מקיים את לימוד התורה ע"י דיבור.

-ג-

עירובין (נג ב) 'ברוריה [אשתו של רבי מאיר מאריה דשמעתא דידן] אשכחתייה לההוא תלמידא דהוי גריס בלחישה, בטשא ביה, אמרה ליה לא כך כתוב "ערוכה בכל ושמורה" (שמואל ב' כג ה), אם ערוכה ברמ"ח איברים שלך משתמרת ואם לאו אינה משתמרת', ע"כ.

ובחידושי אגדות מהרש"א (שם נד א) ד"ה ערוכה וכו', 'דריש ליה אלימוד תורה וכו' ואמר "ערוכה בכל" והיינו בכל רמ"ח איברים, שהדיבור בקול רם מביא הרגשה ותנועה לכל האברים וק"ל.²

ומבואר שהלימוד בקול רם שהוא בהרגשת ותנועת כל האיברים, גורם שלא ישתכח ממנו תלמודו, ואף שאפשר ללמוד בשמיעה או בלחישה, מ"מ כל שאינו גורס בדיבור תורתו משתכחת.

ולכן הלומד תורה ואינו מלמדה, הכוונה שאינו לומד בדיבור תורתו משתכחת וכיון שאינו חושש על אבדן תלמודו, הוי בכלל כי דבר ה' בזה.³

¹ **ובח"א מהרש"א** (שם) בד"ה כל הלומד תורה כו'. דרך הלומד הוא השומע מפי אחרים, ומלמדה מפיו בדברו לאחרים, וז"ש "דבר ה' בזה", כי השמיעה לא בזה, אבל דבורו בדבר ה' לאחרים בזה, עכ"ל.

² **עוד אמרו** (שם נד א) 'תנא תלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש, לאחר שלש שנים שכח תלמודו. **ובמדרש רבה** (נצבים ח ד) הובא ביתר הרחבה, 'מעשה בתלמיד אחד של ר"א בן יעקב שהיה ממחר בכל תלמודו בשעה אחת, פעם אחת חלה ושכח את כל תלמודו, מי גרם לו, ע"י שלא היו אומרו מפיו, ונתפלל עליו ר"א בן יעקב וחזר כל תלמודו', ע"כ. **ובחידושי אגדות מהרש"א** (סוכה כח א) ד"ה ואמר כתב, 'ולא מצאו אדם יושב ודומם כו', עיקרא בגירסא שתהא שגורה בפיו ולא תשתכח כדאמרינן בכמה מקומות', עכ"ל.

³ **ועיין עוד בחידושי אגדות מהרש"א** (סנהדרין כו ב) ד"ה מחשבה שכתב, 'ועוד י"ל דאפילו לדברי תורה שעיקרה במחשבת הלב, מועלת, ולא סגי ליה ללמוד אותה במחשבה בלבד, אלא צריך ג"כ למגרסה בפה, כדאמרינן בעלמא דעקימת שפתיו הוה קצת מעשה, וזה שאמרו "מפר מחשבות ערומים" (איוב ה יב) הלומד תורה במחשבה בעלמא מפר ומשתכחת ממנו ולא תעשינה וגו' שלא תבא התורה לידי מעשה כ"א בדבור וק"ל', עכ"ל.

ובחי' זרע יצחק (אבות פ"ג מי"ז) ד"ה אם אין קמח 'אבל התועלת להשכחה אמרו חז"ל בקול רם ובחיתוך לשון וכו' עכ"ל.

-ד-

סנהדרין (קו ב) "ותשא בריתי עלי פיך" (תהלים ג טז), אמר רבי אמי אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוץ, ע"כ.

ובפירוש רש"י (שם) בד"ה עלי עלי פיך ולא בלבי, עכ"ל.

ובחידושי אגדות מהרש"א (שם) בד"ה ותשא, 'ועוד נראה לפרש למאי דמפרש לה מן השפה ולחוץ, דרצה לומר אף שאר כלים הפנימים כוחי הדבור כגון החיך והגרונן לא היה משתמש בהם בדברי תורה רק משפה ולחוץ, ולא היה משמיע קולו בדבורו בדברי תורה, כענין שנאמר בחנה "רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע" (שמואל א' א יג), דכן הדין בתפלה, מה שאין כן בדברי תורה, דצריך האדם להשמיע קולו בגירסתו, עכ"ל.

ומבואר דכשלומד בלי כוחי הדיבור הוא חיסרון גדול בלימוד התורה, והרי הוא בכלל דבר השם בזה.

-ה-

תענית (ז א), 'אמר רב נחמן בר יצחק למה נמשלו דברי תורה כעץ, שנאמר "עץ חיים היא למחזיקים בה" (משלי ג יח), לומר לך מה עץ קטן מדליק את הגדול אף תלמידי חכמים, קטנים מחדדים את הגדולים, והיינו דאמר רבי חנינא הרבה למדתי מרבתי ומחבירי יותר מרבתי, ומתלמידי יותר מכולן'. ע"כ.

בפי' רש"י (שם) בד"ה תורה כעץ - דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה, כשמדליק את האור מצית את העצים דקין תחלה. ובד"ה קטנים מחדדין - ששואלין כל שעה, עכ"ל.

והיינו שאמרו שם תלמידי חכמים קטנים מחדדים את הגדולים.

ויש לפרש על דרך זה, מה שאמרו שהלומד ואינו מלמדה הרי הוא בכלל 'דבר ה' בזה', לפי שאם אינו מלמדה חסר לו באיכות תלמודו, לפי שלא זכה לחידוד הבא על ידי התלמידים, [כפי שאמרו שעל ידם זוכה למעלת 'ומתלמידי יותר מכולם' ו'לו תבואה']. ואילו היו דברי התורה חשובים בעיניו, היה עושה כל טעדיקי שיזכה להתחדד ולהבין יותר כמו שנתבאר.

-ו-

אבות (פ"א מ"א) 'הם [אנשי כנסת הגדולה] אמרו שלשה דברים הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה' ע"כ.

ברוח חיים (שם) ד"ה או יתכן כתב, 'לכן אמרו הזהרו מאד להתיישב בכל דין ולעיין בו הרבה היטב, ואחר כך להעמיד תלמידים הרבה המחכימים רבותם לדבר בפניהם מה

' מכות (י א) רבינא אמר כל האוהב ללמד בהמון לו תבואה (עי' קהלת ה ט) ע"כ. ובפי' רש"י (שם) בד"ה 'ללמד בהמון מרבה תלמידים, לו תבואה לפי שעל ידיהם ירבה הפלפול, ונותן לב לתרץ קושיותיהם' עכ"ל.

שעלה ברעיונם, כי הפה הוא כאצבע מרגיש הפגימה, כן מידי דברו הפה מרגיש פגימת השכל כציפורן פגימת הסכין, עכ"ל.

ומבואר, שאף לאחר שכבר קיימו 'הו מתונים בדין', היינו שנזהרו מאד להתיישב בכל דין ולעיין בו הרבה היטב [אף שכבר בא דין זה לפנינו שנים ושלוש פעמים. פי' רע"ב שם], מכל מקום הצריכו אותם להעמיד תלמידים הרבה המחכימים את רבותיהם, שכאשר ידברו לפניו מה שעלה ברעיונם, ירגיש הפה את פגימת השכל, כפי שהאצבע מרגישה את פגימת הסכין.

ויש לפרש לפי זה, מה שאמרו בגמרא בסנהדרין (שם) שהלומד תורה ואינו מלמדה זהו דבר ה' בזה, כי כיון שאינו מלמדה לאחרים אין הדברים מתיישבים מפגימותיהם, ומשום כך הוי בכלל דבר ה' בזה, מכיון שהיה לו לטרוח ולעמול עד שיתבררו ויתבארו הדברים באר היטב, ע"י התלמידים המחכימים את רבותם.

-ז-

אבות (פ"ד מ"ה) 'רבי ישמעאל בנו [של ר' יוחנן בן ברוקה] אומר הלומד על מנת ללמד, מספיקין בידו ללמוד וללמד, ע"כ.

ובתפארת ישראל (שם יכין אות כח) 'שיפתח הקדוש ברוך הוא לבו, י"א ויסור מלפניו טרדות הזמן, כדי שיבין הדברים ברורים, י"ב

ומבואר, שעל ידי שלומד על מנת ללמד, נותנים לו לב פתוח ומסירין מלפניו טרדות הזמן, כדי שיבין הדברים ברורים, ומשמע דכדי להבין הדברים ברורים צריך להני ב' תנאים: שיפתח הקב"ה את לבו, ושיסורו ממנו טרדות הזמן. י"ג

ויש לפרש לפי"ז מה שאמרו שהלומד תורה ואינו מלמדה הרי הוא בכלל מה שנאמר 'דבר ה' בזה', והיינו שכל מי שלומד ואינו מלמדה, היינו שאינו לומד על מנת ללמד, ואינו חושש לכך שיזכה להבין הדברים ברורים, נמצא מראה בהנהגתו שאין דבר ה' חשוב בעיניו שישתדל בהבנתו.

^א שעל ענין זה אנו מבקשים בתפילה כמה פעמים בכל יום: 'פתח לבי בתורתך', 'הוא יפתח לבנו בתורתו'.
^ב אולי יש לפרש תיבת 'כדי' עד"ר שכתב התפארת ישראל במקום אחר (שם פ"ד מט"ז אות פג) 'ומלת 'כדי' אינו נתינת טעם, רק כמו 'ומצא כדי גאולתו' (בהר כה כו), דהיינו כשיעור שהוא די, עכ"ל. פי' כמה שצריך שיהיו הדברים ברורים.

^ג בסנהדרין (קו ב) 'ותשא בריתי עלי פיך' (תהלים ג טז), אמר רבי אמי אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוך, ע"כ. ובפי' רש"י (שם) בד"ה עלי עלי פיך ולא בלב'.

בספר אמרי אש (סוף ח"א השמטה לפר' צו ד"ה ברש"י) ביאר, דדואג היינו מי שיש לו דאגות וטרדות, ועל כן אמרו ש'תורתו של דואג משפה ולחוך', משום דלעבודת ה' צריך הרחבת הדעת ופרנסה ברווח, כדי שלא יהא מוטרד ומבולבל מחמת הפרנסה וכו' עכ"ל. והוא על דרך שכתב התפארת ישראל, שכדי שיהיו הדברים ברורים צריך שיסורו ממנו טרדות הזמן.

-ח-

בבא מציעא (לג א) 'אמר עולא תלמידי חכמים שבבבל עומדין זה בפני זה וכו' ע"כ.
ובפי' רש"י (שם) בד"ה עומדין 'עומדין זה מפני זה כדין תלמיד לרב, לפי שהיו יושבין תמיד בבית המדרש יחד ומקשיין ומפרקיין, וכולם למדים זה מזה, עכ"ל.
ומבואר, דגם **חברים הלומדים יחד**, נעשה כל אחד כתלמיד לרב וכמו כן רב לתלמיד, **וכ"ש כשלומד עם חברו ביחד** [הובא בשפ"א (אבות פ"ו מ"ג)].

ונראה דלפי"ז, יש לכל אחד ואחד שלומד בחבורה, ללמוד לבד קודם שבא ללמוד עמהם לפי שהוא בכלל הלומד על מנת ללמד את חביריו, ובוזה יתקיים אצלו מה שאמרו 'הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד'.^י פירוש שנותנים לו לב פתוח ומסירים ממנו טרדות הזמן שיהיו הדברים ברורים.^י

בתפארת ישראל (שם), 'ואחר כך [היינו אחרי שזכה להבין הדברים ברורים] מספיקין בידו גם כן ללמד, דהיינו שיזמן לו הקב"ה תלמידים הגונים וחבירים מקשיבים, ויחוננו הקב"ה לשון למודים, להפיק מחכמתו לאחרים, עכ"ל.

ונראה דמה שאמר שזוכה עי"ז לחברים מקשיבים, משום דגם זה נכלל בכלל 'ללמד', ודהיינו דכשלומדים יחד בצוותא נמצא כל אחד לומד לעצמו ומלמד לחברו וכמו שנתבאר בב"מ.

-ט-

בתפילת ימי חנוכה אנו מוסיפים בברכת הודאה תפילת 'על הנסים' ובה אנו אומרים "כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך".

בספר בני יששכר (מאמרי חודש כסלו טבת, מאמר ד אות נז) כתב לבאר הנוסח, 'הנה יוצא לנו מכל זה, אשר מלכות יון כל כחם וממשלתם הוא בבחינת 'חשך' [כמבואר במדרש רבה (בראשית ב ד) "וחושך" זה גלות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן] והוא שכחת התורה וכו', בבחינת חושך הנה יגיע השכחה, חש"ך שכ"ח אתוון דדין כאתוון דדין.

ועל כן תבין היטב מה שתקנו בנוסח ההודאה בו בלשון כשעמדה מלכות יון הרשעה שהיא חשך להשכיחם תורתך, עכ"ל.^י

^י ובחידושי אגדות מהרש"א (מכות י א ד"ה כל) כתב, 'הוא מבואר, שמדרך למוד תורתנו מתוך עומק עניינם לא יבא האדם על בוריה של תורה ועל אמתתה, רק ע"י פלפול וחדוד עם חבירים, מה שאין כן דתי העובדי כוכבים, שכל אחד עושה לו דת לעצמו כפי רצונו ודעתו ואין צריך לחבירים, וכדאמרינן בברכות (סג ב) שאין התורה נקנית אלא בחבורה'.

^י וגם זוכה למה שנתבאר שהדברים מתיישבים מפגימותיהם ותורתו משתמרת.

^י **בבני יששכר** (שם אות טו), 'שהש"י פעל הנס על ידי שמן היוצא מן זית אשר זה כוונתו לזכירה, עכ"ל. (הוריות יג ב)

ומבואר פשטות כוונת אמירת 'להשכיחם תורתך', היינו דע"י שלא הניחום לעסוק בתורה ובמצות, גרמו שישתכחו מהם דברי התורה.

-י-

ולפי מה שנתבאר גודל מעלת העסק בתורה מתוך כוונה ללמדה לאחרים, וגם מעלת לימודה אחר כך לאחרים שבזה מראה חשיבותה בעיניו, והוא עיקר גדול אשר תלויים בו דברים הרבה:

א. שמתיישבים הדברים מפגימותיהם, ב. שזוכה לפתיחת הלב והסרת טרדות הזמן כדי שיבין הדברים ברורים, ג. שע"ז משתמר תלמודו, ד. זוכה לתלמידים הגונים וחברים מקשיבים, ה. שזוכה לבחינת ומתלמידי יותר מכולם.

יש לבאר דמחמת גזירתם הרעה, לא יכלו ישראל לעסוק בתורה אלא בהיחבא במקומות מסתור, וע"י כך נמנעו מלעסוק בה באופן הראוי של 'ללמוד ע"מ ללמד, ואח"כ ללמד, ובזה הפסידום מלזכות לדברים הרבה, וכמו שנתבאר, וע"י כך החשיכו את עיניהם של ישראל בשכחת התורה היינו באיכות ודו"ק.

*

סנהדרין (צט ב) 'אמר רבי אלעזר כל אדם לעמל נברא, שנאמר "אדם לעמל יולד" (איוב ה ז), איני יודע אם לעמל פה נברא וכו', ע"כ.

ובחידושי אגדות מהרש"א (שם) בד"ה ושאמר לעמל פה נברא כו', והיינו עמל פה שטורח ולומד וחוזר עליה בכל יום, אי נמי שעומל ומלמדה לאחרים כדלעיל, והרמז שמעתי בזה במלת לעמ"ל שהוא ר"ת ללמוד על מנת ללמד, עכ"ל.

[גם יש לפרש הר"ת לעמ"ל, ללמוד על מנת לכתוב, וכפי שנתבאר בהגהות היעב"ץ דגם הכתיבה נכללת בעל מנת ללמד, וע"ז זוכה למה שנתבאר [לפתיחת הלב ושיהיו הדברים ברורים מובנים ומשתמרים].

סנהדרין (צט א) רבי עקיבא אומר זמר בכל יום, זמר בכל יום, אמר רב יצחק בר אבודימי מאי קרא, שנאמר "נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו" (משלי טז כו), הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת לו במקום אחר, ע"כ.

ובפי' רש"י (שם) בד"ה נפש עמל עמלה לו, מפני שעמל בתורה תורה עומלת לו: כי אכף עליו פיהו, מפני שהוא משים דברים בפיו תמיד כאוכף שעל החמור, וכו': תורה עומלת לו, שמחזרת עליו, ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה, וכל כך למה, מפני שאכף שכפף פיהו על דברי תורה, עכ"ל.

¹⁷ בהגהות הרש"ש (שם) בד"ה תורה עומדת לו למסור לו טעמי תורה וסדריה כ"ה שם [בעין יעקב], עכ"ל.

ולהמתבאר בח"א מהרש"א בפי' השני שעמל היינו שעומל ומלמדה לאחרים, דעי"כ הוא זוכה שתהיה התורה עומלת לו, ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה. ויש לומר אפשר שזה ג"כ נכלל בגזירת היוונים שרצו להשכיחם תורתך, פי' שלא הניחום לעמול בתורה על מנת ללמדה.

לתגובות: a0527677650@gmail.com

הלכות הזמן / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' תפילה כהלכתה' הליכות בת ישראל'

ימים של אורה - ימי החנוכה תשפ"ב

"שבת חנוכה" - "א' דראש חודש טבת"

כולל - קובץ "שולחן שבת קודש"

הולכים וקרבים ימי החנוכה ה'תשפ"ב, בעזרת ד' באור ליום שני כ"ה כסלו, נתייצב כולנו אל מול נר ראשון של חנוכה תשפ"ב, בפעם ה - 2161 ! שהרי נס חנוכה ארע באמצע תקופת בית שני, כ 212 שנה לפני החורבן, בשנת ג' תרכ"א [3.621 שנה] לבריאת העולם, והשנה 5782 לבריאה, אם כן, חלפו - 2161 שנה מאז הנס, אך רק "לשנה האחרת קבעום", על כן השנה נדליק את החנוכייה בס"ד בפעם ה 2161 ונעמוד, שוב, מרוגשים מול השלהבת הדקיקה העולה ומרצדת אל על, על אף הרוחות הסוערות שמכל עבר, כי "לא ייטוש ד' עמו ונחלתו לא יעזוב".

לצערנו, לאחרונה, בעוונותינו הרבים, כ"בימים ההם" גם "בזמן הזה", ישנם בעמנו, אשר שמו להם למטרה, להחשיך את עיניהם של לומדי התורה, ולפגוע בגזירות מרושעות בכל היקר והקדוש לכל שומרי התורה והמצוות בארץ הקודש, והלוואי שמהרה תימלא הארץ דעה את ד', כי רק "אם בחקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם" אז ורק אז "ונתתי שלום בארץ, וישבתם לבטח בארצכם". ובקרוב בימינו יתקיים "אור חדש על ציון תאיר, ונוכה כולנו במהרה לאורו" - בהדלקת המנורה הטהורה בבית מקדשנו שייבנה במהרה, אמן.

פתיחה

"באורים כבדו ד' " - כל ימות השנה

סגולת ההשתתפות במאור בית הכנסת

שולחן ערוך או"ח קנ"א, ט': "ונהגו להדליק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות נרות לכבודן" ובמפרשים: "והוא כעין הנרות שהדליקו בבית המקדש, על פי הפסוק: "באורים כבדו ד'" (ישעי' כ"ד, ט"ו) ובילקוט שמעוני, בהעלותך: מלמד שישראל חייבים להדליק נר בבתי כנסיות ובתי מדרשות, שהן כמקדש, כנאמר: "ואהי להם למקדש מעט" (יחזקאל י"א, ט"ז) - מה מקדש לא היה הנר כבה בו - כך בתי כנסיות ובתי מדרשות"

בספר "ראשית חכמה" שער היראה פרק ט"ו: "אמר הקב"ה הדליקו לפני נרות, כדי שאשמור את נשמתכם המשולה לנר, שנאמר נר ד' נשמת אדם" ובמדרש רבה לויקרא ל"א, ד': "כי אתה תאיר נרי" (תהילים י"ח) בר קפרא פתח, "אמר הקדוש ברוך הוא לאדם: נרך בידי ונרי בידך. נרך בידי שנאמר: "נר ה' נשמת אדם. (משלי כ, כ"ז) נרי בידך שנאמר: "להעלות נר תמיד", אמר הקב"ה: אם הארת נרי, הריני מאיר נרך" !!!

קיצור של"ה ענייני בית הכנסת - "מי שיש לו חולה בתוך ביתו ר"ל ייתן נר למאור לבית הכנסת, ויעלה הקב"ה רפואתו מן השמים" ובתוספות בבא בתרא ח ע"א: "המנדב נר לבית הכנסת, דומה למקריב קורבן נדבה"

ואכן, מצינו, מדוע נקרא שמה של דבורה הנביאה "אשת לפידות" ? שהייתה מכינה לפידים עם פתילות עבות, ספוגות בשמן, ושלחה אותם למשכן שילה (גמ' מגילה י"ד ע"א). ומפני מה זכה חזקיהו המלך לנצח את סנחריב וצבאו ? כנאמר: "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יְסוּר. עָלוּ [עול סנחריב וצבאו] מֵעַל צַוְּאֵרָךְ [של חזקיהו ועם ישראל] וְחָבַל עַל מַפְיֵי שָׁמַן" (ישעי' י, כ"ז) "אמר ר' יצחק נפחא: "חובל עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו, שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה עשה? נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר: כל מי שאינו עוסק בתורה יידקר בחרב. בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ, מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו איש ואשה תינוק ותינוקת שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה" (גמ' סנהדרין צ"ד ע"ב). ועוד אדום נתברך, בשביל שכיבד ארון האלוקים על ידי שהיה מדליק נר אחד שחרית ונר אחד ערבית, ובשביל זה, זכה אבי שאול המלך, שיהיה בנו מלך על ישראל שהיה מסדר נרות בית הכנסת.

הלכות ימי החנוכה בתוספת פרטי הלכה רבים המיוחדים לחנוכה תשפ"ב הדלקת הנרות

כתב הרמב"ם הלכות חנוכה ד, י"ב: "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הא-ל והודיה לו, על הניסים שעשה לנו". ואמר הגרי"ש אלישיב זצ"ל שחובה זו, יותר מחיוב כל המצוות, ואפילו יותר מתפילין, שרק בשביל נר חנוכה חייב לחזור על הפתחים (פניני חנוכה עמ' ט). והכריע, שיש לוותר אף על עסקה בשווי מיליונים, אם יפסידו קיום יום אחד של ההדלקה (שבות יצחק קובץ עניינים קע"ו). ואמרו חכמים בגמ' שבת כ"ג ע"ב: הזהיר בנר חנוכה ונר שבת יהיו לו בנים תלמידי חכמים (רש"י).

הכנת המנורה

כתב הר"י בן הראב"ד (בקובץ המועדים קונטרס סוד הדלקת נרות): "הזהיר בנרות חנוכה, צריך להקדים שני ימים קודם לחנוכה לתקן הנרות ולהזמין שמן זית זך להדלקה וכו' " ובאורחות רבנו (ח"ג, עמ' א) שהגרי"י קנייבסקי זצ"ל נהג להכין את החנוכיה בכ"ב כסלו וכן הגרי"י פיישר זצ"ל הכין המנורה והעמידה על מכונה, כמה ימים לפני הגיע החנוכה (הליכות אבן ישראל, עמ' שכ"ט).

מקום ההדלקה

מצוה להניח נר חנוכה בטפח [8 ס"מ] הסמוך לפתח הבית, והטוב ביותר להדליק בתוך חלל הפתח (משנ"ב תרע"ו, ט) והיינו בפתח הסמוך לרשות הרבים, והמדליקים מחוץ לבית, בכלי זכוכית, לדעת הגרי"ז מבריסק זצ"ל יניחו את החנוכיה בפתח החצר או הגשר במקום שעוברים למדרכה או הרחוב, ויש שהצריכו שתהיה שם צורת הפתח.

מאידך, לדעת מרן החזו"ן איש זצ"ל ויבדל"ח הגר"ח קנייבסקי שליט"א מדליקים על פתח הבית עצמו במעבר מחדר המדרגות לחוץ. כיון שהחצר כיום אינה משמשת לתשמישי הבית (טחינה, וכביסה), אלא לאוויר ולנוי, ואינה חצר לעניין נר חנוכה.

בבניין רב קומות: כיון שחדר המדרגות משותף לכל הדיירים, דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל (שבות יצחק עמ' ז) וכן פסק הגרש"ז אויערבך זצ"ל (מעדני שלמה עמ' ק"ח) כיון שחדר המדרגות מקום שמשמשים בו השכנים כדי להיכנס לדירתם, השתמשות מעין זו, דיה להחשיב את חדר המדרגות להיקרא "חצר" להדליק בפתחה נרות חנוכה [היינו בפתח חדר המדרגות בתחתית הבניין], ראה גם כן, באורחות רבנו ח"ג עמ' י"א אות כ"ח. **אכן, יש סוברים שלמעשה,** דין חדר המדרגות כמבוי ולא כחצר, ולכן אין להדליק בפתח חדר המדרגות (שו"ת חוט שני לגר"נ קרליץ זצ"ל עפ"י דעת החזו"ן איש, ארחות רבנו ח"ג עמ' י"א) **ועדיף להדליק בחלון הבית הפונה לרשות הרבים,** כיון שבהדלקה בכניסת הבניין ע"י כל השכנים – אין הדלקה ניכרת. ובהדלקה בדירה מרוויחים גם כן פרסומי ניסא לבני הבית (שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' פ"ד). **וכן כתב** הגר"א נבנצל שליט"א: "אדמו"ר [הגרש"ז א] זללה"ה הורה לי להדליק בחלון ביתי, דניכר שזו הדלקה שלי, אף שלא הדליק מישהו בפתח הבית".

דירה שיש בה כמה חלונות - ידליק בחלון שיש בו יותר פירסומי ניסא - הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה י"ד, י). ובאורחות רבנו (ח"ג עמ' י"ד) שאם הפירסומי ניסא שווה בכל החלונות, ויש חלון בחדר האוכל שאוכלים בו בני הבית - ידליקו היכן שאוכלים. ואמנם, כן פסק בשו"ת אגרות משה או"ח ד, רכ"ה שעדיף להדליק בחלון שיש בו פחות פרסום הנס לחוץ, אבל ניכרת ההדלקה לבני הבית, מאשר בחלון שיש בו יותר פרסום לחוץ.

הגרים בקומה רביעית ומעלה - אין טעם להניח החנוכייה לכיוון רשות הרבים שהרי למעלה מ' 9.60 מטר [כ' אמה 48 ס"מ (לגר"ח נאה) כפול 20] – העין לא רואה מהרחוב, אלא אם כן יש ממול בנין, אזי אפשר להניח בחלון (שו"ת שבט הלוי ד, ס"ה). וכן דעת הגאון רח"פ שיינברג זצ"ל (חידושי בתרא תרע"א, ז).

הערה: מי שגר אל מול שאינם יהודים, לדעת רוב הפוסקים ידליק בתוך הבית כדלהלן. מפני שפרסומי ניסא לנכרים - אינו כלום (שו"ת אגרות משה או"ח ד, ק"ה הגר"ח פ שיינברג זצ"ל ויבדל"ח הגר"א וייס שליט"א קובץ דרכי הוראה ז')

המדליקים בתוך הבית

לכתחילה, עדיף להניח החנוכייה על שרפרף בגובה שבין שלשה טפחים [24 ס"מ] לבין עשרה טפחים [80 ס"מ] בתוך הפתח של הסלון כשהמזוזה מימין והחנוכייה בשמאל. וראה להלן לעניין ההדלקה בליל שבת חנוכה.

במה מדליקים

"כל נפ"ש נדלקת בחנוכה" נפש – נרות פתילות ושמונים, כולם כשרים להדלקה (שו"ע תרע"ג, א) בשונה מנר שבת ש"אין מדליקין.. לא ב.... ולא ב.... ולא ב.... כי בשבת צריך נר שידלוק יפה שלא לבוא לידי הטיית הנר.

מצווה מן המובחר להדליק בשמן זית בדומה להדלקת המקדש [דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלכתחילה אין להשתמש בשמן שאינו למאכל, (קונטרס נרות חנוכה, תשס"ו) וכן דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א (דולה ומשקה, עמ' רל"ז) והגר"מ שטרנבוך שליט"א (קובץ קול מהיכל עמ' תקט"ו) אבל שמענו מפי הגרי"ש זצ"ל שוודאי אין זה מעכב]. ויש מתירים לכתחילה אף בשמן שאינו ראוי לאכילה כגון ב"שמן למאור" - חזון איש וכף החיים תרע"ג, י"א הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני חנוכה, עמ' שי"ט ובעל קנה בשם זצ"ל). וכן יש לדייק מלשון המ"ב תרע"ג, ב.

אין משתמשים בשמן שבקדושת שביעית להדלקת נר חנוכה, שהרי אין לנו רשות להשתמש בהם (ואין מצוי בשווקים שמן כזה שנותר מהשמיטה הקודמת).

ומצוה מן המובחר בפתילה מצמר גפן, אך כנ"ל, הכול כשר להדלקת החנוכייה. ויש מהדרים להחליף את הפתילות מדי יום, בדומה להדלקה שבמקדש, וכן מנהג חב"ד. **"פתיל צף"** – כשר, אעפ"י שהוא מצופה שעווה, מכל מקום, כיון שנשרף מיד, עיקר ההדלקה בשמן (דעת הגרש"ז אויערבך הגרי"ש אלישיב והגר"ש וזנר זצ"ל).

הערה: נשארו נר או שמן שדלקו כל הלילה עד הלילה הבא – יש לכבותם, ולהדליקם מחדש להדלקה הלילה הזה.

הדלקה בנרות חשמליים: כשאינן כל אמצעי אחר להדלקה, ידליקו בנורות חשמליות **בלא ברכה**, ויניחום במקום שאין שם נר חשמלי במשך השנה **הדלקה בפנס או במצבר:** דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קונטרס הליכות והנהגות עמ' י"ד) והגר"צ אבא שאול זצ"ל (בשו"ת אור לציון י"ח, י"ב) שבשעת הצורך במקום שאין שום אפשרות במה להדליק, עדיף להדליק בפנס או במצבר, המספיקים לפחות לחצי שעה, כיון שכל שיעור ההדלקה נמצא לפנינו, וצריך שהנרות יהיו מסודרים בצורת חנוכייה, ראה עוד להלן בקובץ הלכות המופיע להלן בסוף הלכות החנוכה.

זמן ההדלקה

1. **יש מדליקים כשיטת הגר"א "משתשקע החמה"** היינו, ממש בשעת השקיעה, ולדעת הגאונים, היינו השקיעה הנראית לעינינו [השנה תשפ"ב לאורך כל ימי החנוכה - 4:39]. וכן מנהג הפרושים בירושלים ת"ו. וצריך שידלקו הנרות לכל הפחות עד סוף חצי שעה לאחר צאת הכוכבים (משנ"ב תרע"ט, ב). 2. **ויש נוהגים "משתשקע החמה"** היינו כשסיימה לשקוע - **צאת הכוכבים** [השנה תשפ"ב 5:14 כל ימי החנוכה] והם מתפללים תחילה ערבית ש"תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם" כלשון הטור והשו"ע תרע"ב, א "מדליקין נר חנוכה עם סוף השקיעה, עד חצי שעה מהלילה" שאז העם עוברים ושבים,

ואיכא פרסומי ניסא". ובערוה"ש שם, ד "והעולם נוהגים כהטור והשו"ע" וכן הכריע כף החיים (שם, ב) וכן המנהג הפשוט ברוב קהילות ישראל (שו"ת תפילה לדוד, מ"ז). 3. ויש המדליקים כ 20 דקות אחרי השקיעה (לפני ערבית), לצאת ידי שתי השיטות וכך נוהג הגר"מ שטרנבוך שליט"א ראב"ד העדה החרדית, וכן הגר"ח קנייבסקי שליט"א כפי שנהג מרן החזון איש זצ"ל. שבזה יוצאים ידי חובת כל השיטות.

הזמן המוקדם ביותר שניתן להדליק - מ"פלא המנחה" - השנה תשפ"ב 3:31 ואזי, צריך שיספיקו השמן או הנרות לדלוק עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים (ביה"ל תרע"ב, ד"ה ובלבד וכו'). ואם אין הנרות דולקים עד אז - לא קוימה ההדלקה (קצור שו"ע קל"ט, ו).

הזמן המאוחר ביותר להדלקה, לפני "עלות השחר" [השנה 4:48 - 4:50]. ואזי יש להעיר את בני הבית, לקיים "פרסומי ניסא" בפניהם. כמובן, שיש להשתדל בכל איחור, להדליק לפני ש"תכלה רגל מן השוק" באותו מקום. וברוב המקומות העירוניים, "כלות רגל מן השוק" - שעה 12:00 - 12:30 בלילה.

אכילה, לימוד תורה, עשיית מלאכה או שינה לפני הדלקת הנרות

חצי שעה קודם זמן הדלקת הנרות, אסור לאכול פת ביותר משיעור "כביצה" - 56 גרם (להגר"ח נאה זצ"ל), ולא לשנות משקה משכר. ואפילו התחילו לפני כן, בהיתר, בהגיע זמן ההדלקה, מפסיקים. למדליקים 20 דקות אחרי השקיעה - האיסור מתחיל חצי שעה לפני ההדלקה (הגר"ח ק שליט"א ב"דולה ומשקה" והגר"נ קרליץ זצ"ל חוט שני, שי"ח). אכילת פירות ושתייה - מותרים בלא הגבלה (הגרי"ש אלישיב זצ"ל בקונטרס הליכות והנהגות). משנ"ב תרע"ב, י: "ואפילו ללמוד אסור משהגיע זמנה" ויש אומרים, שהאיסור אף בחצי שעה שקודם זמנה (מחצית השקל על המג"א שם, ה). אבל למדליקים בשקיעה - אין להחמיר שלא ללמוד תורה בחצי שעה שקודם ההדלקה - שער הציון תרע"ב, י"ד. והמתפלל ערבית בביתו - יניח שומר. לימוד הלכות חנוכה - מותר עד הדלקת הנרות (הגר"נ קרליץ זצ"ל חוט שני שי"ח וכן נוהג הגר"ח ק שליט"א למעשה). ומסתבר, דהיינו שלא בעיון גדול.

הערה: אישה הממתינה לבעלה שיבוא להדליק - מותרת לאכול (שו"ת מבית לוי להגר"ש ואזנר זצ"ל).

אסור לעשות מלאכה מחצי שעה קודם זמן ההדלקה - מג"א תרע"ב, ה. וב"הליכות שלמה" חנוכה, עמ' ר"ח, שגם הנשים לא תעשנה אז מלאכות (תפירה, כיבוס וגיהוץ וכדומה). ואסור לישן אפילו שנת עראי, מחצי שעה קודם זמן ההדלקה - ראה משנ"ב רל"ה, י"ז ואפשר שלא יועיל לזה שומר (ראה חכמת שלמה סימן ער"ה).

סדר הנחת הנרות

ביום הראשון מניחים את הנר בצד ימין של החנוכייה, ובכל יום מוסיפים נר לשמאלו של הנר של אתמול [מימין לשמאל] ומתחילים להדליק את הנר הנוסף [משמאל לימין] - כך המנהג למעשה לרוב הדעות (שיטת השו"ע והרמ"א תרע"ו, ה הפר"ח, הא"ר, סידור

שו"ע הרב, שו"ת חת"ס, קפ"ז, קיצור שו"ע קל"ט, י, ערוה"ש, י"א וכן נהג האריז"ל כמובא בשער הכוונות ק"ח, ע"ג). את השמש [העשוי גם בשמן, ואי אפשר להדליק בו את שאר הנרות], מדליקים לאחר הדלקת כל הנרות, או לפני הברכה, ויש להניחו מעל או מתחת לגובה הנרות או בריחוק מהם באופן בולט, שיהא ניכר כל יום מספר הנרות שהודלקו בלי השמש.

הברכה

ביום הראשון מברכים שלש ברכות: להדליק וכו' שעשה ניסים וכו' ושהחיינו וכו' וסימנך: עשה לך שרף (להדליק), ושים אותו על הנס (שעשה ניסים) והיה כל המביט בו וחי (שהחיינו) – הגר"א בשאר הימים, משמיטים שהחיינו, לא ברך שהחיינו ביום הראשון יברך אפילו ביום האחרון על ההדלקה. שכחו לברך על הדלקת הנרות: וכבר הסתיימה ההדלקה - יש לברך "שעשה ניסים" בלבד, וביום הראשון "שהחיינו" (משנ"ב תרע"ו, ד ובא"ח (א) וישב, י).

לעניין נוסח ברכת להדליק וכו': כתבנו את הנוסח לפי המשנ"ב תרע"ו, א "שלחנוכה" ולדעתנו יש לאומרם לכתחילה כמילה אחת. ובמקור חיים (לבעל החו"י) דהיינו בשו"א תחת הל', אמנם, בשלמי תודה, כ"ד בשם החזון איש, לומר עפ"י כללי הדקדוק בפת"ח תחת הל'.

הערה: אין להפסיק בדיבור עד תום הדלקת הנר האחרון, פרט לאמירת "הנרות הללו וכו' " שיכולה להיאמר לאחר הדלקת הנר הראשון, במשך הדלקת שאר הנרות (משנ"ב תרע"ו, ד וראה הלכות חג בחג עמ' ק"ח).

לאחר ההדלקה

שולחן ערוך תר"ע, א: "נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בחצי השעה הראשונה שהנרות דולקים בבית, ואין להקל להן, כיון שהנס נעשה על ידן" ושני טעמים לדבר: א. כדי שלא יבואו לעשות מלאכה לאור הנרות, שאסור ליהנות מהם. ב. כדי שלא להסיח דעת מן הנס ולהודות לבורא על הניסים שבימים ההם ובזמן הזה. והעירו הפוסקים, שאיסור עשיית המלאכה גם לאנשים, אלא שבדרך כלל הנשים עסוקות במלאכותיהן בערב, לכן, כתב השו"ע "נהגו הנשים וכו'".

הלכה למעשה: הכרעת המשנה ברורה (שער הציון תרע"ב, י"ב), שגם לאחר תום החצי שעה מחמירים שלא ליהנות מן הנרות ולא לטלטלם ממקומם, כל זמן שדולקים, מפני שהנכנס לבית, אינו יודע מתי הודלקו. והמנהג להימנע מ"מלאכות כבודות שיש בהן טורח ועמל", כביסה, תפירה, שטיפת הרצפה והדחת כלים (בפרט במוצאי שבת), ובכלל זה, ניפוי קמח ולישת בצק להכנת סופגניות, בישול ואפייה, כל דבר המסיח דעת מן המצווה, ובשו"ת רבבות אפרים א, תל"ו בשם הגרי"י פישר זצ"ל שמנהג ירושלים, שאסורה כל מלאכה אפילו בישול ואפייה בחצי שעה שהנרות דולקים, אמנם שמעתי מהגרי"י פישר זצ"ל, שאם הסופגנייה כבר מוכנה לטיגון אפשרי להכניסה לשמן, ואפשר להכין חביתה,

להרתיח מים ולהכין קפה וכדומה. ובבית מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל נהגו הנשים שלא לעשות שום מלאכה, אפילו כתיבה ובישול, חוץ מטיגון סופגניות, הנאכלות באותה שעה.

שהייה ליד הנרות לאחר ההדלקה

אף ש"הדלקה עושה מצוה", כתב בעל חוות יאיר ב"מקור חיים": "ועיקר המצווה הוא, שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה, לראות אותם ולשמוח בהם, ולא סגי שידליק וילך לו למקום אחר". יש לציין, שהגר"ח קנייבסקי שליט"א (בקונטרס עבודת ימי החנוכה עמ' כ ענה לשואל: "לא ראינו נוהגים כן". וכן אמר רבנו הגרש"ז אויערבך זצ"ל שאין חיוב לשהות כדי שיעור זמן ההדלקה ליד הנרות (קונטרס ברכת משה ענייני חנוכה ג, ו).

שכחו להדליק נרות מי שמשום מה לא הדליק נרות חנוכה באחד מהלילות - אין לו תשלומין, וידליק בלילה הבא, את מספר הנרות שמדליקים באותו לילה כולם (שו"ע תרע"ב, ב).

על הניסים

מתפילת ערבית של ליל כ"ה בכסלו [אפילו טרם הדליקו נרות חנוכה] אומרים "על הניסים וכו' " בכל תפילת עמידה במשך ימי החנוכה, לאחר אמירת: "כי מעולם קיווינו לך" שבסוף ברכת מודים, וכן בכל **ברכת המזון** לאחר המילים: "בכל עת ובכל שעה" ויש לומר ועל הניסים עם וא"ו (משנ"ב תרפ"ב, א וכ"כ ערוה"ש) **השוכח** לאומרו בתפילה וכבר חתם את הברכה - **אינו חוזר**, אלא, שאפשרי להוסיף ב"אלקי נצור" בקשה: "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כאשר עשה וכו' בימי מתתיהו וכו' " וכן **בברכת המזון** אם לא נזכרו עד חתימת "על הארץ ועל המזון" - **אין חוזרים**. ואפשר להוסיף לפני "הרחמן הוא יזכנו וכו' - "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים וכו' " כנ"ל. ולדעת האדר"ת יאמר והו כ"הרחמן" הראשון לאחר "לעולם אל יחסרנו".

מנחה קצרה: הגר"א קוטלר זצ"ל, וכן הורו כמה מראשי הישיבות בארץ ישראל, שבימי החנוכה **אין להתפלל מנחה קצרה**, כיון שאין אומרים בה חזרת הש"ץ ואין שומעים משליח הציבור "על הניסים וכו', ולדעת התוס' בשבת כד ע"א יש דין פרסומי ניסא בחנוכה גם בתפילה.

הזכרת על הניסים ב"ברכת מעין שלש"

אין מזכירים של חנוכה ושל פורים בברכת מעין שלש (שו"ע ר"ח ובמשנ"ב תרפ"ג, ב) משום ש"על הניסים" ראוי להזכירו בהודאה, כ"מודים" בתפילה, וכ"נודה לך" בברכת המזון, אבל ב"מעין שלש" שאין בה הודאה - אין מזכירים. ואף שמזכירים "ונודה לך על הארץ", אי אפשר להפסיק שם, שהרי צריך להסמיך מעין החתימה לחתימה (לבוש בסי' ר"ח) וגם חנוכה ופורים לא הוזכרו בתורה (לחם חמודות הובא במחצה"ש ר"ח, מ).

חובת הנשים בהדלקת הנרות

שולחן ערוך תרעה, ג: "אישה מדלקת נר חנוכה, שאף היא חייבת במצווה זו" המקור בגמ' שבת כ"ג: אמר רבי יהושע בן לוי, נשים חייבות בנר חנוכה [אף שהיא מצות עשה ש"הזמן גרמא"], שאף הן היו באותו הנס: 1. בגזרות הקשות. 2. הנס שנעשה על ידי יהודית בת יוחנן כהן גדול [כנראה אחות מתתיהו] שהרגה את שר צבאם, לאחר שהשקתו בחלב, וכתוצאה מכך עזבו את ירושלים, ועל כן יש שנוהגים לאכול בחנוכה מאכלי חלב 3 כמובא במדרש: אישה אחת בירושלים ילדה בן זכר, וביום השמיני לא מצאה מוהל למוהלו... עלתה על חומת ירושלים... וקראה לכל אחיה המסתתרים... אם לא תבטלו הגזרות... אין עתיד לאומתנו... ואז הפילה עצמה עם תינוקה... ומיד כששמעו זאת מתתיהו ובניו, קראו: "מי לד' אלי".

הלכה למעשה: אישה נשואה – יוצאת ידי חובה בהדלקת בעלה, ואף יכולה להוציאו ידי חובה כשאינו בבית, כשאין חשש לפגיעה ב"שלום בית, מפני שעדיף להדליק בזמן, כשם שהאיש מוציא את אשתו, כמפורט להלן, ואז צריך מי שיצא ידי חובה, לראות את ההדלקה של היום, כדלהלן, ואם לא ראה, ושב הביתה, וכבר כבו הנרות - ידליק שוב בלא ברכה. לדעת הגר"א נבנצל שליט"א אישה מוציאה ידי חובה את בעלה, אף כשנמצאים במלון (שו"ת תורה מציון תצא, קכ"ג). יש לציין שהגאון רבי ח. ד. אלטוסקי זצ"ל חתן מרן הגר"ח פשינברג זצ"ל ראש ישיבת "תורה אור", העדיף להיות אחר הצהריים בימי החנוכה בישיבתו עם תלמידיו, והרבנית תחי' לאוי"ט הייתה מדליקה בבית, ומוציאה אותו ידי חובה, ושמע אמירת הברכות בבית המדרש, וירד לחדרו בישיבה להדליק נרות. ובערב ראה את הדלקתה.

חידוש מצאנו, בדברי הגר"ח פלאג'י זצ"ל (מועד לכל חי כ"ז, כ"ה) לפי מה שאמרו חז"ל הרגיל בנר הויין ליה בנים ת"ח כמו שאמרו בשבת, אם כן, לאישה שייכת טפי [יותר] הכנה זו, שתהא זריזה לתקן הפתילות ולשים השמן וכו' ומה גם שהנס נעשה על ידי אישה יהודית כנודע". וכן הוא בהראבי"ה (א, ר): "ולכן נהגו נשים צדקניות וכשרות, לתקן נרות שבת וחנוכה, לזכות למצווה" ובבית הגר"ח קנייבסקי שליט"א נהגה הרבנית ע"ה להדליק נרות החנוכה ולכבותן, לפני הדלקת שר התורה. וכיום לא מצינו שנוהגים להקפיד בזה.

חובת הבנים והבנות בהדלקת הנרות

בני ספרד – נוהגים בחנוכה "נר איש וביתו" (שו"ע תרע"ב, ב) וכאשר אבא, אימא, או אפילו אח גדול מדליקים נרות, בבית, כהלכה, אסור לבן או בת ספרד, כל עוד לא נישאו, לברך על נרות שמדליקים במקום אחר [שבכל בית בישראל חובה לפרסם הנס בהדלקה, וגם אותם בן או בת, מחובתם לפרסם הנס בהדלקה – אך בלא ברכה], ולדעת הגר"ע יוסף זצ"ל, היינו, אפילו הדלקת הבית במדינה אחרת, ובהפרש של שעות... ויש חולקים, כמו כן, שמענו מהגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל, אם הבן והבת, בני ספרד, גרים

לעצמם מחוץ לבית, וגם מתפרנסים בכוחות עצמם – מדליקים במקומם בברכה. בני אשכנז – נוהגים כדעת הרמב"ם (המובא ברמ"א תרע"א, ב): "המהדרין מדליקים נר לכל אחד ואחד מבני הבית" ואפילו עשרה אשכנזים קטנים מדליקים בחנוכיות שלהם ליד האבא, ומברכים לעצמם. ולמעשה, אף אישה ואף הבנות האשכנזיות, יכולות, אם תרצינה, להדליק בעצמן ולכוון שלא לצאת בהדלקת האבא ומברכות לעצמן.

מדוע לא נהגו בנות אשכנז, המהדרות במצוות, להדליק לעצמן? כתב ה"חתם סופר" זי"ע בסוגית כבתה, במסכת שבת: "משום, שכך קיבלנו מרבתינו, שכשהדליקו בחוץ, נשים לא הדליקו להידור, דהוי כפריצות, לעמוד יחד עם האנשים בפתח הבית לרשות הרבים להדליק, ועל כן עמדו מרחוק לשמוע הברכות, לכן גם אצלנו אינן נוהגות". מטעם זה, יש מנמקים מדוע נשים פטורות מאמירת "קידוש לבנה". וראה במשנ"ב תכ"ו, א סיבה נוספת לאי אמירתן קידוש לבנה. זאת, בנוסף לטעם המובא במג"א שם, מפני שהן גרמו למיעוט הלבנה.

במצוות נר חנוכה שני חלקים: חיוב הדלקה וחיוב ראייה

א. להדליק או להיות שייך להדלקה [בהשתתפות, או ש"מדליקים עליו"] ובנוסף ב. מצווה לראות כל ערב בהדלקה כשרה, את מספר הנרות שהודלקו. על כן, אף מי שלא נמצא בבית בזמן ההדלקה, ומוציאים אותו ידי חובה בביתו, מכל מקום עליו לראות, היכן שאפשר [לא בהדלקה במקום עבודה או באולם אירועים – שאין לברך עליה], אלא בהדלקה כשרה, את מספר הנרות שהדליקו היום. הדליקו עליו בביתו, אבל לא ראה במשך הערב הדלקה כשרה, וכששב לבית, הנרות כבר כבו, צריך להדליק שוב חנוכייה בלא ברכה, בנוכחות הנמצאים בבית - לפרסום הנס.

ברכת "הרואה"

מי שלא הדליקו עליו ואף לא ידליק הערב (עד עלות השחר) נרות, הרי, שאם ראה אפילו דרך חלון הדלקה כשרה, מברך: **ברכת שעשה ניסים וכו' בשם ומלכות**. שאף שאינו מקיים את ההדלקה, מקיים את חלק המצווה לראות הדלקה.

חיילים או מטיילים הנמצאים בשטח, ושוכנים באוהלים: חייבים בהדלקת נרות חנוכה, ואף שמדליקים עליהם בביתם - חייבים בהדלקה כדי לראות כל יום את הנרות, ובוודאי בני אשכנז אפילו רווקים - **ידליקו בברכה**. ובתנאי שיש להם עששית או תנאים שלא ייכבו הנרות תוך חצי השעה הראשונה של המצווה (משנ"ב תרע"ג, כה וציץ אליעזר ט"ו, כ"ט).

הנוסע ברכבת או אנייה: מתחילת הלילה, ולא יגיע עד לאחר עלות השחר - חייב להדליק נרות חנוכה (ערוך השולחן תרע"ז, ה) ובשו"ת מהרש"ם ד, קמ"ו שאם משלם עבור נסיעתו, הרי זה כדירה השכורה לו, ואף שמדליקים בביתו - **חייב בהדלקה בברכה**. בלתי אפשרי להדליק מטעמי בטיחות - ידליקו לפחות נר אחד, ואפילו יבואו ויכבוהו - יצאו ידי חובה. המדליק ומשער שיצטרך לכבות הנרות בטרם תחלוף חצי שעה - לא

יברך. העיר מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל, כשנשאל על מטיילים בחנוכה: "היעלה על הדעת, שיפקיע אדם עצמו, ממצות נר חנוכה החביבה, שחייבו בה למכור כסותו וכו' ? חובה שלא מצאנו באף אחת מהמצוות.

התארחות ונסיעות בימי החנוכה

1. **כשנמצאים רק להדלקה** אצל סבא וסבתא או אדמו"ר או צדיק, **אין יוצאים** ידי חובה, אפילו מתכבדים שם במאכל ומשקה, ושרים, ונשארים שם אפילו כמה שעות - שאין זה לא מקום השינה ולא האכילה.

2. **המתגורר בקביעות [אכסנאי] אצל משפחה, כבר 30 יום מלפני חנוכה, נחשב כבני הבית ויוצא בהדלקתם.**

3. **הבאים להתארח ליום יומיים בחנוכה או אפילו לכל ימי החנוכה, כגון יחיד, זוג או משפחה, אם יש באפשרותם, ידליקו לעצמם (משנ"ב תרע"ז, ה). ואם לא מדליקים לעצמם, חייבים להשתתף בהדלקה - כדלהלן ובוודאי כאשר יש להם חדר המיוחד להם לשינה,**

אופן ההשתתפות - לצאת בהדלקת הבית, ב"השתתפות בפרוטה", היינו: או שייתנו 10 אגורות ["פרוטה" בכסלו תשפ"ב - 8 אגורות] לבעלי הבית על מנת שיהיה להם חלק בנרות או בשמן, או שבעלי הבית יקנו להם בקניין סודר או בהגבהה, חלק בשמן או בנרות, ויאמרו: אנחנו נותנים לכם במתנה חלק בנרות או בשמן. כאמור לעיל, כאשר המדובר ברוקים ורווקות בני ספרד שבביתם מדליקים כדין, בברכה, בכל מקרה, לא יברכו על הדלקה בבית מארחיהם, כמו כן, יש לציין, שלדעת הגר"ע יוסף זצ"ל בן ספרד הבא לאביו או חתן הבא לבית חמיו כגון לשבת חנוכה - יוצאים ידי חובה עם הבית כאילו הם מבני הבית. רווקים ורווקות בני אשכנז המתארחים גם לשינה, אינם יוצאים בהדלקת הוריהם וישתתפו עם המארחים כנ"ל, הגיעו לאחר שכבר הודלקה החנוכייה, ולא השתתפו איתם, ידליקו לעצמם עם ברכה (או נדברו ג, נ"ג).

4. **אורח שישן במקום אחד ואוכל במקום אחר, כששני המקומות שווים ומיוחדים לו - מברך במקום שאוכל (רמ"א). אבל כשמקום האכילה אינו מיוחד לו, ומקום השינה מיוחד לו - מדליק במקום השינה (דעת הגר"ש וזנר זצ"ל מבית לוי עמ' ק"כ).**

5. **בעל או אישה המתארחים וישנים אצל אחרים: יוצאים בהדלקת בני זוגם שנשארו בבית וכנ"ל, ואינם צריכים השתתפות עם המארחים, וצריכים לשמוע הברכות.. רוצים הבעל או האישה להדליק לעצמם בברכה במקום שמתארחים - רשאים, ויכוונו שלא לצאת בהדלקה שבביתם (רמ"א תרע"ז, ג ומ"ב טו-ט"ז).**

6. **אחד מבני הבית שנסע לחוץ לארץ: יוצא ידי חובה בהדלקה שמדליקים עליו בביתו בארץ, אעפ"י שבמקום אליו נוסע, טרם הגיע זמן הדלקה (ואפילו נוסע ביום ראשון של חנוכה ששם עדיין טרם התחיל חנוכה), כדברי הגרש"ז אויערבך זצ"ל: "דעיקר חובת פרסום הנס תקנוהו על הבית... וכך היא המצווה שאחד מבני הבית ידליק, וכיון שבביתו**

כבר זמן הדלקה... נחשב במקום שיהיה כמקיים המצווה במקומו" (הליכות שלמה מועדים י"ג, ג). לא מדליקים עליו בביתו, ואינו מדליק שם לעצמו - צריך להשתתף עם המארחים.

7. בני ישיבה או בנות בפנימייה: כאשר באותו הבניין מקום השינה ומקום האכילה (חדר אוכל) - לדעת רוב הפוסקים עדיף להדליק בחדר האוכל וכן דעת מרן החזון איש. וכן הורה מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בישיבתנו "קול תורה". ולדעת בעל אגרות משה ובעל מנחת יצחק זצ"ל - יש להדליק בפנימייה במקום השינה, ולהיזהר משריפה.

ישנים בבניין אחד ואוכלים בבניין אחר - נחלקו הדעות היכן יש להדליק, להכרעת שו"ת שבט הלוי ג, פ"ג אפשרי להדליק או בפנימייה או בחדר האוכל או בבית המדרש כהוראת הנהלת הישיבה. ויש האוכלים ארוחה אחת של פת במקום השינה ומדליקים שם לכתחילה. בני ובנות ספרד - מברכים, רק כשלא מדליקים בביתם כנ"ל.

אמירת הלל

בכל ימי החנוכה אומרים הלל שלם, שבכל יום התחדש הנס (שו"ע תרפ"ג). ונהגו גם הנשים לאומרו, אף שיש אומרים שהוא הודיה על הניצחון במלחמה ואינה בכלל כיבוש ומלחמה. (שדי חמד). וכתב הגר"ע יוסף זצ"ל: בשו"ת יחוה דעת א, ע"ט: "הדבר ברור, שהנשים הספרדיות אינן רשאיות לברך על ההלל של החנוכה, היות וקבלו הוראתו של מרן הבית יוסף (תקפ"ט) שלא יברכו על מצות עשה שהזמן גרמא, ואם רוצות - יאמרו בלא ברכה. אבל הנשים האשכנזיות יש להן על מי לסמוך בברכתן על ההלל בחנוכה". הערה: הלל ניתן לומר עד השקיעה, שנאמר: "ממזרח שמש ועד מבואו מהולל שם ד"י"

קריאת התורה

אין אומרים "א-ל ארך אפיים בהוצאת ספר תורה, ולא יהי רצון וכו'" שלאחר הקריאה (משנ"ב תרפ"ג, א).

בימי החנוכה קוראים בתורה בפרשת הנשיאים, בכל יום קוראים לשלשה בקרבנות הנשיאים, ואומרים "חצי קדיש": ביום הראשון, לדעת השו"ע - בברכת כוהנים. ולרמ"א - "ביום כלות משה וגו' [ויש ספרדים הנוהגים בזה כאשכנזים], ההפסקות: לספרדים - לכהן, עד לפני המשכן. ללוי - עד לחנוכת המזבח. ולאשכנזים: (עפ"י הגר"א) לכהן - מביום השני וגו' עד מלאה קטורת, ללוי - עד ביום השלישי, ולישראל - חוזרים וקוראים ביום השני וגו' וכן הלאה בשאר הימים. וביום השמיני: לכהן - ביום השמיני, ללוי - קרבן גמליאל [ולבני ספרד, מ"פר אחד" של היום השמיני (כה"ח), ולישראל - מיום התשיעי וגומרים הפרשה ומוסיפים מהתחלת בהעלותך, עד "עשה את המנורה" - שו"ע ורמ"א תרפ"ד, א ושערי אפרים ח, ע"ט). הערה: קראו בטעות נשיא של יום אחר - בדיעבד, יצאו ידי חובה (משנ"ב תרפ"ד, ג).

“שיר של יום”

במסכת סופרים, שבמקדש היו הלוויים שרים בימי החנוכה “מזמור שיר חנוכה הבית וגו’ (תהלים, ל) ויש נוהגים לומר רק מזמור שיר חנוכה וגו’ ויש אומרים גם שיר של יום של אותו היום וגם מזמור שיר חנוכה וגו’ ולדעת הגר”א שאין אומרים בכל יום אלא מזמור אחד בלבד - אומרים בימי החנוכה “מזמור שיר חנוכה וגו’”.

סעודות חנוכה

רמ”א תר”ע, א: יש אומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות בחנוכה, שבאותם ימים הייתה חנוכה המזבח, ושיש לאכול מאכלי גבינה זכר ליהודית. ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרבין בהם, ואז הוי סעודת מצוה” ובביאור הלכה בשם מהרש”ל: “ראוי שהשמחה תהיה מעורבת ובלולה בשמחה של תורה... ובעוונותינו הרבים, יש אנשים שתחת זמירות ותשבחות שראוי להלל לד’ יתברך על הניסים, שעשה לנו הם מרבים בשחוק ה”קרטין” [קלפים], ושומר נפשו ירחק”.

לביבות תפוחי אדמה

אף שנתרסקו במגררת וכדומה, כל שניכרת צורת תפוחי האדמה, ואפילו נראים רק כ”חוטי תפוח דקים” - ברכתן “האדמה”. אבל כשנתרסקו לגמרי, במעבד מזון או ב”בלנדר”, ובוודאי כשעשויות מקמח תפוח”א - ברכתן “שהכול” (עפ”י שו”ע או”ח ר”ב, ז וספר מקור הברכה ובהליכות שלמה תשרי-אדר י”ז, ח). לבני ספרד, יש לציין, שאמר לי הגרב”צ אבא שאול זצ”ל שכשמגישים לו פיר”ה תפוחי אדמה או לביבות, מבקש שיניחו עמהם חתיכת תפוח”א ומברך עליו “אדמה” ופוטר השאר, ראה גם שו”ת אור לציון ח”ב י”ד, ב).

*

שבת חנוכה - פרשת “מקץ” - א’ דראש חודש טבת

הדלקת הנרות: ירושלים - 4:00 במרכז - 4:14 בצפון 4:05 בדרום - 4:21

בערב שבת חנוכה, נכון להתפלל מנחה מוקדם, כדי להקדים מנחה להדלקת הנרות, אבל אין להפסיד משום כך תפילה בציבור (משנ”ב תרע”ט, ב ושעה”צ, ז). הדלקה בכניסת שבת וביציאתה: בערב שבת, מדליקים תחילה נרות החנוכה ומיד את נרות השבת, ונהגו לאחר מעט הדלקת נר שבת, ובלוח לא”י שבירושלים יאחרו עד 25 דקות לפני השקיעה, כדי שלא לבטל מצות תוספת שבת. ויש להיזהר, שלא להניח שני סוגי הנרות על אותו מגש, משום “מעלין בקודש ואין מורידין” שלא ייראה שהוסיפו השבת על מספר נרות השבת, וגם שלא יטעו במספר נרות החנוכה.

יש לציין, שנרות שבת, צריכים לעמוד במקום גבוה כדי ליהנות מאורם, מאידך, נרות החנוכה מניחים לכתחילה בגובה פחות מ’ טפחים כדי שלא ייהנו מאורם.

הערה: הכנת הנרות לשבת, אינה חייבת להתבצע לפני הכנת נרות החנוכה: דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א בספר "דולה ומשקה" עמ' ר"מ, אף שנת שבת קודם לנר חנוכה [כשאין די כסף לשניהם] (שו"ע תרע"ח) והם תדיר ומקודש ו"שלום בית", כיוון שהכלל של "תדיר קודם" אינו רק ב"קיום המצוה" ולא בהכנה לקראתה.

אישה שהקדימה בטעות הדלקת נרות שבת, שוב אינה יכולה להדליק בעצמה נרות חנוכה, ותבקש מאחר שידליק עבורה, והוא יברך "להדליק וכו'" והיא יכולה לברך "שעשה ניסים" וכו'.

בהדלקה לקראת שבת יש להקפיד על נרות או שמן שידלקו לפחות חצי שעה לאחר צאת הכוכבים [היינו עד 5:44], בפרט שמדליקים נרות חנוכה לפני הדלקת נרות שבת (בירושלים פתח תקוה וטבריה הדלקת הנרות בשעה 4:00 ואם כן צריך שהנר ידלוק לפחות כשעה וחצי. על כן אין להשתמש בוודאי לא בערב שבת, אף לא לילדים בנרות הצבעוניים הקטנים שמוכרים בחנויות [אפילו לא כשמים אותם בהקפאה בטרם ההדלקה – בדוק ומנוסה]. משום ברכה לבטלה.

הערה: עצם ההדלקה בערב שבת מבעוד יום, מבאר החתם סופר (שו"ת ו, ז), שכיון שאי אפשר לשמונת ימי החנוכה בלא שבת, אם כן, כשתקנו הדלקת נרות חנוכה - תקנו וחיבו להדליק בע"ש לכתחילה מבעוד יום, ועל חוב זה אפשר לברך וציוונו וכו'.

אישה שהדליקה נרות שבת, ונזכרה שעוד לא אמרה היום הלל, רשאית עדיין לומר הלל, שאף שמנחה של חול, אסורה להתפלל - כיון שתפילת חול, סתירה לקבלתה את השבת (כשלא עשתה תנאי), אבל אמירת הלל אינה סתירה לקבלת שבת, וכיון שעדיין לא הגיעה השקיעה - רשאית לומר הלל.

הערה: בהדלקת נרות החנוכה בערב שבת, מתחיל איסור האכילה לפני ההדלקה, מ"פ"ג המנחה" - 3:31 (הגר"ש דבלצקי זצ"ל בקונטרס ארבעה ספרים נפתחים חנוכה, ט"ו).

ראוי להכין בערב שבת, גם נרות לצורך הדלקת החנוכייה במוצאי שבת, כדי שלא להתעכב בהכנתם במוצאי שבת !!

בבית הכנסת מדליקים נרות חנוכה - לפני קבלת שבת. וטוב שיהיו עשרה בשעת הברכות וההדלקה (שו"ע תרע"א, ז)

שירת "מעוז צור" בליל שבת

בספר "לקט יושר", כתב: "וזכורני כשהדליקו בערב שבת, אמרו הזמר "מעוז צור ישועתי" בליל שבת על השולחן עם שאר המזמורים", וכן כתב בשו"ת מנחת אלעזר ב, כ"ט. אמנם, בספר "עוזר ישראל": "וכמדומני, הרבה נוהגים לאומרו בליל שבת, מיד כשחוזרים מבית הכנסת".

"במה מדליקין" - יש שבשבת חנוכה אינם אומרים פרק "במה מדליקין וכו' " שלא ייראה שכבוד נרות החנוכה, כביכול, פחות מכבוד הנר של שבת, שהרי בנר חנוכה "כל נפ"ש נדלקת בחנוכה" נפש - נרות פתילות ושמינים, כולם כשרים להדלקה (שו"ע תרע"ג, א) בשונה מנר שבת ש"אין מדליקין.. לא ב... ולא ב... ולא ב... כי בשבת צריך נר שידלוק יפה שלא לבוא לידי הטיית הנר. והמשנה ברורה בסי' ע"ר, ב כתב לאומרו.

טלטול החנוכייה ממקומה בליל שבת

בהדלקת ליל שבת, למדליקים בתוך פתח מול המזוזה, והישארות החנוכייה במקומה, מפריעה לעוברים והשבים, אם נרות החנוכה יונחו על מגש שאינו מיוחד לנרות (לדעת הרמ"א), ועל גבי כיסא שצריך לשבת, וליד הנרות יונח דבר של היתר החשוב לשבת, יותר מהנרות, כגון חלה או לחמנייה, לאחר שכבו הנרות מותר יהיה לטלטל את הכיסא עם המגש שעליו מונחת החנוכייה, ועדיף שירימוהו שנים יחד (ראה הליכות שבת להגרא"י מלכא ב, עב). ויש לציין, שההיתר לטלטול הכיסא והחנוכייה, רק אם צריכים לאותו מקום שעומדת החנוכייה, או שיש חשש שיינזקו ילדים אם תשברנה הזכוכיות, אבל לא כדי שלא תיגנב או תישבר החנוכייה (עי' שו"ע שי"א, ח).

מותר לומר לגוי, לאחר שדלקה החנוכייה שיעור ההדלקה, לטלטל את החנוכייה, ולהניחה במקום אחר, לא מיבעיא כשכבר כבו הנרות, אלא אפילו שעדיין הם דולקים, אלא שכשדולקים בשמן, יש לומר לגוי ללכת בזהירות, שלא יכבו הנרות ושלא יתקרב השמן לפתילות (עי' רמ"א רע"ו, ג ובמשנ"ב).

קריאת התורה

מוציאים שלשה ספרים: בראשון - קוראים ששה קרואים בפרשת "מקץ". מניחים את הספר השני על הבימה, מגביהים את הראשון, וקוראים בשני לשביעי - קריאת שבת וראש חודש, מ"וביום השבת וגו' ", מניחים את הספר השלישי על הבימה, ואומרים "חצי קדיש" ומגביהים את הספר השני. ובשלישי - "ביום הששי וגו' " ההפטר: רני ושמחי וגו' (זכריה, ב). והספרדים מוסיפים שני פסוקים מהשמים כסאי וממחר החודש. אין אומרים אב הרחמים, במוסף אומרים נוסח "אתה יצרת וכו' " ו"על הניסים" שיר של יום ק"ד. ויש אומרים גם של שבת. ואין אומרים צדקתך וגו' במנחה.

יש בבית הכנסת רק שני ספרים: קוראים בראשון לשישה, פרשת מקץ, מניחים את הספר השני על הבימה ומגביהים את הראשון (מנהג ירושלים) ובשני, קוראים פרשת שבת וראש חודש, ובינתיים גוללים את הראשון לקריאת חנוכה, מניחים אותו על הבימה ואומרים "חצי קדיש" ומגביהים את הספר השני (שערי אפרים, שער ח).

יש בבית כנסת רק ספר אחד: קוראים לפי הסדר: פרשת מקץ, קריאת שבת וראש חודש ולמפטיר קריאת חנוכה, ואין בכך משום "אין מעבירין על המצוות" שבגלילה עוברים על קריאת חנוכה מבלי לקוראה - כיון שכך הייתה עיקר התקנה לקרוא בסדר הזה (שפת אמת למגילה כ"ט).

ראש חודש שחל בשבת: "מצוה להרבות בסעודת ראש חודש (שו"ע או"ח תי"ט). וכתבו האחרונים, כשחל ר"ח בשבת, עושים מאכל אחד יותר ממה שרגילים בכל שבת, כדי שיהא ניכר כבוד של ר"ח (משנ"ב תי"ט, ב). וכן בבן איש חי וישב, כ"ח: "ירבה בסעודת שבת חנוכה יותר משאר שבתות בשביל פרסום הנס".

ביצאת השבת

השנה פרשת **מקץ צאת השבת** - 5:14 ואין מאחרים להתפלל ערבית [בלוח לארץ ישראל שמתפללים 23 דקות אחרי השקיעה ומדליקים 35-36 דקות אחרי השקיעה], **יש שנהגו** להדליק בזריזות נר אחד לפחות [של התוספת לחיוב], בחנוכייה, ועושים הבדלה ואז ממשיכים בהדלקה. וכן נהגו הפרושים בירושת"ו להדליק תחילה נרות חנוכה, כמובא בלוח לארץ ישראל וכשיטת הגר"א במעשה רב, רל"ה וכפסק היעב"ץ במור וקציעה וחיי אדם קנ"ד, ל"ז.

אולם, המנהג שהתפשט בארץ ישראל, **שבבית הכנסת** מדליקים תחילה את החנוכייה [משום פרסומי ניסא] אבל **בבית** תחילה מבדילים בזריזות, ואז מדליקים החנוכייה. ורצוי, אם אפשר כנ"ל להכין הנרות למוצ"ש מערב שבת. ואף, שדעת המשנה ברורה "דעביד כמר וכו' " אבל הכרעת הפוסקים כמנהג שהתפשט בכל תפוצות ישראל, שבבית מבדילים תחילה ואח"כ מדליקים החנוכייה וכן פסקו: קיצור שולחן ערוך קל"ט, י"ז ערוך השולחן תרפ"ב, ב מקור חיים לבעל חוות יאיר, דרך החיים להגאון מליסא זצ"ל, שדי חמד מערכת חנוכה אות י"ט בשם הרבה פוסקים ושכן מנהג ירושלים. - כשיטת הט"ז שבבית הבדלה תחילה. וכן הוא בבן איש חי וישב, כ"ה שזו הדרך הנכונה יותר וכן בברכי יוסף, א וכן נהג החזון איש.

הנוהגים כרבנו תם: יש לציין שהנוהג **כרבנו תם** [- 5:52], גם במוצאי שבת חנוכה, **לא משנה ממנהגו**, ורק בהגיע הזמן, מבדיל ומדליק הנרות (ראה שו"ת אגרות משה או"ח ד, ס"ב).

ואמנם מו"ר הגרש"ז אויערבך זצ"ל הייתה לו הנהגה מיוחדת, ובעצם הנחת יסוד מקורית משלו בעניין ההנהגה כרבנו תם כל השנה. וכך נדפס בספר "שלמי מועד" עמ' רכ"א: רבנו היה נוהג בכל שבת להחמיר בעשיית מלאכה כשיטת רבנו תם, והיה מפרש ואומר שנוהג כשיטת רבנו תם, **בלא נדר ובלא קבלה** - וכל כך שהידר להדליק נ"ח במוצ"ש ק בזמן מקודם, והיה משתדל להדליק קודם 50 דקות אחר שקיעת החמה קודם הבדלה" **ובהערה:** שמעתי מפי בנו הגאון ר' ברוך זצ"ל, חנוכה תשנ"ח. שכן אמר רבנו, שמנהג ירושלים אף אלו שמחמירים כדעת רבנו תם, רובם אינם עושים כן אלא לחומרא בעלמא ובלי נדר, שכן במוצ"ש של חנוכה רובם ממהרים להדליק נרות חנוכה גם קודם זמן רבנו תם, וע"כ שלא קיבלו עליהם אלא לחומרא בעלמא".

לאחר ערבית אומרים ויהי נועם וגו' ואתה קדוש וגו'

הערה: אין מברכים ברכת "מאור האש" בהבדלה על נרות החנוכה, כיון שאין להנות לאורם (שו"ע תרפ"א, א ומשנ"ב).

הבאים להתארח לשבת חנוכה ובמוצאי שבת עתידים לשוב לביתם

כתבו הגרש"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה תנינא, נ"ח) הרי"י קנייבסקי זצ"ל (ארחות רבנו ג, חנוכה ק) הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קובץ פניני מועד עמ' ע"ט), שכל זמן שלא עקר ממקומו, יכול להדליק במקום שנמצא עכשיו, ואינו צריך לעקור מקומו ולמהר לביתו, להדליק שם, ואינו צריך אפילו לאכול שם סעודת מלווה מלכה. שהימצאותו שם, המשך לשהייתו שם בשבת, וכשם שלעניין שבת זהו ביתו, כל שלא עקר - זהו ביתו ואינו דומה למי שבא רק לאכול באקראי אצל חברו. והגר"י קמינצקי זצ"ל (אמת ליקב סי' תרע"ז) כתב, שכל זמן שלא הלך נחשב כבביתו, אכן, יחמיר לשהות שם, שעה שעתיים, ואם אפשר יסעוד שם סעודת מלווה מלכה ובדומה, **פסק מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל לחתן וכלה שמתחתנים בימי החנוכה**, לאחר צאת הכוכבים, כנהוג, ושאלו, האם מיד לאחר החופה עליהם לעזוב האורחים ולנסוע לביתם החדש, ולקיים שם "נר איש וביתו"? וענה: "עד החופה כל אחד שייך לבית הוריו, ושם היו עד לקראת החופה, על כן יוצאים ידי חובת ההדלקה הערב בבית ההורים". אבל כשהחופה נערכת בשעות היום, הורה הגרש"ז אויערבך זצ"ל שהחתן והכלה ילכו אחר החופה לבית מגורם החדש, ויאכלו שם סעודה קלה כדי לקבוע דירתם, וידליק החתן נרות חנוכה ויחזרו אל חתונתם (ספר נישואין כהלכתם פרק ט"ז הערה 130).

מאידך, יש שפסקו לעניין המתארחים לשבת, שיש לחזור לביתם להדלקה: הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני עמ' ש"י בפרט אם גרים בקרבת מקום) הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (קונטרס שושנת ישראל עמ' מ"ט) הגר"ש וואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי ח"י, עמ' י"א - בפרט אם גרים בקרבת מקום) הגרי"י פיישר זצ"ל (הליכות אבן ישראל עמ' שע"ב והגר"ע יוסף זצ"ל (חזון עובדיה עמ' קנ"ה). ולדעת הגר"צ אבא שאול זצ"ל (אור לציון ד, מז) והגר"מ שטרנבוך שליט"א (בשו"ת תשובות והנהגות א, שצ"א) שאם יכולים לחזור לבית עד 7:30 עדיף לשוב, ולהדליק בבית.

סופגנייה בשבת 1. זהירות במיוחד בשבת (של חורף) מסופגניות חלביות. 2. מותר לחמם סופגנייה על גבי כלי [אין בישול אחר בישול], ואפילו תפשיר הריבה שבתוכה, שהרי נבלעת בתוך הבצק. 3. מותר לפזר אבקת סוכר דק נקי אפילו בעזרת מסננת. [אין בורר בין אוכל לאוכל]. 4. מותר להספיג יתרת שמן שבסופגנייה לתוך נייר סופג [חתוך מערב שבת] או לתוך טישו חד-פעמי כדברי המשנ"ב בשם החיי אדם לעניין הספגת שמן מה"לוקשין" שהולך לאיבוד ואינו אלא לתיקון המאכל 5. האוכל סופגנייה מטוגנת בסוף סעודה לקינוח - ודאי שמברך עליה **מזונות**.

הסביבון בשבת: סביבוניים המאירים או משמיעים קולות – הינם מוקצה, ויש להצניעם קודם

השבת.. הוצאה הסוללה לפני שבת – מותר לשחק בסביבון בשבת. ויש לציין, שעפ"י החיי אדם אין לשחק בשבת, בסביבון כשמונים במשחק נקודות – שמא יכתבום.

אבל ר"ל בחנוכה

תפילת אבל בחנוכה לפני התיבה: במשנ"ב אין הכרעה בדבר (ראה תרפ"ג, א תרל"א, מ"ד, תקפ"א, ז וביאור הלכה קל"ב בקונטרס מאמר קדישין) והדבר תלוי במנהג המקום, הלכה למעשה: בקהילות החסידים נהוג שאין אבל מתפלל אף לא במנחה וערבית וכן הביא בשו"ת יד סופר או"ח ל"ז בשם זקנו ה"כתב סופר". מאידך, בקהילות נוסח אשכנז נהוג להתפלל מנחה וערבית (ערוה"ש יו"ד שע"ו, י"ד), ויש הנוהגים להתפלל אף שחרית עד ההלל (גשר החיים כ"ג, ה וכן הוא במנהגי חב"ד כמובא בסוף שו"ע הרב). ולגר"א לא היה מניח לאבל להתפלל שחרית כלל, ובשו"ת רבבות אפרים א, תמ"ג שאמר לו הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שאבל אינו מתפלל כלל לפני העמוד בחנוכה.

הערה: אבל בתוך י"ב חודש, שבני משפחתו נוהגים להתאסף באחד מימי חנוכה לסעודה לכבוד חנוכה, מותרים גם בשנה זו, אולם יזמרו רק שירות ותשבחות לחנוכה (תשובת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל (מבקשי תורה חנוכה תשנ"ו)).

*

הסופגניות בהלכה

מנהג קדום לאכול ספגניות מטוגנות בשמן - זכר לנס השמן (רבנו מימון בן יוסף אבי הרמב"ם בקובץ שריד ופליט ירושלים, תש"ה). ומרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל הוסיף טעם, כיון שבחנוכה בית חשמונאי גנזו אבני המזבח שטימאו היוונים (גמ' ע"ז נ"ב ע"ב), ולכן נהגו במאכלים שברכתם דווקא "מזונות" כדי להזכיר בברכת "על המחיה" שמזכירים בה "ועל מזבחך", מה שאין מזכירים בברכת המזון, ועל כן, יש לאכלם מחוץ לסעודה (הליכות שלמה, אורחות הלכה).

1. בצק שמרים שיטוגן - פטור מחלה (שו"ע יו"ד שכ"ט, ג), וירא שמים מפריש בלא ברכה. **מכינים בצק כשיעור**, אם אפילו מיעוטו **ויאפה**, מפרישים מהכול בברכה. 2. עבור **בני ספרד**, לכאורה חובה שטיגון הסופגניות ייעשה על ידי ישראל, כי אין די, לדעת מרן בעל השולחן ערוך, בהדלקת האש בלבד כדי לשלול "בישולי גויים", אלא יש להניח כל סופגנייה בשמן, בידי יהודי. אמנם, יש לציין, שבשו"ת יחוה דעת ה, נ"ג ויביע אומר י, יו"ד ז מצרף הגר"ע יוסף זצ"ל כמה סיבות להקל אף לבני ספרד, לאכול סופגנייה שלא הונחה על גבי האש על ידי ישראל. 3. ברכת הסופגנייה, כנהוג היום לכל העדות - "בורא מיני מזונות" (ראה שו"ע ורמ"א קס"ח, י"ג כה"ח, ק"ז ושו"ת אור לציון ב, עמ' צ"ח). וכשאוכלים אותה לקינוח סעודה - מברכים תחילה "מזונות" (ראה ביה"ל קס"ח, ד"ה

וירא וכו' ובספר וזאת הברכה לוח ברכות, הערה ק"א). 4. סופגניות מטוגנות – אין בהם דין קביעות סעודה" ככל "תבשיל של דגן".

5. כשאוכלים סופגנייה, ומרגישים רטיבות על האצבעות, אין צורך בנטילת ידיים, כדין דבר "שטיבולו במשקה", כיון שטיגון הסופגנייה לא נעשה בשמן זית, וכל שמן אחר אינו משבעת המשקים (י"ד שח"ט ד"ם: יין, דבש, שמן (זית), חלב, טל, דם, מים). אינו מחייב נטילה בלא ברכה (עפ"י שו"ע קנ"ח, ד).

6. סופגניות הממולאות בריבת חלב, או הנילושות בחלב - יש למרוח מעליהן, גם כן, מעט מהקרום, כדי שייראה שהסופגנייה חלבית, ובפרט לקראת שבת חנוכה אף שמן הדין, איסור לישת עיסה בחלב נאמר דווקא בלחמים ולא בעוגות (שו"ע יו"ד צ"ז, א).
הערה: סופגניות הנאפות בתנור - מפרישים מעיסתן חלה, ואפילו נאכלות לקינוח - אין מברכים עליהן. ויש בהן דין "קביעות סעודה" - ככל פת הבאה בכיסנין האפויה.

חלוקת דמי חנוכה

מין הרב מפוניב'ז זצ"ל הסביר את המנהג לחלק "דמי חנוכה" לילדים בימי החנוכה, "מפני שהיוונים אסרו ללמוד תורה, וכאשר ניצחו אותם, ורצו להחזיר את הילדים ללימוד, נתנו להם קצת מעות כדי שילמדו, כי זו הדרך לחבב על הילדים את הלימוד, כמו שכתב הגר"א באיגרתו, ומתוך שלא לשמה בא לשמה, ולזכר זה נותנים "דמי חנוכה" כדי להמריץ את הילדים ללמוד" (ספר "שפתי חיים" להגר"ח פרידלנדר זצ"ל מועדים חלק ב עמ' קל"ד).

"בר מצווה" בחנוכה

קטן הנעשה בר מצווה באחד מלילות החנוכה ומנהג ביתו להדליק בשקיעת החמה, לדעת רוב הפוסקים ידליק בשעת השקיעה כמנהג ביתו, ולא ימתין עד לאחר צאת הכוכבים כשהוא כבר גדול (דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה חנכה ט"ז, יד), הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש ג, טל ופסקי שמועות חנכה עמ' פג), הגר"נ קרליץ זצ"ל (ספר חנכה יג, טז) והגר"ח קנייבסקי שליט"א (שם, חנכה ב, י"ז), כיון שמעיקר הדין יוצא בהדלקת אביו ואינו מדליק אלא משום הידור, ומעוד סיבות.

שאריות השמן והפתילות ביום השמיני

הנותר ביום השמיני מן השמן שהושם בבזיכי החנוכייה למצות ההדלקה, עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו - שהרי הוקצה למצוותו (שולחן ערוך תרע"ז, ד), ואין להשתמש בו, לא לנרות שבת ולא לנרות בית הכנסת, וכהסבר הרמב"ן למסכת שבת כ"א ע"ב: "ולא דמי לעצי סוכה ולנוי סוכה, שמותרים אחר החג, משום שלא נתנם אלא למצות החג, ודעתו עליהם לאחר שבעה, אבל הכא דעתו הייתה שיידלק כל השמן שבחנוכייה (אם לא התנה שמקדיש רק את המיועד לחצי שעה של מצוותו), כמו שהקדישו לשמים". ובקיצור שולחן ערוך קמ"ט, כ שגם הפתילות שדלקו למצווה - בכלל הקדושה ויש לשרפן. אבל בשמן שנשאר בבקבוק - אין קדושה. יש נוהגים, להצניע את

השמן והפתילות שנותרו, למדורת החמץ בערב פסח הבעל"ט, אבל אין להצניעם להדלקת חנוכה, בעוד שנה, שחוששים לתקלה, שמא ישתמשו בהם לצרכם במשך השנה.

פסקי הלכה נוספים

הקונים כוסיות היכולות לשמש גם לשתייה, לצורך הדלקת חנוכה: דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל (שלמי תודה, חנכה) שיש להטבילם עכ"פ בלא ברכה, ובספר "פרי אליהו" ג, כ"ה משום שמאוס הוא להדליק נרות מצוה, בכלי הראוי גם לשתייה, שטרם הוטבל. אמנם, לדעת הגר"א נבנצל שליט"א בשו"ת מציון תצא תורה עמ' ק שכל עוד אינן מיועדות לשתייה, אינן צריכות הטבלה, אא"כ נקנו מראש לשתי המטרות.

נרדמו ההורים לקראת זמן הדלקת הנרות: הורו הגרא"ל שטיינמן זצ"ל ויבדלח"ט הגר"ח קנייבסקי שליט"א ב"קונטרס דיני הדלקת חנוכה" שאם ילדיהם יודעים שניחא להם שיעירום - מותר להעירם, עפ"י חכמת אדם ס"ז, י"א שמותר להעיר אביו לתפילה אם ידוע שרוצה בזה. אמנם, אם האב מיקל להדליק מאוחר יותר - אין להעירו, עפ"י דברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל לעניין אב שנוהג בזמן קר"ש כהגר"א (ספר כיבוד הורים ו, הערה י"ב).

הדלקה בנרות חשמליים: אסורה, מכמה סיבות: א. אור החשמל אינו מכלה את הפתילה, ולכן אינו דומה להדלקת המקדש. ב. בהדלקה בחשמל, אין דבר "הכלה", כמו השמן של ביהמ"ק שהיה שמן מתכלה, והנס היה שלא כלה. כמו כן, אין בזמן ההדלקה עדיין את כל השיעור להדלקת חצי שעה (דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בספרו "מאורי אש"). ג. מנורת המקדש נדלקה על ידי אדם ולא על ידי "מכונה". ד. נורת החשמל שבתוך הזכוכית דומה למדורה, ולדעת שו"ע תרע"א, ד אינה נחשבת אפילו לא לנר אחד (כף החיים שם). ה. כיון שמשתמשים כל השנה בנורות החשמל אין בהם פרסום הנס (בית יצחק להגאון רי"א ספקטור זצ"ל). לדעת הגר"ע יוסף זצ"ל, ושו"ת באר משה ח"ו קונטרס עלעקטריק סי' נ"ח ושו"ת ציץ אליעזר א, כ שבשעת הדחק גמורה, **כשאינן כל אמצעי אחר להדלקה, ידליקו בנורות חשמליות בלא ברכה**, ויניחום במקום שאין שם נר חשמלי במשך השנה.

הדלקה בפנס או במצבר: דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קונטרס הליכות והנהגות עמ' י"ד) והגר"צ אבא שאול זצ"ל (בשו"ת אור לציון י"ח, י"ב) שבשעת הצורך במקום שאין שום אפשרות במה להדליק, עדיף להדליק בפנס או במצבר, המספיקים לפחות לחצי שעה, כיון "שכל שיעור ההדלקה נמצא לפנינו, וצריך שהנרות יהיו מסודרים בצורת חנוכיה, וכן כתב מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל (בהליכות שלמה ט"ו, ג), וזכורני שכן הורה מרן הגרש"ז זצ"ל לחברי בישיבת קול תורה, שטס לאוסטרליה, בחנוכה, שידליק בפנסים קטנטנים, במטוס, כמובן בלי ברכה, רק לפרסם הנס.

"מעוז צור"

"רוב בניו וקנייניו על העץ תלית" ולכאורה לא מצאנו שתלו עם המן את רכושו ? **תשובה:** ראה גמ' מגילה ט"ו ע"ב: "מלמד שכל גנזיו של אותו רשע חקוקין על ליבו" ועל זה הצביע, כשאמר: "וכל זה אינו שווה לי". ויש מפרשים, "רוב בניו" - שהתפאר בהם מאד, הם קנייניו. ועוד מפרשים, ש"קנייניו" מתייחס על "מחית", כלומר, את בניו ואת קנייניו מחית, ואת המן עצמו "על העץ תלית". "דחה אדמון בצל צלמון, הקם לנו רועה [רועים] שבעה מי הם השבעה ? **תשובה:** ראה גמ' סוכה נ"ב ע"ב עפ"י הפסוק: "אשור לא יבוא בארצנו וגו' וכי ידרוך בארמונותינו והקימונו עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם" (מיכה ה, ד) - " אדם, שת, מתושלח, דוד, אברהם, יעקב ומשה, דוד באמצע, אדם ושת ומתושלח מימינו ואברהם, יצחק יעקב ומשה בשמאלו" (עי' רש"י לעניין יצחק). והנסיכים שבפסוק: "ישי, שאול, שמואל, עמוס, צפניה, צדקיה, משיח ואליהו".

*

שולחן שבת קודש

לילות שבת של חורף, הזדמנות לקיים סעודת שבת בניחותא, בישיבה סביב שולחן השבת ברוגע, בשירת כל הזמירות בנעימה, השמעת דברי תורה ואף לימוד מתוך פרשת השבוע בהשתתפות בני המשפחה והאורחים, מתוך הרגשה עילאית כי שבת היום לד' - מעין עולם הבא, אין צורך למהר, לקצר בדברי התורה והזמירות כבלילות שבת בעונת הקיץ, בהם שבים מאוחר מבית הכנסת והמסובים עייפים בתום יום ארוך של הכנות לשבת, הרי לפניכם קובץ הלכות ומנהגים לעריכת שולחן השבת לסעודת שבת - כדת וכדין, לעשות נחת רוח לבורא עולם שנתן לנו מתנה טובה ושבת. שמה.

"שלום עליכם"

כל שולחן שבת נפתח בליל שבת קדש בזמר "**שלום עליכם מלאכי השרת**" המיוסד על מאמר הגמרא שבת קי"ט ע"ב: "שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע, כשבא לביתו, ומצא נר דלוק ו**שולחן ערוך** ומטה מוצעת, מלאך טוב אומר: יהי רצון שיהא לשבת הבאה כך, ומלאך רע עונה "אמן" בעל כורחו, ואם לאו...". [חס ושלום הוא להיפך]. על כן, בחרו הראשון עדיין אומרים "מלאכי השרת", ורק לאחר שראו את השולחן ערוך וכו' וברכו **שניהם**, את בני הבית לשלום, אז אומרים "מלאכי השלום". מכאן, ששולחן הערוך כהלכתו לקראת השבת - תנאי לקבלת ברכה ממלאכי השרת, בגדר "מצוה גוררת מצוה" - כך יהיה בשבת הבאה ! ומכאן, שההכנות לקראת שבת, מתחילות כבר, בהכנות לקראת השבת הקודמת.

"צאתכם לשלום"

מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל לא אמר את קטע "צאתכם לשלום וכו'", באומרו: מדוע נגרש מביתנו מלאכי שלום ? והשפת אמת כותב, שהכוונה למלאכי ימות החול. והחיד"א נהג לומר "בצאתכם לשלום וכו' היינו, אם תרצו לצאת מביתנו לברך את שאר בתי ישראל - תהיה צאתכם לשלום. ויש לציין, שהגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר כרגיל: "צאתכם

לשלוש וכו'". **בשעה ששרים "שלוש עליכם"** מנהג החסידים וכן נהג הגרי"ש אלישיב זצ"ל לעמוד, והגרי"א אברמסקי זצ"ל היה עומד קרוב לדלת ו"שר בדביקות עצומה ובדמעות שלישי" (כעדות משפחת לנג).

ביום טוב שחל בשבת וכן בשבת חול המועד, באלף המגן שעל מט"א תקפ"ג, א וכן מנהג צאנז (בשו"ת דברי יציב) - אין אומרים "שלוש עליכם", שלא להיראות כאילו מזלזלים ביום טוב. והגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר: "וכי ביום טוב המלאכים אינם באים" ?

השולחן

כתב באר היטב רס"ב, א: "האר"י ז"ל הקפיד מאד לאכול סעודות השבת ויום טוב, על שולחן של ד' רגליים, דוגמת השולחן שבמקדש". וב"כף החיים", שעל פי יודעי ח"ן - ארבע רגליים ולא יותר, ועל כן הקפיד גם כן האר"י ז"ל בדומה למקדש שהמנורה עם הנרות תהיה בצד דרום של החדר כלשונו "אסדר לדרומא מנורתא" והשולחן בצפון החדר, כדוגמת השולחן הטהור בבית המקדש שעמד בצפון האולם. ועל השולחן סידר י"ב חלות כנגד י"ב חלות לחם הפנים שהיו במקדש, שישה מימין ושישה משמאל. וב"ליקוטי מהרי"ח", שהעולם נוהגים בשני לחמים [כנגד זכור ושמור], והם שתי חלות מאורכות, כצורת האות ו' ושני ווין - י"ב. ויש המהדרים בי"ב לחמים קטנים ממש כלחם הפנים.

יש ובשבת צריכים להאריך את השולחן או לקצרו, כתב בספר **שמירת שבת כהלכתה** פרק כ"ד סעיף כ"ה: "שולחן מתקפל ושולחן שיש לו כעין כנפיים מתקפלות, שעל ידי פתיחתן, בעת הצורך, כופלים את רוחבו, מותר לפתחו ולסוגרו בשבת, ואף מותר להאריך שולחן בעזרת המדף העומד לכך, ומותר לדחוף את הפינים שבמדף זה לתוך הנקבים הנמצאים בשולחן לצורך זה".

"בסיס לדבר האסור" - דבר שלעצמו מותר בטלטול, כגון: שולחן, ארונית, כיסא, קופסה או מיטה, שבבין השמשות בכניסת שבת, היה מונח עליו דבר מוקצה, הפך להיות "בסיס לדבר האסור", ואסור לטלטלו ממקומו, מפני שחלים עליו כל דיני המוקצה המונח עליו. על כן, המניחים את נרות השבת על גבי השולחן, מניחים מלפני בין השמשות של כניסת השבת, בנוסף לנרות, גם כן, את החלות או היין וכדומה על השולחן - כדי שיהא אפשר לטלטל את השולחן ממקומו בשעת הצורך. ויש המניחים על גבי המגש של הנרות, דבר מותר שיש לו צורך וחשיבות בשבת [-סידור, חומש, שעון, לחמנייה או תכשיט], ובכך לא רק השולחן הופך להיות "בסיס לדבר האסור והמותר" אלא בשעת הצורך, שמן לאחר שכבו הנרות, אפשרי להסיר את המגש עם הנרות, מעל השולחן.

כיסוי במפה

שולחן ערוך רס"ב, א: "יסדר שולחנו... כדי שימצאנו ערוך ומוכן בבואו מבית הכנסת" ובמשנ"ב, שם: "סידור השולחן" - היינו פריסת המפה על השולחן, מערב שבת לליל שבת.... שזהו כבוד השבת" ובביאור הלכה שם ד"ה יסדר שולחנו וכו' הוסיף ה"חפץ

חיים": "היינו, בחדר שהוא אוכל שם, בוודאי צריך לכסות את כל השולחנות שיש שם, ואפילו ביתר החדרים, גם כן, אפשר דראוי לעשות כן, עי' בא"ר ופמ"ג" ואמנם כתבו א"ר "מקור חיים" לבעל "חוות יאיר" ובליקוטי מהרי"ח: שיש לכסות כל השולחנות, [פרט לחג הסוכות, שיראו שאוכלים בסוכה], הנוהגים לכסות כל השולחנות, , מכסים במיוחד גם את שולחן העבודה, אם נמצא בחדר בו סועדים, שעליו מכשירי הכתיבה והטלפון ומחשב וכו' כדי שיהא ניכר ששבת קודש, וכן ראינו בבית מו"ר הגאון רבי יונה מרצבך זצ"ל, ששולחן לימודו וכתיבתו היה מכוסה כולו בשבת במפה לבנה נאה, כפי שהסבירה לנו הרבנית זצ"ל, היות ויש ובאמצע סעודת יום יום, קם לפתע הגאון אל שולחנו, לכתוב הערה או לציין בקצרה מראי מקום או חידוש שהתחדש תוך כדי סעודתו, וחכמים עשו סייג לתורה במפה צחורה.

במה מכסים

משנ"ב רס"ב, ד: "יש נוהגים לכסות השולחן בשתי מפות, מלבד העליונה שמעל הלחם (כיסויי החלות), משום שכשאינן אלא מפה אחת, כשמנערים את המפה, נמצא השולחן מגולה" והמכסים את המפה במפת ניילון, מסתבר שנחשב כשתי מפות. ובדרשות מהר"י איבן שועיב תלמיד הרשב"א: "נוהגים לכסות שולחן שבת במפה לבנה, שהשבת בבחינת "בואי כלה שבת מלכתא" ומלבושי כלה - לבנים הם, בפרט כשהשולחן מכוסה כל השבוע במפה בצבע אחר - שיהא ניכר שזו מפה לכבוד שבת ויום טוב. מעשה בבית מו"ר הגרש"ז אויערבך זצ"ל שאחת מכלותיו בבואה לראשונה לבית חתנה הביאה מחו"ל במתנה מפה בצבע קרם, מורנו שב בליל שבת מבית הכנסת והעיף מבטו במפה, וכמובן, מיד שיבח עם מאור פניו את המתנה הנאה, אבל הרבנית הבינה את מבטו, שהיה מעדיף מפה לבנה צחורה.

זמן עריכת השולחן

כתב שו"ע הרב רס"ב, א ומשנ"ב שם, א: יש לסדר השולחן לפני כניסת השבת. ובסידור "בית מנוחה" (סדר כניסת השבת ס"ק ז): "והמדקדקים מסדרים ביום ששי בבוקר, ואז גם ניכר שהוא לכבוד שבת... אבל מיום חמישי, לכתחילה לא, אלא אם כן, יש מסורת לזה בבית וניכר מהמפה והשולחן שהוא לכבוד שבת, ולא לכבוד איזה אורח חשוב שיבוא בליל שישי..

כתב מרן החיד"א בספר "עבודת הקדש" ובספר "מורה באצבע (סי' ד) : "כיון שבעלות המנחה בערב שבת קדש הוא עת מסור למחלוקת בין בני הבית והמשרתים... והרבה טורח הסיטרא אחרא (ייצר הרע) לחרחר ריב, כדברי הספרי על הפסוק באיוב, י "וידעת כי שלום אהליך", שיש להיזהר ממחלוקת וקטטה ועצבות והקפדות בערב שבת - אם פורסים מפה של שבת על השולחן בערב שבת קודם חצות - היא סגולה גדולה לבטל כל מחלוקת ומריבה. הערה: כתב הרמ"א: "ויהיה שלחנו ערוך כל יום השבת] - משנ"ב: עד לאחר ההבדלה], וכן המנהג ואין לשנות".

עריכת השולחן

שולחן ערוך סי' רמ"ב משנ"ב וכה"ח: "מהו כבוד שבת שירחץ גופו.... ושולחנו ערוך במפה נקיה ולבנה, ואכילתו בכלים נאים". הגדרת כלים נאים: כתב הגרי"י פישר זצ"ל בספרו "אבן ישראל" ט, ל: "כלים נאים", היינו, שישתמש בשבת ויו"ט בכלים היפים שבביתו, וכן כתב הגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א ב"חוט שני" עמ' מ"ג: "יש המייחדים כלים מיוחדים לשימוש בהם בשבת ויום טוב - משום כבוד השבת. כשם שעורכים שולחן לקראת בא אורח חשוב ונכבד בכלים מיוחדים מהודרים ונאים" ומכל מקום, מוסיף הגרי"י פישר זצ"ל: **אין מניעה** לאכול בכלי פלסטיק חד-פעמי כיון שמצוי שמשתמשים בהם גם בשמחות ובפרט משפחות ברוכות ילדים, ובמקום שיש ריבוי אורחים וממעטים בטרחא וטרדה בשבת - "והכל לפי העניין ולפי מה שהוא האדם, איש וביתו והרגליו". [יתכן, שעם עליית המחירים.... נעשו ככלים מאוד חשובים.....].

אמנם כן, שאל הגרי"י זילברשטיין שליט"א את גיסו הגר"ח קנייבסקי שליט"א: עקרת בית, שהשימוש בכלים חד-פעמיים בשבת, מהוה עבורה "עונג שבת" ממש, כשחוסכת מעצמה את טרחת הדחת הכלים ושטיפתם בין מנה למנה (בפרט כשיש ריבוי בני בית ואורחים רבים כ"י), האם בכל זאת, תעדיף שימוש בכלים חשובים ונאים, מפני **כבוד השבת**? וענה שר התורה: "אם אין עונג שבת, אין גם כן כבוד השבת, וכיון שהשימוש בחד-פעמי גורם עונג השבת - אין בכך מיעוט כבוד השבת, אדרבה **העונג הוא הכיבוד לשבת**", אך הוסיף: "ומכל מקום, טוב וראוי לקנות כלים חד-פעמיים **בסגנון יפה ומעודן,** ולא את הפשוטים" (ספר "עלינו לשבח" שמות עמ' תקל"א). בסיום עריכת השולחן, יש אומרים: "וידבר אלי, זה השולחן אשר לפני ד'" (כף החיים, רס"ב).

אין אבלות בשבת

שולחן ערוך תק"ס, ב : "וכן התקינו, שהעורך שולחן לעשות סעודה לאורחים, מחסר ממנו מעט, ומניח מקום פנוי בלא קערה מן הקערות הראויות לתת שם - זכר לחורבן, כבר העירו שם כל נושאי הכלים של השו"ע שהמדובר ביום חול, אבל בשבת ויום טוב - **אין אבלות בפרהסייה.** ואין לשנות כלל בעריכת השולחן והנחת כל כלי במקומו הראוי לו.

עריכת השולחן בשבת עצמה

שטיחת מפה, ומתיחתה כדי ליישרה: מותר לשטוח מפה על השולחן ולהחליקה עם כף היד, כנהוג, ואפילו להצמידה לשולחן בעזרת "קליפסים", כדי שלא תתרומם ברוח או במשיכת ילד, אבל אסור לתפוס בשני צדי המפה, בטרם הנחתה על השולחן, בכדי ליישרה, אם היא קמוטה, בפרט בעזרת אדם אחר, שלמתוח על מנת ליישר. לדעת הרמב"ם היא כגיהוץ. ובכלל זה מתיחת כיסוי חלה מקומט או קיפול כיסוי חלה העשוי ממשי שקפלו ניכרים - מפני שפעולה זו, כלשון הרמב"ם: "מוסיפה ברק וצחצוח לבגד, והרי זה כגיהוץ", והיא תולדת מלאכת הליבון [כיבוס וגיהוץ].

הערה: ניילון חד-פעמי לכיסוי שולחן, מצוי שבקצהו קפלים אין למתוח את המפה כדי לפשוט את הקפלים, משום תיקון כלי. המשתמשים בגליל ניילון, יש לחתוך ממנו את ה"מפות" הנצרכות לכל סעודות השבת, לפני שבת (שלא לבוא חלילה בשבת ויו"ט לידי איסור מן התורה, אב המלאכה - מחתך לפי מידה).

קיפול מפיוני נייר

בשו"ת "שבט הלוי" ה, ל"ו: "אסור לקפל נייר בצורה מסוימת, כדרך שמקפלים נייר עיתון, בצורת אנייה או כובע, כיון שהצורה מתקיימת, ויש בזה משום בונה ותיקון כלי, על כן כשרוצים לקפל מפיוני שולחן, בשבת ויו"ט, מותר רק בקיפול פשוט, להניח על השולחן בצורה מכובדת" כגון: כמשולש, כזוג נרות המגולגלים בתוך הכוס, או במשיכה באמצע המפיון והנחתו בכוס, שבכל האופנים הנ"ל, כשמוציאים את הנייר מהכוס - מיד נפשט, אבל בצורת מניפה וכדומה - אסור. ואפשר להכניס בקופסה מערב שבת ויום טוב. **הערה:** בשו"ת "באר משה" שכל הנ"ל בנייר דו - שכבתי או קצת עבה, אבל נייר קרפ או כמו טישו - "רחוק מן השכל לומר שיהיה בו בונה".

*

מיון סכ"ם לעריכת שולחן בשבת

מיון והפרדה בין כלים מעורבבים - אסור מן התורה - משום מלאכת בורר. וסכין ומזלג, וכף וכפית - נחשבים שני מינים בשם ובדרך השימוש, וכשהם מעורבבים זה בזה - מותר מיונם והפרדתם זה מזה, רק לעריכת שולחן כחצי שעה לפני תחילת הסעודה, כולל הסכ"ם למנה אחרונה, אפילו תימשך הסעודה כמה שעות. יש הרבה סועדים ואין עזרה, אפשר להתחיל לפני החצי שעה. אבל לא מהלילה ליום או מלפני התפילה לאחריה.

אמנם, מותר למיין ולסדר סכ"ם אחרי שטיפה או תוך כדי ניגוב - אחד אחד למקומו במגירה או אל השולחן - מפני שאין זו דרך ברירה. **אפשרות נוספת:** לפזר את הסכ"ם המעורב והוא נברר מאליו - הגרש"ז אויערבך זצ"ל ב"שמירת שבת כהלכתה" ג, ו עפ"י מעשה ברב ביבי שבת יא.

לחם משנה

שולחן ערוך רע"ד, א ובמשנ"ב: "בכל סעודה של שבת ויום טוב צריך לבצוע על שני לחמים שלמים, זכר למן, דכתיב "לקטו לחם משנה" וגם הנשים חייבות בלחם משנה, כיון שהיו גם כן, בנס המן". וכתב הרמ"א רצ"א, ד אם סועדים כמה סעודות (יותר משלש סעודות) - בכל סעודת פת, יש לבצוע על לחם משנה. אמנם, בארחות חיים (ספינקא), ה דהיינו באכילת קבע, אבל כשאוכלים מעט פת לחולשת הלב להשקיט רעבון או כדי לבלוע תרופות המותרות בלקיחה בשבת, - אינו צריך לחם משנה. ולפי זה, בשו"ת שבט הקהתי ב, י"ז הבאים לשולחן רבם [טיש] לאחר ברכת המזון, ונוטלים שנית כדי לאכול משיירי רבם - אינם צריכים לחם משנה.

שיעור "לחם המשנה" ושלמותו

יש לקחת ללחם משנה שני לחמים שבכל אחד מהם, לפחות כזית נלגר"ח נאה - 28.8 גרם ולחזון איש - 33 גרם]. וכמובן, שלכתחילה טוב להניח ללחם משנה חלה גדולה, שיש בה כדי חלוקה לכל אחד מהמסובים מהלחם משנה נלדעת שו"ת אגרות משה ה, ט"ו לכל אחד מהמסובים - **כזית שלם**. אמנם, לדעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל יכול לתת אף פחות מכזית, שמה שכתב הרמ"א קס"ז, א לתת לכל אחד כזית, הוא משום שנכון להסמיך לברכת המוציא לכתחילה אכילת כזית מהפת, אבל ליציאה בלחם משנה די אף בפרוסה קטנה, כשם שנוהגים בליל הסדר, להוסיף לכולם מעט מלחם המשנה שבקערה (שולחן שלמה, ה). יש לציין, שהגאון רבי הלל זקס זצ"ל נהג לחלק לכל אחד פרוסה גדולה מלחם המשנה, שתספיק לו לכל סעודתו. כמו כן, נהג כמנהג הגר"א לבצוע את שתי החלות באחת, כלשון הזמר "על שתי לחם יבצעו תמימים".

חלה קפואה: בשו"ת שבט הלוי י, ל"א שלכתחילה אין לצרף חלה קפואה, כיון שלדעת כמה מהראשונים יש לבצוע את שני הלחמים (מנהג הגר"א), ומשמע שצריך שיהיו שניהם ראויים לאכילה. מאידך, בשו"ת מנחת יצחק ט, מ"ב כיון שחלה זו כשתפשיר, ראויה לאכילה - נחשבת כבר מעכשיו כראויה, ולמעשה, לדעת הגרש"ז זצ"ל (שש"כ נ"ה, ט"ו) אם מאריכים בסעודה, ולקראת סיומה, תפשיר החלה - **אפשר לצרפה**.

חלה שאולה: אף שלדעת שו"ת ציץ אליעזר י"א, כ"ג יכולים לצרפה. אמנם, הגרש"ז זצ"ל (בשש"כ שם הערה ו). מפקפק בדבר, כיון שצריך להחזירה לשכן - **אין החלה ראויה לאכילה**. ובשולחן שלמה, בהערה, שבישיבות ובאולמות וחדרי אוכל, שמניחים על השולחנות חלות קטנות כמספר הסועדים בשולחן, יכול כל אחד לעשות לחם משנה בצרוף חלה אחרת, כיון שיכול כל אחד להתיישב ולבחור לעצמו חלה שרוצה - אין על שום חלה דין "שאול", ויברך על שנים, וייטול אחת מהן.

חלה עטופה: לכתחילה, נכון להוציא את חלת לחם המשנה מעטיפתה, אבל **בדיעבד אין זה מעכב** (שו"ת שבט הקהתי ב, י"ד). ואכן באורחות רבנו ב, י"א שמרן הסטייפלר זצ"ל הכניס מצה לשקית ניילון, בערב פסח שחל בשבת כדי לצרפה ללחם משנה עם חלה. וכן פסק בשו"ת באר משה ו, ל"ד. **לחם או חלה פרוסים העטופים בשקית** - אף שנראים כשלימים, אינם נחשבים ללחם משנה (שש"כ נ"ה, י"א).

חלה שנסדקה בחלקה, כל עוד במשיכת הפרוסה, נמשכת אחריה החלה - נחשבת כשלימה. **נחצתה לשנים** - אפשרי לחברה בעזרת קיסם (לא מוקצה) וכדומה, ואם לא ניכר שהייתה חצויה - הרי היא כשלימה (שו"ע קס"ח, ב). **חלות שנדבקו זו בזו במהלך האפייה,** אם הפרידום, גם אם ניכר שהיו מחוברות - יוצאים בהם ידי חובת לחם משנה (שו"ת באר משה ו, ע"ו) **אפשרות נוספת:** כשנחסרה חלה או נשבר מעט ממצה - להדליק לפני שבת להבה, או להפעיל תנור, ולהשחים את המקום החסר - **ונעשית מחדש כשלימה**.

אין אלא לחם אחד שלם

ישנה רק חלה או לחמנייה אחת בלבד - ניתן לצרף אליה עוגה או אפילו עוגייה (בגודל "כזית"), ולבני ספרד אפילו מצה (שלמנהגם ברכתה, בשאר ימות השנה, "מזונות") - והרי לפנינו לחם משנה. אין אלא לחם אחד ופרוסה - יברכו על שניהם. אין אלא פרוסות - יברכו על שתי הגדולות ביותר. והסתפק בעל "מנחת יצחק" י, כד כשיש רק חלה אחת, האם לבצעה לשתיים, ויוצאים ידי חובת "לחם משנה" בשעת הדחק, או עדיף להשאירה שלימה, ולזכות למעלת "שלם" והכריע: אם טרם הובאה החלה לשולחן - עדיף לבצעה. הובאה כבר - יש לברך עליה כך שלימה.

*

ביסוי החלות

החלות שעל השולחן, יש לכסותן לפני אמירת הקידוש, ושלוש סיבות לדבר: א. זכר למן במדבר, שהיה מכוסה

מלמעלה ומלמטה. ב. שלא תיראה הפת את בושטה, שמברכים על היין תחילה, אף שהיא קודמת לו בברכה. מכל מקום, מכסים גם בסעודה שלישית - זכר למן. ג. החלות מונחות על השולחן לפני הקידוש, ואין נראה שהן דווקא לכבוד השבת, שהרי בכל יום אוכל אדם פת, על כן, כשמסירים את הכיסוי רק לאחר שקידשו על השבת, ניכר שזהו לחם המשנה לכבוד השבת (תוספות פסחים ק ע"ב ד"ה שאין וכו' בשם השאילתות), ואכן, יש, שמטעם זה, נהגו להביא את החלות לשולחן, רק לאחר הקידוש. ויש, שמכינים את כל הסלטים והתוספות, במטבח, ורק בתום הקידוש, מביאים אותם לשולחן.

הערה: כשאוכלים המסובים בשולחנות נפרדים, ואחד מקדש לכולם - נהגו להקל, לכסות רק את החלות המונחות על שולחן המקדש (שולחן שלמה שבת, ט"ז). אמנם, לטעם השלישי, כיסוי החלות מתאים לכל החלות שבכל השולחנות.

במה מכסים החלות

כתב א"ר שם, ט"ז בשם צידה לדרך: "ויניח מפה לבנה על השולחן וכו' ויכסה הלחם במפה שנייה, גם כן לבנה" וכן כתב תלמיד הרשב"א הר"י אבו שועיב בפרשת בהעלתך: "להניח החלות בין שתי מפות לבנות", ואכן, למלבי"ם שמות ט"ז, ל"א בימות החול היה המן שקוף כזכוכית, אבל בלחם משנה שירד בערב שבת, עבור שבת, היה לבן, כדכתיב "כזרע גד לבן". ויש לציין, שעפ"י המדויק מלשון שו"ע מנהג חב"ד לשטוח מפית לבנה על המגש, תחת לחלות, בדומה למן. אמנם, ב"תהילה לדוד" שם, י"ג שכוונת הא"ר שהמפית תהיה נקייה ומלובנת [- מכובסת, כי יש והיא מתלכלכת מייך הנוטף עליה וכדומה], אבל אין צורך שתהיה דווקא בצבע לבן, וכן בשו"ת נשמת אדם, ס"ד מיישב מנהג העולם המכסים במפיות צבעוניות נאות, ומניחים מגש תחת החלות, אף שהוא חוצץ בין מפת השולחן והחלות.

כיסוי שקוף: בספר שמירת שבת כהלכתה מ"ז, הערה קט"ז שלדעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל אף לפי הטעם שלא תראה הפת בושטה - די בכיסוי כל שהוא, על כן, גם שקוף, נחשב לכיסוי. ובספר פסקי תשובות רע"א, ד שאפשרי לכסות גם במפית המחוררת בנקבים קטנים.

אגב, הדברים הנזכרים לעיל, המקדשים בשבת בבוקר ואוכלים עוגות: לדעת קיצור שו"ע נ"ה, ה צריכים גם כן לכסות את העוגות שעל השולחן. ובשו"ת רבבות אפרים א, או"ח, ר שבקידוש שעורכים בבית הכנסת, צריך לכסות בשעת הקידוש את כל העוגות שעל כל השולחנות, אמנם, בשש"כ שם, הערה קכ"ה בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל שמי שאינו טועם מהיין - אינו צריך לכסות העוגות שלפניו [מפני שלטעם "זכר למן" - שייך דווקא בלחם משנה. ולטעם "שלא תראה הפת בושטה" - שייך דווקא לפני המקדש ולטעם שייראה שהפת לכבוד השבת - שייך יותר בקידוש של לילה]. ואכן, הובא בשולחן שלמה שם, ט"ז שכשיושבים בשולחנות נפרדים, נוהגים שרק המקדש מכסה את העוגות שלפניו. **חידוש** בספר קיצור שולחן ערוך סי' ע, י"ז שגם המקדשים לאכילת עוגות, יברכו על שתי עוגות שלימות, ורק לאחר הברכה יחתכום. וכתב בשו"ת מנחת יצחק ג, קי"ג שאין לעשות כן בפרהסיא ובפירסום, משום "והצנע לכת עם אלוקיך"

הסכין לחלות והמלחייה

הסכין לחלות תהיה פרווה, כשם שכל ימות השבוע, פת פורסים אך ורק בסכין פרווה. ואזי אם תשארנה פרוסות (נקיות) מסעודת שבת, יהיה אפשר לאוכלן, בסעודה שלישית חלבית (בקיץ) או במלווה מלכה, ואף ביום ראשון [- שיירי סעודות שבת]. **מלחייה פתוחה** אפשרית רק לסעודה בשרית או חלבית, **במלחייה סגורה** שממנה זורים את המלח - אין להכניס גרגרי אורז לספיחת לחות (יש אומרים - בורר מן התורה על ידי כלי והגר"ע יוסף זצ"ל היקל בזה).

הערה: מלחייה פתוחה, אפילו עשויה כסף או מתכת אחרת, אם המלח מושם בקביעות על גבי צלוחיות פלסטיק החוצצות בין המלח לכלי, אף כשהמלחייה תוצרת חו"ל או נקנתה בחנות של גוי - אין צורך בהטבלתה.

גביע הקידוש

משנה ברורה רע"א, מ"ד: "צריך לקדש על כוס שלם" ועפ"י זה, כתבו בשו"ת אגרות משה ג, טל ושו"ת מנחת יצחק י, כ"ג שלא לקדש בכוס חד-פעמית - שאינה בגדר "כוס שלם". (ואין מועיל כלל מה שמניחים כוס בתוך כוס), כשאינן כוס אחרת, כתבו הגרש"ז אויערבך זצ"ל (בספר שש"כ מ"ז, הערה נ"א) והגרי"ש אלישיב זצ"ל (בשבות יצחק ד עמ' מ"ח), **שבדיעבד יקדשו על כוס כזו. ומהנכון,** לכוון בברכת הקידוש, גם על הבקבוק שבו היין, וימוזג אח"כ גם ממנו לתוך הכוס, או שאחד מהמסובים, לאחר ששמע ויצא שישתה מהיין שבבקבוק מלוא לוגמיו. ויש לציין, שלדעת בעל החוות יאיר וכף החיים: **הידור**

לקדש על כוס מכסף. ומצויים גם גביעים חד-פעמיים בצבע כסף, ומן הראוי לעורכי קידושים להכין לפחות גביעים כאלה.

מיקום המסובים סביב השולחן

אב או חם, המתארחים בשבת בבית הבן או החתן, יכולים הבן או החתן לשבת במקומם הקבוע בראש השולחן, והאב או החם ישבו בצדו, כלשון **ערוך השולחן** יורה דעה ר"מ, י"א: "ואין האב מקפיד על זה, כי נחת וכבוד לאב כשבנו מתנהג בביתו כבעל הבית, וגם מן הדין אין חשש, כיון שהבן בעל הבית, ואשתו יושבת אצלו, אם כן, אי אפשר שהאב ישב בראש השולחן אצל כלתו, ובהכרח שהבן ישב על מקומו התמידי, סמוך לאשתו, וממילא האב מקומו מן הצד". ואמנם, כשמתארחים גם האב וגם החם באותה שבת, וודאי עדיף לקיים "יבא השלישי ויכריע ביניהם".

ואמר לי הגרי"ש אלישיב זצ"ל: "על אף דברי בעל ערוך השולחן, מכל מקום ראוי ונכון לבן או לחתן, שיציעו לאב או לחם שיישבו בראש השולחן, כי סוף סוף, מה אכפת לו בזה, שנותן להם כבוד". וכאן המקום לציין, כי מורי ורבי הגרש"ז אויערבך זצ"ל שהתגורר בבית משפחת זוגתו, לבית רוחמקין בשערי חסד, וכל ימיה של חמותו שהאריכה ימים, הייתה היא יושבת בראש השולחן, ומו"ר ישב בצד השולחן כדי לכבדה, ואף לאחר פטירתה, במשך זמן ממושך, לא ניאות לעבור לראש השולחן, כראוי לבעל הבית, גדול הדור.

קדימה בהגשת המנות

הורים המתארחים אצל בתם או כלתם, תגיש הבת, בעלת הבית את המנה הראשונה לבעלה, ומהראוי שבעל טוב אומר מיד: "הגישי תחילה להוריך, והוא הדין כשמתארחים בבית הורי הבעל". ואישה חכמה, מביאה את המנות יחד, על גבי מגש או בשתי ידיה או בעזרת הילדים ומניחים כאילו בבת אחת את המנות לפני הבעל וההורים.

ברכת הבנים

"פלא יועץ", ערך ברכות: "יש להתאמץ ולהשתדל מאד, לקבל ברכת אביו ואימו בליל שבת, שמלבד שהברכה קרובה להתקיים כשמברכים בלב ונפש כרחם אב על בנים, עוד למצווה ייחשב, על היותם מכבדים אביהם ואימם, וכן נוהגים בהרבה מבתי ישראל בכל מקום, כמובא בסידור היעב"ץ ובמנהגי חתם סופר, לבן אומרים: "ישימך אלוקים כאפרים ומנשה" ולבת: "ישימך אלוקים כשרה רבקה רחל ולאה" ומוסיפים להם פסוקי ברכת כוהנים. ויש שגם האם מברכת אף את ילדיה וכלותיה ואף את חתניה נבלא הנחת ידה על ראש החתן].

הנחת הידיים: ב"תורה תמימה" פ' נשא שהגר"א הניח רק את ידו הימנית בברכת הבנים, מחשש לאיסור לזר שאינו כוהן, לברך ברכת כוהנים, אף שלא בשעת התפילה וכשעומד על גבי הדוכן. והנחת יד אחת, אינה נקראת "נשיאת כפיים". למעשה, הגר"ח פ' שיינברג והגרי"י פ"ש זצ"ל ברכו תמיד ביד אחת בלבד. מאידך, דעת הגרש"ז אויערבך

זצ"ל שהנוהגים לברך בשתי ידיים - ימשיכו במנהגם, וכן נהגו היעב"ץ כאביו ה"חכם צבי" הגרע"א והגר"ש וזנר זצ"ל.

יש לציין, שבגרמניה ובצרפת נהגו מדורות שלאחר ההבדלה במוצ"ש נשקו הילדים את ידי האימא וקיבלו את ברכתה

זמירות שבת ודברי תורה על השולחן

כתב ה"רוקח" סי' נד: "אחר שאכלו כל צרכם יש מזמרים זמירות ושבח להקב"ה, כפי שמצינו בדברי חז"ל בגמ' מגילה י"ב ע"א "ביום השביעי כטוב לב המלך ביין", אמר רבא יום השביעי שבת היה, שישראל אוכלים ושותים ומתחילים בדברי תורה ובדברי שירות ותשבחות" **ובתוס' לסנהדרין ל"ז ע"ב:** על הפסוק בישעי' כ"ד, ט"ז "מכנף הארץ זמירות שמענו" – נאמר על ישראל שאומרים שירה בשבת. **ובמדרש רבה על שיר השירים פרק ח**, על הפסוק: "השמיעני את קולך כי קולך ערב וגו'" – "כשישראל אוכלים ושותים ומברכין ומשבחין ומקלסין להקב"ה, הוא מקשיב לקולם ומתרצה".

המקור לשירת הזמירות ולחשיבותן

בספר קב הישר סי' פו: "קבלה בידנו, שכל הזמירות והפיוטים שהתפשטו בישראל, יסודם בהררי קודש, כולם ברוח הקודש נאמרו, ויש לומרם בדרך כבוד ויראת שמים, וסגולתם להמתיק הדינים ולהשפיע רחמים וחסדים" **ובסידור היעב"ץ (סדר ליל שבת):** "ומביא טובה לעולם, והד' דבק בו ומקשיב לקולו ומתרצה, ומקיים את העולם שלא יחרב".

לעניין אמירת הזמירות "בדרך כבוד": כתב ב"פלא יועץ" (ערך אכילה): "מעשה נורא, רבי ישראל נג'ארה מחבר הזמר ק-ה ריבון וכו', בשבת אחת, בימות הקיץ החמים, מחמת החום, זימר השבחות בלא כובע לראשו, והאריז"ל ראה, והעיר, כי סילק במעשהו זה, את כל המלאכים שהתקבצו סביבו".....

שאלה: האם יש ביטול תורה בשירת כל הזמירות? בשו"ת משנה שכיר א, ס"ה "שאינ לתלמיד חכם לחשוש לביטול תורה על ידי האריכות שבזמירות והתשבחות, כי על ידם ישיג דרגות האמונה ודביקות בהי"ת ויבוא לידי תשובה ואהבת ד"ו" ו"בליקוטי חיים בן חבר" ח"ג בהקדמה, שרבו החתם סופר זי"ע היה מזמר עם המשפחה כל הזמירות המסודרים בסידור לשבת, אחת מהנה לא נעדרה"

שאלה: האם לזמר "צור משלו אכלנו וכו'" לפני ברכת המזון, מפני שיש אומרים, שיוצאים בו ידי חובת ברכת המזון מן התורה, כיון שיש בו מעין כל שלשת הברכות – "הזן את עולמו כו' "נודה לשמו ונהללו בפיו וכו'" ו"רחם בחסדיך על עמך וכו'" ? **תשובה:** ב"כתר ראש" אות צ"ב, שהגר"ח מוולוז'ין זצ"ל לא שר אותו לפני ברכת המזון מחשש זה, אלא לאחר הברכה. ובספר אורחות רבנו א, קט"ו שהגרי"י קנייבסקי זצ"ל הקפיד לאכול לאחר סיום השיר "צור משלו וכו'" מעט פת, כגילוי דעת שלא התכוון בשירתו, לצאת ידי חובת ברכת המזון.

קול אישה בזמירות קודש, או בזמירות של שבת

כשיש גברים זרים בסעודת שבת: כתב "יוסף אומץ" סי' תר"ב: "בעת שירת זמירות של שבת, לא תשוררנה הנשים כששומעים אותן האנשים, בין ששרה לבדה, וכל שכן כשזכרים משוררים עמהם, דהוי פריצות". שו"ת באר שבע בקונטרס באר מים חיים אות ג: "ראוי ונכון לכל אישה כשרה ויראה, שלא תשמיע קולה בזמירות, ולא בשום דבר ושום זמן, כל זמן שמסיבה עם איש שהיא ערוזה עליו, רק שפתייה יהיו נעות וקולה לא ישמע כלל, ואף בצנועה וחסודה ביותר מכל מקום היא מצוה הבאה לידי עבירה חמורה"

שירת זמירות שבת עם אשתו (כשאינה נדה), אמו, בתו, נכדתו ואחותו: לדעת פוסקים רבים: אין איסור מן הדין לשמוע או לשיר יחד איתם זמירות שבת ראה שו"ת דברי יציב (להגאון אדמו"ר בעל שפע חיים מצאנז זי"ע) חלק אבן העזר, לו מותר לשיר עם בנות משפחתו שירת הזמירות בשולחן שבת אם לא משום מידת חסידות.

שו"ת אבן ישראל (להגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל) ט, ס"ג: "שפיר מותר בשבת לשמוע קול הזמירות של בנותיו ואחיותיו המשתתפות עמו, דכיון שהן מזמרות מקטנותן, הוי "קול הרגיל בו", וגם מטעם חינוך הבנות, שיהיה להם אהבה וחשק לעריכת השולחן בשבת"

ספר הליכות שלמה כ, יא בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל: "מעיקר הדין מותר לומר זמירות שבת עם אשתו טהורה ואחיותיו אפילו נשואות, ובנותיו, ואע"ג שאסור לומר דברי תורה כששומע זמר אישה, בזמירות שאומרים דרך זמרה ושבח ולא דרך תפילה ולימוד-מותר, ומיהו לכתחילה רצוי להתרגל שישתתפו בשירה בלחש".

שו"ת תשובות והנהגות (להגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א) א, קל"ח: "אחותו המזמרת, אם אין הכוונה להנעים בקול נעים וחזק וכו', ואינו מתכוון כלל ליהנות, אי אפשר לאסור שהרי אינו מביאו לידי הרהור, והכל לשם שמים" ובשו"ת באר שרים א, ל שכן שמועה בשם הגרי"ז מבריסק זצ"ל להקל בזה.

ובלקט הקמח החדש סי' קכ"ז: "בני מדינת אשכנז והולנד ומחוז העליון באונגריין (אויברלנד), מזמרים זמירות שבת כל בני הבית אשתו והבנות, וגם החרדים לדבר ד' נהגו כן, ובבתי החסידים אשתו והבנות אינן מזמרות ויש שנהגו שלא לשיר – ראה אורחות רבנו ד, קנ"ו שהגרי"י קנייבסקי זצ"ל לא הרשה לנכדותיו לשיר בעת זמירות שבת, עפ"י דברי החזון איש. וכן דעת שו"ת שבט הלוי חלק י' סי' כ"ו

שמעתי וכתבתי מפי הגרי"ש אלישיב זצ"ל: מותר לאיש לשיר זמירות שבת כשאשתו ובנותיו ונכדותיו שרות עמו, ובלבד שלא, כאשר הוא מזכיר פסוקים או שמות. וכך פירט בפני: שלום עליכם – מותר אשת חיל – ינמיכו קולן "מנוחה ושמחה", "מה ידידות וכו'" – מותר ק"ה ריבון – אסור שיש בו הרבה שמות. דרור יקרא – מותר ברוך א-ל עליון – רק אם שרים "ברוך קל עליון וכו'" וכן "כי אשמרה שבת קל ישמרני וכו' וכן ק"ה אכסוף וכו'. מזמור לדוד – אסור. ידיד נפש – מותר.

פתרון נאה בבית אחד מגדולי ירושלים: ב"מזמור לדוד" וכדומה, הנשים שרות והגברים רק מזמזמים את המנגינה, או שלאחר שסיימו הגברים אז הנשים שרות שנית לבדן.

*

דברי תורה על השולחן

משנה אבות ג, ג: "רבי שמעון אומר, שלשה שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה – כאילו אכלו מזבחי מתים" ומספר טעמים בדבר: 1. מראה שלא אוכלים - רק להנאת הגוף 2. כדוגמת הלוויים שאמרו שיר על הקורבן. 3. ואכלתם אכול ושבוע, והיללתם את שם ה' אלוקיכם (יואל ב') ואז גם האכילה מתקדשת.

הערות חשובות למעשה:

א. בקיצור שו"ע סי' מ"ב: כיון שדרך השומעים דברי תורה, שיש השומעים תחילת פסוק וממשיכים להשלימו, ויש שאינם יכולים להקשיב לדברי תורה מבלי להגיב מיד לדברים, על כן, אין לומר דברי תורה בשעה שהשומעים אוכלים – "אין משיחין בסעודה".

ב. מידת דרך ארץ, שלא לדבר דברי תורה בטרם סעדו המסובים, על כל פנים המנה הראשונה, בפרט כשיש אורחים. וידועה הייתה הנהגתו המופלאה של מרן בעל החפץ חיים זצ"ל כששב לביתו בליל שבת בליווי אורחים, לא היה מזמר את הפזמון "שלום עליכם" אלא מקדש מיד, ואת הפזמון היה מזמר בתוך הסעודה. וכשהתארח פעם בביתו הגאון רבי יהודה לייב חסמן זצ"ל גאב"ד דשטוצין, לימים משגיח "כנסת ישראל" בחברון בעל ספר "אור יהל" ושאלו לפשר מנהגו זה, השיב לו החפץ חיים: "האורח מן הסתם רעב הוא, וקשה לו להמתין עד שאסיים זמירותי, ואילו המלאכים שאינם זקוקים לאכילה, ואינם סובלים מצער הרעב, יכולים הם להמתין עד אחר שהאורח יאכל וישיב את לבו" (ספר הח"ח ופועלו ח"ג תתקנ"ד).

ג. ידיד נפשי הגאון רבי משה ויא שליט"א נוהג להזכיר, שהמביאים לשולחן ספרים עתיקים, כדי לעיין בהם או להקריא מתוכם, מלבד מה שיש להיזהר מפירוורי חמץ לקראת הפסח, אבל מן החובה להיזהר שלא ייצאו, חלילה, מן הספרים אל המאכלים שעל גבי שולחן השבת, תולעים [כגון "דגיג הכסף"] ויהיו דברי התורה על השולחן,, בבחינת: "מצווה הבאה בעבירה".

לתגובות: y0548483398@gmail.com

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

פרסומי ניסא מול מעלת תדיר

א) בשבת (כג, ב): בעי רבא נר חנוכה וקידוש היום מהו, קידוש היום עדיף דתדיר, או דילמא נר חנוכה עדיף משום פירסומי ניסא. הדר פשטה נר חנוכה עדיף משום פירסומי ניסא.

וראיתי מקשים כיצד פשט רבא את ספיקו ומדוע קבע באמת שפירסומי ניסא עדיף מתדיר, הרי הכלל של 'תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם' הוא דין תורה, כדדרשו חז"ל בכמה מקומות מפסוקים, ראו זבחים דף פט ע"א ותוספות שם ד"ה כל התדיר, וכן ביומא דף לד ע"א תוד"ה העולה עולה ראשונה ובעוד דוכתינן. ואילו לענין פירסומי ניסא לא מצאנו מקור מהמקרא.

ונראה שפשוט היה לרבא שמצוה שעניינה להראותה לאחרים, עדיפה על מצוה הנעשית בינו לבין עצמו, ולכן פשט שפרסומי ניסא עדיף, כיון שתכליתה להראות גם לאחרים את ההדלקה, וזה עדיף על מעלת תדיר במצוה המתקיימת רק בינו לבין עצמו. ובמק"א כתבתי לבאר כעיי"ז את דעת הפוסקים הסוברים שאף שאונן פטור מכל המצוות, מ"מ חייב בהדלקת נ"ח, משום שהאונן פטור ממצוות השייכות לו עצמו, אך לא ממצווה שתכליתה ראיית האחרים. (ועי' במש"כ בזה במק"א בענין ד' הרמב"ם שלא נקט 'פרסום הנס' אלא 'זכרון הנס', וביאר לי הגר"מ גרוס שליט"א דהוא משום דמיונו לד' כוסות שיכולים להתקיים גם בינו לבין עצמו, ול"ש ביה לכאן פרסום הנס לאחרים, ולזה הדגיש הרמב"ם שנ"ח הוא משום 'זכרון הנס', עיי"ש בדברינו).

והנה בגמ' שם אמר רב, פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה - נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו. ופירש"י: "והכי אמרינן לקמן (שבת כה, ב) ותזנח משלום נפשי - זו הדלקת נר בשבת, שבני ביתו מצטערין לישיב בחשך", עכ"ל. ודקדק הרש"ש וז"ל: לכאורה מאי איריא בני ביתו, אף הוא בעצמו נמי יצטער. ואולי יכוון רבא במלת ביתו על אשתו וכדלקמן (ק"ח ב) ור"ל משום דאיתא לקמן על ג' עבירות נשים מתות כו' ובהדלקת הנר. לכן אם לא תדליק אתיא לאנצויי עמו, עכ"ל.

ולדברינו מיושב באופ"א, שרש"י הדגיש בכוונה ששלום ביתו עדיף, משום שהדלקת נר שבת נועדה לאנשים רבים אחרים, ולא רק לו ולאשתו, וא"כ גם אם יעלה על הדעת שפרסומי ניסא יגבור על מצווה המיועדת לו ולאשתו, נדחה ונאמר שלא כן הוא, משום שגם מצוות נר חנוכה נועדה לעוד אנשים, ולא רק לו או לאשתו. א"כ ברמת המצווה הנועדה לאחרים - שווים הם, וא"כ שלום ביתו פנימה עדיף.

והנה הרמב"ם (חנוכה פ"ד הי"ד) כתב: "היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקדוש היום נר ביתו קודם משום שלום ביתו שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו", עכ"ל. הרי שהרמב"ם הדגיש דווקא להיפך, ששלום ביתו היינו אשתו לבדה.

אך הנה העירו האחרונים למה הוצרך הרמב"ם להוסיף נימוק זה שמצאנו שהשם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. (ולדידי לא קשה, כיון שאפ"ל בפשטות שהרמב"ם רצה לסיים את ההלכה האחרונה בספר זמנים במעלת השלום, וכפי שהוסיף מיד וכתב "גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום").

ואפשר שלפי דברינו יובן, שאכן הרמב"ם התקשה מדוע באמת גדולה היא מצוות נר שבת ממעלת פרסומי ניסא, והרי ישנה סברא שמצווה הנועדה לרבים, כהדלקת נ"ח, עדיפה היא על פני מצווה שנועדה לעשות שלום בין איש לאשתו. והרמב"ם לא הסכים עם פרש"י שתירץ, כמבואר, שגם נר שבת נועד לעוד אנשים ולא רק לאיש ואשתו. ולכן יישב הרמב"ם והדגיש שמעלת שלום בין איש לאשתו חשובה יותר, "שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו".

שו"ר דברי שו"ת אבני נזר (או"ח סימן תקא) וז"ל: "מ"ש וזה לשונך הנה הר"מ ז"ל כתב בהלכות חנוכה [פ"ד הי"ב] דלנר חנוכה מחויב למכור כסותו. ומ"ש הרב המגיד כבר תמה עליו הלחם משנה. ולפי עניות דעתי נראה דהרמב"ם יצא לו כו' עד כאן לשונך. ואינו מדוקדק דהלחם משנה לא השיב כלום על ראיית הרב המגיד רק על מ"ש וכל שכן נר חנוכה דקודם לקידוש היום [שבת כג ע"ב]. ועל זה הקשה דמה רבותא וכל פרסומי ניסא קודם לקידוש היום וארבע כוסות נמי פרסומי ניסא. אבל על הראי' מארבע כוסות לא השיב כלום. ואין צורך לבקש ראי' אחרת.

ועל דבר הק"ו של הרב המגיד נראה לי לפרש דהנה צריך להבין מאי טעמא קודם לקידוש היום משום פרסומי ניסא, הלא שבת הוא עדות על חידוש העולם כמו שאומרים זכר למעשה בראשית וחידוש העולם יש מאין יותר פלא מנסים של יציאת מצרים וכו', וא"כ כיון דבארבע כוסות חשובים פרסומי ניסא שמתפרסמים יציאת מצרים שבת נמי יחשב פרסומי ניסא שמפרסם חידוש העולם:

וצריך לומר שאני המצוות שבליל פסח הם לפרסם לבניו ובני ביתו כדכתיב והגדת לבנך. מה שאין כן שבת שהוא רק לעצמו. והדבר מובן על פי מה שאמרתי כבר בטעם הרמב"ם דכל מצוות אינו מחוייב למכור כסותו. שהרי חישוב לעשות מצווה ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה [ברכות ו ע"א]. מה שאין כן פרסומי ניסא לפרסם לאחרים ומה לאחרים במחשבתו. ועל כן קידוש היום שהוא לעצמו. שוב דומה לשאר מצוות. ובזה מובן היטב הקל וחומר כיון דנר חנוכה קודם לקידוש. על כרחין דתלוי בפרסום לאחרים דוקא. ואם כן נר חנוכה שמניחה על פתח ביתו מבחוץ שמפרסם לכל.

ודאי קל וחומר מארבע כוסות שאין הפרסום רק לבניו ובני ביתו לבד", עכ"ל האבנ"ז
וברוך שכיוונתי לסברתו.

ב) עוד נראה לומר באופן אחר, דהנה הקשה הר"ן וז"ל: בתר דבעיא הדר פשטה נר
חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא. ואם תאמר והיכי דחינן קידוש היום דאורייתא משום נר
ביתו ונר חנוכה. י"ל דלא דחינן ליה, דהא אפשר לקדושי אריפתא. אלא דאי לאו משום
שלום ביתו ופרסומי ניסא מצוה מן המובחר טפי אדחמרא, כדאמרינן זוכרהו על היין
בכניסתו, עכ"ל.

הר"ן מסביר שאת מצוות קידוש היום אפשר לקיים בפת, וכיון שאפשר לקיימה בפת,
לכן אף שמעלת קידוש ביין עדיפה, מ"מ זה נדחה משום פרסומי ניסא.

אם כן, הדברים מבוארים כמין חומר. שאמנם יתכן שמעלת תדיר עדיפה על מעלת
פרסומי ניסא. אך כיון שיכול לקיים את קידוש היום בריפתא מבלי לפגוע בקיום מצוות
הדלקת נ"ח, א"כ יקיים שניהם, מצוות קידוש היום בריפתא ומעלת תדיר התלויה בה,
שהיא גם היא מתקיימת על ידי קידוש בפת, וקיום נר חנוכה.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

בגדר ברכת שעשה ניסים וברכת הרואה נר חנוכה האם הם ברכות המצוות או ברכות השבח

קיי"ל שהמדליק נר חנוכה מברך ג' ברכות, להדליק, שעשה ניסים, ושהחיינו, והנה הברכה הראשונה היא ברכה על המצוה כמו כל ברכת המצוות, אך יש לחקור מהו גדר הברכות שעשה ניסים ושהחיינו, האם הם ג"כ ברכה על המצוה כמו כל ברכת המצוות, או דהם ברכות השבח בעלמא אלא שיש לסמכם להדלקת הנר כיון שהם מעניינה.

והנה לכאורה מצד הסברא היה נראה דשעשה ניסים ושהחיינו אינם ברכה על המצוה כלל, שהרי כל עצמם הוא רק הודאה על הניסים ועל הזמן ואין בהם כל הודאה על מצות נר חנוכה, ולפום ריהטא נראה ראיה לזה מהא דהרואה נר חנוכה ג"כ מברך ברכות אלו, והרואה הרי לא קיים כעת שום מצוה, ואפ"ה מברך, אלא על כרחך דברכות אלו הם שבח בעלמא, אלא דיש לסמכם לדבר השייך לענין הנס, דהיינו הדלקת נר חנוכה או ראיית נר חנוכה.

אמנם באמת נידון זה תליא באשלי רברבי, דהנה כתבו התוס' סוכה מ"ו ע"א ד"ה הרואה: "בשאר מצות כגון אלולב וסוכה לא תקינו לברך לרואה אלא גבי נר חנוכה משום חביבות הנס, וגם משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה כו", ועוד יש לפרש דאין שייך לתקן לרואה ברכה שאין העושה מברך".

והנה אי נימא שכל עצמן של ברכות אלו אינם על המצוה אלא על הנס א"כ מעיקרא לק"מ קושייתם, כי בשאר מצוות מה שייך ברכת הרואה הא הברכה רק על קיום המצוה והרואה אינו מקיים כלום, משא"כ כאן שהברכה אינה על המצוה אלא על הנס שפיר שייכי ברכות אלו גם לרואה, ולמה הוצרכו התוס' לטרוח ביישוב קושיא זו, ומוכח מזה דס"ל להתוס' דברכה זו היא ג"כ בגדר ברכת המצוות ומה שהרואה מברך הוא משום שכיון שרואה הוא את קיום המצוה יכול לברך עליה, ולכן הוקשה להם מ"ט לא תיקנו כך בשאר מצוות, ועל זה תירצו מה שתירצו.

אמנם בשאילתות שאילתא כ"ו בדרשה לחנוכה כתב: "וכד מטי דוכתא דאיתרחיש להון ניסא כגון מעברות הים ומעברות הירדן... כולן הרואה אותן צריך ליתן הודאה ושבח לפני המקום... וכד מטי יומא דאיתרחיש להו ניסא לישראל כגון חנוכה ופורים מיחייב לברוכי ברוך אשר עשה ניסים לאבותינו בזמן הזה בחנוכה על שרגא בפורים על מקרא מגלה שנא' ויאמר יתרו ברוך ה'", הרי להדיא דכלל את ברכת הרואה יחד עם הברכה על ראיית מקום שנעשו ניסים לישראל, וליקף לכולהו מויאמר יתרו ברוך ה', דמהתם ילפינן בברכות נ"ד ע"א לברכת הרואה מקום שנעשו ניסים לישראל, מבואר מדבריו

שגדר ברכת שעשה ניסים דנר חנוכה הוא כגדר הברכה של הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל, דגדר ברכה זו הוא שהרואה דבר המזכיר את הנס צריך לברך, ואין לך זכר גדול לנס פך השמן מנרות חנוכה, [וכן הווי הנרות ג"כ זכר לניסי הנצחון כדיבואר להלן סי' ל"ב, ע"ש].

וכן מוכח בתורת האדם לרמב"ן ענין הרפואה שכתב: "ועוד הרי ברכה שניה של מגילה ונר חנוכה ברכות הנס (נ"א השבח) הן ומברך אותן בשם ומלכות, ואין בין הרואה נר חנוכה לרואה מקום שנעשו ניסים לאבותינו אלא שזו קבועה ביומה וזו תלויה במקום", הרי להדיא שהבין הרמב"ן דכל הברכות הללו הן באותו גדר דאל"כ איך הביא ראייה מזה לזה, וכן כתב בספר הפרדס לר' אשר ב"ר חיים שער ח' דברכה זו היא כברכת הרואה, ותירץ בזה את קושיית התוס' הנ"ל אמאי ליכא ברכת הרואה בשאר מצוות.

וכן מוכח בריטב"א שבת כ"ג ע"א, שכתב: "ויש אומרים כי הראשונה שהיא ברכת המצוה צריך לברך תחלה, אבל השתים האחרות אומרם אחר שהתחיל להדליק, **שיהא רואה נסו ויברך עליו כעין הרואה נר חנוכה**".

ומצאתי חידוש נפלא ב"הלכות חנוכה מבית מדרשו של רש"י" שנדפס בספר מאורות הראשונים (עמ' קנ"ה), שכתב שם: "הרואה נר חנוכה מברך נ' מ"י אבל אם סופו להדליק אין צריך לברך כשרואה מידי דהוה אסוכה דמסדר לה אכסא דקידושא".

ומבואר מדבריו דמעיקר הדין גם מי שרואה וסופו להדליק היה יכול לברך שעשה ניסים, אך כיון שסופו להדליק ראוי שיברך ברכה זו סמוך להדלקה, ודימה זאת להא דתניא בסוכה מ"ו ע"א: "ת"ר העושה סוכה לעצמו אומר ברוך שהחיינו כו' נכנס לישב בה אומר ברוך אשר קדשנו כו'... אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דקאמר להו לכולהו אכסא דקדושא".

ומבואר דפשיטא ליה דברכה זו שייכת מעיקר הדין, ודלא כמ"ש התוס' הנ"ל בתירוץ השני שהיא תקנה מיוחדת עבור אלו שאין להם בית, וגם לפי התירוצים האחרים בתוס' מסתבר שהיא תקנה מיוחדת למי שלא יכול להדליק, ונראה דס"ל לתלמידו של רש"י כשיטת השאלות והרמב"ן.

וכן ביאר בספר עמק ברכה עמ' קכ"ד שברכת הרואה אינה כגדר ברכת המצוות אלא היא משום ברכת הודאה כמו הרואה מקום שנעשה בו נס, וביאר בזה את שיטת הרמב"ם פ"ג מחנוכה ה"ד והמרדכי (שבת רמז רס"ז) שמי שהדליקו עליו בביתו ג"כ מברך ברכת הרואה, וכ"כ המג"א בשם המהרש"ל, והקשה הרשב"א שבת כ"ג ע"א דלא מצינו יוצא מן המצוה וחוזר ומברך על הראיה, אך אם הוא משום ברכת הודאה ניחא.

^{י"ח} נראה דצ"ל: נ' ש', ר"ת ניסים שהחיינו.

ובב"ח ס"ס תרע"ו פסק כדעה זו וביאר: "דמה שמדליקין עליו בביתו אינו בא אלא לפטור אותו מחיוב המוטל על ממונו להדליק נרות לפרסם הנס ברבים, אבל ההודאה על הנס וברכת שהחיינו הוא בחיוב על גופו ומזה לא נפטר כשמדליקין עליו, אם לא שעמד שם בשעת ברכה וענה אמן", מבואר דס"ל להב"ח דברכת שעשה ניסים ושהחיינו אינם על המצוה אלא חיוב גברא, והיינו כדעת השאלות והרמב"ן הנ"ל, ובמג"א שם העיר שמקושיית התוס' דסוכה הנ"ל מוכח דלא כוותיה, וכמשנ"ת.

ויש להוסיף דגדולה מזו מצינו בשו"ת הרמב"ם [פריימן סי' פ"ג ובלאו סי' רכ"ב] שכתב: "שאלה ומה יאמר אדוננו בדבר מי שהדליק נר חנוכה וברך עליו וחזר והדליק (נר) חנוכה אחר או ראהו, היחזור ויברך על הדלקתו או על ראיתו, וכן פעם אחר פעם, אם לאו. התשובה, הדבר בזה תלוי בכוונת המברך כמו בשאר הברכות, אם היתה כוונתו להדליק נרות הרבה זה אחר זה ברכה אחת לכולם^ט, ואם ברך והדליק ואחר כך נזדמן לו נר אחר להדליק יברך ברכות אחרות, [בשו"ת בלאו נוסף: וכן אפילו נזדמנו לו מאה זה אחר זה], וכך הדין בברכת הרואה, וכתב משה^ט, עכ"ל, והובא בקצרה באבודרהם, ומבואר בתשובה זו חידוש גדול שאפשר לברך ברכת הרואה שוב ושוב, ומשמע מדבריו שברכת הרואה היא גם למי שכבר הדליק ובירך, שהרי גם על זה נשאל הרמב"ם, (אף שבחיבורו לא פסק כן).

ולכאורה נראה שכן היא גם דעת כל הגאונים שברכת הרואה נתקנה גם למי שכבר הדליק ובירך, כי בכל חיבורי הגאונים [שאלות סי' כ"ו, סידור רס"ג, בה"ג סי' ט', הלכות קצובות הלכות חנוכה, סדר רב עמרם גאון, רי"ף, רבינו פרחיה שבת כ"ג ע"א] הביאו דין זה בסתם, ולא כתבו אפילו ברמז דזהו דוקא במי שלא הדליק.

ולפי שיטה זו ברור ופשוט שברכה זו אינה ענין לברכת המצוות, שהרי לא שייך לברך פעמיים ברכת המצוות, אלא היא רק משום ברכת הודאה על הנס, ואף דהרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל אינו מברך כך אלא אחת לשלשים יום כמ"ש הראשונים ע"פ הירושלמי, י"ל דבחנוכה משום חביבות הנס בשעתו וחביבות מצות נר חנוכה (כמ"ש הרמב"ם ה' חנוכה פ"ד הי"ב "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד") מתחדשת ההתפעלות שוב בכל ראיה וראיה, ולדעת הרמב"ם בחיבורו י"ל דאף דיש בזה התפעלות יותר משאר ניסים מ"מ לא יותר מפעם אחת ביום.

^ט עי' מג"א סי' תרנ"א ס"ק כ"ה שביאר דכוונתו באופן שמצד ההידור יכול להוסיף עוד נרות, כגון שהוא ביום השמיני ובתחילה לא היו לו ח' נרות ואח"כ נזדמנו לו עוד, ולפי"ז מש"כ "וכן אפילו נזדמנו לו מאה" היינו לשיטתו (פ"ד מחנוכה ה"ב) שבעה"ב מדליק ביום השמיני ח' נרות כפול מנין כל בני הבית, דלפי"ז אם היו בני ביתו שלשה עשר צריך להדליק מאה וארבע נרות, אמנם במשנ"ב סי' תרע"ב סק"ו כתב בשם הפמ"ג שאפי' אם היה דעתו תחילה רק על נר אחד ואח"כ נזדמן לו עוד נר לא יברך, ע"ש.

ובשו"ת רעק"א תניינא סי' י"ג כתב: "ע"ד שאלתו במי שהדליק נר חנוכה בליל ח' ושכח לברך על הדלקתה ורק קודם שהדליק כולן, נזכר דעדיין לא בירך אם יש לו לברך או לא. נ"ל דברכת על הנסים ושהחיינו אם אירע כן בליל א' אף דמיד שהדליק הנר גמר מצות הדלקתו, מ"מ מברך אותם, דלא גרע מרואה דמברך נ"ח, דפשיטא אף לא בירך מיד בתחילת ראייתם, מ"מ מברך בעוד שרואם, ה"נ כן. ואף לשיטת החולקים על הב"ח וס"ל במדלקת אשתו עליו בביתו אינו מברך על הראיה, היינו כיון שיוצא בהדלקה, א"כ הדלקה וברכתה כאלו הדליק הוא בביתו, משא"כ היכא דהדליק ולא בירך, מה"ת נימא דיגרע כחו במה שהדליק מאלו לא הדליק והיה מחויב בברכת נר חנוכה מצד רואה, וכי בשביל שהדליק ג"כ פקע ממנו חיוב זה".

ולכא' דבריו צ"ב טובא, דבשלמא בהדלקה ודאי יוצא כי החיוב הוא להדליק בבית והרי הדליקו עליו בביתו, אך איך הוי כאילו בירך, הא א"א לצאת בברכה ללא שומע כעונה, וצ"ל דהברכה הויא חלק מהמצוה (כמ"ש התוס' והראשונים בב"ק צ"א ע"א דמצוה וברכה הכל אחד), וכיון שיצא ידי המצוה הוי כאילו גם בירך, אך אם הדליק בלי ברכה הא לא בירך.

אמנם זה שייך רק לפי שיטת התוס' שברכה זו היא משום ברכת המצוות, אך אם היא משום ברכת הודאה לא שייך לומר כן כמובן, ולפ"ז נמצא דגם לפי שיטה זו כתב רעק"א שאפשר לברך ברכת הרואה גם אחרי שכבר יצא ידי חובת המצוה.

אך לולי דברי רעק"א לכא' היה נראה דנידון זה תלוי בפלוגתת התוס' עם השאילתות והרמב"ן, דלפי שיטת התוס' שברכה זו בגדר ברכת המצוות, ברכה מחודשת זו נתקנה רק למי שלא זכה להדליק בעצמו, דתקנו לו שיראה נרות חנוכה ויברך על מצות הראיה, אך מי שהדליק אין לו כל מצוה בראיה, ולא יוכל לברך ע"ז, אמנם לפי שיטת השאילתות והרמב"ן דברכה זו בגדר ברכת הרואה מקום שנעשה בו נס, ודאי דאפשר לברך אותה גם אחרי ההדלקה, כי יצא רק יד"ח ההדלקה אך יד"ח ברכת הודאה עדיין לא יצא, ולפ"ז לפי החולקים על הב"ח הסוברים שמי שהדליקו עליו בביתו לא יכול לברך שעשה ניסים, באמת גם כאן לא יוכל לברך.

והנה שיטת התוס' לכאורה צ"ב טובא, איך שעשה ניסים ושהחיינו הם ברכת המצוות הלא אינם הודאה על המצוה כלל, מיהו כע"ז כבר הקשה הרשב"א על שיטת הראשונים הסוברים שברכות ק"ש הם ברכת המצוות דהא לא אומרים שם אקב"ו על ק"ש, וביארתי בקונט' ויברך דוד סי' י"ג דס"ל דגדר ברכת המצוות אינו חיוב על הגברא להודות לה' על המצוה, אלא הוא דין מדיני המצוה שלפני המצוה צריך לברך ברכה השייכת לענין המצוה, ועל כן א"צ לזה דוקא ברכה שיש בה הודאה על המצוה עצמה, אלא סגי בכל ברכה שהיא מענין המצוה, ולפ"ז ה"נ ברכת שעשה ניסים הויא ברכת המצוות כיון שהיא מענין המצוה דהדלקת נר חנוכה.

והנה מנהג כל ישראל הוא לברך את כל שלשת הברכות לפני הדלקת הנר, וכן פסק הרמ"א או"ח סי' תרע"ו ס"ב בשם המהרי"ל (בשו"ת מהרי"ל סי' קמ"ה), ועיין ביאור הגר"א שם שהביא ראיה לזה מהגמ' במגילה כ"א ע"ב, ולכאור' הא ניחא לשיטת התוס' דכל הברכות הללו משום ברכת המצוות, דלהכי יש לברכם עובר לעשייתן כמו כל ברכת המצוות, אך לפי שיטת השאילתות והרמב"ן הנ"ל לכאורה היה ראוי לברך ברכת שעשה ניסים אחרי ההדלקה, דהא כל עיקרה היא משום ראיית הנר שיש בו זכרון הנסי, וא"כ תימה למה קבעו את ברכת שעשה ניסים לפני ההדלקה הא אינה על המצוה כלל, ולכאור' היא ראיה חזקה לשיטת התוס', וצ"ב מה יענו ע"ז השאילתות והרמב"ן.

ונראה דס"ל להשאילתות והרמב"ן דאמנם עיקר טעם תקנת הברכות הללו אינו משום המצוה אלא משום חיוב הודאה על הנס, אמנם מכיון שכבר תיקנו את הברכות הללו אמרו לברך אותם לפני ההדלקה כדי שיהיו גם בגדר ברכת המצוות, ועיין מה שכתבתי בזה בקונט' ויברך דוד סי' ט"ו.

³ ובאמת בהגה"מ פ"ג מחנוכה כתב בשיטת מסכת סופרים דמברך את הברכות הללו אחרי ההדלקה, ועיין מה שנכתוב בזה להלן בס"ד.

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

בענין קנין כסף בזמנינו ובדבר מצוה כבהדלקת נר חנוכה (אכסנאי)

רבנן עקרו קנין כסף במטלטלין שמא יאמר לו נשרפו חיטך בעליה, מ"מ במקום מצוה העמידו חכמים דבריהם על דין תורה, ונרחיב בנידון זה.

מקור הדברים – ד' פרקים

חולין פ"ג. מתניתין "בארבעה פרקים המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו... ואלו הם עיו"ט אחרון של חג (שמח"ת), ערב יו"ט ראשון של פסח, ערב עצרת וערב ראש השנה, ובארבעה פרקים אלו משחיטין את הטבח בעל כרחו, אפילו שור שוה אלף דינר ואין ללוקח אלא דינר כופין אותו לשחוט, לפיכך אם מת מת ללוקח", ובגמ' "והא לא משך, רבי אליעזר אמר רבי יוחנן בארבעה פרקים אלו העמידו חכמים דבריהם על דין תורה, דאמר ר' יוחנן דבר תורה מעות קונות".

מח' הראשונים בטעם הדבר אם הוא משום מצוה או משום תיקון העולם שצריכין לבשר, ונפק"מ בשאר מצוות

ויש לחקור בטעם הדבר אמאי בארבעה פרקים הללו העמידו חכמים על דין תורה, האם הוא משום דהוא דבר מצוה ולא העמידו חכמים דבריהם במקום מצוה, או דהוא משום תיקון העולם שצריכים לבשר ומשום כבודם של ימים אלו. דהנה ברש"י (עירובין פא: ד"ה בד' פרקים) כתב דהטעם הוא מפני תיקון שבת העמידו חכמים דבריהם על דין תורה, וברמב"ם (פ"ט ה"ז מהל' מכירה) כתב הטעם מפני שהעם כולו צריכין לבשר, ובמאירי (עירובין שם) כתב הטעם מפני כבודן של ימים אלו, ולפי"ז נראה דהוא דין דווקא בבשר ביו"ט ואין להוכיח מכ"ז על שאר מצוות. אכן הרמ"א בדרכי משה כתב בשם מהרי"ל דאדם שנתן מעות ליינ לקידוש בע"ש אסור למוכר לחזור, דהואיל והוא דבר מצוה יש להעמיד על דין תורה, וכ"כ בהגהותיו על השו"ע (חומ"מ קצ"ט) "ויש מי שכתב דה"ה הנותן מעות על יין לקידוש", וחזינן דסבר דהטעם להא דבד' פרקים העמידו דבריהם על דין תורה הוא משום דבמצוה העמידו חכמים דבריהם על דין תורה, ולפי"ז ליכא נפק"מ בין מצות אכילת בשר ביו"ט לשאר מצוות.

קושיית המג"א מעירובין, ותי' ע"ז, וראיה מהרמב"ם דלא כמהרי"ל

והנה במשנה בעירובין (שם) פליגי חכמים על ר"א וסברו דמעות אינם קונות, וחזינן דסברו דלא מדמינן שאר מצוות לד' פרקים, ודלא כרמ"א, וכן הק' המג"א (סי' שס"ט סק"א) על השו"ע שם דפסק כרבנן דעירובי חצירות אין קונים בכסף, דחזינן דלא כרמ"א כאן. ותי' שם האחרונים (עיין תוספות שבת ונתיב חיים ועוד) דעירובי חצירות לא חשיב

מצוה כ"כ לפיכך אין מעות קונות, ועד"ז תי' כאן בהגהות הגר"א (סק"ו) דשם אינו חובה כמו יין לקידוש, אכן כ"ז מהני לדעת השו"ע דפי' מח' רבנן ור"א בעירובין דמיירי בעירובי חצירות, ובזה אפ"ל דעירובי חצירות לא הוי מצוה, אכן הרמב"ם (פ"ו מהל' עירובין ה"כ) פסק כרבנן לגבי עירובין תחומין, והלא בעירובי תחומין איכא כללא דאין מערבין אלא לדבר מצוה (או"ח תט"ו), וא"כ יש להוכיח מהרמב"ם דלא כמהרי"ל, אלא דבמצוות סתם אין מעות קונות, וכן מוכיח הרעק"א בהגהות בשם שו"ת מוצל מאש, ולמעשה כתב הרעק"א דכיון דהרמב"ם פליג אפ"ל קים לי ויכול לחזור כשקנה מצוות במעות.

תי' המח"ש ולפי"ז יש לדחות הראיה מהרמב"ם

ומצאתי במחצית השקל (שם) דכתב על המג"א דהאחרונים חילקו בין מצות קידוש שהיא מצוה דרבנן ואסמכוה אקרא, לעירוב שאינו מצוה גמורה כי אם להציל מאיסור טלטול, ומלשונו נראה דאין החילוק בין קידוש לעירובי חצירות דקידוש הוי מצוה ועירובי חצירות לא הוי מצוה, אלא דכיון דכל ענינה של עירוב חצירות הוא להציל מאיסור טלטול, ע"כ אין מעות קונות במצוה זו, והיינו דמצות קידוש היא מצוה בפנ"ע ומצות עירוב הוא כדי להציל מאיסור אחר ואינה מצוה בפנ"ע, ולפי"ז י"ל דאף הרמב"ם לא פליג על המהרי"ל, דיש לחלק בין עירוב שהוא תיקון מאיסור לקידוש שהיא מצוה בפנ"ע, ואף עירוב תחומין דעושים לשם מצוה מ"מ אי"ז מצוה בעצם אלא לשם דברים אחרים.

גר"א, ודיוק אחר מהרמב"ם

אכן בגר"א הנ"ל כתב בסו"ד ומ"מ דברי מהרי"ל אינו מוכרח, והיינו כיון דאפ"ל דטעם הדבר בד' פרקים אינו משום דהוי מצוה אלא משום הטעמים הנ"ל משום כבודן של ימים אלו ומפני שהעם צריך לבשר. ויש לדייק דיוק אחר מהרמב"ם מהא דכתב הטעם לד' פרקים משום דהעם צריכין לבשר ולא משום דהוי מצוה, חזינן דחלק על המהרי"ל, ובשאר מצוות אין מעות קונות. ויש שדחו דיוק זה, דכמו דהעם צריכין לבשר, העם נמי צריכין לאתרוגים ולשאר מצוות.

לסיכום אפ"ל קים לי

עכ"פ יוצא לדינא דיש בזה מח' גדולה בענין מצוות אם נקנים במעות לבד, ולמעשה אפ"ל קים לי ויכול לחזור, ובאופן שנשרפו המצות לכאן, יכול המוכר לומר קים לי שהמצות שיכים ללוקח ואינו חייב לשלם מצות חדשות.

לשיטת הרמ"א מה הדין במצוה דרבנן

ויש מקום לברר לדעת הרמ"א דאף ביין לקידוש מעות קונות, האם הוא דין בכל מצוה ואף במצוה דרבנן, או שהוא דין דווקא בקידוש דאסמכוה רבנן אקרא. ומצאנו בקצה"ח (קצ"ט סק"ב) דכתב דה"ה נותן פרוטה לנחתום על חלת לחם לשבת דקנה, כיון דמקדשין נמי על הפת, ולכאן צ"ע מדוע לא כתב הטעם משם דהוא מצוה לאכול פת בשבת ולחם משנה, וחזינן דסבר דדווקא יין לקידוש או פת לקידוש דהוא מצוה מיוחדת, ולא בכל מצוה אמרינן כן. וחזינן כן נמי בדוכתא אחרינא, דהפמ"ג (תרנ"ו א"א סק"א) כתב דאתרוג

נקנה בכסף לבד כמו יין לקידוש, והמהרש"ם במשפט שלום (כאן) כתב דזה דווקא כשחל יו"ט ראשון בחול, אבל כשחל בשבת דליכא אלא מצוה דרבנן מיום שני ואילך י"ל דלא קנה, וחזינן דלא נאמר דין זה במצוות דרבנן. וכן חזינן בת' הנתוב חיים על קושיית המ"א הנ"ל מרבנן בעירובין דסברו דלא דמי לד' פרקים, דתי' דל"ד עירובין שהוא מצוה דרבנן, ורבנן במצוה שלהם לא העמידו דבריהם על ד"ת, לקידוש דאסמכוה רבנן אקרא.

פרמ"ג ברמ"א דדווקא מצוה בדבר שאינו מצוי, ובית יצחק ואמרי יושר דיין לקידוש דווקא בע"ש אחר חצות שהזמן לחוץ

וע"ע בפרמ"ג (שם) דר"ל ברמ"א דהוא דווקא ביין לקידוש וכן בכל מצוה שהיא דבר שאינו מצוי, והיינו דכיון שהוא אינו מצוי חששו רבנן שאם יתקנו שמעות אינם קונות לא יקיימו המצוה. וע"ע שו"ת בית יצחק (או"ח ק"ז) ובשו"ת אמרי"י (ח"ב פ"ג) דבארו דמשכ"ת הרמ"א יין לקידוש הוא דווקא סמוך לשבת, ולא ביום ה', וכן לגבי אתרוג דוקא כשקנה סמוך ליו"ט. ובאמרי יושר ר"ל דכל מה דכ' המהרי"ל על יין לקידוש הוא משום דבע"ש אחר חצות אנשים טרודים ואין להם זמן למשוך, אבל ביום ה' פשיטא דלא נימא כן. ולפי"ז ר"ל דאף למהרי"ל דהוא דין בכל מצוה, זה דוקא במצוה שהיא לפרקים שאין הזמן גרמא למשוך, וכמו אתרוג בעיו"ט וכו', אבל למשל הקונה תפילין לכו"ע אין מעות קונות, כיון דאינו לחוץ בזמן ויכול למשוך.

והבית יצחק הנ"ל כתב כאמרי"י ולא מטעמיה, אלא דכל שהוא יום אחד ותו לא, לא חיישי' שבאותו יום תפרוץ שריפה ויאמר לו נשרפו חיטיך בעליה, אבל אם הוא הרבה זמן חיישי', וע"כ כתב דבין יין לקידוש ובין אתרוג לסוכות מיירי דווקא בע"ש או בעיו"ט ממש, ומביא גם מלשון המהרי"ל דמיירי לגבי יין לקידוש דווקא בע"ש, וכן סתימת לשון הרמ"א בע"ש.

לסיכום אין לומר קים לי כמהרי"ל אלא כשקונה סמוך לחג ממש, וגם אז צע"ב

היוצא מדברינו עד הנה: שאחד הקונה מצות כמה ימים קודם פסח אפשר דאף אפ"ל קים לי כמהרי"ל דהא הבית יצחק והאמר"י כתבו דדווקא בערב ממש, והב"י אף מביא כן מלשון המהרי"ל עצמו, ודווקא כשקונה סמוך לפסח ממש שהזמן לחוץ אפ"ל קים לי ברמ"א. ואף כשקונה סמוך פסח יש לפקפק בזה ע"פ הפמ"ג דדווקא בדבר שאינו מצוי לקנות. אכן בבה"ל (סוף סי' תרנ"ו) מביא הפרמ"ג שכתב דאתרוג נמי חשוב מצוה ולדעת הרמ"א מעות קונות, ולא חילק שם אם קנה את האתרוג סמוך לפסח ממש או הרבה זמן קודם, וכמ"כ לא חילק שם אם יצא יו"ט ראשון בשבת דאז המצוה דרבנן לאם יצא ביום חול שאז זה מצוה דאורייתא.

כמה צירופים דבימינו אפשר דכל מטלטלין נקנים במעות

יש לדון בימינו אם קונים בקנין כסף. ויש לצרף מה דאיתא בסימן קצ"ח ס"ה שיטת הרמ"א דאם התנו בהדיא לקנות במעות קנה, והש"ך שם (סק"י) חלק ע"ז, וא"כ לרמ"א י"ל דבמקום שהמנהג לקנות בכסף הו"ל כהתנו לקנו בכסף, וכן איתא בשו"ת מהר"ש

ענגיל (ח"ז סי' רי"א), ולפי"ז לרמ"א ולרוב הפוסקים בימינו אפשר דכיון שהמנהג לקנות בכסף מעות קונות בכל דבר ולא דוקא בדבר מצוה, אכן באולם המשפט (ר"א) כתב דמנהג אינו כהתנו, דאי"ז אלא מנהג גרוע. עוד יש לצרף דעת הרמ"א והב"ח שם דאם היו המטלטלין במקום דליכא למיחש לדליקה וכמו בבתיים של אבן נקנים במעות, ולפי"ז בימינו דלא שכיחי דליקות אפשר דבכל דבר מעות קונות, אכן הש"ך (סק"ט שם) והב"י (ריש סימן קצ"ח) חלקו ע"ז וסברו דלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין. ויש להוסיף מה דאיתא בשו"ת מהר"ש ענגיל הנ"ל דאף לדעות דפליגי דאמרי' לא פלוג וסברי דאף היכא דלא שייך חששא דנשרפו חיטיך בעליה מ"מ אין מעות קונות, מ"מ באופן שהתנו באופנים אלו דליכא חששא לכו"ע מעות יקנו. נמצא שיש לנו עוד צירופים לומר דבימינו אפשר דלחלק מהדעות מעות קונות במטלטלין אף בדבר שאינו מצוה.

והנה בערך שי כתב להוכיח מההגהות האשר"י בפרק הזהב, שבמקום שלא מועיל קנין משיכה לא עקרו רבנן קנין מעות, ולכן כשקונה עובר שלא מועיל משיכה במשיכת האם, מועיל קנין כסף. ולפי"ז מחדש הערך שי, שאם התנה לקנות במעות ולא לקנות במשיכה, לכו"ע מועיל תנאי. ואולי בימינו נחשב כמו שהתנה לקנות במעות ולא במשיכה.

עוד י"ל טעם להא דאפשר דבימינו מעות יקנו, דכיון דכן המנהג אפשר דקונה מדין סיטומתא, ובזה י"ל דאף לרבנן מעות יקנו. ומצאתי בס"ד דתליא ברברתא, דהנה במהרש"ם (ח"ו רכ"ג) כתב דבזמן הזה אם נתן כל המעות קונה מדין סיטומתא, וכן מביא שהסכים עמו השואל ומשיב בתשו', אכן האולם המשפט (שם) מוכיח מהסמ"ע (סימן ר"א סק"ד) דאף בסיטומתא אין מעות קונות דחיישי' שמא יאמר וכו'. ובאמרי יושר (ח"ב קע"ח) מביא מש"כ המהרש"ם ומפקפק בזה, דכיון דרבנן עקרו קנין כסף מה מהני סיטומתא, ועיין משפט שלום (סי' ר"ד) דמביא דעות בזה, וע"ע במהר"ם שיק (חו"מ מ"א) דכתב כסמ"ע והאולם המשפט, ובחת"ס (שו"ת חו"מ צ"ט ד"ה ועדיין) ובשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ד צ"ה אות ס') דסברו כמהרש"ם ודלא כסמ"ע. אכן יש שטענו שבימינו אין דרך לקנות במעות.

והנה בימינו כשקונים מוצר, דעת המוכרים שלא להקנות עד שמשלם כסף, וא"כ לא מועיל ההגבהה שעושים בצרכניה קודם שמשלמים, וקנין כסף אם נאמר שלא מועיל מטעם סיטומתא, א"כ קונים בהגבהה שעושים לאחר הקנין מעות, או בקבלה שמקבלים מהקופאי, שזה נחשב סיטומתא (כ"כ המהרש"ם), או בחצרו בביתו.

ומצוי הדבר מאד, באחד שחזר לביתו מקניה במכולת, וראה שיש בשקית שלו מוצר של אחר שעמד על השולחן שליד הקופאי, האם צריך להחזיר לצרכניה או ללקוח. ונראה שבד"כ זה שייך ללקוח, או מטעם כסף אם קונה מדין סיטומתא, או מטעם סיטומתא בחשבונית. וא"כ כשאינו יודע מי הלקוח, יעשה בו צרכי רבים. אא"כ ידוע שהלקוח התקשר לצרכניה וקיבל מוצר אחר במקום המוצר שאבד.

לענין חנוכה איתא דאכסנאי משתתף בפרוטה, והביאור בזה

נפסק בשו"ע (או"ח תרע"ז א') דאכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו צריך לתת פרוטה לבעה"ב להשתתף עמו בשמן על חנוכה, וכן נפסק לענין שבת בסימן רס"ג ס"ז לענין הדלקת נר שבת, שאורח שאין לו חדר מיוחד וגם אין מדליקין עליו בביתו צריך להשתתף בפרוטה. ותמוה כיצד זה מועיל והרי אין מעות קונות. ומצינו כמה דרכים בזה:

א. יש שביארו (מכתבי תורה מהאמרי אמת מגור ועוד) דהוא מדין מצוה כמו יין לקידוש, אכן כבר הבאנו שהרבה חולקים ע"ז, ואף במצוה י"א (מהרש"ם) שזהו דווקא במצוה דאורייתא ולא במצוה דרבנן.

ב. עוד אפשר ע"פ מה שכתב ההפלאה (סימן קצ"ח), שבשותף לא עקרו את קנין המעות, שהרי יש למוכר חלק בזה, ואין חשש שמא לא יציל בשריפה. אמנם האמרי בינה (קנינים ה') ועוד פוסקים חלקו על ההפלאה, שגם בשותף אומרים לא פלוג.

ג. עוד אפשר שהשותפות בפרוטה דינה כאילו התנו לקנות בקנין מעות, שהרי הפרוטה אינה לפרעון אלא לקנין. אמנם בהתנו הבאנו שאף שהרמ"א ורוב הפוסקים סברו שאפשר לקנות בהתנו בקנין מעות, אכן הש"ך סבר שלא מועיל תנאי לקנות בקנין מעות. והבאנו מהמהר"ש ענגיל שבאופן שזה לא פלוג, לכו"ע מועיל תנאי. וא"כ בבית של אבנים כבימינו, אפשר שלכו"ע יועיל תנאי.

ד. עוד הבאנו שכשלא מועיל משיכה, מועיל מעות דאורייתא, ואפשר שבימינו זה כמו תנאי שלא יקנו במשיכה אלא במעות, שכן הוא המנהג.

ה. בספר דברי יחזקאל (סימן נ"ט) כתב שמי שמוכר חפץ לזכות השתמשות, ועיקר החפץ של המוכר, לכו"ע קונים במעות של המוכר לחוד, והוא יותר משותף. ולפי"ז בנר חנוכה שידוע שיטת רוב הפוסקים שלא צריך לכם, ודי בהשתמשות לבד, א"כ מועיל קנין מעות, כיון שהוא של המוכר, והקונה משתתף בפרוטה רק לענין השתמשות, ולא בעלות ממשיית. ויש עוד צדדים להתיר בזה.

שו"ת קצר

א. הזמינו שבת שבע ברכות לנישואי בתם בשבת חנוכה. ביקשו מהקיטרינג לצרף למנה העיקרית "לטקס" לכבוד חג החנוכה. כוונתם היתה ללביבות, אמנם למעשה הגישו יחד עם המנה העיקרית סופגניות, בטוענם שבמקומותם קוראים לסופגניות לטקס. האם צריכים לשלם על זה?

נפסק כשמואל שאין הולכין בממון אחר הרוב, ולכן אף שרוב האנשים קוראים ללביבות לטקס ולא לסופגניות, מ"מ יש מיעוט שקוראים כן, ולפי הבירור שעשיתי יש מיעוט הניכר הקוראים כן. ולכן אם לא שילמו א"א להוציא מהם ממון, ואם שילמו א"א להוציא מהקיטרינג ממון.

ומעוד טעם נראה כן, כיון שדבר זה מוגדר כבסימן של"ג ס"ח בשם תשו' הרא"ש, אמר לאומן עשה לי דבר פלוני ואקחנו ממך, שכתב שם הנתיבות (סקט"ו) שחייב מדין גרמי, וגרמי באונס ואף בשוגג פטור, וכאן יכולים לומר שלא רוצים לקנות את הסופגניות, כיון שהיה אי הבנה.

ב. הזמינו לאירוע כמות גדולה של סופגניות, והאירוע התבטל, וביקשו מאחד שיבטל, ושכח לבטל. האם חייב לשלם על הסופגניות?

יעויין בסוגיא ב"מ ע"ג: לגבי זול שפט כעין זה, ובנתיבות (סימן קפ"ג סק"א וסי' ש"ו סק"ו) פסק שאם זה פועל בשכר חייב לשלם אפילו על מניעת ריווח, ואם זה פועל בחנם פטור, ויש שחלקו על זה. וכאן שהיה בחנם ברור שפטור. ובפרט שהיה עליו להתקשר להזכיר לו לבטל.

ולענין אם צריך לשלם למאפיה על הסופגניות, אם האירוע בוטל באונס יכולים שלא ליקח את הסופגניות ולא לשלם, כיון שזה נחשב אמר לאומן עשה לי סחורה ואקחנו ממך (סימן של"ג ס"ח), וכתב שם הנתיבות (סקט"ו) שזה מדין גרמי, וגרמי באונס פטורים. ואם בוטל שלא באונס, צריך לשלם.

ג. מכרו שמן זית ליד ביהכ"נ וכתבו שכל בקבוק מחירו 15 ₪, אחד לקח בקבוק, ושינה את המחיר ל 17 ₪, המתין שכמה אנשים יקנו וכך ישלמו את המחיר של הבקבוק שלקח, האם זה גזל?

יש להסתפק אם נחשב גזל מהלוקחים, שהרי הלוקחים הסכימו לקנות ב 17 ₪, ומצד שני הרי הבעה"ב לא רצה 17 ₪ אלא 15 ₪, ושמעתי שהגר"ח קניבסקי והגר"י זילברשטין הורו שזה גזל. והטעם מסתבר, שהקונה מתכוין רק לשלם את המחיר שהבעה"ב קובע, ולא מחיר סתם. ואם זה לא גזל, אפשר שלא נחשב גזל מבעה"ב, שהרי נתכוין לזכות לעצמו בכסף הזה, והבעה"ב לא הפסיד מאומה. ויעויין חו"מ סימן שס"ג ס"ט בזה.

ד. חילוני שרכב ע"ג אופנוע עבר ליד ישיבה, וראה שהבחורים עוסקים בהדלקת נר חנוכה. המראה שבה את לבו. ביקש הוא להצטרף לענין. שאל את הבחורים איך יכול הוא להיות חלק ממצוה גדולה זו. אמר לו אחד הבחורים, שיש דין שאם הוא משתתף בשמן, נחשב שהוא חלק מהמצוה. שאל החילוני בכמה צריך להשתתף, ענו לו הבחורים בכמה כסף שתרכה. אמר החילוני שיש לו רק שטרות של מאה דולר, אמרו הבחורים שזה מצויין. נתן להם שטר של מאה דולר, ועזב את המקום. האם המאה דולר של הבחורים?

נראה דכיון שלא מועילה השתתפות בנר חנוכה לאחר ההדלקה, וכמ"כ אינו מועיל ענין השתתפות אלא לאכסנאי שיושן במקום, א"כ נמצא שכל הכסף שנתן הוא בטעות, שהרי לא השתתף באמת במצוה. וא"כ כסף זה גזל בידם. וצריכים לעשות בזה צרכי רבים, כדין גזל ואינו יודע ממי גזל.

ה. שמן שנטף מחנוכיה שהיתה על החלון, על כביסה שתלתה בדירה מתחת, האם המדליק חייב?

ברור שכן, שזה נחשב אש שהתפשטה ברוח מצויה. ומה שנאמר שמזיק בנר חנוכה פטור, כיון שהוא מזיק ברשות, זה כשהניח את החנוכיה בחוץ באופן הרגיל, משא"כ כאן שהיה עליו לראות שלא ינטוף שמן על הדירה שמתחתיו.

ו. בחור ישיבה הדליק בחנוכיה של אחר, האם יצא ידי חובה?

נראה לדון בזה דיצא המדליק ידי חובתו.

חדא, דהא קיי"ל דאין השמן צריך שיהא בבעלות המדליק, ומש"כ הפרמ"ג (סי' תרע"ט א"א סק"א) דהעיקר במצות נר חנוכה הוא שממונו יהיה דולק, ואי"ז מתורת לכם. וכיו"ב מש"כ הרמב"ן והר"ן (פסחים ז). דענין ההשתתפות בפרוטות עם בעה"ב בנר חנוכה הוא כדי שהשמן יהיה שלו, וע"ש במאירי בזה"ל "שמאחר שצריך שיהא השמן שלו הרי הוא כגופו", הנה הנידון הוא דאי"ז מתורת שליחות, אבל כשנעשה כאחד מבני הבית יוצא יד"ח.

המשנ"ב (סי' תרע"ג סק"ב) הביא מהשואל ומשיב שנסתפק אם שמן גזול כשר, והניח בצ"ע. ולגבי מצוה הבאה בעבירה, יעוי"ש בשו"מ שכתב דאף להפוסקים דמצוה הבאה בעבירה שייך גם במידי דרבנן, שאני כשנאסר בהדלקה דחשיב שינוי מעשה כמש"כ התוס' (שבת נ"ח. ד"ה אע"פ). רק דצידד לדחות, דנימא דהדלקה עושה מצוה ובשעת ההדלקה עדיין לא קנאו. וגם הרי המצוה מסייעת לגזילה. והניח מה"ט בצ"ע. ובשו"ת ארץ צבי (או"ח סי' נ"ב) עמד בזה, ולמעשה הקל בזה, כיון דמהבב"ע בדרבנן יצא. אכן המשנ"ב (סו"ס תנ"ד) פסק להחמיר במהבב"ע. ועכ"פ חזינן דכל הנידון בזה הוא משום מהבב"ע וא"צ שיהא שלו.

בנידון דידן לכו"ע אין חסרון של מהבב"ע כיון והוי כשוגג, ועיין מהרי"ט אלגזי (פ"ח דבכורות אות ס"ה סק"ו) דבשוגג פסלינן. אמנם האמרי בינה (ח"ד אהע"ז) בענין מהבב"ע, וחי' חת"ס (סוכה ל). ומהר"ם שיק (או"ח סי' רצ"ה) והמהרש"ק (שו"ת שנות חיים סי' רנ"ז), וחמדת שלמה (סי' כ"ט) כתבו, דבשוגג לא פסלינן מהבב"ע, וה"נ בנד"ד הו"ל שוגג.

גם י"ל דמכיון שלא משך החנוכיה אלא רק הדליק בה אין כאן מעשה גזילה אלא הו"ל מזיק. וממילא יש לדון אולי הו"ל מהבב"ע מחמת איסור מזיק ותליא במקור איסור להזיק, עי' קה"י (ב"ק סי' א'). אמנם יש לדון דאמרינן בכה"ג ניה"ל לאיניש דליעבד מצוה בממונו.

*

דבר חידוד

ידועה שאלת האחרונים, שהרי טומאה הותרה בציבור, ומה הנס בכך שהשמן הספיק לשמונה ימים.

ויש לבאר ע"פ המעשה הידוע שכ"ק אדמו"ר מבעלז זצ"ל נפגש עם הרב מטשעבין זצ"ל בשמחת בר מצוה, וחתן הבר מצוה זימן ושתה רוב כוס. אמר לו האדמו"ר מבעלז תשתה את כל הכוס. אמר הרב מטשעבין לאדמו"ר מבעלז, הרי נפסקה ההלכה שמספיק לשתות רוב כוס. אמר לו האדמו"ר מבעלז, בר מצוה זה חינוך, זה הדבר הראשון והמצוה הראשונה שהבחור עושה. וכשעושים דבר בהתחלה א"א לקבל הנחות, לא סומכים על דיעבד, אלא עושים הכל לכתחילה שבלכתחילה.

לפי"ז מבואר, שחנוכה הרי זה מלשון חנוכת המזבח. כשחונכים דבר חדש, א"א להסתמך על קולות, צריך לעשות הכל הכי מהודר ששייך. וזה הנס המיוחד שמצאו פח שמן שהספיק לשמונה ימים בכח הנס.

והוא הטעם שמקפידים כל כך על בר מצוה, ועל חתן וכלה, שהכל יהיה בתכלית השלימות וההידור, כיון שזה התחלה בעבורם. וזה נאמר על כל התחלה, גם על ראשית היום, שצריך להקריב להשי"ת, וכו'.

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'

כבתה אין זקוק לה אי חיישינן לחשדא

קיי"ל כבתה אין זקוק לה (שו"ע או"ח סימן תרע"ג סעיף ב'), ויש לעיין למה לא תיקנו שידליק שוב הנר, דאי לא ידליק יחשדו אותו שלא הדליק כלל, וכמו בחצר שיש לה ב' פתחים שחיישינן לחשדא (שם סימן תרע"א סעיף ח'), ?

והנה כבר עמדו בזה הרבה מהאחרונים, כאשר יראה עיני הקורא במאמרנו ב"ה.

(א) הנה בשערי תשובה (סימן תרע"ג ס"ק ז') הביא דברי השבות יעקב (ח"ג סימן מ"ח) דאע"ג דבכבתה אין זקוק לה מ"מ צריך להניח את הנותר מנר חנוכה של שעוה או של שמן כל זמן עת ההדלקה, דאם לא יעשה כן חיישינן לחשדא שלא הדליק כלל, וראיה מדאמרינן חצר שיש לה ב' פתחים צריכה שתי נרות משום חשדא, וקשה מאי חשדא איכא שידונוהו לכף זכות ולומר דאדליק אלא שכבתה ואין זקוק לה כהסכמת הפוסקים, אלא ודאי כשלא הניח הנותר באותו מקום איכא חשדא לומר שלא הדליק כלל, עיי"ש.

(ב) בשו"ת ערוגת הבושם (או"ח סימן ר"ד) אחרי שהביא דברי השערי תשובה הנ"ל מהשבות יעקב, כתב וז"ל, ודבריו בזה תמוהים מאד, הא אם ירצה לדונו לכף זכות, בלאו הכי מצי לדונו לכף זכות בפשיטות ולומר דהדליק בפתח אחר, ועל כרחך כל ענין חשדא הוא דיחשדוהו שעשה שלא כמצותו, וא"כ אי נמי יש לתלות זכות ולומר שכבר כבתה ואין זקוק לה, מ"מ איכא חשדא, והוא תמוה מאוד.

ונראה לענ"ד ליישב שיהא דברי חכמים קיימים, על פי מה שכתב הטו"ז באו"ח (סימן רמ"ד) דהיינו טעמא דקבלנות שדה שרי' בשבת, ובקבלנות בתים אסור, אע"ג דבתרווייהו יש מקום לדונו לזכות ולחייבה, מ"מ בשדה כיון דאיכא תרי צדדים להיתרא, דהיינו באריסות או בקבלנות, וצד אחד לאיסור דהיינו ע"י פועלים, יתלו טפי בהיתרא, משא"כ בבתים כיון דליכא אלא צד א' למיתלא להיתרא, ואיכא נמי צד א' לאיסור, יתלו באיסורא.

ולפי זה ניחא שפיר דלכאורה הכי נמי מהיכי תייתי לחוש לחשדא, הא איכא למתלי לזכות משני צדדים חדא שמא כבר כבה, וקיימא לן כבתה אין זקוק לה, ותו דילמא אדליק באידך פיתחא, אלא וודאי דהך צד שכבר כבתה ליתא, דהא עכ"פ הו"ל להוציאו שם כל זמן מצוותו, וא"כ ליכא אלא צד אחד, ושפיר שייך חשדא, וא"ש בס"ד.

ובעיקר הדין נראה דאי חיישינן לחשדא בזה, לכאורה לא מהני אם מנוחי שם במקום ההדלקה, דהא מי ידע מה בחשיכה, ועכ"פ יראו שאין שם נר דולק ואתי למיחשדיה,

כבתה אין זקוק לה אי חיישינן לחשדא

אלא וודאי דמשום חשדא צריך לחזור ולהדליקה לכתחילה, ומ"מ נפקא מינה דמאי דכבתה אין זקוק לה במהדרין העושין נר לכל אחד ואחד, לא שייך חשדא כיון שרואין שם שאר נרות דולקין, אבל חידוש דינו של השבות יעקב ממה נפשך אין לו מקום אי איכא עוד נרות דולקים ליכא חשדא, ובאם לאו לא מהני ליה מידי מה שמונח שם על מקומו כדפרישית, עכ"ל.

ובהגהות מבין המחבר (של ערוגת הבושם) שם, כתב דיש מקום לדברי השבות יעקב בעיר שמדליקין אור במבואות האפילות, עכ"ד.

ג) ובספר מאורות נתן (להגאון רבי יצחק נתן קופרשטאק זצ"ל) על חנוכה, סימן מ"ג (עמוד ק"צ) הקשה על השבות יעקב שכתב שצריך להשאיר את הנותר מנר חנוכה כשכבתה, כל זמן עת ההדלקה ובוזה לא יהיה חשד, דזה ניחא רק לאותן אנשים שעוברים על יד פתח הבית ממש, שרואים את הנר הכבוי, אבל אנשים שעוברים מרחוק ודאי אי אפשר להם לראות ולהבחין כלל לאחר צאת הכוכבים שיש שם נר כבוי?

והביא שם תירוץ מחתנו הרה"ג רבי שמואל סירוטה שליט"א, דהאנשים שעוברים מרחוק ואינם רואים את נותר השמן לא יחשדוהו, שידנוהו לכף זכות ויאמרו שהדליק אלא שכבתה ואין זקוק לה, וכהסברא שכתב השבות יעקב, וכל החשש הוא רק לגבי אותם האנשים שעוברים בסמוך, ומכיון שיראו את מותר השמן לא יחשדוהו, עכ"ד.

ד) ועיין בחכמת שלמה (על שו"ע או"ח סוף סימן תרע"א) שכתב דאין לומר דכבתה ניהו דאין זקוק לה להדליק, מ"מ מחוייב להניחו במקומו ויראה הרואה שכבר מונח נר חנוכה וירגיש שכבתה, דזה אינו דא"כ גם ביש לה ב' פתחים יעשה כן ויניח לצד אחר בלי הדלקה, ויאמרו שכבר כבתה, עכ"ד.

ה) ובקונטרס נר מצוה (להגאון רבי מתתיהו זאב שצ"גל שליט"א) על פרק במה מדליקין (דף כ"א ע"ב) כתב שיש לדחות ראיה זו שהביא השבות יעקב, מחצר שיש לה ב' פתחים שחיישינן לחשדא וכו', דהרי החשד הוא גם לאלו שבזמן ההדלקה יראו שאינו מדליק שם, וא"כ אף שכבתה אינו זקוק לה, אבל כיון שיראו שאינו מדליק כלל יהיה בזה חשד, עכ"ד.

ו) ומצאתי בספר בית הלוי (מבריסק) על התורה - לחנוכה (עמוד כ"ז), שכתב בזה וז"ל, והנה לכאורה קשה להך מאן דאמר דס"ל כבתה אין זקוק לה, דמאי שנא מהא דאמרינן חצר שיש לה שני פתחים צריכה שתי נרות משום חשדא, דזימנין דחלפי בהאי ולא חלפי בהאי, ואמרי כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק, בההיא נמי לא אדליק, וא"כ גם בכבה לגמרי יצטרך להדליק משום חשדא, ובודאי דאין מקום לומר דהך כבתה אין זקוק לה איירי רק בהיה הנר חשוק לחודא, אבל עדיין ניכר שהיה דלוק מקודם, דודאי דכבתה כולל גם נכבה לגמרי, ואפ"ה ס"ל לרב חסדא דאין זקוק, ולכאורה היה נראה דבאמת כ"ע מודים דצריך להדליקה משום חשדא, ולא פליגא הכא רק בעיקר חיוב המצוה דר"ה ס"ל

כבתה אין זקוק לה אי חיישינן לחשדא

דמצד המצוה מחוייב לחזור להדליקה דס"ל דכן היה התקנה שיהיה דלוק כל משך הזמן כולו דוקא, ולדידיה גם בעוד הנר דלוק רק שהוא חשוך מוכרח לתקנו, דאע"ג דאז ליכא חשדא, דכל העובר רואהו ומכיר בו שהיה דלוק מכבר, מ"מ מחוייב לתקנו משום עיקר המצוה, וחיישינן שמא יפשע אז, ור"ח ס"ל דמשום עיקר המצוה אין זקוק לה, וממילא כל זמן שהוא דלוק אינו צריך לתקנו, דהא ליכא חשדא, דמינכר דמקודם היה דלוק כהוגן, אבל כשכבר כבה מודה דצריך להדליקה משום חשדא, והא דלא חייש רב חסדא דלמא יכבה לגמרי ויפשע בו, ויותר קשה לרב דס"ל דגם בשבת מדליק בהם, וניחוש שמא יכבה לגמרי ויהיה מחוייב להדליקו משום חשדא, והרי לא יהיה יכול להדליקו בשבת, גם זה ניחא כיון דלדידהו ליכא חיובא משום עיקר המצוה, רק משום חשדא לחודא, לא חיישינן בו שמא יפשע, כיון דגם אם יפשע לא עביד איסורא, דהרי אינו ודאי שיכבה, והוא רק חששא בעלמא שמא יכבה, ועוד יותר י"ל דגם בשמנים הפסולים ליכא למיחש שיכבה לגמרי, ואפשר דגם הם אינם כבים לגמרי, רק שנעשה אח"כ אורם חשוך וכקרוב לכבות, וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה הטעם של פסולי שמנים שיהיה אור הנר חשוך וחלוש, הרי דלא כתב כלל החשש דיכבה לגמרי, ומשום הכי מאן דס"ל כבתה אין זקוק לה משום המצוה, כשנעשה חשוך אינו צריך לתקנו כלל.

אמנם צ"ע דברי הפוסקים שסתמו דבריהם וכתבו דאין זקוק לה, ולא כתבו דבכבה לגמרי יצטרך להדליקה משום חשדא, עכ"ל.

ז) בספר "מצות נר איש וביתו" (להגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א), על חנוכה, בירורי הלכה סימן י"א (עמוד שט"ו), תירץ וז"ל ... אולם לפי מה שכתבנו ... הענין יבואר היטב, דיש הבדל גדול בין כבתה לשני פתחים, אצל שני פתחים הרי יש לו חיוב מדינא עכ"פ על פתח אחד, ואז קבעו חז"ל דמשום חשדא מחוייב להדליק לא רק בפתח אחד אלא גם בפתח השני, כי חז"ל הרחיבו את החיוב העיקרי והעמידוהו גם לפתח האחר, ואין זה חיוב חדש, אבל בכבתה למ"ד אין זקוק לה, הרי כבר קיים מצות הדלקת נרות חנוכה, וחיובו כבר פקע ונגמר, ואם היה מדליק משום חשד הרי היה זה אז חיוב חדש, וחז"ל לא קבעו חיוב חדש משום חשדא, ולכן סתמו הפוסקים דכבתה אפילו לגמרי אינו זקוק לה.

ענין זה יכולים אנו ללמוד גם מדברי הכלבו (סימן מ"ד), והאורחות חיים (סימן י"ג) שכתבו דהמדליק בשני פתחים אינו מברך אלא ברכה אחת, דכיון שבירך בפתח אחד, הברכה קאי גם על הפתח השני, ולכן לא מברך, הרי רואים אנו במפורש דחכמים הרחיבו את החיוב לשני הפתחים. עכ"ל.

וכעין זה תירץ בספר מאורי המועדים (למורינו הגאון רבי משולם דוד הלוי סאלאווייציק זצ"ל) על חנוכה (עמוד קצ"ב) וז"ל, י"ל דמה דמחויב להדליק מי שיש לו ב' פתחים, אין זה דינא שכדי לצאת ידי החשד צריך להדליק בכדי שלא יחשדוהו, אלא דהוא דין מעיקר מצות וחיוב הדלקה דקבעו חכמים מקום ומצות הדלקה באופן שלא יהא כלל חשד. ולכן בב' פתחים חלה עליו חובת הדלקה בכל דיניו בב' הפתחים, כיון שהוא מעיקר חובת

כבתה אין זקוק לה אי חיישינן לחשדא

הדלקה. וא"כ אין דין זה שייך לסוגיא דכבתה אין זקוק לה, דלהך מ"ד דאין זקוק לה, גם אם כבתה הרי קיים מצות הדלקה. ומהיכי תיתי שיתחייב במצות הדלקה שוב מפני החשד, עכ"ל.

וכן תירץ בקונטרס נר מצוה (הנוכח לעיל), וז"ל, דטעמא דחשד אין זה סיבה בפני עצמה להדלקת הנר, אלא דמשום זה חייבו חז"ל כל פתח, ואף דהבית הזה כבר הדליק, אבל החיוב חל על כל פתח ופתח, אבל אחר שכבר הדליק בפתח זה וקיים בה מצות הדלקה, אין החשד סיבה לחייבו בהדלקה שנית, אחר שכבר נתקיים בפתח זה מצות הדלקה, עכ"ל.

וכתירוץ זו תירץ כבר בחכמת שלמה על שו"ע או"ח (סוף סימן תרע"א) וכתב שהוא נכון בסברא, עיי"ש.

ח) בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא תנינא ח"ב סימן ע"א) כתב וז"ל ... ומה שכתב שם הרב השואל לתמוה על מה דכבתה אין זקוק לה, ולמה לא נחוש לחשדא שמי שיעבור ויראה, יחשוב שלא הדליק כלל, וכמו דחשו לב' פתחים.

והגאון נדחק לפענ"ד באמת מצד חשדא ראוי להחמיר ולהדליק שנית רק שמצד המצוה אם כבתה אין זקוק לה, ומכל מקום מותר להדליק בשמנים דאין לחוש שמא יטה כיון דמצד הדין כבתה אין זקוק לה, ורק משום חשדא איכא, ופשיטא דבשביל חשדא לא ימלט מלהדליק אם אין לו שמן אחר, ומשום חשדא לא יעבור על מצות נר חנוכה, וגם בודאי לא יטה בשביל זה לעבור על איסור שבת.

ובלאו הכי נראה לפענ"ד דאין מקום לחשדא דהרואה שכבה יחשוב שמא לא הדליק עדיין דיש לו שהות להדליק, ובליילה השניה יראה שמדליק, משא"כ כאן דהרואה יראה שבכל לילה אינו דולק, אבל כבתה הוא מקרה והמקרה לא יתמיד, ובליילה אחת לא יחשדנו דיאמר שסופו להדליק עוד, ואם יראה שנדלק ומכבה בוודאי לא יחשדנו שכבהו במזיד רק תולה שבשוגג נכבה, עכ"ל.

ט) ובספר מאורות נתן (הנוכח לעיל) הקשה על תירוץ הראשון שהביא השואל ומשיב, דבאמת מצד חשדא ראוי כן להחמיר ולהדליק שנית, רק שמצד המצוה אם כבתה אין זקוק לה, ע"כ. דא"כ מדוע לא נזכר בפוסקים שראוי להדליק שנית משום חשדא.

ועל תירוץ השני שכתב השואל ומשיב, דאין מקום לחשדא דהרואה שכבה יחשוב שמא לא הדליק עדיין דיש לו שהות להדליק, הקשה המאורות נתן (הנ"ל) דא"כ חצר שיש לו שני פתחים ג"כ נימא הכי, ועוד הקשה דמי שעובר בסוף זמן ההדלקה ויראה שלא דולק נר חנוכה יבוא לחשדו שלא הדליק כלל, עכ"ד.

י) ומה שהקשה המאורות נתן על תירוץ השני של השואל ומשיב, דא"כ חצר שיש לו שני פתחים ג"כ נמי הכי, נראה לתרץ בס"ד לפי דברי השואל ומשיב בעצמו שכתב, דהטעם שלא חושד כשכבתה, דבליילה השניה יראה שמדליק, ומשא"כ בחצר שיש לה ב' פתחים

כבתה אין זקוק לה אי חיישינן לחשדא

פתחים הרואה יראה שבכל לילה אינו דולק, אבל כבתה הוא מקרה והמקרה לא יתמיד, ובלילה אחת לא יחשדנו דיאמר שסופו להדליק עוד, עכ"ד. ולפי זה לא קשה מידי, דהרי בחצר אם יעבור כל יום יחשדנו ולא יתלה שסופו להדליק עוד, דדוקא בלילה אחת אינו חושד ותולה שסופו עוד להדליק וכנ"ל, ודו"ק.

יא) בקובץ "מבקשי תורה" (כרך ד'-י"ח, כסלו תשנ"ו, עמוד ט"ז אות י"ז) הובא ששאלו למרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שאלה זו, למה כבתה אין זקוק לה, והרי צריך להדליק מפני החשד, והשיב הגרש"ז, דהאי דינא שצריך להדליק מפני החשד הוא רק בעומד ורואה מתחילת זמן ההדלקה, ואינו רואה שמדליק בעל הבית נר חנוכה, בהא חיישינן לחשדא, אבל מי שהגיע אחר זמן ההדלקה ואינו רואה שהדליקו הנרות, עליו להעלות על דעת שנכבו הנרות, ולא הוצרך בעל הבית להדליק נרותיו שוב דכבתה אין זקוק לה, עכ"ד.

יב) בספר באר שמעון (להגאון רבי שמעון מנואל שרייבער שליט"א), על סוגיות דנר חנוכה סימן תרע"א סעיף ח', כתב וז"ל:

והנה שמעתי להעיר דכיון שתקנו חכמים הדלקה משום חשדא וכנ"ל, יש עוד טעם להצריך לחזור ולהדליק אף דכבתה אין זקוק לה, שאין לך חשדא גדולה מזו שאין לו נר דולקת תוך השיעור של חצי שעה. אמנם לכאורה קשה לומר כן, דהרי הרשב"א והרמ"א לא ס"ל כן כיון שכתבו שאין זה אלא חומרא, ואף להב"ח ומהרש"ל אין זה חיוב רק מצוה וכנ"ל, ואילו להטעם של חשדא היה זה חיוב.

אלא נראה שלא שייך כלל טעם של חשדא בנוגע לדין כבתה אין זקוק לה, דכיון שעשה מעשה הדלקה יצא מכלל חשדא, שהרי זהו ההלכה שכבתה אין זקוק לה, ואין לחשדו שלא הדליק אלא אמרינן שהדליק וכבתה, ורק בציור שיש לו שני פתחים ולא הדליק כלל בפתח אחד יש בזה משום חשדא מחמת ההולכין בצד זה וחושדין אותו שלא הדליק כלל.

ותדע דאם נימא דיש בכבתה משום חשדא, א"כ אף להצד בגמ' דף כ"א: דהחצי שעה הוא לשיעורא ויכול להדליק גם אח"כ כדמבואר בתד"ה דאי לא וכו' ובראשונים (אלא שעיקר מצותה הוא תוך החצי שעה כמ"ש ה"ה פ"ד ה"ה מדברי הרשב"א), נימא דע"כ צריך להדליק בתחלת הזמן משום חשדא, אלא משמע דכל שלבסוף הדליק כהלכה אין בזה משום חשדא, וממילא כמו כן לענין כבתה אינו זקוק לה אין בזה עוד משום חשדא כיון שהדליק כהלכה, ורק בלא הדליק כלל בפתח אחד יש בזה משום חשדא וכנ"ל, עכ"ל.

וכעין זה תירץ בספר שיח שדה (להגאון רבי אבישי גלער שליט"א), עה"ת והמועדים (עמוד ש"ז) וז"ל, ואפשר לחלק דבכל מקום שכבר הדליק ויכלו אנשים לראות וממילא היה יוצא מידי החשד, לא מחויב לחזור ולהדליק, דאי לא תימא הכי אין לדבר סוף

כבתה אין זקוק לה אי חיישינן לחשדא

דתמיד כשיכבה הנר יהיה מחויב לחזור ולהדליקו דאולי יעבור אדם שלא עבר שם קודם לכן ולא ראה שהדליק, ובאמת כבתה אין זקוק לה דכבר יצא ידי חשדא, משא"כ חצר עם שני פתחים צריכה שתי נרות, דבפתח השני מעולם לא יצא ידי חשדא. עכ"ל.

(יג) בספר יציב פתגם (ילקוט פרפראות על דרך הפלפול מהגה"ק מצאנז-קלויזנבורג זצ"ל) על חנוכה (עמודים נ"ט-ס') כתב וז"ל:

...בשערי תשובה (סימן תרע"ג ס"ק ז' הביא מהשבו"י ח"ג סי' מ"ח) דאע"ג דאין זקוק לה, מכל מקום צריך להניח את הנותר מנר חנוכה של שעה או של שמן כל עת זמן ההדלקה, שאם לא יעשה כן חיישינן לחשדא שלא הדליק כלל עיי"ש, נמצא לפי זה דבכבתה יצטרך לשמור הנר בחוץ שלא יפילנו הרוח ושיהיה עומד במקומו, אמנם יש לדון בזה ולומר דאי איכא חשדא לא יועיל מה שיהיה שמן בחוץ, דמה זה שייך לקיום המצוה, ודייקא בהדלקת השמן שהרואה יראה שדולק הנר יסור החשד, ובאמת ששם בשבו"י בעצמו פקפק בזה ע"ש.

ובזה יבואר הלשון כבתה אין זקוק לה, דלא קאמר אינו מדליקה, אלא שמלשון אינו מדליקה היה נראה דרק לחזור ולהדליק אינו צריך, אבל צריך להשגיח על הנר והשמן שיהיה במקומו, וקא משמע לן שאין זקוק לה כלל, שאינו צריך אפילו לילך לפתח ביתו בחוץ ולהשגיח שיהיה השמן במקומו, ודו"ק, עכ"ל.

(יד) בקרבן נתנאל על הרא"ש מס' שבת סימן י' (אות י') כתב וז"ל, יש מקשין הא על כרחך צריך לומר לרב הונא דחייש לחשדא, כבתה זקוק לה נמי מהאי טעמא דאי תו לא אדלקי יחשדו לו שלא הדליק כלל, אלא דרב הונא לטעמיה דס"ל כבתה זקוק לה, והרמב"ם פסק להא דרב הונא (פ"ד מהלכות חנוכה ה"י), ופסק כבתה אין זקוק לה (שם ה"ה).

ונראה ליישב דבשבת דרכן היה להניח הנר על פתח החצר אפילו לאחר שכבה, מהא דפרק כירה דף מ"ה (ע"א) דמבעיא ליה מהו לטלטולי שרגא דחנוכה מקמי חברי בשבת, א"כ הא דאצטריך רב הונא להדליק בשתי רוחות משום לתא דשבת, כשחליף להאי פתחא דלא אדליק, ולמראה עינים ישפוט כיון דלא מצא שם עומד נר כלל ש"מ דלא אדליק, משא"כ נר שכבה אף שאין זקוק לה, מ"מ ידון אותו לכף זכות שכבה וכבתה אין זקוק לה, וכבר לקח הנר מפתח החצר כי כן דרכם בחול, עכ"ל.

בקובץ "באר החיים" ויזניץ אשדוד (ג' כסלו תשנ"ח) כתב הגאון רבי אריה וייס שליט"א, וז"ל (בעמודים קפ"ג - קפ"ד), חזינא בשו"ת שבות יעקב (הנ"ל) שהעלה דאף דקיי"ל כבתה אין זקוק לה, מ"מ צריך להניח הנרות באותו מקום עד סוף זמן הדלקתן, דאם יטלנו משם מיד, איכא למיחש לחשדא, כדאשכחן בחצר שיש לה ב' פתחים, וסיים שזהו ראייה שאין לה תשובה כלל. יעו"ש.

כבתה אין זקוק לה אי חיישינן לחשדא

והעתיקוהו סתמא השערי תשובה (הנ"ל), ועוד אחרונים, מיהו בקרבן נתנאל (פ"ב דשבת סי' י' אות י') כתב בפשיטות דאף לרב הונא דקאמר האי דינא דחצר שיש לה ב' פתחים, אינו צריך להניח הנרות במקומם לאחר שכבו, והא דחייש לחשדא הוא רק משום לתא דשבת, דאז ודאי שייך חשדא, דאי אפשר לטלטל משם הנרות בשבת לאחר שכבו משום מוקצה. עכת"ד.

אולם לפי מה שנבאר בדברינו דחשש חשדא אינו אלא על רגע ראיית הפתח, שיכנס בו מיד רוח קנאה לחושדו בכך בלי התבוננות וישוב הדעת, אם כן יובן שפיר דעת בעל שבות יעקב, דאף בימות החול גופא שייך חשדא בדבר זה, דאם כבר יתבוננו הרואים ללמד עליו זכות שהדליק נר חנוכה וכבתה, כבר יהיה להם עוד הרבה לימודי זכות על זה, שהדליק בפתח השני, או בענין אחר, אבל רב הונא שכן חשש לא סמך על זה כי חשש שלא יתבוננו בדבר וכאמור.

ברם עדיין יש להעיר על מה שהעתיקו האחרונים בפשיטות הוראת בעל שבות יעקב, דכבר נתבאר דבזמנינו לא שייך כלל חששא דחשדא, בין לענין חצר שיש לה ב' פתחים, ובין לענין נר שכבתה, אפילו להנוהגים להדליק בחוץ, כיון דישנם אפילו מיעוט אנשים אשר מדליקים בפנים ממש, מיהו למעשה לענין כבתה, אף אי נימא דאין צריך להניח הנרות מצד חשדא, הרי כתב המגן אברהם (סימן תרע"ג ס"ק י"ב) דלחומרא ראוי לחזור ולהדליקה בכל ענין. עיי"ש. עכ"ל.

טו) ושאלתי למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, בזה הלשון, קיי"ל כבתה אין זקוק לה (שו"ע או"ח סימן תרע"ג סעיף ב'), ולמה אין חשש של חשדא שיחשדו אותו שלא הדליק, וכמו שחיישינן בחצר שיש לה ב' פתחים לחשדא (שבת דף כ"ג ע"א, שו"ע או"ח סימן תרע"א סעיף ח')? והשיב לי הגר"ח שליט"א, בזה"ל, כיון שהדליק אין חשדא, עכ"ל.

שוב שאלתי להגר"ח שליט"א, בזה הלשון, חצר שיש לה ב' פתחים צריך להדליק בשתייהן נר חנוכה משום חשדא (שם), ולכאורה למה יש חשד, והא איכא למימר שהדליק וכבר כבתה ואין זקוק לה? והשיב לי בזה"ל, כבתה לא שכיחא, עכ"ל.

טז) ובספר נטעי גבריאל על הלכות חנוכה (פרק ל"ז סעיף י"ח) כתב שאף דקיי"ל כבתה אין זקוק לה, מ"מ צריך להניח המנורה במקום שהדליק כל זמן שיעורה שהיא חצי שעה, אכן בזמן הזה שמדלקין בפנים וליכא חשדא רק מאנשי ביתו, אין צריך ליזהר בזה, עכ"ד.

יז) והנה ידידי היקר הגאון רבי אברהם דבדה שליט"א, מח"ס ביכורי אביב, וש"ס, הוסיף בזה, וזה לשונו: לכבוד ידידי הרה"ג ר' מרדכי שבת שליט"א (מח"ס משיב חיים) בענין השאלה שנדברנו בה אמאי בכבתה אין זקוק לה לא חיישינן לחשד שיאמרו דלא אדליק, כמו שמצינו בחצר שיש לה ב' פתחים דחיישינן לחשד. ושנינו כאחד ענינו ואמרנו, דשאני הכא דהרואה בעיניו יחזה המנורה במקומה עומדת ושמן בתוכה ופתילה על ראשה וא"כ בטל החשד, ושוב שללתי תירוץ זה כיון דלא מצינו דין בכבתה אז"ל

כבתה אין זקוק לה אי חיישינן לחשדא

שיצטרך להשאיר המנורה על מקומה ובודאי יכול להכניסה לביתו וא"כ שוב קשה למה לא חיישינן לחשד.

ולכן תירצתי תירוץ חדש דכל החשד הוא בזמן ההדלקה ממש ולא לאחמ"כ ולכן בשני פתחים מי שעובר בזמן ההדלקה ורואה שבעה"ב לא מדליק או' מדלא אדליק בהא, בהא נמי לא אדליק, אבל גבי כבתה אינו זקוק לה ולחשד לא חיישינן שכבר עבר זמן ההדלקה ולא מצינו לחז"ל שיהיו חוששין לחשד בזמן זה דכל החשד (בב' פתחים) הוא בזמן ההדלקה דווקא וכנ"ל.

ושוב ראיתי דבר פלא בס' שערי תשובה בדין כבתה אז"ל (תרע"ג ס"ק ז') שהביא מהשבות יעקב (ח"ג סי' מ"ח) דאע"ג דאינו זקוק לה צריך להניח את הנותר מהנר שעוה או שמן כל זמן עת ההדלקה דאם לא יעשה כן חיישינן לחשדא דיאמרו דלא הדליק כלל וראיה מחצר שיש לה ב"פ דחיישינן לחשדא וא"ת לידנוהו לכף זכות דהדליק, וכבתה, וקי"ל כבתה אז"ל, אלא ודאי כשלא הניח הנותר באותו מקום איכא חשדא לומר שלא הדליק כלל. עכ"ד השבו"י, והשע"ת מביא אותו בשתיקה וניכר שמסכים עמו בדין דמותר הנר או השמן על מקומו יעמוד ולא יטלנו משם כל זמן המצוה.

ולפי"ז הקושיא ליתא, דבאמת חיישינן לחשד ומפני זה אומרים לו דמותר הנר או השמן ישאירנו במקומו שלא יבוא לידי חשד הא בלא"ה נכנס בבעיה דחשד.

ובאמת, קצת פלא לחדש דין כזה אחרי דחז"ל אמרו כבתה אז"ל ולא אמרו ישאירנו במקומו מפני החשד ורק בב' פתחים הזכירו חששא דחשד אבל כאן לא הזכירוהו ולא עלתה על לשונם.

והן אמת שליבי היה מהסס במה שתירצתי שכל החששא דחשד היינו דוקא בשעת ההדלקה ממש ולא לאחמ"כ כנ"ל.

אמנם מצאתי און לי בדברי החכמת שלמה (בדין חצר שיש לה ב"פ) שכתב בין דבריו וז"ל: ועיין מ"ש בחיבורי על או"ח משנת תקצ"ט בסי' תרע"ז והעלתי דדווקא בשעה שמדליק נר חנוכה מחוייב להדליק בשניהם אבל אם כבר משך ידו מנר חנוכה וסילק אינו מחוייב עוד להדליק בפתח הב' עי"ש בטעמו כי טוב בעזה"י והוכחתי זה מן הש"ס ע"ש ודו"ק עכ"ל.

מבואר בדבריו כפי שכתבנו דכל החשש דחשדא הוא רק בזמן ההדלקה ממש ולא לאחמ"כ, עד כדי שהוא פוסק לדינא שאם כבר משך ידו מנ"ח וסילק שוב בטל ממנו החיוב להדליק בפתח הב' דכבר בטל הטעם דחשדא ויותר לא אמרינן דהרואה או' מדלא אדליק בהא, בהא נמי לא אדליק, דכל החשש שיאמר כן הוא על שעת ההדלקה ממש וזו כבר נסתלקה הלכה לה.

עוד אפ"ל החילוק בין ב"פ דחיישינן לחשד לבין כבתה אז"ל דלא חיישינן לחשד, הוא דהיכא דהספק שקול לא חששו חז"ל לחשדא דבני אדם, ולכן בכבתה אין זקוק לה העובר

כבתה אין זקוק לה אי חיישינן לחשדא

אומר שמא הדליק שמא לא הדליק ובספק שקול כה"ג לא חוששים חז"ל לחשד (וכהא דביהכ"נ דיש לה ב' פתחים דשמא יכנס בפתח הב' ולא יבטל מעליו עמ"ש, כמו שכ' הב"י בתי' ראשון והיינו דע"י דבתפילה איכא קבלת עמ"ש הוי אף בשני פתחים רק ספק שקול ולא נוטה אל השלילה יותר מהחיוב וכן מה שתי' בתי' ב' דבנ"ח איכא הפסד ממון משא"כ בתפילה זה אומר דאף שיש כאן ב"פ הספק שקול ואינו נוטה לשלילה טפיו), וכהא דמסכת ע"ז יב. בדרך המיוחדת לע"ז חכמים אסרו לעבור בה אבל אם אינה מיוחדת לע"ז ונמצא הספק שקול בכה"ג לא אסרו לעבור בה ולא חששו לחשד עי"ש.

משא"כ בחצר שיש לה ב' פתחים אין הספק שקול אלא הוא נוטה לצד השלילה דהעובר בצד זה שלא מדליק אומר כאן ודאי לא מדליק עיננו הרואות, בפתח השני שמא מדליק שמא לא מדליק, א"כ הוא דן אותו ברובו להיותו מסוג הללו שאינם מדליקים ובחשד כה"ג חייבוהו חז"ל להדליק לצאת מהחשד.

ומסתבר שזה כוונת הש"ס באומרו "מדלא אדליק בהא, בהא נמי לא אדליק". ורבים תמהו למה לי אריכות לשון זו דמי לא ידע מאי חשד איכא. ולפי האמור כיוונו חז"ל בזה ליישב האמור מאי שנא חצר שיש לה ב"פ מכבתה אז"ל.

שוב מצאתי בחכמ"ש (ס"ס תרע"א) שכתב וז"ל: ולפי"ז נ"ל דין חדש דמ"ש בש"ס ופוסקים בחצר שיש לו ב' פתחים ידליק בשניהם היינו אם שניהם שוים פתוחים לרה"ר דצד שניהם שוה אבל אם צד אחד פתוח לרה"ר במקום דשכיחי רבים טובא וצד אחד פתוח למקום דלא שכיחי רבים כולי האי כדרך שמצינו בכמה רחובות ושווקים דבצד אחד יש רבים מצויים ובהשוק השני לא דרכו רבים כולי האי, בזה א"צ להדליק אלא בפתח הפתוח למקום דשכיחי רבים טובא ובזה לא שייך לומר דמדבהא לא אדליק בהא נמי לא אדליק דהרי מסיק הש"ס דלא חיישינן לחשדא דבני עלמא רק לחשדא דבני מתא א"כ הם ידעו דבצד השני שכיחי רבים יותר מכאן, ולכך טפיו מסתבר להדליק שם ולא כאן מלעשות להיפוך וסיים וז"ב ונכון לדעתי לדינא עכ"ל.

מבואר בדבריו דאף בשני פתחים היכא דיש סברא נכונה לתלות דלא מנע עצמו מלהדליק נ"ח, בכה"ג מדליק רק בפתח אחד וא"צ להדליק בשני. והיינו כנ"ל דבכה"ג אין הספק נוטה לצד השלילה כמו בסתם חצר שיש לה ב' פתחים דדוקא אז חייבוהו חכמים להדליק בשניהם מפני שהספק נוטה לשלילה משא"כ הכא.

ועוד שמעתי בזה תי' אחר מהרה"ג ר' בנימין גליק שליט"א, והוא על דרך דיו לבא מן הדין להיות כנידון דמה שמצינו לחז"ל בחצר שיש לה ב' פתחים שחייבוהו להדליק בשניהם מפני שמהות מצות הדלקת נ"ח היא באופן כזה שלא ישאר חשד כלל ולכן מי שיש לו ב"פ מעיקר מצותו הוא שידליק בשניהם משא"כ בכבתה אין זקוק לה את עיקר מצותו קיים ומהיכא תיתי לחייבו שוב חיוב חדש.

כבתה אין זקוק לה אי חיישינן לחשדא

ושור' לידידי בספרו גם אני אודך (ח"א סי' ע"ד) שהביא שכן תי' הגאון ר' משולם דוד סאלוויצ'יק (שליט"א) [זצ"ל], בס' מאורי המועדים, ועוד הביא שם שכן תי' בס' נר מצוה ועוד. ובהמשך דבריו (אות ט"ו) כתב ששאל שאלה זו להגרר"ק והשיב לו בזה"ל "כיון שהדליק אין חשדא", עכ"ל. וכפה"נ כוונתו לתירוץ האמור דלא מצינו לחז"ל שמפני החשד יחייבוהו חיוב נוסף אחר שיצא יד"ח מצוותו רק מה שמצינו הוא שמפני החשד יוסיפו לו פרט בעיקר חיובו הראשון. וזה שהשיב הגר"ח "כיון שהדליק אין חשדא", היינו בכה"ג שיצא ידי מצוותו לא ראינו שחוששים שוב לחשדא.

ועוד כתב שם בס' גם אני אודך דשוב שאל להגרר"ק למה בחצר שיש לה ב"פ צריך להדליק בשתייהם משום חשדא והא איכ"ל שהדליק וכבר כבתה. והשיבו "כבתה לא שכיחא" עכ"ל. ובאמת זה יכול להוות תירוץ נוסף לשאלתנו למה בכבתה אז"ל לא נחייבו להדליק שוב מפני החשד, דיש לומר זה שיכבה הנר דבר לא שכיח כ"כ הוא כמו שיהיה חצר שיש לה ב' פתחים, וכיון שכן מילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן כיון דמעיקר הדין כבתה אין זקוק לו לא גזרו רבנן מפני החשד לחייבו להדליק שוב משא"כ חצר שיש לה ב"פ דבר מצוי הוא וגזרו בו מפני החשד שיש בו.

ועלה על לבי לעורר שמא ואולי בחצר שיש לה ב"פ וכבר הדליק בפתח שרגיל ליכנס ולצאת בו ואח"כ הלך והדליק גם בהפתח השני והנה קרה ובהפתח השני כבו הנרות כולם, אולי נאמר כיון שכל חיוב ההדלקה שלו בזה הפתח השני הוא משום חשדא דבני אדם א"כ עתה כשכבו הנרות יצטרך לחזור ולהדליקם לסיבת החשד דאע"פ דבעלמא בכבתה אמרינן אינו זקוק לה ולחשדא לא חיישינן כאן שאני, דכיון שכל ההדלקה בפתח זה היא לסיבת חשדא כיון שכן כל עוד שיש כאן עדיין חשדא יצטרך שוב להדליק ואע"פ שכל החילוקים שכתבנו לעיל בין כבתה אז"ל לחצר שיש בה ב"פ עדיין קיימים ומה שנאמר שם נאמר כאן, בכל זאת לפי מה שחילקנו ואמרנו שבחצר שיש לה ב"פ הספק נוטה יותר לשלילה משא"כ בכבתה אז"ל, מפני שהספק שקול ובכה"ג לא חששו חז"ל לחשדא א"כ לפי חילוק זה יש לומר דבכה"ג עדיין הספק נוטה לשלילה דהעובר ברוח זאת רואה דלא אדליק ועל הצד השני דן אותו בספק וא"כ נוטה הרואה בחשבון לשלילה טפי וכיון שכן עדיין סיבת החיוב בחצר שיש לה ב"פ קיימת ועודנה שמחמתה יתחייב להדליק שוב. וע"ז י"ל דעם כל זאת עדיין לא ראינו לחז"ל שיחששו לחשד במקום שכבר יצא יד"ח מצוותו ורק ראינו שמפני החשד יוסיפו לו פרט נוסף בעיקר חיובו וזה את עיקר חיובו יום זה כבר קיים.

ואבי מורי הי"ו שלל מעיקרא כיוון זה ואמר בזה"ל: "יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא" בסתם נר חנוכה תאמר כבתה אין זקוק לה ובמה שחייב בו רק מצד החשד בלבד בו תאמר זקוק לו להדליקו שנית אתמהה. אבל לענ"ד עדיין היה מקום לומר זאת כיון דכל מהותו של נר זה הוא לצד החשד ובסיבתו בא, וכיון שכן הו"א דכל עוד דלא סר החשד

כבתה אין זקוק לה אי חיישינן לחשדא

לא יצא בו, אם לא הנ"ל דכיון דקיים מצוותו יום זה בשלימות לא מצינו לחז"ל שיחייבוהו מפני החשד לחזור לקים מצותו כנ"ל.

ובס' בית הלוי עה"ת בסופו בעניני חנוכה חידש חידוש עצום במחלוקת רב הונא ורב חסדא בדין כבתה זקוק לה או אין זקוק לה, דר"ה ס"ל זקוק לה דמצד המצוה מחוייב לחזור ולהדליקה דס"ל דכן היתה התקנה שיהיה דלוק כל משך הזמן כולו דווקא ולדידיה גם בעוד הנר דלוק רק שהוא חשוך מוכרח לתקנו דאע"ג דאז ליכא חשדא דכל העובר מכיר בו שהיה דלוק מכבר מ"מ מחוייב לתקנו משום עיקר המצוה, ור"ח ס"ל דמשום עיקר המצוה אין זקוק לה ומשו"ה כ"ז שהוא דלוק אפי' מעט וחשוך א"צ לתקנו דליכא חששא, דמינכר דהיה דלוק כהוגן מקודם, אבל כשכבר כבה מודה דצריך להדליקה משום חשדא וכל הא דאז"ל היינו מצד עיקר המצוה אבל מצד חשדא מודה דחייב לחזור ולהדליקה. עכ"ד. והוא פלא. וגם הבית הלוי עצמו הרגיש הקושי דהפוסקים סתמו לא כן, רק כבתה אז"ל לגמרי וא"צ לחזור ולהדליקה כלל.

[והנה במהות חששא – דחשד בנ"ח] ראיתי בס' ברכת אברהם (ארלנגר) ביאר מ"ט חששו חכמים בנר חנוכה לחשד כ"כ, דלכאורה כל אדם יש לו חזקת כשרות ואם לא הדליק כאן בחזקת שהדליק בצד השני וכ"ש במילתא דעבידא לגלויי שאפשר לראות, בודאי לא יעשה כן, גם מה עם מצות בצדק תשפוט עמיתך, ועוד כאן אין ריעותא לפנינו.

וביאר עפ"י מה שמצינו חומרא גדולה בעניני מראית העין עד שאמרו (שבת קמו:) כל מה שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור ונראה שמה שהחמירו בזה הוא משם דעי"ז שסוברים שאדם עובר עבירה, הרי עבירה זו נעשית קלה בעיני הבריות שרואים שאחרים מקילים בה וכגדר חילול השם, העבירה החמורה, שנחשב כמחטיא אחרים שילמדו ממנו לזלזל באיסור, עי' רש"י יומא (פו).

ולפי"ז אומר הברכ"א י"ל דמחמת חומר ענין של פרסומי ניסא עד שאמרו שמוכר כסותו באין לו מה יאכל עי' ברמב"ם (פ"ד הי"ב). ובגמ' (שבת כג:). עוד אמרו נר חנוכה עדיף מקידוש היום משום מעלת פרסומי ניסא. לכן החמירו בזה לחוש לחשש רחוק, פן יגרום צד החשד, להחליש מעלת פרסומי ניסא לכבוד שמים. וסיים ועדיין צ"ע. ובאמת היטיב לבאר תוקף החשש שחששו חז"ל לחשד במצות נר חנוכה ודפח"ח.

ועוד כתב שם דעל דרך זה יש מקום ליישב גם קושיית הבית יוסף (סו"ס תרע"א) מה שהקשה מברכות מהא דביהכ"נ דיש לה ב' פתחים והוא נפלא ועי"ש עוד מש"כ הב"ח והמג"א ס"ק י"ב והפר"ח.

ויש לעיין לפי מה שכתבנו לעיל שכל החשד הוא בזמן ההדלקה דווקא ולא לאחר מכן וכפי שהוכחתי מהחכמת שלמה, האם בזמננו שהעולם חלוקים בזמן ההדלקה כבר בטל הדין דחצר שיש לה ב"פ דבעי להדליק בשניהם דכיון דחלוקים בזמן ההדלקה יש לומר דלמא מדליק אח"כ וכדוגמת מה שכתב הטור בשם בעל התרומה שהאידינא שמדליקין

כבתה אין זקוק לה אי חיישינן לחשדא

בפנים אין צורך להדליק גם בפתח השני משום חשד כיון דאינו היכר אלא לב"ב והם יודעים וכו'. וכה"ג כאן בטל החשד.

עוד יש לעיין, אשכנזי שיש לו ב' פתחים האם יוכל לצאת יד"ח במה שידליק אחד מבניו בפתח השני או שהוא דין על בעה"ב להדליק בשניהם ואינו נפטר בכה"ג.

עוד יש להשית עין העיון על כמה פרטים אחרים האם בהפתח השני שמדליק בו מפני החשד יש מעלת ההידור להיות מוסיף והולך כמספר הימים או"ד כיון שהכל לסיבת החשד דווקא, אין כאן ענין דהידור כלל.

וכן האם "ברכת הרואה" יוכל לברך הרואה נרות הללו הדלוקים בפתח השני או"ד כיון שהם לסיבת החשד אין שם נרות חנוכה עליהם. ואבי מורי הי"ו אמר לי דכה"ג מצינו בפוסקים דיש מהם סבירא להו דאין לברך 'ברכת הרואה' על הנר שכבר עברה מצותו (חצי שעה) דכיון דיכול לכבותו תו לא יכול לברך עליו ואין שם נר חנוכה עליו ואולי כה"ג הכא. וכן האם אמרינן בזה מצווה בו יותר מבשלוחו או"ד לא.

וראיתי בשם הליכות שלמה (חנוכה פי"ג הע' 52) דבהדלקה מפני החשד א"צ להדליק אלא נר אחד, ובלבד שיהא ניכר שהדליקו לשם חנוכה, ובאמת הוא פלא מצד שאין היום מי שנוהג להדליק רק נר אחד, וגם בשו"ע סי' תרע"ב ס"ב לא הזכיר הא דמעיקרא סגי בנר איש וביתו [ועין אבי עזרי הל' חנוכה שתמה בזה על הטור והשו"ע שלא הזכירו כלל הא דנר איש וביתו עי"ש מש"כ בזה] וא"כ אינו ניכר שהוא של חנוכה. ועוד אי ת"ח הוא ממנו ילמדו וכן יעשו שלא להדר כלל. [שו"ר ב"טהרת השלחן" (לר' יעקב צבי שפירא) שכתב וז"ל צריך להדליק בשתייהן, לענ"ד דא"צ להדליק בפתח שני רק נר אחד, דהא מעיקר הדין סגי בנר אחד].

וראיתי עוד בס' משאת המלך (דיסקין, חנוכה סי' ב') שכתב להסתפק בנרות שמדליק בפתח השני אי דין נ"ח עליהם להאסר להשתמש לאורם והדומה לו דלכאורה כיון דאינו אלא משום מראית עין היה לנו לומר דאין בכל הנך דיני נר חנוכה והביא דברי ה"מכתם לדוד" [הובא בשערי תשובה] במי שיש לו חצר של שני פתחים שמברך באחת, ויום אחד שהיה טרוד וציווה שידליקו וכן עשו והדליקו בפתח אחד ועד שלא הדליקו בשני בא, יכול לברך כשידליקו בפתח השני, ולכאורה קשה כיון דאינו נ"ח וכל הדלקתו אך מפני החשד מה שייך לברך ע"ז.

מבואר מה"מכתם לדוד" דמדין חשדא חייבוהו חכמים להדר במצותה דנ"ח להדליק אף בפתח השני ואף הנר הזה הוא בכל נ"ח וכל דיני נ"ח עליו והטעם כיון דעיקרו של נ"ח משום פרסומי ניסא משו"ה חייבו לפרסם לכל שהדליק נ"ח ולצאת מהחשד וזהו גופא מהפרסומי ניסא, והלכך תורת נ"ח עליו ע"כ הוכיח כמובן לשיטת המכתם לדוד דווקא.

וכתב עוד ולפי"ז יש מקום ליישב קושיית הב"י [מהא דביהכ"נ שיש לה ב' פתחים] דהן אמת אי עיקר חיובו משום "חשד", או מדין "והייתם נקיים", סגי לן במה שיש לתלות

כבתה אין זקוק לה אי חיישינן לחשדא

דאדליק בפתח האחר כמו בביהכ"נ דסגי לן במה שיש לתלות במה שנכנס בפתח האחר, אבל הכא כיון שחיובו משום פרסום הנס כל עוד שיש להסתפק אי הדליק נמצא חסר בפרסום הנס ולכך חייבוהו חכמים להדליק בשניהם, עכ"ד. וראה לעיל שהבאתי מס' ברכת אברהם שגם הוא כתב לתרץ קושיית הב"י בסגנון זה.

ולפי"ד המכתם לדוד הללו י"ל דשפיר אפשר לברך ברכת הרואה על נרות אלו כיון שהם מגוף החיוב של פרסומי ניסא, וגם יש לומר דיש בהם דין של מצוה בו יותר מבשלוחו.

ומצאתי דבר פלא, בחידושי חתם סופר למס' שבת על לשון הגמ' כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק וכו' ומתוך דבריו נפשט ג"כ ספקינו אי באשכנזי די שאחד מבניו ידליק למצותו בפתח השני או"ד לא, וז"ל: טעם חשדא זו משום דרוב ישראל המה מהמהדרים שמדליקים נר לכל אחד ואחד, ומידי דלא שכיחא שלא יהיה בבית כי אם איש אחד, וכיון שיש כאן ב' מדליקים בבית ויש לו ב' פתחים, טוב היה לו להדליק בכל פתח נר אחד, ומדלא אדליק בהאי, שמע מינה דעל כל פנים איננו מהמהדרים וחס על ממונו, איכא למיחשדיה שמא באידך נמי לא אדליק, וסיים החת"ס, כן מצאתי כמדומה לי בחי' מהרי"ט [ד"ה כל] ולא צריך למה שנדחק מג"א סי' תרע"א ס"ק י"ב עכ"ל.

ולענ"ד הוא פלא עצום לפרש מהות חששא דחשד באופן זה בפרט שהמנהג הרווח אצל הספרדים שבעה"ב מדליק מנורה אחת בשביל כל בני הבית וכמו שפסק השו"ע (סי' תרע"א ס"ב) "ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליק יותר". וא"כ איך יתכן שמרן שפסק דין זה פסק דין דחצר שיש לה ב' פתחים שמדליק בשניהם, ובלא"ה חשדא זו תמוהה אולי חפצים כולם להדליק במקום אחד, ודילמא עתה ישנו בבית זה איש יחידי, אמנם זה מבואר בד' החת"ס דסילוק החשד ע"י שאחד מבני הבית ידליק בהפתח ההוא הוא טוב מאד ואינו דין על הבעה"ב. (עכ"ל).

משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר – 'מאור המנחה', ויו"ר מכון אור כשלמה

הנרות שלא כבים לעולם

סנדר סלמן עילוישטיין התגורר באחד הערים במרכז הארץ, מינקות כבר נועד הוא לגדולות, כיון שבכשרונות מזהירים נתברך, המלמדים בחיידר המובחר בו למד לא גמרו עליו את ההלל, כל רְבָה שהיה נכנס לכיתתו היה מתמוגג מרוב נחת מהשאלות המבריקות שהיה משפּרִיץ תוך כדי השיעור, גליון הציונים שלו היה משעמם להחריד, כיון שכולו היה מלא עם הציון 100%, ומעולם לא נשאר לאחר השיעור לברר עם המלמד איזו שהוא ענין מהשיעור, שהרי הכל אצלו נהיר ובהיר. כמובן שבהתקרבותו לגיל המצוות היו מריבים הישיבות זו עם זו 'עלי יניח צדיק ראשי', היכן ילמד העילוי של הדור הבא, וכך היה יכול סנדר סלמן לבחור בישיבה הכי מובחרת, ואכן בחר הוא בישיבה המובחרת 'נופת צופים'.

לעומתו סיני סעדיה פשטנוביץ נולד אי שם באחד המושבים בדרום הארץ להורים פשוטים אך יראים ושלמים, אביו שהשגותיו בתורה ובעבודת ה' לא היו מי יודע מה, אך מה שכן ידע קיים הוא מתוך יראת ה' טהורה ותמימה. במושב בו הוא למד לא היו ילדים רבים ובהתאם לכך היה בו תלמוד תורה קטן ביותר, היו בו מספר כיתות נמוך מהרגיל, וכך יצא שכמה גילאים למדו יחדיו, כמובן שלא יכול היה להגיע לרמת הלימודים שבעיר הגדולה, אך את מה שכן למדו, למד סיני סעדיה בשקידה רבה. בשעות אחר הצהריים, במקום להשתובב בחוץ עם שאר בני גילו, בילה בבית המדרש היחיד שהיה במושב, ושם חזר ושינן את כל מה שלמדו בבוקרו של יום, ופעמים כשלא היה מבין את החומר הנלמד לאשורו, היה ניגש לרב שיסביר לו זאת [כיון שכאמור חוץ מרב המושב לא היה אחד שיכול להסביר לו]. הרב בראותו את גודל שקידתו ורוב יגיעתו היה חפץ בהצלחתו, ועל כן חישב בדעתו היאך יוכל להכניס אותו לישיבה המובחרת 'נופת צופים' שבוודאי יתעלה בה בתורה. סיני סעדיה נרשם לישיבה, אך אפילו למבחן לא רצו לקבל אותו, מיד כששמעו את מקום מגוריו כבר נחתם דינו. אמנם רב המושב לא הרים את ידיו, הוא ידע שבישיבה זו יכול הוא להצליח יותר מאשר בישיבות אחרות, ועל כן שם הרב את כל כובד משקלו כדי שיכניסו לישיבה המובחרת. מרחק רב היה מהישוב בה כיהן כרב עד לישיבה הקדושה, אך הרב לא חס על שיבתו וכבוד תורתו ולא ויתר, הוא הטריח את עצמו ובא לביתו של ראש הישיבה על מנת להעתיר בפניו להכניסו לישיבה, ואכן לאחר מאמצים רבים הצליח הרב להכניסו לישיבה.

וכך מצאו את עצמם בתחילת זמן אלול, הבחור סנדר סלמן עילוישטיין והבחור סיני סעדיה פשטנוביץ חולקים יחדיו את אותו ספסל לימודים בישיבת 'נופת צופים'. מן

הראשון רוו בשיבה רוב נחת, כל הרמי"ם נהנו הנאה רבה לפלפל עם סנדר סלמן בחריפות ובבקיאות, בשביל למצוא חברותות הוא לא היה צריך לעבוד קשה, כל הבחורים ששו ללמוד איתו, הוא אף הוסיף כבוד ופאר לשיבה שבחור כמוהו לומד בישיבה. לעומתו הבחור סיני סעדיה היה מקשה במקצת (בלשון המעטה) על הרמי"ם, בכל שיעור היה מקשה מספר רב של שאלות, והשאלות לא היו 'אי אי אי', מיוחדות היו אך בפשטותם, ובישיבה מפוארת כמו 'נופת צופים' הם הקשו על מהלכו התקין של השיעור. עד שכבר הגיעו מים עד נפש, הגיעו למצב שרצו להעבירו לשיבה מתאימה יותר לרמתו, אך גם כאן התערב רב המושב והתחנן להשאירו בישיבה, ובסופו של דבר הוחלט להצמיד לו אברך שיקדמו בלימוד. ואף בישיבה כמו במושב - בכל עת שהיו נכנסים להיכל היו רואים את סיני סעדיה יושב על מקומו ומתייגע בלימוד התורה הקדושה, בחודש אלול הראשון הוא כבר הספיק לשאול את כל הבחורים בישיבה קושיות בלימוד, עד שהתקבע בישיבה כינויו "בעל השאלות". חברותות רבות היה צריך להחליף, כיון שלא רבים היו הרוצים ללמוד עימו, וגם אלו שכבר הסכימו לא החזיק זה זמן רב. אך כל זה לא הפריע לסיני סעדיה, כיון שידע שיש לו מטרה אחת - לישוב וללמוד.

עברו השנים ויגדלו הנערים וכל אחד פנה לדרכו הבחור סיני סעדיה שבינתיים הספיק להתייגע רבות בתורה, גם אחרי החתונה לא מש מאהלה של תורה, ועל אף כשרונותיו החלושים המשיך לעמול ללא הרף שעות מרובות ביום, וכיוון שכן בסופו של דבר הצליח ועלה מעלה במעלות התורה.

הרב סיני סעדיה שמחמת נסיונו הרב הכיר את עולם הישיבות החליט לפתוח ישיבה מיוחדת לבעלי כשרונות בינונים אך עם רצון חזק, הרב סיני סעדיה שחזה על עצמו כמה רחוק אפשר להגיע עם הרצון והיגיעה, החליט שלא לתת לבחורים אלו להתבזבז בגלל סיבות כאלו או אחרות והחליט לייסד ישיבה עבורם. אך כיון שידוע ש'אם אין קמח אין תורה' היה צריך הרב סיני לקחת את מקל הנדודים ולסובב על פתחי הנדיבים, והיות הוא שידע שאין דבר טוב שבא ללא עמל ויגיעה - הסכית גם לזאת, ועל אף שמעולם לא הורגל בכגון אלו לקח על עצמו גם את זאת, והתחיל לחזר על כיסם של הנדיבים בעם.

בעוסקו בכך שמע שמועה שיש יהודי בשם מר עילושישטיין שתורם לישיבות בעין יפה, הרב סיני סעדיה נדד עד למעונו כדי להתרימו לישיבה, עודו הוא מתדפק על דלתו של הגביר והנה נפתחת הדלת, הגביר מקבל את פניו בחמימות מרובה, והרב סיני סעדיה לא יודע מדוע. הגביר מכניס אותו לביתו מושיבו בסלונו המפואר, 'מה לידידי בביתי' שואל הנדיב, והרב סיני סעדיה תמה 'מהיכן אתם מכירים אותי'. 'הכי לא תכירני', הזדעק הגביר 'הלא אני למדתי עמך בישיבה', לקח לו מספר שניות להרב סיני סעדיה לקשר בין איש העסקים שממולו לסנדר סלמן עילושישטיין הבחור העילוי משיבת 'נופת צופים'.

לאחר מספר דקות של דיבורים מעמקי ההיסטוריה הגיעו הם ללוו הענין, וסנדר סלמן פונה להרב סיני סעדיה 'אולי תוכל לבאר לי מדוע אני שהייתי מן המצוינים בישיבה,

נמשכתי לאחר החתונה לעולם העסקים, ואתם שהייתם מהבחורים הבינוניים (בלשון המעטה) בישיבה גדלת להיות ראש ישיבה. ענה לו הרב סיני סעדיה 'אומר לך מר עילושיטיין, יש בך מעלה גדולה והם הכשרונות המזהירים שלך, אך אליה וקוץ בה, מעולם לא הוכרחת להתאמץ להבין משהו, כל גמרא שהיית לומד היתה מובנת לך, כל תוס' שלמדת היה נהיר ובהיר בפניך, ואף שרצית להבין לעומקם של דברים לא היית צריך להתאמץ רבות לכך, ועל כן מעולם לא התייגעת באמת על התורה, מעולם לא קנית את התורה בקנין עצמי, ועל כן לאחר שיצאת מהישיבה היא לא ליוותה אותך, ומהר מאוד פרשת ממנה לעולם העסקים. אך אני בכשרונותי הדלים, על כל שורה בגמ' הייתי צריך להתייגע רבות, וכדי להבין דיבור המתחיל אחד של תוס' הייתי צריך לעמול שעות ארוכות, ואם רציתי להבין איזה סברה לאשורה ולעומקה הייתי צריך להקזיז עליה דם, מאומה לא הייתי יכול ללא עמל ויגיעה עצומה, ועל כן התורה שלמדתי נקנתה לי בקנין עצמי, וגם לאחר מכן שיצאתי מהישיבה נשארה איתי, היא לא נתנה לי מנוח, והרגשתי שהיא קוראת לי שוב ושוב - בוא אלי חברי וידידי היקר, בוא תלמד אותי- ולכן הגעתי לאן שהגעתי...'.

*

ננסה לעמוד במקצת על סודה של מצות הדלקת נרות החנוכה:

הראשונים מביאים שהוא מעין העבודה של הדלקת הנרות בבית המקדש על ידי הכהנים. הרמב"ן (עה"ת, ריש בהעלותך) מביא בשם 'מגילת סתרים לרבינו נסים', שהעבודה של הדלקת הנרות של בית המקדש נמשכת לעולם, גם לאחר חורבן בית המקדש, וזאת באמצעות נרות החנוכה. זאת ועוד, הר"ן (שבת כב ע"א) אומר שהנרות של החנוכה 'עשאוה כמנורה', לאמור שיש בה כל דיני המנורה שהיתה במקדש.

ודבר זה טעון קצת ביאור, מדוע דווקא עבודה זו של הדלקת נרות נשארת לנו מכל עבודות שבמקדש, והרי היו בו עבודות רבות וקדושות, הקרבת הקרבנות, הקטרת הקטורת, ושאר מיני עבודות, ומכל אלו לא נשאר בידינו כי אם תחליפים, כדוגמת התפילה שהיא במקום תמידים, אך אותה עבודה כמו שהיה במקדש, אין לנו כדוגמתו חוץ מהדלקת הנרות. ועל כן צריך לעמוד על סודם של דברים.

הנה בעשיית המנורה מצינו דבר מה שלא היה כמותו בעשיית שאר כלי המקדש, על הפסוק (במדבר ח, ד) "וזה מעשה המנרה מקשה זהב", דורש המדרש (במ"ר טו, ד) 'כלומר מה קשה היא לעשות, שהרבה יגע בה משה, כיון שנתקשה אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, טול ככר זהב והשליכו לאור והוציאהו והיא מעצמה נעשית', והיינו שבעשיית המנורה הייתה התקשות עצומה מיוחדת שלא היה כדוגמתה. ומבאר הר"ק רבי שמעון שלום זצוקללה"ה מאמשינוב (אמרי רצון ח"א, תצוה) טעמו של דבר, שכיון שהכח של המנורה היא לפשט את ה'אור תורה' לחוץ, שכך אמרו חז"ל (ב"ב כה ע"ב) שהרוצה להחכים ידרים וכו' וסימנך מנורה בדרום, לומר שהמנורה מסמלת את כח

החכמה - התורה, ותורה יכולה להיקנות רק ביגיעה. מלאכת עשיית המנורה על ידי משה רבינו - שאז הונחל לדורות הכוח של השפעה של תורה, הייתה צריכה להיעשות דווקא על ידי יגיעה עצמית, כיון שללא יגיעה וטרחא עצומה לא תוכל התורה להינתן, וכמאמר חז"ל (מגילה ו ע"ב) 'אם יאמר לך אדם ... לא יגעתי ומצאתי אל תאמין', אם יאמר לך אדם שהוא קנה את התורה ללא יגיעה - אל תאמין לו, משום שאי אפשר לקנות תורה ללא יגיעה.

ומבאר עוד, שעל כן לא הוזכר בפרשת תצוה שמו של משה רבינו, כי בשונה מכל המצוות שנאמר בה "וידבר ה' אל משה לאמור", בפרשה זו של הדלקת הנרות שהוזכר בתחילת פרשת תצוה לא נאמר כן, אלא נאמר "ואתה תצוה", ללא הזכרת שמו של משה רבינו. והסיבה לכך היא משום, שהכח של משה רבינו היה להמשיך את הכח של תורה לתוך כלל ישראל, כמו שמשה רבינו אמר על עצמו (דברים ה, ה) "אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם דבר ה'" - 'להגיד' בארמית הוא לשון המשכה - הכח של משה היה להאיר את הכח של המצוות בתוך כלל ישראל. אך אומנם כל זה הוא בשאר המצוות, שאין האור יורד לעולם הזה הגשמי, אלא המצוה מעלה את הגשמיות למעלה, על ידי עשיית המצוה בדבר גשמי - אותו החפץ מתעלה להיותו חפץ של קדושה ולהתבטל לרצון העליון, ועל כן מועילה ואף דרושה הכח של משה רבינו להאיר את המצוה, ועל ידי כך יוכלו כל היהודים בכל הדורות לקיים את המצוות ומכוח זה לעלות לקדושה את כל הפעולות והמעשים של העולם הגשמי. אך המנורה והכח שהיא משפיעה שזהו התורה, ממשיכה את חכמתו ורצונו לעולם הזה, הכח של התורה היא להוריד את האור העליון למטה לעולם המעשה - שעולם הגשמי יהיה קשור לאלקות, ועל כן היה רצונו של הקב"ה שזה יעשה דווקא על ידי היגיעה העצמית והעמל של כלל ישראל, ולא תיעשה על ידי השפעתו של משה רבינו, משום שרק על ידי כך שהאדם מתייגע על הדבר הוא קונה אותו בקנין עצמי, ורק כך יוכל האור לירד מטה מטה עד שיוכל להאיר בתוך ההחשכים וההסתרים של העולם הזה.

וכשאדם מאיר בו איזו שהיא הארה מלמעלה, הרי בהסתלק אותו האור שוב אין מאיר בו אותו הארה, שכשירד המסך מסתלק האור, כי האור אינו עצמי, הוא רק מכוח אותה הארה שהאירה בו. אך מה שהאדם קונה בקנין עצמי, מה שהוא התייגע ועמל בה עד שנכנסה לתוך עצמותו, הרי היא נקנית לו לעולמים, ואף בהסתלק האור העליון שנתן לו את ההארה הראשונית הרי היא נשארת אצלו.

כל העבודות שנעשו בבית המקדש נעשו מכח השראת השכינה שהיתה מצויה שם, ועל כן שחרבה עירנו וניטל כבוד מבית חיינו שוב אין יכול הארה זו להאיר, ונבטלה כל עבודת הכהנים. אך מצות הדלקת הנרות שנגמרה על ידי הכח של עמל ויגיעה, היא נקנית לכלל ישראל בכח עצמי, ושוב אינה יכולה להתבטל, וגם לאחר מכן שהשראת השכינה איננה מאירה כמאז, אך עדיין 'הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו', אותו

כוח ואותו בחינה של הדלקת נרות המערכה קיימת לעולמי עד, ומתקיימת על ידי הדלקת נרות חנוכה, כמו שנאמר (שמות כז, ב) "להעלות נר תמיד".

*

מאמר ל'זאת חנוכה': "מאי חנוכה"

לפני זמן מה נקלע לידי עיתון, ובו היתה כתבה בענין 'מתנה מיוחדת שהורינו נתנו לנו', היו בה כמה סיפורים על מתנות מיוחדות מההורים, מתנה אחת שתוארה בכתבה צדה את עיני ואת ליבי ועוררה אותי לחשוב.

וכה מסופר שם: המשפחה שלנו היא משפחה סטנדרטית, הבעל אברך כולל ויושב על התורה ועל העבודה, והאשה גרפיקאית מתחילה, ובבית נמצאים מספר ילדים בשלל גילאים. מידי חודש בחודשו הם רואים סייעתא דשמיא מופלאה איך שהם מצליחים לשרוד אותו, כל חודש עם הסיפור שלו, חודש אחד היה מבחן גדול בכולל ועל כן קיבלו בו תוספת מיוחדת למילגת הכולל, עוד חודש הגברת עשתה פרויקט גדול בעבודה שקיבלה על כך תוספת משמעותית, וכן הלאה בכל חודש וחודש, נותר זאת לדמיונו הפורה של הקורא.

הנה מתקרב בין הזמנים, ובירכתי המוח מתחילה לנקר איזו מחשבה טורדנית, 'הבעל עוסק בכל השנה בתורה בימים ובלילות, האשה משכימה ומעריבה כל יום ויום בכדי לנהל את הבית בצורה מיטבית יחד עם העבודה שעוסקת בה, וכל זאת בשביל שבעלה יוכל ללמוד בישוב הדעת ובמנוחת הנפש, וכעת כשמגיע בין הזמנים היה מתאים ביותר שיצאו בו לנופש כדי לרענן במקצת את הגוף ואת הנפש, כדי שיוכלו להמשיך במלאכתם - מלאכת הקודש במשך כל השנה. אך דא עקא המצב הכלכלי שבמשך כל השנה מראה על אותות מצוקה, על אחת כמה וכמה שהוצאה גדולה וחריגה כזו אין מאיפה לגרד, ומאין יוכלו לצאת קצת לנופש'. ככל שהתקרבו לחודש אב המחשבה טרדה יותר את מנוחם, הם ניסו קצת לבדוק פה לממש שם אך באופק לא היה נראה איזו שהיא הכנסה שתאפשר להם לצאת לנופש ללא לעשות חור בכיס שבימים שבשגרה יקשה עליהם לתקנו, וכמאמינים בני מאמינים תלו את יהבם בה' הזן ומפרנס אותם מדי יום ביומו, שגם עתה לא יטשם ברחמיו הגדולים ובחסדיו המרובים.

בשלהי חודש תמוז, כשכבר כמעט השלימו בליבם שהשנה לא יצאו לנופש, ההורים שלו שהתגוררו בנתניה ודירתם השקיפה על הים הגדול, לפתע הציעו את דירתם היא, ההורים שהיו מעט יותר אמידים, והיה ביכולתם לצאת לנופש באחד הישובים הפזורים ארצנו הקדושה, הציעו לבנם לבוא לנפוש עם משפחתו בדירתם בעת שהם שוהים בנופש, ובזכות הוריהם הם יכלו לנפוש, לצאת קצת מהשגרה, ולאגור כוח עבור כל השנה.

בכתבה מתואר החסד הגדול שההורים עשו עם בנם, הם ויתרו על נוחיותם ופרטיותם עבור הנופש של משפחת בנם, ולא זו בלבד אלא אף מילאו את המקרר עם מבחר גדול של תבשילים ועוגות עבורם, וסדרו משחקים וספרי קריאה עבור הילדים.

כשאני קורא זאת אני חושב לעצמי, 'אם אנו רוצים להתבונן בטובות שהורים שלנו גומלים איתנו מדוע אנחנו צריכים להרחיק נדוד עד איזה בין הזמנים שההורים הסכימו לוותר מעט על נוחיותם ופרטיותם בשביל בנם, והרי כשהיינו קטנים מי נשאר ער בשבילנו לילות שלמים, מי רץ איתנו אל הרופא כשקצת הוקרנו את ראשנו, בשביל מי השכימו הורינו בכל בוקר אם לא בשביל לפרנסנו, וזה רק מעט מן המעט, שכשנתחיל להתבונן בזה הרי לא נגמור בכלל לחשב את כל אשר הורינו התמסרו למענינו, את מיטב ימיהם ושנות חייהם הם מקדישים בשבילנו. ובכלל בזכות מי אנחנו בכלל קיימים בעולם, מי הביא אותנו לעולם הזה, וכי זה מה שמצאנו להוקיר את הורינו היקרים?'

ובמחשבה שניה אני מהרהר לעצמי, 'יכול להיות שהם צודקים, הרי ההורים שלנו הביאו אותנו לעולם על כן הם חייבים לדאוג לכל צורכנו, מי אם לא ההורים שלנו ידאגו לנו.'

ושוב אני ממשיך להתבונן בכך, 'רק כשלפתע ההורים עושים דבר שהם לא חייבים', הם גומלים עם בניהם דבר שאינו רגיל, רק אז הוא מתעורר לחשוב על כך, הוא מתחיל להתבונן בדבר, שבעצם הם לא חייבים לו כלום. - על הפסוק "אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת" (תהילים קו, ג) דורשת הגמ' בכתובות (דף נ ע"א) 'וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת, דרשו רבותינו שביבנה, ואמרי לה רבי אליעזר: זה הזן בניו ובנותיו כשהן קטנים'. - ואם כן כל מה שהם עושים למענינו הרי הוא גם חסד וטובה לאין שיעור, כל מה שנוקיר ונוכיר לא יספיק, אלא שהטובה כל כך גדולה עד שאנחנו כל כך רגילים לכך ולא מכירים בכך שזו טובה, אך כשהם עושים דבר היוצא מן הכלל, לפתע אנו נזכרים ולהבין שבעצם שהכל זה בעצם חסד והטבה לאין שיעור, ושום דבר לא מובן מאליו.'

*

ידועה קושייתו של הב"י (סימן תרע ס"א) מדוע אנו מדליקים שמונה ימים את נרות החנוכה ולא שבעה ימים, והרי באותו פח שמן שמצאו שהיה חתום בחותמו של כהן גדול היה בו בכדי להדליק לילה אחת, ואם כן בלילה הראשון לא היה נס, ורק שבעה ימים היה נס ולא שמונה, ומדוע אנו חוגגים שמונה ימים. ומתוך שם הב"י באחד מתירוציו שהנס של חנוכה היה בכך שלאחר שמלאו את הנר עם שמן, הפח עדיין נשאר מלא, ועל כן גם בלילה הראשון כשהדליקו נרות חנוכה היה נס, בכך שנשאר בפח שמן. אך עדיין יש להקשות על תירוץ זה, שאם כן ביום האחרון של חנוכה לא היה נס, שמכיון שלמחרתו כבר היה עתיד להגיע שמן חדש, אם כן כשמילאו שמן בלילה השמיני והאחרון במנורה הפח כבר התרוקן, מכיון שלא היה צריך את השמן למחרת, ואם כך שוב חוזרת הקושיא למקומה שהיה נס רק בשבעה ימים ולא בשמונה.

מתרץ על כך הרבי ר' מנחם מאמשינוב זצוקללה"ה (אמרות קודש, חנוכה), שהנה יש להתבונן בכלליות הניסים שהקב"ה עושה עם עמו ישראל: הרי הקב"ה בורא ומחיה את כל העולם בכל רגע ורגע מחדש, עד כדי כך שאם היה מפסיק לרגע את השגחתו על העולם הרי הוא היה נהפך לתוהו כמו לפני בריאת העולם, ואם כן באותו מידה שהוא יכול לברוא את הטבע הוא גם יכול לברוא היפך הטבע, שהרי באותו השגחה ובאותו השפעה שהוא משפיע על הטבע, באותו השגחה והשפעה הוא יכול להשפיע על הנס, ואם כן באמת אין חילוק בין הנהגה טבעית להנהגה ניסית. ואין זה שהטבע כבר נברא משהי ימי המעשה והנס אינו נברא אלא עתה, ועל כן הנס הוא חידוש לעומת הטבע. שהרי גם את הטבע הוא מהווה ומחיה בכל רגע ורגע מחדש, ואם כן עתה הוא יכול להוות ולחיות את הטבע בצורה ניסית, ולמה זה נקרא 'טבע' וזה נקרא 'נס'.

אלא שמכל מקום העולם נברא באופן שיש בו הנהגה טבעית, וזאת כדי לתת מקום לאפיקורסים לטעות שאין הטבע מנוהל ח"ו מלמעלה, שאילו לא היה הנהגה טבעית אלא הכל היה מנוהל על ידי הרבש"ע בצורה ישירה, אזי לא היה לשום בריאה בעולם כח בחירה אמיתי, כי היה נגלה לעיני כל העולם שיש מנהיג לבירה. ואכן משום כך גם נקרא ה'עולם הזה' מלשון 'עולם' - העלם והסתר, לומר לך: שהעולם אינו אלא מסתיר ומעלים מברואיו את יוצרו, משום שעצם כך שיש הנהגה טבעית הוא הסתר הכי גדול לאלקות שמחיה ומהווה את העולם, שהרי בכך יכול האומר לומר שהעולם מונהג בהנהגה טבעית.

ומשום כך כן כל מעשה שחורג מדרך הטבע הרי הוא 'נס', שהרי מעשה זה שנעשה שלא כדרך הטבע - הרי הוא מראה שיש מי שמנהל את העולם ויכול לעשות את העולם כרשותו, והוא מגלה ומורה שגם כל המעשים שנעשים תחת השמש אינם אלא מהשגחתו הפרטית יתברך. אך מטעם זה הנס אינו נעשה לעיתים קרובות, שמכיון שבורא העולם ברצונו לתת לכל אדם בחירה חופשית לבחור בטוב או בהיפוכו, ואם יהיה נסים לעיתים קרובות יסתלק הנסיון מן האדם שהרי הוא יראה בעיניו שיש בורא לעולם, ועל כן המה נעשים רק לעיתים רחוקות בכדי שלא יסלק את כח הבחירה של האדם לבחור בטוב. (ראה כל זה מבואר היטב ברמב"ן עה"ת סוף פרשת בא)

אך יש ובורא העולם חפץ לעשות נס, וזאת כדי שבניו שהם עמו וחבל נחלתו יכירו אותו ויעבדו אותו ויראו ממנו, ולסייע לנו מעט במלחמה התמידית נגד הצר הצורר אותנו, שגם הגוף הגשמי יראה בעיניו שיש מנהיג לבירה. ומשום הכי נקרא בשם זה - 'נס', וכמאמר הפסוק (תהילים ס, ו) "נתתה ליראיך נס להתנוסס", שכל הניסים שנעשים אינם אלא למטרה זו לרומם ולהעלות את האדם, שהרי 'נס' הוא כלונס גבוה, דגל בראש התורן, להראות לכולם שיש בורא לעולם, שבשעה שנעשים ניסים אזי מתעורר האדם לחשוב שגם הטבע הוא בעצם נס, ועל ידי כך הוא מכיר במי שאמר והיה עולם.

כמו כן בנס חנוכה, לאחר שבעה ימים שהמנורה דלקה באופן ניסי, שהנרות של המנורה דלקו שבעה ימים על אף שהיה בו די שמן רק ליום אחד, כלל ישראל שבאותו

הדור הגיעו לאותו הכרה מופלאה ונעלית - שאין שום הבדל בין השמן שדולק באופן ניסי כל אותם שבעה ימים לבין השמן שדולק ביום השמיני בדרך הטבע, כי הרי הכל מהווה על ידי הקב"ה מחדש בכל עת ורגע, והכל אותו נס, ועל כן ראו להודות ולהלל גם על הנס הגדול של הטבע, שגם ביום השמיני שהוא דולק בדרך הטבע, הוא בדיוק אותו נס כמו בשבעה ימים לפני זה, וצריך להודות על הטבע בדיוק כמו על הנס.

וזהו שאומרים (פזמון 'מעוז צור') 'בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים', 'בינה' הוא הרי להבין דבר מתוך דבר, ה'בני בינה' שבאותו דור הגיעו לתכלית השלמות וההכרה שאין שום חילוק בין הנהגה באופן ניסי להנהגה בדרך הטבע, ועל כן ימי שמונה קבעו שיר ורננים, כי כמו שצריך להודות על השבע הראשונים כמו כן צריך להודות ביום השמיני.

*

עומדים אנו בימים האחרונים של חנוכה, וכשאנו שואלים את עצמנו 'מה הוא עיקרו של חנוכה, עם מה אנו יוצאים מחנוכה הלאה, מה אנו לוקחים מאותם הימים המאירים אל הימים החשוכים של תקופת טבת' ?

התשובה על כך היא:

כמו אז בימים ההם כן בזמן הזה, לאחר שעברו עלינו מרבית ימי החנוכה, ימים שבהם הללנו והודנו לה' על הניסים והנפלאות, אנו מגיעים ליום השמיני 'זאת חנוכה', בו אנו כבר לגמרי מלאים ומוארים באור של הניסים והנפלאות, ובו אנו רואים שכל ההנהגה הטבעית הוא נס לא פחות מאשר ההנהגה הניסית, את האור הזה אנו יכולים ליקח לימים הבאים עלינו ובכך להאיר את החושך שלו, שגם בימים שבהם אין מאיר האור של הניסים, אך הטבע שהוא גם נס קיים בכל עת.

בכך מבאר הרש"ש מאמשינוב את מה שאנו קוראים ליום האחרון 'זאת חנוכה', מפני שזהו העיקר והשורש של חנוכה. כל הענין של הניסים בכללותם ונס החנוכה בפרטות הוא רק כדי להכיר שהקב"ה מנהיג את העולם בהשגחה פרטית בכל עת ורגע, ואם לאחר שבעה ימים הגיעו למסקנה כזו שאין חילוק בין נס לטבע, הרי יש מה לחגוג את נר השמיני שהוא מורה ורומז על כך - כל החנוכה הוא בשביל היום השמיני שבו אנו חוגגים בגלל הנס של הטבע, היום השמיני הוא 'זאת חנוכה'.

ואל יהא ענין זה קל בעיניך כלל ועיקר, כי כך כתב הרמב"ן (שם יג, טז) 'ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון'. ואם רצונך שיהא לך חלק בתורת משה רבינו, תפוס את הימים האחרונים של חנוכה וקנה בהם קנין בנפשך על כך.

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

החכם עיניו בראשו - לנוס מהנסיון - עדיף מאשר לעמוד בו **| עמידה בנסיון, כיצד?**

באמת יש לנו פרשה שלימה של עמידה בנסיון, - מעשה יוסף. ובודאי שלימוד פרשה זו יסייע בעדינו לעמוד בנסיונות החיים.

והנה אנו מתפללים בכל יום, אל תביאנו לידי נסיון. ומדוע אנו מתפללים על דבר זה, ומה כל כך רע בלעמוד בנסיון?

וצריך לומר שהטעם שתקנו תפלה זו, מפני שקשה מאד לעמוד בנסיון, והיינו שנסיון הוא סכנה - סכנה רוחנית, שהיא קשה יותר מסכנה גשמית, שהרי אמרו גדול המחטיאו יותר מן ההורגו, ואם כן היא בודאי סכנה עצומה.

מאידך רואים שמי שזוכה ועומד בנסיון, הוא רוכש מעלה עליונה ביותר, וכך מובא בדברי רש"י בסנהדרין על לשון הגמ' שם, שחכמי התלמוד שלחו איגרת למר עוקבא, ובתחילת האיגרת כתבו, לדזיו לי' כבר בתיה, וז"ל הגמ' שם בדף ל"א עמוד ב', שלחו ליה למר עוקבא, לדזיו ליה כבר בתיה, שלם, וברש"י פירש, כמשה שהוא בן בתיה, למי שמקריין עור פניו כמשה רבינו שגדלתו בתי' בת פרעה. לשון אחר כבר ביתיה כמשה שהוא בן בית דכתיב בכל ביתי נאמן הוא, לדזיו ליה ע"ש שהי' חכם וכתוב חכמת אדם תאיר פניו. ומצאתי בספר הגדה שהיה מר עוקבא בעל תשובה, שנתן עיניו וכו' וכבש יצרו ופטרה לשלום ונתרפא, וכשהי' יוצא לשוק הי' נר דולק בראשו מן השמים, וע"ש כך קרי לי' ר' נתן צוציתא במס' שבת, הכא נמי להכי כתבו לי' הכי ע"ש האור שהי' זורח עליו, עכ"ל רש"י.

ולמדנו מדברי רש"י הללו, שכאשר אדם עומד בנסיון גדול מאד, יכול להגיע לדרגה עליונה כל כך, שהאור זורח עליו בדומה למשה רבינו שקרן עור פניו, והיינו שככל שהנסיון יותר גדול כך גדולה המעלה של עמידה בו. עד כדי להגיע לזיו של משה רבינו עליו השלום.

ולכאורה לפי מדוע יש לנו להתפלל שלא יביאנו הקדוש ברוך הוא לידי נסיון, הלא אדרבה הנסיון הוא הזדמנות נפלאה להגיע למדריגות גבוהות שלא ניתן להגיע אליהן בדרך רגילה.

אמנם הביאור הוא פשוט מאד שאין אנו מחפשים דרכים להגיע למדריגות גבוהות, וכל מטרתנו בחיים היא לעבוד את בוראינו ולא לעשות שום דבר נגד רצונו, ועל כן אנו

מבקשים מהקדוש ברוך הוא שלא לבא לידי נסיון, כדי שכל ימינו יהיו חטיבה אחת של עבודת השם, ולא תהיה לנו שום הזדמנות חס ושלום לעשות דבר נגד רצונו. אם הקדוש ברוך גזר עלינו לעמוד במצב של נסיון, אזי נקבל באהבה, ונשתדל בכל כוחינו לעמוד בנסיון.

והנה בזמנינו הנסיונות גדולים מאד כל אחד במצבו, וככל שנעמוד בהם יותר כך יוטב לנו. וחכמת אדם תאיר פנינו. ולאור הנסיונות המתחדשים מידי יום ביומו, בודאי צריך ללמוד את הפרשה של עמידה בנסיון של יוסף הצדיק.

והנה נראה שכל המעשה של עמידתו של יוסף בנסיון, כתובה בתורה בשלוש תיבות, **וינס ויצא החוצה**. זה הכל, כך מונח הכל, ויותר מזה אין צריך כלל. ולא זו בלבד, אלא שגם אין שום עצה אחרת, רק לברוח מהנסיון, ולא לסמוך על עצמו, וכך אמר שלמה המלך בחכמתו, **ערום ראה רעה ונסתר ופתיים עברו ונענשו**, כי אם האדם סומך על עצמו הוא עלול להכשל, אל תאמין בעצמך, זהו הסוד הגדול.

וידוע שבעולם המסחר זהו כלל ברזל: לא להאמין לשום הבטחה של אף אחד. ומנהל בנק שנותן הלואה על סמך אימון, מואשם במעילה ובבגידה, אסור להאמין לאדם היותר נאמן, ואם ימצאו משהו שהאמין יתבעו אותו לדין. מדוע ולמה האמנת? ולא תועיל לו שום טענה שהוא סמך עליו מסיבה כל שהיא.

וברוחניות הכלל הוא לא להאמין... **לעצמו, אל תאמין - בעצמך**, וזהו כל ענין ההרחקות והסייגים שמצינו בחז"ל, וכן אמרו אנשי כנסת הגדולה, עשו סיג לתורה, וכל כך למה, מפני שאסור לאדם להאמין לעצמו, וזהו **וינס ויצא החוצה**. כי לפתח חטאת רובץ, הפירצה קוראת לגנב, ויש גנב...

ובדורות האחרונים אמרו עליו על הסבא זצ"ל מקעלם, שהי' דומה למאלף חיות, בכך שהחזיק את עצמו ברסן בלי שום היסח הדעת, כמו המאלף חיות שמחזיק בידו חיה מסוכנת, ואינו מרפה אחיזתו והשגחתו לרגע, כי יודע הוא שברגע שירפה מעט הוא עלול להטרף. וכל כך מפני שאסור לאדם להאמין בעצמו.

וכבר ביאר הדברים, רבינו ירוחם זצ"ל ממיר, שישנם פיתויים, וכאשר נמצאים במקום של הפיתוי מי יודע לאן יגיעו. ואין שום עצה רק להמלט מהמקום.

מאידך אומר ר' ירוחם ישנו גם כן כח נורא ואיום של **וידבר על לב הנערה**, עד כדי כך האדם בסכנה, שיתכן אפילו מי שגדלה בבית יעקב אבינו ובבית רחל ולאה ושבטי קה, עלולה להגיע למצב מסוים של **וידבר על לב הנערה**. הרי לנו מה גדולה הסכנה.

והנה בסנהדרין די"ט ע"ב, א"ר יוחנן תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז תוקפו של בועז ענותנותו של פלטי בן ליש, וע"ש כל הענין. וכבר ביארו רבותינו, שעל ידי כח ההתגברות של יוסף ניתן לבועז כח, וע"י בועז ניתן כח לפלטי בן ליש.

וכמו כן כל אחד שעומד בנסיון, הריהו מייצר כח רוחני, שעל ידו יוכלו הבאים אחריו לעמוד בנסיונות החיים.

והנה מה עשה יוסף כל אותם שנים במצרים, ומצינו שמסר להם סימן של עגלה ערופה, הרי לנו שעסק בתורה כל אותם שנים. ובודאי שהוא חלק מהנסיונות שזכה יוסף הצדיק לעמוד בהם. וזכה להיות מאבני החשן.

ועוד מצינו בגמ' יומא דף ל"ו ע"ב, רשע בא לדין אומרים לו למה לא עסקת בתורה, אם אומר נאה הייתי וטרוד ביצרי, אומרים לו כלום נאה היית יותר מיוסף, הרי לנו שיוסף עסק בתורה.

ועוד איתא בסוטה דף מ"ג ע"א דיוסף פטפט ביצרו. וברש"י שם, שפטפט, זילזל וכבש אותו ולא חשבו. וכן מבואר ברש"י בגיטין דף נ"ז ע"א וז"ל, שפטפט, זילזל ביצרו ולא חשבו אלא נתגבר עליו. והיינו שזו דרך להתגבר על היצר, על ידי שמזלזל בו ואינו חושבו, ועל ידי זוכה להתגבר עליו.

והנה החשמונאים אף הם עמדו בנסיון קשה כמות, וזה לשון רש"י דברים פרק ל"ג פסוק י"א, על הפסוק, מחץ מתנים קמיו, דבר אחר, ראה שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם עובדי כוכבים והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים, י"ב בני חשמונאי ואלעזר, כנגד כמה רבבות, לכך נאמר ברח' חילו ופועל ידיו תרצה.

והנה בזכות מסירות נפשם של החשמונאים, זוכים כל כלל ישראל לקניני התורה בכל הדורות. ואור התורה מאיר ובא, עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיך חיי, שבילי דירחא, ושא"ס

חנוכה ה'תשפ"ב - להאיר לבות בני ישראל

א. לגדולה מזו אתה מתוקן

פגישה מיוחדת, במסעדה יוקרתית

המנהל הכללי מזמין את כל מנהלי האגפים לשיחת סיכום שנתית, ישיבה עם אוריה טובה ונעימה, עם ארוחת צהריים מכובדת. במסגרת זו, כל אחד ממנהלי האגפים מתאר את הצלחתו בשנה החולפת, וכיצד הוא ישתפר או יוסיף יעול לתיפקוד של המפעל. חסרונו של אחד העיב על כולם, מנהל הפירסום והשיווק נעדר מהישיבה. היו מחשבות רבות לטוב ולמוטב, וכאשר ראו אותו מסתובב באותו יום במפעל, הבינו שיש דברים בגו, שהוא לא סתם לא מרגיש טוב, קרה משהוא. אולי חתול שחור קפץ עליו הבוקר, או עבר בינו ובין המנהל. מי שהכי נלחץ מכך הוא אותו מנהל פירסום ושיווק, מדוע הוא לא נקרא אל הדגל, מדוע לא הזמינו אותו לישיבה הכללית. אבל טלפון אחד הרגיע אותו, המנהל הכללי הסביר לו שהוא צריך אותו בפגישה מיוחדת, פגישה במסעדה יוקרתית. אילו הוא היה מזמין אותו לפגישה במשרד, זה היה קצת מלחיץ, אולם כאשר הפגישה במסעדה יוקרתית, זה מראה על משהוא מיוחד במינו. לא מפטרים עובד תוך כדי ארוחה במסעדה. ארוחה במסעדה אומרת אוריה טובה וקירוב לבבות, כנראה מסתתר כאן משהוא, מצפה לו הפתעה שהוא אפילו לא חלם עליה.

באותה פגישה הסביר לו המנהל, הזמנתי את כולם לשיחת סיכום, לתיפקוד הרגיל של המפעל. אותך אני צריך למשהוא אחר לגמרי, התיפקוד שלך מצוין ולא ביקשתי לשפר. אני רוצה ממך מחשבה על פריצה למחוזות שלא הגענו אליהם, אני מחפש למכור לאנשים שעדיין לא מכירים את המפעל שלנו. ובמילים פשוטות - פירסומי ניסא (שבת כג, ב).

בְּהֵעֶלְתְּךָ אֶת הַנֵּרוֹת

רש"י כתב כשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו, שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבטו. אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות (רש"י במדבר ח, ב). כאשר הנשיאים הביאו את הקרבנות שלהם בחנוכת המזבח, חלשה דעתו של אהרן הכהן, מפני שלכל השבטים היה קרבן חוץ משבט לוי. והקב"ה ענה לו שלך גדולה משלהם. המדרש, ובעקבותיו הרמב"ן, מייחסים את זה לחג החנוכה.

סעודה מיוחדת לאוהב

אתה מוצא שנים עשר שבטים שהקריבו קרבנות לחנוכה המזבח, ושבט לוי לא הקריב כלום. והיו מצירים, למה רחקנו מהקרבת חנוכה המזבח.

משל למה הדבר דומה, למלך שעשה סעודה, והיה קורא בכל יום אומניות אומניות. והיה לו אוהב אחד שהיה אוהבו יותר מדאי, לא קרא אותו עמהם. והיה מיצר לומר, שמא יש בליבו עלי, לפיכך לא זימנני מכל הסעודות. כיון שעברו כל ימי הסעודות, קרא לאוהבו ואמר לו, לכל בני המדינה עשיתי סעודה, ולך לעצמך אני עושה סעודה בלבד. למה - שאתה אוהבי.

כך, המלך זה הקדוש ברוך הוא. כיון שעברה חנוכה המזבח, אמר להם הקדוש ברוך הוא לאהרן ולבניו, אתם לעצמכם עשו חנוכה... אל תירא, לגדולה מזו אתה מתוקן (ילקוט שמעוני פרשת בהעלותך רמז תשיט. נוסח דומה במדבר רבה בהעלותך טו, ג).

חג חנוכה

הרמב"ן מפרש את המדרש הזה ואת דברי רש"י הנ"ל על חג חנוכה, על חנוכה המזבח של בני חשמונאי. אבל ענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול ובניו (רמב"ן במדבר ח, ב שם).

המדרש ממשיך ומתאר לאיזו גדולה אהרן ובניו מוכנים. הקרבנות, בזמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם, שנאמר אָל מוֹל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה (במדבר ח, ב). וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני, אינן בטלין לעולם

והקשה הרמב"ן, מדוע נאמר שהנרות קיימים לעולם, הרי בזמן החורבן, כמו שלא מקריבים קרבנות כך לא מדליקים את המנורה הטהורה. והסביר שמדובר על נר חנוכה, ועל ברכת כהנים הנאמרת גם בזמן הגלות. אבל לא רמזו אלא לנרות חנוכה חשמונאי, שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו (המשך הרמב"ן שם).

ניש מפרשים על פי גירסת מדרש רבה לפנינו, שמדובר על פרישת וטהרת הלויים שנאמרה בהמשך פרשת בהעלותך (שם פסוק ו).

ב. פירסומי ניסא

בחנוכה ניסע לסבתא - ריבוי הסעודות

למדנו על כח מיוחד שיש בנרות, כח שמשפיע וקיים גם בזמן הגלות, הנרות לעולם הם נוהגים. הכח הזה בא לידי ביטוי בצורה של חג חנוכה, ובמבט שלנו על החג.

סיפרתי לילדי בן ארבע שבחנוכה ניסע לסבתא. הוא עדיין לא בגיל שזוכר משנה שעברה, והוא הגיב בתמיהה, מה בחנוכה מותר לנסוע. כן, חנוכה זה לא חג עם איסור מלאכה, בעצם בחנוכה עולם כמנהגו נוהג, יש הבדל בתפילה, ויש מצוה להדליק נרות. אין מניעה ללכת לעבודה, ואין סיבה לחופשת הילדים מהלימודים.

גם אין הלכה של סעודת מצוה בחנוכה, אבל מי מוותר על ארוחה חגיגית או מסיבת לביבות בחנוכה. כתוב בשו"ע ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה. ויש אומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות (או"ח תרע סע' ב).

מבואר שחנוכה משפיע אפילו על חיי החולין שלנו, על סעודה שהיא לא סעודת מצוה, על ארוחת ערב סתמית של יום יום.

לא יהיו ראויים

האדמו"ר רבי ירחמיאל ישראל יצחק זצ"ל מאלכסנדר מסביר שהמהות של חנוכה היא לאנשים רחוקים, ובמצב בו הדור אינו ראוי מצד עצמו, חנוכה מאיר אפילו בזמן החורבן והגלות. שאף אם הדורות הבאים לא יהיו ראויים מצד עצמם, יתעורר גם כן קדושת הימים ועת רצון, ושיחזור למציאות הראשון ככל המועדים (ישמח ישראל חנוכה ליל ג אות יח, דף עו ע"א). ועל זה שישאר הנס לדורות, להאיר ליבות בני ישראל אף שלא יהיה להם ביטול, היה נצרך הנס לשמן טהור, שיטהרו את מוחם לעבודת השי"ת (ישמח ישראל חנוכה ליל ב תרס"ט מאמר א אות יג, דף עה ע"א).

המהות של חנוכה היא להאיר ולהשפיע על זמני החולין, על סעודות הרשות, ועל דורות של שמד. פירסומי ניסא משפיע רחוק, לאנשים שאינם יודעים, ולזמני הגלות. הנרות לעולם הם נוהגים.

יורדת לעמקי הנפש

משום מה, ה'טקס' של הדלקת נרות מושך גם אנשים רחוקים, אנשים שלא מרגישים כבוד בביקור בבית הכנסת, אבל להדלקת נרות הם מגיעים. פוליטיקאים מוזמנים להדליק נרות חנוכה, ומפרסמים את התמונה בעיתון. לי יש תמונה יפה עם המשפחה לפני הדלקת נרות שבת, או במוצאי שבת אחרי הבדלה. ואצלם - הדלקת נרות חנוכה תופסת מקום של כבוד. הם לא מפרסמים היכן השתתפו בליל הסדר, או בארבעת המינים (הסוכה עצמה משמשת מקום לאירוח 'עדכני'), אבל הדלקת נרות נמצאת בראש מעייניהם. איך אמרנו, פירסומי ניסא.

אותם אנשים שבימים כתיקונם היו מעדיפים להשאיר את הרב בבית הכנסת, ולחיות חיי חולין, כעת מכניסים את המצוות למסגרת החיים שלהם, ומשתתפים בהדלקת נרות.

הדלקת נרות משפיעה על זמני החולין, על דורות שאינם ראויים, ויורדת לעמקי הנפש, לכל אחד ואחד. השאלה מתחילה אצלינו, להיכן אנחנו מנווטים את הדלקת הנרות, לעילוי או למשחק, להתרומם או להישאר במקום.

ג. חזרו לחיבתן הראשונה

כל טורח הנס

שאל הפני יהושע, מה כל הענין בנס פח השמן, הרי מותר היה להדליק גם בשמן טמא, מפני שטומאה הותרה בציבור כאשר רוב הציבור טמא. ופילפל ומסיק שאכן זה מותר בציבור.

ולכאורה יש לתמוה כל טורח הנס זה למה, דהא קי"ל טומאה הותרה בציבור... והואיל ואיתרחיש להו ניסא בעיקר הענין, שנגאלו גאולה שלימה מיד מלכות יון הרשעה שהיו אומרים לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק בא-להי ישראל וגזרו כמה שמדיות. ועכשיו שנגאלו ונעשה להם נס גדול ששלטו בשונאיהם, לכך נעשה להם גם כן נס זה בענין הנרות, שהוא עדות לישראל שהשכינה שורה בהם, כדדרשי נמי לענין נר מערבי (שבת כב, ב). אלא שלאחר מיתת שמעון הצדיק אפילו נר מערבי לפעמים היה כבה והולך (ירושלמי יומא פ"ו ה"ג). לכך נעשה להם נס בזה הענין ממש, באותן הימים שהיו עת רצון, להודיע שחזרו לחיבתן הראשונה (שבת כא, ב ד"ה מאי חנוכה).

הפנ"י מסביר שעיקר הנס הוא המצב הרוחני של עם ישראל, הידיעה שלמרות כל הגזירות וכל ההפרעות, השכינה חזרה לשרות בעם ישראל. שחזרו לחיבתן הראשונה, להשראת השכינה וקירבת אלוקים.

קבלת פנים - העיקר חסר מן הספר

נתאר לעצמינו חייל שנשלח בשליחות סודית למדינת אויב. למגינת לב הוא נתפס ונשבה, ולאחר מאמצים מרובים הצליחו להחזיר אותו לארץ הקודש. המאמצים הדיפלומטיים נעשו בסודיות, בערוצים חשאיים, וללא פירסום. לקבלת הפנים הגיעו כל המי-ומי, הפוליטיקאים והמפקדים, וגם הכינו תיחקור חשאי על כל מה שעבר עליו. מה נאמר אם לא יזמינו את בני משפחתו לקבלת הפנים, 'ממשיכים את העסקים כרגיל', הרי העיקר חסר מן הספר. האם הוא זקוק כעת ליחס מיוחד משרי הממשלה, עד כמה שהתיחקור המקצועי חשוב לו, עכשיו הוא מעוניין לפגוש שוב את בני משפחתו שהוא כל כך התגעגע אליהם.

אמר רבי אביגדור מילר זצ"ל ללא נוכחות השכינה, היה המקדש עבורם כגוף ללא חיים; כי תכליתו היחידה של בית זה הושמעה כבר מראשיתו - וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם (שמות כה, ח. עם סגולה חלק ב סע' 290 עמ' קז).

ההודאה הגדולה בחנוכה היא דוקא על נס פח השמן, הוא היה סימן לכך שחזרו לחיבתן הראשונה, זה העיקר של נס חנוכה. ולכן עיקר הנס לא היה על ההצלה אלא על נס פח השמן, למרות שטומאה הותרה בציבור - זה היה החזרה שלנו למצבו ולתפקידו של עם ישראל.

מגילת תענית

ישנה ברייתא שנקראת מגילת תענית - ימים טובים שקבעו חכמים על ידי ניסים שאירעו בהם (גמ' ורש"י ר"ה יח, ב). ומדוע הימים הללו בטלו. אמר רבן שמעון בן גמליאל אף אנו מחבבין את הצרות, אבל מה נעשה שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקין (שבת יג, ב). הרבה ניסים עברנו, מהרבה גזירות ניצלנו, גם סבלנו הרבה בדרך. אבל אם נכתוב את הניסים, כל יום יהיה פורים. אין אנו מספיקין מלעשות יום טוב בכל יום (רש"י שבת שם ד"ה אין אנו).

צורת הקיום של עם ישראל היא ניסים על גבי ניסים, כל יום נס וכל יום חג. אבל זו לא צורה של חיים, כאשר אנחנו בגלות, הקב"ה מקיים אותנו בצורה של מְשִׁיחַ מִן הַחֲלָנוֹת מְצִיץ מִן הַחֲרָכִים (שיר השירים ב, ט), בהשגחה ניסתרת ומלאה ניסים.

וכה אמר רבי משה ברסלויער שליט"א מבית וגן: שאלת הגמרא מאי חנוכה (כא, ב) היא מה המיוחד לקבוע חג בחנוכה. הלא פעמים נוספות מצאנו, הן בתורה הן בנביאים והן בתקופות מאוחרות יותר, שעם ישראל ניצח את שונאיו. גם קרה שְׂרָדְפוּ חֲמִשָּׁה מְאָה וּמְאָה רְבָבָה יְרֵדְפוּ (ויקרא כו, ח), ובכל זאת לא נקבעו מאורעות כאלו חגים מעין חנוכה. ואם כן מאי חנוכה (למחר אעתיר, חנוכה, עמ' שצה).

חנוכה היה אחד מן החגים שאמורים היו להיבטל עם מגילת תענית, ומה המיוחד בחנוכה - פירסומי ניסא, הפירסום שעושים לנס חנוכה (ראש השנה שם). לדעתי אפשר להוסיף כאן את הנס המיוחד של הרוחניות שחזרה, של השראת השכינה.

[אגב, בנס פורים זכינו לקבלת התורה מחדש. הדור קבלוה בימי אחשורוש (שבת פח, א).]

שְׁבֹכַל דוֹר וְדוֹר

וְהִיא שְׁעֵמֶדָה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ. שְׁלֵא אֶחָד בְּלָבָד עֲמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, אֶלֶּא שְׁבֹכַל דוֹר וְדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצִילָנוּ מִיָּדָם (הגדה של פסח). בחג חנוכה היה נס אחר. זה לא רק הצלה, שחוזרת על עצמה בְּכָל דוֹר וְדוֹר, זה השראת השכינה שחזרה, מעין גאולה וישועה. הצצה של גאולה בתוככי הגלות (זמן בית המקדש השני נחשב עדיין גלות).

ד. סולם רוחני

התרגשות בחנוכה

לכל אחד יש איזו התרגשות בחנוכה. גם אנשים רחוקים מרגישים טוב בהדלקת נרות. בכניסת שבת הם מרגישים צביטה בלב, ובהדלקת נרות חנוכה מרגישים התרוממות. מדוע, מפני שחנוכה יכול לרדת עד עמקי הנפש, חנוכה מראה לכל אחד באשר הוא את החלק הרוחני שלו. התפקיד שלו הינו לנווט את ההרגשה הזו, ולהשתמש בה בתור סולם רוחני.

[אולי לכן קבעו את חג החנוכה רק אחרי שנה ולא מיד עם הניצחון, כדברי הגמרא לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה (שבת כא, ב). רק אחרי תקופה הבינו את המשמעות העמוקה של נס פח השמן, רק אחרי תקופה הם הרגישו גם רוממות מכל הניסים האלו.]

יום הקמת המשכן

יום כ"ה בכסליו מוכן עוד מזמן שהיו ישראל במדבר, המשכן היה מוכן בכ"ה בכסליו, והמתינו עד ראש חודש ניסן. כתוב בפסיקתא אמר רבי חנינא, בעשרים וחמשה בכסליו נגמרה מלאכת המשכן, ועשה מקופל עד אחד בניסן... מה שילם לו הקדוש ברוך הוא, חנוכת בית חשמנאי (פסיקתא רבתי פרק ו. הובא ברמ"א או"ח סי' תרע סע' ב ובמשנ"ב ס"ק ז).

וחשבתי לעצמי, מה היה אז בכ"ה בכסליו, בדור המדבר. הרי התכלית של המשכן היא השראת השכינה. וְשִׁכְנֹתֵי בְּתוֹכְכֶם (שמות כה, ח) - בתוכו של כל אחד ואחד (מקורו בזוהר תרומה קמו, א). וכתב על זה בנפש החיים אל תחשבו שתכלית כוונתי הוא עשיית המקדש החיצוני, אלא תדעו שכל תכלית רצוני בתבנית המשכן וכל כליו, רק לרמוז לכם שממנו תראו וכן תעשו אתם את עצמיכם - שתהיו אתם במעשיכם הרצויים כתבנית המשכן וכליו, כולם קדושים ראויים ומוכנים להשרות שכינתי בתוכם ממש (נפש החיים ש"א פ"ד הגהה).

כמו שראינו בחנוכת בית חשמנאי, בכ"ה בכסליו התחיל התהליך הזה של השראת השכינה, של השפעה ורוממות לכל אחד ואחד. השיא של השראת השכינה היה בהקמת המשכן, אחרי שכל אחד ואחד ניצל את ההזדמנות ועשה בעצמו במעשיו הרצויים.

גם אנחנו בחג החנוכה יכולים להביא את הגאולה והשראת השכינה לעם ישראל. אם ננצל את ההזדמנות ואת האפשרות שהקב"ה נותן לנו, נתעלה ונזדכך עם הדלקת הנרות - השראת השכינה הזו קיימת לעולם.

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

הכרת הטוב – להודות ולהלל

וְקָבְעוּ שְׁמוֹנֵת יָמִים אֵלּוּ בְּהִלָּל וּבְהוֹדָאָה וְעֲשִׂיתָ עִמָּהֶם נֶס וּפְלֵא וְנוֹדָה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סְלֵה.
[מתוך תפילת "על הניסים" נוסח ספרד]

וְקָבְעוּ שְׁמוֹנֵת יָמִים חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהִלָּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל. [מתוך תפילת "על הניסים"
נוסח אשכנז]

הגאון הצדיק רבי דוד מייזליש שליט"א אבד"ק סאטמאר מאנטריאל שאל פעם את
הרה"צ רבי יעקב מאיר שכטר שליט"א כשביקר אצלו, למה כל הברכות כולם של תפילת
שמונה עשרה מסיימים בלשון נסתר [כגון "חונן הדעת" "הרוצה בתשובה" וכו'], ואילו
את ברכת 'מודים' מסיימים בלשון נוכח "הטוב שמך ולך נאה להודות".

הגרי"מ שכטר שליט"א התלהב מאוד מהדיוק ואמר כמה פעמים "דא שטייט עפעס, דא
שטייט עפעס" (משהו כתוב כאן).

אח"כ ביאר את הדברים, על פי מה שכתב המהרש"א (ברכות לב: בחידושי אגדות) על
דברי הגמרא שם "אמר רבי אלעזר מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין
ישראל לאביהם שבשמים", וכתב המהרש"א שזה דווקא בתפילות דרך בקשה, אך
בתפילות דרך שבח והודאה אין חומת ברזל מפסקת. ואמר הגרי"מ שלפי זה מובן, שבכל
התפילות דרך בקשה יש חומת ברזל המפסקת לכן מדברים אל הקב"ה בלשון נסתר, אכן
בתפילת 'מודים' שהיא ברכת שבח, אנו נמצאים ממש אצל הקב"ה בלי חומת מפסקת,
ולכן מסיימים בלשון נוכח "הטוב שמך ולך נאה להודות". [מתוך דברים של טעם בשם
בנו של הגה"צ אבד"ק סאטמאר מאנטריאל שליט"א]

*

בענין זה כדאי להעתיק מאמר מהרה"ק רבי יחיאל זצ"ל אבד"ק סאניק, תלמידו
של הרה"ק בעל בני יששכר זי"ע, שכותב בזה דברים נפלאים בספרו "זכרון יחיאל"
כדלהלן:

שאל אותו (מהרה"ק רבי יחיאל הנ"ל) תלמיד חכם אחד מפני מה כל חותמי ברכות
שבשמונה עשרה, כולם מסיימים בלשון נסתר, מגן אברהם, מחי' המתים, חונן הדעת,
ואילו ברכת ההודאה לבד מסיימת בלשון נוכח, הטוב שמך ולך נאה להודות. ושאל הדבר
לכמה גדולי ישראל ולא פירשוהו.

והשיב לו תוך כדי דיבור, שהוא על פי דברי המדרש רבה (סדר צו פרשה ט') וזו
לשונו: ר' פנחס ור' לוי ור' יוחנן בשם ר' מנחם דנליא (שם מקום), לעתיד לבא כל
הקרבנות בטלין וקרבן תודה אינו בטל, כל התפלות בטילות, וההודאה אינה בטילה.

והטעם, כתבו המפרשים שם, כי כל התפלות שתקנו לנו אנשי כנסת הגדולה הם רק על רפואה ופרנסה וכיוצא, והנה בעת ובזמן ההוא שלא תהי' שום צרה ודאגה וחולי ולא ישמע עוד שוד ושבר בגבולינו, א"כ לא יהיו צריכין להתפלל על שום דבר, ולכך יתבטלו כל הברכות, מה שאין כן ברכת ההודאה שמטרתה לברך ולהודות על כל הטובה אשר גמלנו ברחמיו וברוב חסדיו, נהיה צריכין גם אז לברך ולהודות על רוב הטובה שתהי' לנו אז, ולכך ברכה זאת לא תתבטל ומברכים אותה גם לעתיד.

ולפי דברי המדרש הנ"ל אנחנו הרואים כי בשעה שתקנו לנו אכנה"ג נוסח התפלה והברכות, תקנו לאומרם רק בעולם הזה, משא"כ על העתיד לבא, לא תקנום כאמור, כי אז לא יהי' מקום לאומרם ולהתפלל אותם, אבל ברכת ההודאה כשתקנוה היתה כוונתם אז בתקנתם גם אלעולם הבא, שגם אז יברכו ברכה זו, ותקנוהו לעד לעולם.

ולכך מובן היטב, שכל הברכות מסיימות בלשון 'נסתר', ואילו ההודאה בלשון 'נוכח', כי כל הברכות כולם שלא נתקנו לאומרם כי אם רק בעולם הזה, תקנום בלשון נסתר, כי כעת אין ה' יתברך מתגלה אלינו ואין אנו משיגיין אותו מצד עצמיותו יתברך שמו, כי אם מצד פעולותיו, ולכך אין אנו יכולים לדבר עימו כי אם בלשון נסתר, כי אין אנו רואין אותו, משא"כ ברכת ההודאה שבשעה שתקנוהו תקנוהו גם אלעתיד לבא, תקנו לאומרה בלשון 'נוכח', כי אותה הברכה נאמר גם אז, ועל אותו הזמן כבר ייעדו לנו הנביאים שאז נשיג את הקב"ה מצד עצמיותו ית"ש כמ"ש "והיו עיניך 'רואות' את מוריך", "כי עין בעין יראו' בשוב ה'", "ויאמרו הנה אלקינו 'זה' ", ולכן אז נדבר עם ה' יתברך בלשון 'נוכח' כביכול, כאדם המדבר עם העומד נגדו ומדבר עמו פה אל פה, לכך ברכת ההודאה היא בלשון נוכח..

*

איש יהודי תלמיד חכם מופלג גר בבני ברק, ושמו הרה"ג ר' טוביה יואל שטיינער ז"ל, אשר בימי עברה וזעם, בזמן השואה האיומה, נכלא באותו מחנה בו כלאו את הרה"ק רבי יואליש מסאטמאר זי"ע, אך גדר הפריד ביניהם, ולא היתה לו אפשרות לגשת אל הרבי זי"ע.

אך בידעו כי הרבי מסאטמאר נמצא כאן בעבר השני, הביין מעצמו שהרבי אינו אוכל מאומה ממה שמחלקים הרשעים הארורים.

פעם אחת עלתה בידו בסייעתא דשמיא, לגנוב כמה תפוחי אדמה, ובשלם בכלי שתיקן מחתיכת פח, מתוך רצון להטיב עם אותו צדיק, אף כי לא נמנה בין חסידיו ולא הכירו מלפני המלחמה. מן השמים סייעוהו והצליח לשלוח באופנים שונים את הקדרה עם תפוחי האדמה, לידי הרה"ק מסאטמאר, ובשולי "קדרה" זו רשם - בפחמים שהשתמש בהם לבשל תפוחי האדמה - את שמו: טוביה יואל בן אסתר, עד כמה שאפשר לכתוב בפחמים על קדרה...

עברו חלפו כמה שנים מאז תום המלחמה, והר"ר טוביה יואל עלה לארה"ק והתיישב בבני ברק, ונתקבל כמגיד שיעור בישיבתו המפורסמת של הג"ר יצחק שלמה אונגאר זצ"ל, ובמשך הזמן שכח מן הענין כולו.

בשנת תשט"ו הגיע הרה"ק מסאטמאר זי"ע לבקר בארה"ק, ושבת שבוע ימים גם בבני ברק. הר"ר טוביה יואל דגן נכנס אליו להתברך מפי קדשו. כאשר הרבי החל לקרוא את הקוויטל שלו, וראה את השם: טוביה יואל בן אסתר, מיד הרים עיניו כלפיו, ואמר לו: הן לא ידעתי מה עלה בגורלכם, כל השנים הללו נשארתי חייב ברכת תודה לאות הכרת הטוב לאיש "טוביה יואל בן אסתר", על תפוחי האדמה ששלחתם אלי. וידוע תדעו, כי הם הגיעי אלי, אחרי כמה ימים שלא אכלתי מאומה.

והר"ר טוביה יואל עצמו סיפר עובדא זו להרב ר' דוד פרענקל זמ"ל (בן בית אצל מרן בעל החזון איש זצ"ל), והוסיף ואמר לו, כי מאז ששלח את תפוחי האדמה באותם זמנים קשים ומרים, עד עמדו עם קוויטל שלו לפני הרה"ק מסאטמאר, לא זכר כלל מאותו מעשה, אחר כל מה שעבר עליו וטלטולי הדרכים עדי הגיעו למחוז חפצו, לולי שרבינו הזכירו מזה. ["דברים של טעם"]

*

לחשוב על הזולת!...

כ"ק אדמו"ר מבוסטון זצ"ל הרה"צ רבי לוי יצחק הורוויץ זיע"א, אמר אודות מנהגם של חסידים ואנשי מעשה לברך איש את רעהו בימי החנוכה בברכת א ליכטיגע חנוכה =] חנוכה מאיר], מה בדיוק פשר הענין.

בכל שנה ביאר את הענין בדרך אחרת.

שנה אחת אמר כך: לא מדובר על שמונת הנרות, שהרי "אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד".

בהכרח מדובר על השמש. ומה היא מעלתו? הוא דואג לזולת. הוא הודלק כדי שיוכלו ליהנות לאורו! זהו המאיר את ימי החנוכה – לדאוג שהשני יוכל ליהנות...

*

אוסוף כאן מה שכתב הרב שאול יצחק שיף שליט"א מרעננה:

חמשים איש השתתפו בשיעור פילוסופיה. לפתע, החליט המרצה לעשות עם תלמידיו פעילות קבוצתית. הוא חילק לכל אחד מהנוכחים בלון. כל אחד התבקש לרשום את שמו על הבלון. לאחר מכן נאספו כל הבלונים והוכנסו לחדר אחר. בעבור דקות ספורות, נתבקשו המשתתפים להיכנס לחדר שבו הבלונים, וכל אחד מהם היה צריך למצוא בתוך 5 דקות את הבלון שלו.

כולם החלו לחפש אחוזי תזזית את שמם, מתנגשים אחד בשני, דוחפים אחד את השני ונהיה בחדר כאוס גדול. בתום חמש הדקות נתברר שאף אחד לא הצליח למצוא את הבלון האישי שלו.

עכשיו, ביקש המרצה, כל אחד מכם יבחר בלון בצורה אקראית וייתן אותו לאדם ששמו רשום על הבלון.

תוך פחות מ-5 דקות היו כולם עם הבלון שלהם.

או אז פנה אליהם המרצה וכה אמר להם: אותו הדבר קורה בחיינו. כולם מחפשים אחוזי תזזית את האושר בכל עבר, לא יודעים איפה הוא מסתתר. האושר שלנו טמון באושרם של אחרים. תן להם את האושר שלהם, ותקבל את האושר שלך.

לתגובות: blu.israel@gmail.com

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר

חנוכה – מעין אור הגאולה העתידה

בתפילת "על הניסים" אנו אומרים "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה" וצריך ביאור בזה, שהרי לא בכל הדורות יכלו ישראל לעמוד ולומר תשועה גדולה ופורקן "כהיום הזה", שהרי הרבה מצבים וצרות עברו על כלל ישראל שבשעת מעשה הציבור לא ראה לא ישועה ולא פורקן.

ואע"פ שהגמ' אומרת שבפורים לא אומרים הלל כיוון דאכתי עבדי אחשורוש אנן, (מגילה י"ד.) משמע מזה שבחנוכה אכן נגאלנו מיוון, וכמ"ש רש"י שבפורים "לא נגאלו אלא מן המיתה" כלו', והמשיכו להיות משועבדים לפרס ומדי משא"כ בחנוכה שגברו בני חשמונאי וניצחום וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנה, פרקו את עול מלכות יון ולכן אפשר לומר הלל.

איך אכתי קשיא, מילא באותם שנים שזכו למלכות בית חשמונאי שהתנהלה עפ"י התורה והיו חופשיים לעסוק בתורה ובחכמתה ולקיים מצוותיה בשלימות אפשר לומר את המשפט תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה, אבל אח"כ בשנות החורבן הקשות ולאורך כל הגלויות והשמדות שעברו עלינו, איך אפשר לומר "כהיום הזה".

ועוד קשה, מה בכך שבפורים לא נגאלו אלא מן המיתה ולא ממלכות אחשורוש, הרי מ"מ יצאו ממות לחיים (כדאיתא שם) והיה נס גדול של נהפוך הוא, שמחשבת המן חזרה לו כגמולו בראשו, ונכרתו הרבה מזרע עמלק ולמה אי"ז סיבה לומר שירה והלל.

עוד ידועה השאלה בדבר החילוק בין הסיפור המובא בעל הניסים, ללשון הברייתא בשבת כ"א: כשנכנסו יונים להיכל טימאו כל השמים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי וניצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כה"ג, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה".

א"כ הגמ' מספרת בעיקר על נס פח השמן, והנצחון במלחמה מובא בדרך אגב (וכשגברה מלכות בית חשמונאי וניצחום), ואילו בהודאת על הניסים הדבר בהיפך, שעיקר ההודאה עוסקת בניצחון החשמונאים על היוונים, וכל פרטי הנס שבניצחון. ואילו ההדלקה מובאת כבדרך אגב, (והדליקו נרות בחצרות קדשך) הלא הבדל אומר דרשני.

עוד שאלה ידועה, שב"על הניסים" אנו מונים והולכים את כל פרטי הנס שהיה בימי היוונים: "מסרת גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים", וזה אכן מובן שאנו מגדילים את הנס, ומספרים שהיה נגד הטבע שהגיבורים הרבים נוצחו ע"י החלשים המעטים. אך ההמשך תמוה, שאנו אומרים שהטמאים הרשעים הזדים נפלו ביד הטהורים הצדיקים עוסקי התורה. וידועה השאלה מה הנס הגדול בשלשת הפרטים האחרונים.

והנה כתב בעלי שור ח"ב שער שלישי פרק כ' (ההדגשות במקור) "וזאת לדעת: בכל סיום של גלות אנו טועמים טעמה של הגאולה האחרונה בזעיר אנפין. ענין הגאולה האחרונה היא **ביטול הרע והתגלות יחודו ית'** ומעין זה מתהווה **בכל** סיום של גלות מארבעת הגלויות וכו'.

ולפי"ז אפשר לומר שההודאה עיקרה הוא על גילוי יחודו ית', ואמירת ההלל נתקנה רק על נס שלם. כלומר, שההודאה התיחדה לעצם הנס הרוחני של גילוי כבודו ית' מעין הגאולה העתידה, והמשפט המרכזי של ההודאה הוא "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך" כלו' שע"י הנס למעלה מן הטבע הודיע לכולם שאין הטבע סוף דבר ואין הוא מתנהל מאליו, ולכן חוקיו אינם מקובעים ללא אפשרות שינוי, כיוון שהטבע הגשמי נשלט בידי העולם הרוחני שגם הוא נשלט בידי הקב"ה, אשר ברצונו הוא מנהל אותו בדרכי הטבע, אך ברצונו הוא עוקר את הטבע ומנהל את העולם בדרך ניסית, כגון בים סוף, ובמכות מצרים, או גם בניסים שהתרחשו לחשמונאים כדי לנצח את היוונים.

ועומק הענין הוא שהתברר לעין כל שאין הכח הגשמי שולט בעולם אלא הכח הרוחני, ועל פיו נקבעת ההנהגה האמיתית.

והזדמן לי לראות לאחרונה את בדבר במוחש, כשישבתי עם אברך יקר שמוצאו מצרפת והוא תיאר לי את חבריו לשעבר שבאים לבקרו בארץ ישראל ונדהמים מזה שהוא גר ב"עיר של צדיקים", וכולם עם כובעים וכו' וכל העגלות שבכניסה לבנין, והתמיהה עולה מבין ריסי עיניהם: איך אתה חושב להאכיל את ילדיך בעוד כמה שנים, ואיך תתפרנס אם אתה לא רוכש מקצוע, וכי הלימוד בכולל יוכל לפרנס אותך, וכן על זה הדרך. והתשובה היא כלשונו של האברך היקר: תמים תהיה עם ה' אלוקיך. וביאור הענין הוא שכדי להצליח בחיים אין צורך להשקיע בגשמיות, אלא אפשר ועדיף להשקיע ברוחניות והשפע הרוחני מקבל את כל הצרכים הגשמיים על הצד היותר טוב. וזה התגלה בנס חנוכה, שהרוחניות מנהלת את הגשמיות ולא להיפך. וזה מעין האור של הגאולה העתידה, ועל זה אנו אומרים ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך.

ואפ"ל שאף ההמשך שכתוב "כהיום הזה" קאי אדלעיל, שהקב"ה עשה שם גדול וקדוש בעולמו כהיום הזה, ותשועה גדולה ופורקן כהיום הזה לפי שעד היום הזה אנו יכולים להתבונן בנס ולקבל מימד על גדלותו וקדושתו של שמו. וזהו גופא התשועה והפורקן, לא רק על הפורקן הגשמי מיד היונים, אלא בעיקר הפורקן הרוחני שנתגלה ע"י הנס. ולכן השם גדול והפורקן חדא ענינא נינהו, ואתרוויהו קאי תיבות "כהיום הזה".

ולפי"ז מתוק מאד ההדגשה של טמאים ביד טהורים וכו', משום שבזה מתגלה שהרוחניות מנצחת את הגשמיות ע"י זה שהטהורים ניצחו את הטמאים והצדיקים את הרשעים. (שהרי אם היו החשמונאים היו שולחים חילים שאינם כה טהורים וצדיקים, לא היה זה גילוי גדול כ"כ..) ולכן זה מסודר בדווקא אחרי הרבים ביד מעטים והגבורים

ביד חלשים כיון שזה הולך מן הקל אל הכבד, וזה שהטהורים והצדיקים נצחו, זה יותר מראה את גילוי ה' מאשר שהחלשים נצחו את הגבורים.

ואפ"ל שהודאה וודאי צריך לומר אפי' שלא היה נס גמור של ביטול המלכות לגמרי, וכל שיש כאן גילוי כבודו ית' והארת יחודו בעולם, זה סיבה להודאה, ולכן אומרים גם בפורים הודאה בעל הניסים. אך הלל (לפי רבא) אין אומרים אלא כשנגאלים לגמרי ומסתיימת המלכות ההיא, וכמו שמצינו בגאולת מצרים שלא אמרו שירה עד שמצרים נפלו בים, שאז היה ביטול גמור למלכות מצרים, וכמ"ש ברמב"ן ריש פר' וארא שהלשון השלישי של הגאולה "וגאלתי" נאמרה על קריעת ים סוף, שאז היה ביטול גמור למלכות מצרים ועל גאולה שלימה אומרים שירה, וכיון דאכתי עבדי אחשוורוש אנן (ובתוס' רי"ד ריש ע"ז כ' דמלכות פרס הוא מלכות ישמעאל) א"כ לא היה גאולה שלימה, וא"א לומר שירה והלל בפורים.

וכן מיושב ההבדל בין הגמ' וההודאה, שב"על הניסים" אנו מדגישים בעיקר את החלק של גילוי היחוד, אך בגמ' מדובר על הראיה שחנוכה לא היה נס מקומי וזמני, אלא נס שחידש יו"ט, והכניס קדושה לתוך הזמן, משום שאור הגאולה ההיא, האיר עד סוף הדורות, וכמש"ש "לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה".

לתגובות: bztaube@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

עבודת הדלקת המנורה בעקבתא דמשיחא

בספרי גדולי האחרונים מצינו חידוש לגבי מצות הדלקת נר חנוכה, מה שלא מוזכר בספרי הקדמונים והראשונים, שצריך האדם לשהות אצל הנרות לחצי שעה ואין מספיק רק להדליק המנורה ואח"כ ללכת לדרכו.

לשהות חצי שעה אצל הנרות

הראשון שהביא חידוש זה הוא בעל החוות יאיר בספרו מקור חיים (קיצור הלכות ס' תרע"ב ס' ב) וז"ל: **נ"ל דעיקר מצוה הוא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם כי הם גם כן זכר לשמחה שהיו מדליקין אחר הנס כמ"ש 'והדליקו נרות בחצרות קדשיך', שנראה לי שלא רצה לומר הדלקת מנורה בדרך נס שאם כן עיקר חסר מן הסיפור בעל הניסים, והכי משמע אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם, ולכן הרואה גם כן מברך ולא סגי שילדיק וילך למקום אחר" עכ"ל.**

ובשו"ת שב יעקב (ס' כ"ב) מהגאון ר' יעקב כץ זצ"ל אב"ד פראנקפורט (נדפס שנת תק"ב) גם כן פסק ככה, וכתב דלכך תיקנו ההדלקה בבית הכנסת קודם מעריב "כיון דמצוה לראותן אחר הדלקתן משום פרסום הנס דאי הוה מדליקן אחר תפלת ערבית היו הולכין מיד מבית הכנסת ולא היו נראין זמן כראוי אחר הדלקתן, משא"כ השתא דמדליקן קודם ערבית. אם כן מזה הטעם אין נכון להדליק בביתו ולילך מיד אחר ההדלקה לבית הכנסת".

ובדרך זה כתב הגאון ר' ישראל איסר שהיה מתלמידי הגר"ח מוואלאזין זצ"ל בספרו מנוחה וקדושה (עמ' ק"ס): **"אותם שמקדימים להדליק קודם תפלת מעריב ואח"כ רצים תיכף אחר ההדלקה למהר לבית הכנסת להתפלל גם זה אינו נכון, הא למה זה דומה, למי שבא אצלו אורח חשוב ונתן לו שלום ואח"כ הניחו והלך לדרכו. והנה בפסח היו עוסקים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם, והלא בחנוכה גם כן מברכים שעשה ניסים, ובצד אחד היה הנס גדול יותר מיציאת מצרים כי גזירת חנוכה היה להשמיד ולהרוג למי שיחזיק בתורה משה, ולכן הדין נותן להתעכב איזה זמן אחר ההדלקה עם בני ביתו להכין לבו לשמוח על הקב"ה שעומד לנו בעת צרותינו ולפחות כל הזמן שהנרות דולקות" עכ"ל.**

וביסוד ושורש העבודה (פר' יב ס"א) כתב "ותיכף אחר הדלקת נר ראשון יתחיל לומר ההודאה של הנרות הללו וכו' וראוי להאריך בשירים ובפיוטים עד משך חצי שעה על כל פנים". ובספר ייטב פנים' (הוד והדר אות י) כתב "מנהג ישראל תורה לישב אחר הדלקה ולשום עין באור הנרות והטעם להמשיך בזה אותן הניסים ונפלאות על ידי כח הראייה".

וכך העיד על עצמו הגאון האדר"ת (בספרו נפש דוד): "מצות נר חנוכה היתה חביבה עלי עד מאד, ולולא שיחת הבריות הייתי מהדר שידליקו זמן רב כיכולתם, והתענגתי לשבת בחדר שבו הנרות לראותם ולהסתכל בהם בכל רגע, ולא הלכתי מאותו החדר רק כשהייתי אנוס על פי עבודת הציבור, ובכל זאת ישבתי נגד פתח אותו החדר כדי להסתכל כפעם בפעם והייתי שש ושמח בהם הרבה". עכ"ל.

וכן היו נוהגים הרבה מגדולי האדמו"רים לשהות אצל המנורה לחצי שעה, וראה למשל דברי הרה"ג ר' שמעון פירסט זצ"ל מוינה בספרו שם משמעון (חלק ב עמ' תמ) וז"ל: רבינו הקדוש הרבי מטשארטקוב זצ"ל אשר שמעו הלך בכל המדינות היה בעל צורה נורא, והיה לו דיעה בכל ענין קדוש, ומעולם לא ראיתי שחוק על פניו. בהדלקת נר חנוכה היה רגיל לעמוד כחצי שעה, כמדומה שאמר ז' פעמים "ויהי נועם".

*

לקבל טובה רוחנית, צריך להתעכב בראייתו

ויש להסביר הדבר עוד לפי דבריו היסודיים של האדמו"ר מטשארטקוב בספרו גנוי ישראל (וירא תרס"ו) וז"ל שם: "ידוע כי בהביט אדם בפניו של צדיק יקבל טובה (כמובא בשו"ת הרדב"ז ח"ג, תעב), אלא שיש הפרש בין ראייה לראיה, כי בשביל לקבל טובה גשמית, די בהשקפה מועטת, אך לקבל טובה רוחנית, צריך להתעכב בראייתו ולהתבונן בבינה יתירה.

וזו גם כוונת הכתוב במצות ראייה בבהמ"ק שיבנה במהרה, שאמר (דברים טז, ג) "ופנית בבוקר והלכת לאהליך", כי הראייה אשר ציוה לראות את פניו ג' פעמים בשנה, היתה לכוונה זאת, אשר ישראל בבואם אל הקודש יקבלו ע"י זה השפעה רוחנית לעבודת ה', אלא שלזה צריכין עכוב והכנה, ולא תיכף כאשר יבא להראות יפנה משם, ע"כ אמר שיתעכב וילון שמה, ובבוקר יפנה וילך, אז מבטיחו הכתוב כי אם תהיה הראייה על זה האופן, אז לא יראה פניו ריקם, אלא יקבלו השפעה רוחנית".

ואם כן ה"ה לגבי ראיית המנורה שכדי לקבל במידה גדושה השפעות וסגולת ראיית הנרות חנוכה אין מספיק רק לראות המנורה לדקה אחת, אלא שצריך לשהות אצל הנרות איזה זמן לקבל השפעת הנרות.

*

סגולת נרות חנוכה לגרש עצבות ומרה שחורה

ובספר בינת ישראל להרה"ק ר' ישראל מגראדזיסק זצ"ל מביא עוד מעלה וטובה עצומה שיכולים לקבל מנרות חנוכה וז"ל "שמעתי מדו"ז הקדוש מטשארטקוב זי"ע שסיפר בשם אדוני אבי זקני הקדוש מאפטא זי"ע שפעם בא לפניו איש אחד שהיה חולה במחלת מרה השחורה ר"ל וציוה לו שיסתכל בנרות חנוכה בשעה שדולקים וכשקם האיש משנתו היה לאיש אחר, בריא ושמח.

והענין בזה משום שטבע האור הגשמי הפשוט הוא להעליז דעתו של האדם, וכשהאור ההוא הוא גם כן אור רוחני אור של מצוה, בודאי הוא פועל לשמח את לב האדם בכל הענינים, ובפרט בנר חנוכה שהמצוה הזאת נתחדשה לנו בגלות, כוחה גדולה ביותר, שבניסי הגלות יש שמחה והארה יתירה כיתרון האור מן החושך. **ולכן מי שהוא בעצבות ומרה שחורה מפגעי הזמן הסובבים אותו יכול להתחזק ע"י הסתכלות והתבוננות בנרות החנוכה**, להביא שמחה בלבבו לבטוח בחדס ה' כי לא תמנו ולא כלו רחמיו, וכמו שעשה נסים לאבותינו בימים ההם יעשה לנו נסים גם בזמן הזה להושע בישועה שלימה ומהרה".

*

ראיה מהרא"ש שמצות נר חנוכה אינה מסיימת עם ההדלקה

והנה הגם שמנהג זה לשהות אצל הנרות מוזכר רק בספרי האחרונים אבל יש להביא ראיה ליסודם מדברי רבינו הרא"ש, והיינו שהרא"ש בפ"ק דפסחים (ס' י) מביא כלל לענין ברכת המצות וז"ל "מה שחלקו במטבע ברכות יש מהן שתיקנו בעל ויש מהן שתיקנו בלמ"ד, רבינו תם ז"ל היה נותן טעם לדבר דכל מצות דנעשות מיד שייך לברך עליהן על כגון על מקרא מגילה על הטבילה על נטילת ידים על הפרשת תרומה על אכילת מצה על אכילת מרור, אבל להניח תפילין להתעטף בציצית ולישב בסוכה יש בהן שיהוי והלשון מורה על כך להיות מעוטר בתפילין ולהיות עטוף בציצית ולישב בסוכה לאכול ולטייל כל היום **ולהדליק נר חנוכה יש שיהוי במצותה** כדאמרינן בבמה מדליקין (כא:): מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. וכן לשמוע קול שופר יש שיהוי להפסקה בין התקיעות דעיקר מצות שופר על סדר הברכות".

ובשו"ת רעק"א (תניינא ס' יב) הביא דברי הרא"ש בנוגע לשאלה שהוא נשאל עליו "מי שהדליק נר חנוכה בליל ח' ושכח לברך על הדלקתה ורק קודם שהדליק כולן נזכר דעדיין לא בירך, אם יש לו לברך או לא":

ומסיק שם רעק"א דמותר לו לברך אחר שהדליק המנורה וז"ל "דיש לצדד עוד, דאף **בנזכר אחר גמר הדלקתו**, דיברך, כיון דצריך שיעור להדלקה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מהשוק, ועי' שו"ע (סי' תרע"ה) אם נתן בה שמן פחות משיעור לא יצא אפילו דיעבד, א"כ כל משך הדלקתו עדיין מצותו קיימת ונמשך, ועיין הרא"ש פ"ק דפסחים (סי' ג') כתב הטעם דמברך להתעטף בציצית להניח תפילין, לישב בסוכה, ולהדליק נר חנוכה דיש בהם שיהוי מצוה, ולשון מורה ע"ז להיות עטוף בציצית ולישב בסוכה וכו' **ולהדליק נר חנוכה שיהוי במצותה**, כדאמרינן משתשקע וכו', שתכלה רגל מן השוק עיי"ש, הרי דמדמה נר חנוכה לציצית ותפילין דיש שיהוי במצותם, א"כ י"ל כמו בציצית ותפילין מברך גם אחר הנחתם דעדיין עוסק במצותם הוי כמו קודם עשייתן, ה"נ י"ל בנר חנוכה.

ואף דאינו דומה לגמרי דשם עוסק במצוותם במה דלבוש, וכן מזוזה בפתחו ולא ברך בשעת קביעתו אף דאינו עושה מעשה, מ"מ כל רגע הוי תחלת מצוה דאלו נטלו המזוזה לא יהיה לו המצוה מכאן ולהבא, וכן בלולב דכתבו תוס' (סוכה ל"ט. ד"ה עובר, ועיי"ש) דנענוע הוא מהמצוה ומקרי עובר לעשייתן, היינו ג"כ דעכ"פ אלו לא היה מנענע היה מחוסר מצות נענוע, ומוטל עליו לנענע, משא"כ בנר חנוכה דכל שבשעת הדלקה היה בו שמן כשיעור, אף אם רגע אח"כ כבתה הנר אין מוטל עליו להדליקו ואין שום גרעון במצוה מה שאינו דלוק יותר, וא"כ י"ל דמקרי עברה מצוותה, מ"מ כיון דכילל הרא"ש בחדא, לקרותם שיהוי מצוה, י"ל דמקרי עובר לעשייתן, גם דעת כמה פוסקים דבכל ברכות אם לא בירך עובר לעשייתם מברך אח"כ עכ"ל רעק"א.

ומזה אנו רואים שאין הדלקת מעשה המנורה גמר המצוה, והמצוה נמשכת גם אחרי ההדלקה, ואין זה סותר למאי דקיי"ל כבתה אין זקוק לה, ולכן יכול לברך גם אחרי ההדלקה בתוך שיעור חצי שעה וכן כתב בפרי מגדים בס' רס"ג (א"א סק"יא) וז"ל "הנה מצוה שיש לה משך זמן מברך בעוד המצוה לא נגמרה כמו תפילין וכמו בדיקת חמץ וכדומה, ונר חנוכה שאם לא בירך קודם אפשר לברך אח"כ אף שאין בו שמן כשיעור עתה מ"מ עדיין המצוה קיימת" (וכן פסק בשו"ת שבט הלוי ח"ג ס' פד). ולפי זה מבואר שפיר דברי האחרונים הנ"ל שיש להתעכב אצל הנרות משך חצי שעה כיון דעד אז נחשבת כעובר לעשייתן.

*

למה מנהג ישיבה אצל הנרות לא מוזכר בספרי הראשונים

והנה צריכים אנו להבין דמאחר שמקור חידוש זו כבר טמון בדברי רבינו הרא"ש, למה לא מוזכר דבר זה בספרי הקדמונים והראשונים, ורק בדורות האחרונים נתחדש הדבר בספרי האחרונים. וגם המקור הראשון שהיא מהספר הקדמון מקור חיים, היה מונח בכתב יד מאות בשנים ורק לפני ארבעים שנה זכינו לאורו (בשנת תרמ"ב ע"י הרה"ג ר' אליהו דוב פינס זצ"ל מצוריק), ודבריו נעלמו מעיני הדורות עד לאחרונה.

ובספר פאר הדור (כת"י נדפס בקובץ מוריה כסלו תש"ס) מהגאון רבי מיכאל שמעון מייא זצ"ל מברעסלויא (נלב"ע שנת תקצ"ח) בעל חידושי הגהות על הטורים כותב "נסתפקתי בזמן חכמי התלמוד אם היה מחוייב האדם לישיב אצל הנרות כשהיו דולקים אי הוי ביזוי מצוה כשמדליק וילך ממנו אי לא, וזה שאל אחד מאדמו"ר להודיעו האמת.

ואמרתי אני הכותב בעניי הלא בזמן חכמי התלמוד היו מדליקין הנר חנוכה מבחוץ אם כן בוודאי דלא היה צריך לישיב גביה ולא הוי ביזוי מצוה כלל כשילך ממנו, ברם כל זאת אמור בזמן חכמי התלמוד דייקא שהיו מדליקין בחוץ, ובזמן הזה בוודאי מצוה לישיב אצל הנרות ואם כן כיון שכן הוא נכון משום ביזוי מצוה שלא לילך מן הנרות."

ובדבריו מבואר למה לא מצינו יסוד זה לישיב אצל הנרות רק בספרי האחרונים, דאכן בדורות הראשונים ובזמן חז"ל לא היה דבר נהוג לישיב אצל הנרות, ומאחר דעיקר

המצוה היא להדליק בחוץ, לכן גם במוקמות שהוכרחו להדליק בפנים לא הזכירו חידוש זה מאחר דעיקר הדבר להדליק בחוץ ורק בודורת האחרונים כאשר כבר נעשה נחלת הכלל בהרבה קהילות להדליק בפנים, אז ניכר הדבר כולול אם מדליק ומיד עוזב הנרות והולך לדרכו.

*

שינוי בעבודת דורות האחרונים מדורות הראשונים

ואולי יש לתת עוד טעם לחלק בין דורות הראשונים לדורות האחרונים, בהקדם מה שנתקשו הרבה ספרים למה חז"ל לא האריכו כלל במצות הדלקת המנורה ועניני חנוכה, ואין אפילו פרק אחד בש"ס על דיני ומצות הדלקת המנורה, רק כמה דפים בודדים במסכת שבת.

ובבני יששכר (כסלו מאמר ב, אות ח) הביא בשם רבינו הרוקח שתיקנו ל"ו נרות חנוכה כנגד האור הראשון ששימש לאדם הראשון ל"ו שעות, שהארת נר חנוכה הוא מהארת אור הגנוז, וממשיך הבני יששכר "על כן קראו לימים האלה חנוכה שהוא חינוך והרגל על לעתיד גאולה העתידה שאז יתגלה לנו האור הגנוז בשלימות".

וממשיך הבני יששכר עוד (שם אות כא) וז"ל בקיצור "העדתי לך שלשה עדים נאמנים אשר הארת אור חנוכה הוא מבחינת אור הגנוז, על כן היא מצוה שנרמזת בתורה בגניזה, וכן בזה"ק לא תמצא מדברים מעניני נר חנוכה (רק פעם אחד [ח"א רל"ח:]: מוזכר שם נר חנוכה דרך העברה בעלמא וכן בתיקו"ז [כ"ט.]), והוא מטעם הנ"ל שהוא מן בחינת אור הגנוז, וקראו לימים האלה חנוכה שהוא חינוך לגאולה העתידה שיתגלה האור הגנוז. והנה לבעבור זה הדורות שהן סמוכין לגאולה התחילו חכמי הדור לדבר מעניני המצוה הזאת מה שלא שיערו הראשונים, והוא סוד כמוס".

ובדבריו מבואר שכמו שלא האריכו חז"ל בזוהר הק' אודות מהות ועבודת ימי חנוכה כן בגמרא לא האריכו מטעם הנ"ל ולא נכתבו הלכות חנוכה כמסכת בפני עצמם אלא נגזרו בסוגיא דכבתה.

ועל דרך זה הוסיף האדמו"ר הרי"ם מרחמסטרילבא זצ"ל (דברות מרדכי עמ' רצה) "מהאי טעמא תמצא שבכתבי האר"י ז"ל יש רק חצי דף בביאור סדר הכוונות של חנוכה, ואילו בספרי תלמידי הבעש"ט האריכו הרבה על עניני חנוכה, כי עד הבעש"ט זי"ע היה אורו של משיח מכוסה והבעש"ט גילה את אורו, ומימיו התחיל להתנוצץ אורו של משיח בעולם שהוא האור הגנוז, ולכן התחילה התעוררות גדולה לימי חנוכה מימות הבעש"ט ואילך".

מדוע הנס של חנוכה לא ניתן ליכתב

והנה הבני יששכר כתב שיש סוד כמוס בדבר למה "הדורות שהן סמוכין לגאולה התחילו חכמי הדור לדבר מעניני המצוה הזאת מה שלא שיערו הראשונים", אבל בגנוזי

ישראל בכמה מקומות (ראה מקץ תרס"ב, ועוד) מצינו כעין הסבר לסוד כמוס זה. שהביא הרבי מטשארטקוב דברי הגמרא (יומא כט.) "אסתר סוף כל הנסים", ופריך, "והא איכא חנוכה", ומשני, "ניתן ליכתב קא אמרינן", הרי שחז"ל כבר גילו לנו שהיו"ט של חנוכה הוא בבחינת "לא ניתן ליכתב". ושאל הרבי מטשארטקוב וז"ל "באמת יפלא על תירוץ הגמרא, דלמה באמת לא ניתן ליכתב, ומאי עדיפות דנס פורים דניתן לכתוב, לעומת חנוכה, שלא ניתן ליכתב.

אך הנה איתא בכתבי האר"י זצ"ל (שער הפסוקים וישלח ב; שער הכונות, חנוכה דרוש א), על הפסוק (בראשית לב, כה) "ותקע כף ירך יעקב", דנגע בתריין ירכי קשוט דהוא נצח והוד, והוא סוד חנוכה ופורים, דחנוכה בחינת הוד מדה השמינית ולפיכך נר חנוכה שמונה ימים. ואיתא שם בכוונות האר"י זצ"ל, דפגימת נצח נתתקן בפורים לגמרי בסוד (שמואל א' טו, כט) "וגם נצח ישראל לא ישקר", אבל פגימת ההוד, אף דאיתתקן על ידי החשמונאים בחנוכה, עכ"ז לא ניתקן לגמרי, בסוד (איכה א, יג) "כל היום דוה", והודו נהפך וכו', והתיקון השלם יהיה בעת ביאת משיח אי"ה בב"א. לפיכך לא ניתן עוד לכתוב המורה על השלמת תיקונו, דבזה עדיין נשאר פגימת ההוד."

והנה דברי האר"י ז"ל חתומים וסתומים לאנשים כערכינו, אבל הרבי מטשארטקוב הרחיב עוד בזה בספרו ישמח ישראל (חנוכה תרפ"ז) בביאור שאנו כן יכולים להבין וז"ל שם "וטעם הדבר מדוע באמת לא ניתן ליכתב הנס של חנוכה, כי על ידי הנסים שעשה הקב"ה לישראל באה להם ישועה שלימה, כשיצאו ממצרים היתה הישועה שלימה, יצאו מעבדות לחרות לגמרי וניתן להם התורה ונחלו את הארץ. בפורים גם כן היתה הישועה שלימה יצאו ממות לחיים ועוד שלטו המה באויביהם אבל בחנוכה היה ענין אחר.

היונים בקשו רק להעבירם על דתם ולמנעם מלקיים את התורה, כשנעשה להם נס ונצחו את היונים לא היה הנצחון בשלימות כי מאז ועד עתה עדיין עומדים עלינו שונאינו באמצעים שונים למנוע אותנו מלקיים את המצות כאשר עשו היונים אז, ועלינו ללחום תדיר. ולכך לא ניתן נס חנוכה ליכתב במגילה כי הישועה לא היתה שלימה" עכ"ל הישמח ישראל.

הרי שהיו"ט של חנוכה הוא שונה מכל שאר ימים טובים, שבשאר ימים טובים אנו עושים זכר לנסים שהיו בימים בזמן הזה, אבל בחנוכה עדיין לא נגמר הנצחון וזה יגמר רק בביאת משיח צדקינו, ולכן לא ניתן לכתוב נס של חנוכה. ולכן אנו רואים ככשל שאנו מתקרבים לימי ביאת משיח נתרבה יותר ויותר ספרים ודברי תורה על חנוכה מה שלא היה כן בדורות הקודמים שלא האריכו בספריהם על חנוכה.

והנה מאחר שכבר פתח לנו הבני יששכר הקדמה זו שהטעם שלא האריכו חז"ל לדבר בעניני חנוכה היא משום שעדיין לא התגלה האור הגנוז בימיהם, ורק בזמן עיקבתא דמשיחא שאז יתגלה יותר האור הגנוז התחילו גדולי הדורות להאריך בעניני חנוכה, כמו

כן י"ל שבאותו אופן בדורות הראשונים לא האריכו לשבת אצל הנרות ורק בדורות האחרונים התחילו לנהוג כן.

וכן מדויק דברי הרה"ק מקאריץ וז"ל באמרי פנחס (שער ד שבת ומועדים אות רטו) "אור הגנוז בא בשעת הדלקת נרות חנוכה, ע"כ יש לכל אדם לישראל אצל נרות שלו אחר הדלקה חצי שעה": הרי שטעם ישיבה אצל הנרות היא לזכות לאור הגנוז ואם כן בדורות הקודמים שלא היה עדיין מאיר האור הגנוז לא היו יושבים אצל הנרות. ובבני יששכר (מאמר ד אות עט) כותב "הנר מצוה זכר לאור ישראל הנעשה שלא כטבע, ובפרט ביודעך אשר היא מבחינת אור הגנוז כמו שכתבתי לך, ואם בעל נפש אתה ועיני שכל לך תן עיניך בימים האלה בנר מצוה ויאר אור שכלך בתורה ותבין כי נר מצוה ותורה אור":

*

יסוד גדול בדיני "זכר למקדש"

ויש להארך עוד בזה בדברים יסודיים המובאים בספר מתנת חיים (מועדים) להגה"צ רבי מתתיהו סלומון שליט"א (עמ' ע"ז) ששאל מה זה נוגע לנו בתוך הגלות כשבית המקדש חרב לעינינו, שנשמח עכשיו על מה שבימים ההם נתחנך המזבח, ואיך נקבע אכילה ושתיה לשם יום טוב לחוג חנוכת המזבח, הלא למשמע און דאבה נפשינו וערבה כל שמחה וכל מה שמוסיפים להזכיר עיני המקדש יתוסף בנו דאבון לב על מה שחסרנו ואיך נוכל לשמוח בזה.

והביא שם (קודם לכן עמוד מ"ב) מעין קושיה זו מהגר"י סרנא זצ"ל שתמה על מה שנהגו בגלות לשמוח בחג הסוכות שמחה של מצוה וקורין אותה שמחת בית השואבה זכר לאותה שמחה שהיתה במקדש אשר עליה אמרו בסוכה (נ"א). "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו".

וגם כאן צריכים להבין לשמחה מה זו עושה, הלא אנחנו רגילים שכל פעם שמזכירים בית המקדש הוא ביגון ואבילות וחסרון שמחה, וגם לרבות שמחה זו בהזכירנו אותה בסדר העבודה של יום הכפורים אומרים "אשרי עין ראתה שמחת בית השואבה עם שואבת רוח הקדש רוח נדיבה הלא למשמע און דאבה נפשינו" ואם כן לשמחה מה זו עושה בשעה זו.

ומכח זה ביאר דישנם שני דינים בזכר למקדש, דין אחד הוא האבילות זכר לחורבן המקדש הנלמד מהפסוק "אם אשכחך ירושלים", ודין שני הוא השתוקקות למקדש העתיד הנלמד מהפסוק "ציון היא דורש אין לה" מכלל דבעי דרישה.

ומקור לשני דינים אלו מבואר משני גמרות. בגמ' סוכה (מ"א.) איתא "בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב ביהמ"ק התקין רבי יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש". ובגמרא שם איתא "מנא לן דעבדינן זכר למקדש אמר ר' יוחנן דאמר קרא (ירמיה ל' י"ז) כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאום ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דורש אין לה מכלל דבעי דרישה" וכו'. ועוד גמרא

יש בבבא בחרא (ס:) "סד אדם ביתו בסיד ומשייר דבר מועט וכו' ועושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט וכו' עושה האשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט וכו' שנאמר **אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני**" וכו' וגמרינן מפסוק זה לעשות זכר לחרבן בכמה ענינים.

והוסיף שם ונראה ברור מב' סוגיות הנ"ל דיש כאן שני דינים חלוקים, האחד הוא דין אבלות להזכיר לעצמינו שאנחנו חסרים בעולם הזה, ולכן כל זמן שאנחנו בגלות מחסרים בביתנו ובשמחתנו כדי להרגיש הגלות, וזהו זכר לחורבן הנלמד מפסוק אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני וכו'.

ויש דין שני הנלמד מפסוק ציון היא דורש אין לה, והוא להתאוות ולתבוע את הקדושה וההתקרבות לה' שהיה לנו כאשר היתה שכינתו בציון וזהו זכר למקדש, לעשות מעשים אשר על ידם נרגיש נועם מתיקות אהבת התקרבותינו לה' כדמיון מה מאותה התעלות שזכינו לה בבית המקדש, ומתוך כמיהה לקדושה נבוא לדרוש את ציון בלב שלם ולהתאוות לקרבת ה' בשלימות שהיה לנו אז.

ושני דינים אלו חלוקים הם ביסוד דינם בזה, כי אה"נ כשעושים זכר לחורבן אי אפשר לעשות מעשה של שמחה ולשמחה מה זו עושה במקום תוגה, אבל כשעושין זכר למקדש אשר תכליתה לעורר עצמינו לדרוש ולתבוע שוב עבודת בית המקדש, **מצאו חז"ל לנכון להטעים אותנו מטעם נופת צופים ושמחה של מצוה מעט מעין אותה שזכינו לה בביהמ"ק והוא בגדר טעמו וראו כי טוב ה'** וממנו נעלה ונתאוה לעוד התקרבות לה' להיות דורש את ציון, ע"כ מדברי הגה"צ הגר"מ סלומן שליט"א.

ומעתה מבואר שהיו"ט של חנוכה אינה רק זכר של נצחון של החשמונאים בזמן המקדש וחנוכת המזבח דאז, אלא גם "שנטעם ונרגיש נועם מתיקות אהבת התקרבותינו לה' כדמיון מה מאותה התעלות שזכינו לה בבית המקדש". וכל כמה שאנו מתקרבים לימות המשיח נתגלה יותר ויותר אורו של משיח וכלשון הרה"ק ר' פנחס מקאריץ זצ"ל (הובא במדרש פנחס) "דורות הללו סמוכים לאורו של משיח, סיידין מען זאל זיין בלינד אז מען זאל נישא זעהן דעם אור פון משיחין". (מלבד מי שהוא סומא רח"ל א"א שלא לראות אור של משיח).

וראה בבית אלקים להמבי"ט (שער התפלה פרק יז) דהאריך במעלת דורות האחרונים וכתב "ויותר נקל הוא לאחרונים הקרובים יותר לזמן הגאולה שתתקבל תפלתם מהראשונים, כי הרחוקים מן זמן הגאולה הם צריכים הפצר והעתר יותר לשתקובל תפלתם לדבר רחוק אלף שנים מהזמן מאותם שהם רחוקים מת"ק שנה, ואותם שאינם רחוקים מזמן הגאולה אלא כמה שנים הוא יותר נקל להם שתקובל תפלתם בהיות תפלתם שוה, וכן הקרוב קרוב קרובה תפלתו להיות נשמעת, דמיון העומד רחוק מן המדינה שלא תקפץ לו הדרך כל כך מהרה כמו העומד קרוב להמדינה" עיי"ש עוד:

ומכיון שבכל שאנו מתקרבים יותר לזמן גאולה העתידה נתרבה יותר ויותר אורו של משיח, ועבודתינו בימי חנוכה לעשות "חינוך והרגל על לעתיד גאולה העתידה שאז יתגלה לנו האור הגנוז בשלימות" וכלשון הבני יששכר הנ"ל, לכן גם נתרבה השמחה של מצוה של הדלקת המנורה כהכנה לימות המשיח. ובשפת אמת (חנוכה תרמ"ח) כתב "כח חנוכה הוא ההכנה ומסתמא כיון שהוא הנס האחרון עתיד להיות בכח זה הכנה לגאולה העתידה כשיהיה לנו התלהבות ותשוקה גדולה בהלל והודאה כמ"ש פתחו לי שערי צדק כו' אודה":

ובספר אור מהרה"ק ר' ישראל מסאדיגורא זצ"ל (חנוכה תרס"ה) כותב שחנוכה הוא הזמן המסוגל לגאולה שלימה כי היוונים מנעו ישראל מלקיים שבת מילה שבת חודש, דרצו שישראל יתייאלו בביאת משיח שהוא ר"ת מילה שבת חודש עם היו"ד של ישראל. והשי"ת ברחמיו עזר שגברו החשמונאים עליהם ועשו שמונת ימי חנוכה, אשר בשמונה ימים אלו יש שבת חודש והם כנגד שמונה ימי מילה, וביחד עם הישראל שמדליק הנרות יש לנו ר"ת משיח. וזהו עבודתינו בהדלקת הנרות לקרב ימי משיח צדקינו בב"א.

*

ביאור בנוסח תפלת הנרות הללו

ובזה יש לפרש למה אנו משנים נוסח תפלת "הנרות הללו שאנו מדליקים" ממה שתקינו חז"ל במס' סופרים (פרק כ הל' ו), והיינו שאנו אומרים "ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד כדי להודות ולהלל לשמך הגדול" אבל במס' סופרים לא כתיב "להודות ולהלל לשמך הגדול" אלא "להודות ולהלל לשמך", וכן היא גירסת הטור לומר "להודות ולהלל לשמך" ומסיים שם הטור "וכן היה נוהג ה"ר מאיר מרוטנבורק וא"א הרא"ש ז"ל".

והמהרש"ל בתשובה גם הביא נוסח זה והוא מזהיר "לא תשנה ולא תוסיף ולא תגרע והטעם מפורש" והיינו שיש מספר תיבות בתפלה זו ולכן אין להוסיף או לגרוע לתפלה זו כדי שלא להפסיד המספר.

ולמרות זה כולנו מוספים לומר "כדי להודות ולהלל לשמך הגדול" וטעמא בעי. ומנהגינו היא ע"פ פסקי הרא"ש (שבת פר' ב, ח) ולבוש (ס' תרע"ו ס' ד) שהוסיפו לומר "לשמך הגדול", ובאליהו זוטא (על הלבוש שם) שאל "תמהני על הלבוש אנא מצא לנוסחא זו שהביא, שוב מצאתי בקיצור פסקי הרא"ש, והוא מהתימא שסותר לדברי הרא"ש גופיה וטור וכל הפוסקים" שכולם לא הביאו נוסח זה.

ונראה לפרש טעם להוספה זו ע"פ דברי שו"ת בנין שלמה (ח"ב ס' סב) שביאר נוסח הזה "לשמך הגדול" לפי הגמ' יומא (ס"ט:): שדרשו עה"פ (נחמיה ח, ו) "ויברך עזרא את ה' האלקים הגדול" מאי גדול אמר רב יוסף אמר רב שגדלו בשם המפורש". ועפ"ז פשוט דבעת שעמדו מלכי יון ובטלו עבודת בית המקדש לא היו רשאים לברך עוד בשם המפורש דאין אומרים שם המפורש חוץ לעזרה בבית המקדש, וכשנצחו החשמונאים והשיבו

עבודת בית המקדש למקומה חזרו לברך בשם הגדול דהיינו בשם המפורש וזהו שיסודו בנוסח בימי מתתיהו "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך" והיינו דע"י שעשה לנו תשועה ע"י החשמונאים ונצחום והחזירו עבודת בית המקדש למקומה ע"י זה נעשה שם גדול וקדוש להקב"ה, וכן מסיים שם "וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול".

ועפ"ז יבואר שינוי הנוסח בהנרות הללו, שבמס' סופרים וברא"ש ליתא לתיבת הגדול, שקאי על הדלקת נר חנוכה שאנו מדליקין עכשיו ולכן אמר לשמך סתם כי בזמן הזה אין מזכירין שמו הגדול רק בכינוי, והנוסחא שאומרים "לשמך הגדול" זה חוזר על עיקר מצוות הדלקת נר חנוכה שתקנו אז בימי החשמונאים, ולכן אמר כדי להודות ולהלל לשמך הגדול שאז היו מברכין בשם המפורש בבהמ"ק.

ובזה ניחא גם בשמ"ע בברכת מודים שתקנו לומר "ויהללו את שמך באמת" ולא אמרינן את שמך הגדול ג"כ מטעם הנ"ל, ולפי נוסח ספרד שאומרים "ויהללו את שמך הגדול באמת" י"ל דהוא בקשה על להבא שיהללו את שמך הגדול והיינו שיבוא הגואל ב"ב ויבנה בהמ"ק ואז יהללו את שמו הגדול באמת כן. ובוזה יבואר עוד כוונת נוסח הקדיש שאנו אומרים יהא שמייה רבא מברך וי"ל דהוא בקשה ובמו שפירש במחזור וויטרי והובא בתוספת בברכות ג' ד"ה ועונין שאנו מתפללין שיהא שמו גדול ושלם. ע"כ מדברי הבנין שלמה.

ועם דבריו לבאר נוסח ספרד שאומרים "ויהללו את שמך הגדול באמת" דהוא בקשה על להבא, יש לתת הסבר למה אנו כן נוהגים לומר "כדי להודות ולהלל לשמך הגדול" דלא כעיקר הנוסח המובא במס' סופרים, והיינו כדי להדגיש לדורות האחרונים שעבודת הנרות הללו היא הכנה לגאולה העתידה "כדי להודות ולהלל לשמך הגדול" בביאת משיח צדקינו בב"א.

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק

הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשית לאבותינו בימים ההם

כתב הרמ"א [הל' חנוכה סי' תרפ"ב ס"ב] אם שכח לומר על הניסים בברכת המזון יאמר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשית לאבותינו בימים ההם וכו' [יסוד הדברים מובא בכל בו [סי' כה]].

מתי מותר להתפלל שיעשה לו נס.

ובס' בכור שור [בסו"ס תבואות שור בחי' לשבת כ"א ע"ב, הו"ד בקצרה בשע"ת סי' קפ"ז] תמה על הכל בו דהאיך יתפלל שהקב"ה יעשה לנו ניסים, הלא מבואר בגמ' [ברכות ס ע"א] דאין להתפלל שיעשה לו נס, דמנכין לו מזכיותיו, ועיי"ש מה שכתב לתרץ דיחיד לא יתפלל על עצמו, אבל עבור רבים שפיר דמי, וכן כתב לחלק בין ניסים ע"ד טבע העולם לבין ניסים מעל הטבע, ובישועות יעקב [שם סק"ב] כתב דהיכי דע"י הנס יוצא קידוש שם שמים ברבים מותר להתפלל שיעשו לו ניסים ויתקדש שם שמים, ואז אין מנכין לו מזכיותיו, ואדרבה יש לו זכות שעל ידו התגלגל קידוש השם ברבים.

אור חנוכה מתגלה כל שנה ושנה.

ונראה ליישב קושיית הבכור שור, לפי מה שכתב הקדושת לוי [חנוכה] וז"ל דהנה צריכין להבין למה עשאו יום טוב וקבעו בהלל ובהודאה על הנס דשמונת ימי חנוכה ודפורים, ולא עשאו יום טוב ביום מלחמות סיסרא וביום מלחמות סנחרב אשר היה נס גדול שרצה האל יתברך לעשות חזקיהו משיח וכו', וביתר נסים שבכל יום, אלא הנס שראו אבותינו ונביאים הקדמונים ואנשי כנסת הגדולה שעשה גם כן פעולה במעשינו הטובים שאלו החסדים נתגלה בכל שנה ושנה ובכל דור דור ומאירים אלו הנסים לפי גודל מעשיהם אשר עשו הקדמונים שיתגלה תמיד, עשאו יום טוב כגון חנוכה, ופורים, ושלוש רגלים, אבל במלחמות סיסרא וסנחרב וכדומה להם ראו הקדמונים שלא היה כח בידם שיתגלה זה ההארה לזה הנס והחסדים ההמה בכל דור ודור ובכל שנה ושנה לכן לא עשאו י"ט.

וזה היה כוונת אנשי כנסת הגדולה שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, כלומר שאלו החסדים והניסים וההארות שהיו אז בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול נתגלה עד עכשיו בזמן הזה, וגם בנוסח דעל הנסים נאמר גם כן "ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה", ולכאורה תיבת "ופורקן כהיום הזה" אין לו הבנה, ולפי עניות דעתי יתכן לומר, כלומר שכהיום הזה הפורקן והתשועה שהיה אז בימים ההם בימי מתתיהו כו', וזהו לשנה אחרת עשאו י"ט וקבעום בהלל ובהודאה, כלומר שקבעו שאלו

ההודאות והנסים והחסדים יהיו תמיד, ובזה אנו ממשיכין ההארה תמיד בכל זמן וזה קבעום כלומר שקבעו אותם בכל דור ודור עכ"ל.

הא דאין מתפללים שיעשה נס היינו דווקא לשנות הטבע.

לפי דברי הקדושת לוי יש לחלק ולומר דהא דאין מתפללים שיעשה לו מעשה ניסים היינו נס חדש שהוא גורם לשידוד המערכות ומטריח כלפי מעלה לשנות הטבע, וממילא מנכין לו מזכויותיו, אבל נס שכבר הורד לעולם כגון נס חנוכה, והאורות שלו מתגלה כל שנה ושנה מותר להתפלל שיזכה ליהנות ממנו, כיון שאינו מטריח כלפי מעלה לשנות הטבע, דהאור קיים בעולם, אלא דעוונותיו של אדם מכסה שלא יתגלה לו אור הנס, ולכן מותר לו להתפלל שיזכה להתגלות נס הקיים, ומבואר דברי הרמ"א שאם שכח בחנוכה על הניסים בברכת המזון הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשית לאבותינו בימים ההם וכו'.

למה דווקא ה"בני בינה" קבעו שיר ורננים.

ובזה יש לבאר הפיוט של מעוז צור וכו' אומרים "בני בינה" קבעו שיר ורננים, ויש להבין למה היו צריכים לבני בינה לקבוע שיר ורננים, וכי לא ראו כל אחד ואחד את ניצחון המעטים על הרבים וכו', וכי בשוטים עסקינן, אלא דמבואר במגילת אנטיוכוס דגם אחרי שבני החשמונאי גברה ידם וטיהרו המקדש והדליקו הנרות עדיין נמשכה המלחמה עוד כ"ב שנה, ובאותו הזמן מתו כמעט כל בני חשמונאי, וא"כ צ"ב אמאי כבר קבעו יו"ט, וביותר צ"ב לפי מה שכתב הגר"ח בביאר הפסוק [תהילים] "ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתיך אשירה לה' כי גמל עלי" דהפסוק משמיענו דעד שמגיע למצב של גמילה אי אפשר לומר שירה, דמתי אשירה לה' רק בזמן כי גמל עלי, וא"כ איך קבעו שיר ורננים ובחוף נמשכה המלחמה.

ולפי הקדושת לוי י"ל דהבני בינה הרגישו באור הגדול שירד בעקבות הנס, והגם שהמלחמה נמשך, מ"מ היו בטוחים שינצחו כיוון שהרגישו באור הנס שהוא אור קביעה וקיימה שבכל שנה ירד ולכן קבעו יו"ט.

אמירת שירת הים בשביעי של פסח בכל שנה כמו בקריעת ים סוף.

ובזה מבואר הא דאנו קוראים שירה ביום השביעי של פסח, ורש"י [פ' בשלח] פירש כיון שאז עברו את הים בשביעי של פסח, וכן הוא בגמ' [מגילה י"ד ע"א] יו"ט האחרון של פסח קורין ויהי בלח, ופרש"י לפי שביום ז' של פסח אמרו שירה על הים.

ובגמ' שם, מ"ח נביאים וז' נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה, מאי דרוש, ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן, ופרש"י מעבדות לחירות "ביציאת מצרים אמרו שירה על הים", והקשה בטורי אבן [שם] דהא שירה זו לא הוקבע חובה לדורות אלא לשעה בשעת הנס לחוד אמרוהו עיי"ש, וכוונת קושייתו דמקל וחומר זה לא למדינן אלא שצריך לומר שירה בשעת הנס ממש, אבל מנלן שיש לומר שירה בכל שנה ושנה באותו זמן של הנס.

ובשו"ת ערוגת הבושם [או"ח סי' קפ"א] כתב דבאמת ליכא ק"ו אלא על שעת הנס ממש, אלא דכיון דאיכא עלינו חובה מדאורייתא לומר שירה בשעת הנס, שוב שפיר תקנו רבנן לומר שירה לדורות בכל שנה ושנה, ושהו ביאור דברי הגמ' דפריך מאי דרוש, כלומר דאיך תקנו מקרא מגילה הלא אין נביא רשאי לחדש דבר, ומשני דכיון דאיכא קל וחומר לומר שירה בשעת הנס ממש, נמצא דעיקר שירה על הנס הוא מן התורה, שוב שפיר תקנו חכמים לומר שירה לדורות דאין זה מחודש עיי"ש, וכעין זה כתב גם בס' העמק שאלה על השאילתות [פ' וישלח שאילתא כ"ו סק"א].

אמנם לפי דברי הקדושת לוי מבואר היטב כיון דבכל שנה בשביעי של פסח מתגלה אור הנס שהתגלה בשעת קריעת ים סוף, שפיר אמרינן שירה בכל שנה ושנה, כיון דבכל שנה הוה ממש כשעת הנס.

*

להצלחת נישואי בתי עב"ג הרב המופלג יצחק אהרן ברנשטיין נ"ו שהזיווג יעלה יפה ובניין עדי עד, דורות ישרים מבורכים.

לע"נ אבי ר' משה בן הר"ר מנחם מנדל ז"ל : לע"נ ר' אברהם בן הר"ר בן ציון ז"ל
לע"נ מנחם מנדל בן הר"ר חיים דוד ז"ל : לע"נ שרה זיסל בת הר"ר יוסף ז"ל

חינוך

בנתיבות החינוך – הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

מאמר "הדלקה עושה מצוה" – הדרכה להורים ומחנכים

איתא בספר הקדוש קדושת לוי (קדושה א') שחג זה נקרא 'חנוכה' על שם שבו 'מחנכים' את היום-טוב הראשון אחרי שמיני עצרת לימים-טובים הבאים, ואיזה יום טוב גדול הוא לנו, שיושבים אנו עם בני משפחתנו בשמונת ימי החנוכה ומדליקים בתינו באורה של מצוה, בהלל ובהודאה.

חנוכה הוא מלשון 'חינוך', ואנו פוסקים "מוסיף והולך", על כן בשעה שאנו עוסקים בהכנת הפתילות והטבת הנרות שיאירו היטב, זו היא שעת הכושר להקדיש זמן להתבונן גם על עתידם של 'הנרות הללו' ש'קודש הם'... הלא המה ילדינו ותלמידינו היקרים.

עלינו להקדיש זמן לתפלה ותחנונים לפני יוצר הכל להצלחת החניכים היקרים.

אכן, מי מאתנו אינו מקדיש זמן בכל עת מצוא להתפלל בעדם, אבל בפרט יש לזכור זאת בשעה שאנו יושבים לפני נרות החנוכה – ויהי רצון שתתקבלנה תפילותינו לרחמים ולרצון לפני אדון כל.

*

בימינו הולכים ורבים בקרב מחנינו חדשים לבקרים ספרים וכן דרשות והרצאות להקניית "מנהיגות" על פי כל מיני שיטות, חדשות וגם ישנות, כאילו אנו המנהיגים את חיינו! הרי כולנו נתונים תחת הנהגתו של מלך העולם המנהג עולמו בחסד ובריותו ברחמים!

הלימוד הנכון שעל כל אחד ללמוד הוא: איך להשליט את עצמינו על עצמינו ולא על הזולת, על הזולת צריך רק להשפיע, לרוממו ולעודדו.

רק בתורת המוסר והחסידות מונח המרפא לכל נפש יהודית, ורק מבאר מים חיים זה צריכים אנו לשאוב.

עלינו להתחזק בכל תחומי טהרת הקודש, כדי שהפך האחד של שמן יישאר בחותמו של כהן גדול - כל מוסד ומוסד עם החותמת שלו. שנוכל לגדל תלמידים נאמנים לה' ולתורתו, ונזכה להיות מעמידי התורה של הדורות הבאים.

*

מאמר "הדלקה עושה מצוה" – הדרכה להורים ומחנכים

בתקופתנו חדרה חכמת היוונים אל תוך מחננו, בגלוי ובסתרי. בפרט מתפשט בתוך בתינו הנגע של אלו שלמדו חכמת העמים ורוצים להלביש זאת בחכמת תורתנו הקדושה. מי שמכיר זאת מקרוב יודע ומבין, שאין לזה שום שייכות אלינו, אין שום קשר בין דבריהם לבין מלאכת החינוך הטהורה, שבה התחנכנו מאז מעמד הר סיני דור אחר דור עד דורנו אנו בלא הפסקה.

גם ה'מדע' של הרחוב הוא פתוח, באופן שלא היתה פרצה נוראה כזו בשום דור. מה שילדים יודעים היום, בעבר גם זקנים לא ידעו. על כך ממליצים את לשון הווידוי "על חטא שחטאנו לפניך ביודעים ובלא יודעים" – על שאנו יודעים מה שאנו צריכים שלא לדעת, ועל שאיננו יודעים מה שאנו צריכים לדעת.

*

במקום להאשים את הזולת, שמזה לא יגיע שום תיקון, עלינו לקחת את האחריות לידינו.

לפעמים גם אנו המחנכים סוטים ממסילת הדרך הנכונה ויורדים אל שדה קוצים, אשר לא זו הדרך העולה בהר ה'. לפעמים חפצים אנו להשפיע על תלמידינו ולכוון את ידיעותיהם למקום מסוים, אבל בתוך מעשינו חבויה ונסתרת כוונה בלתי טהורה.

ואין להשלים עם זה בשום אופן. בחנוכה לא הסתפקו בהיתר 'טומאה הותרה בציבור' לחידוש את המנורה הטהורה, החינוך צריך להיות בטהרה מושלמת, בלי שום פשרות והיתרים ונגיעות עצמיות.

*

אכן, לפתור במלים קצרות את כל הבעיות שמערים היצר על העוסקים במלאכת החינוך - אי אפשר, אבל גם פטור בלא כלום אי אפשר.

לכן נציג כאן לכבוד ימי החנוכה, ימי החינוך, את "ארבעת הקושיות", אשר אותן עלינו להעמיד לנגד עינינו בכל מה שאנו עושים בחינוך - הן במישור של 'סור מרע' והן במישור של 'עשה טוב'.

את שאלות אלו יכול וצריך כל אחד לשאול את עצמו בעת הדלקת נרות החנוכה, כאשר עיניו עצומות מול המנורה הטהורה.

עליו להתבודד עם עצמו, ולטהר את לבו בשעה נעלה זו מכל שמץ של נגיעות ורצונות בלתי טהורים.

*

ואלו ארבעת השאלות שתשאל את עצמך:

1. האם הרצון שלי כאב וכמחנך הוא 'לעזור' לנער להתמודד, או שהרצון שלי הוא 'לשלוט' עליו?
 2. האם אני רוצה להעביר את מסורת החינוך שהתלמיד יקבל את החינוך באהבה, או שכוונתי היא שהשני יחשוב כמוני ויחקה את מעשיי כקוף?
 3. האם אני רוצה להראותו את הדרך ולהוציא לפועל אל כוחו להאיר, או שרצוני הוא לשלול ממנו את דרכי החשיבה האישיות שלו?
 4. האם אני רוצה לכוונו אל הדרך הנכונה להיות עבד נאמן לה' ולתורתו, או שרצוני שהוא יחיה כמוני?
- אם קשה לך להשיב על כך, אדרבה, תשאל זאת את עצמך כמה וכמה פעמים, עד שתסור ממך הקליפה הגסה של 'שקר' ותיכנס לעומק ה'אמת'. אז תכוון לאמתו של תפקידך, ותזכה לקדש את המטרה כרוח התורה, ותצליח בפרי מעשיך.

*

היות והכוחות השכליים והרגשיים שונים מאיש לאיש, אפילו בתוך מסגרת אחת ואחידה, ובפרט בכל מה שקשור להעברת חכמה לזולת, לכן לפני כל השפעה עלי להבין שהשני שונה ממני.

*

על המלמד להכיר בכך, שיתכן בהחלט שהבעיה היא בגישה או בהסברה שלו, המלמד. אם הילד או התלמיד אינו בשל או אינו יכול, צריך המלמד או המשפיע לשאול את עצמו: מה אני רוצה מהחניך?

*

ילדינו ותלמידינו הצעירים הם כמו נייר חלק, הם אינם יודעים הרבה, ובאופן טבעי נותנים הם אמון בממונים עליהם, וכמו שמצאנו בגמרא (שבת לא, א) אצל הגר שלימדו הלל תורה, שקיבל דבריו כאשר לימדו אל"ף בי"ת.

לגבי חלק מהדברים כך הוא, אולם לגבי שיטת ואופן הלימוד, ישנו הפרש גדול בין האחד לשני, וצריך להתאים אותם להלך-נפשו של החניך, ולא להלך-נפשו של המחנך.

*

אין ספק שבמידה מרובה נבנה הלימוד לפי הקושיות של התלמידים. כלל הוא, כי מי שאין לו שאלות, הדבר מורה שאינו מבין כל כך, ולפעמים מונעים זאת על ידי גישה אוטמת – שאין מדובבים את התלמידים אלא מכותיבים להם באופן החלטי, בכך מונעים הבנה בלימוד.

מאמר "הדלקה עושה מצוה" – הדרכה להורים ומחנכים

לכן, בכל נושא שמלמדים, הכרחי לתת זמן בסוף כל שיעור שכל תלמיד יוכל לשאול את שאלותיו, וכאשר שואל יש לתת לו את הכבוד וההערצה הנדרשים.

על פי שאלתו יש לבחון איך הוא קלט את הענין, וחשוב לזכור, שאם לא קלט כראוי ייתכן שהסיבה לכך היא בגלל ההסברה - שלא הסבירו לו את הענין לאשורו, לאמיתה של תורה, או שהמלמד 'מוכר' את הדבר הנלמד בצורה שאף הוא עצמו אינו מבין מה שהוא מוכר, ובקושי עולה בידו למסור זאת בשיעור.

בפרט הדבר מצוי בנושאי יהדות וחסידות, שהמסגרת עצמה אינה אחידה בזה תמיד. כתוצאה מכך עלול התלמיד לפול לסיבוכים ואי-בהירות, ועלינו להיזהר בזה ביותר, הדבר עלול לגרום שנפשו לא תגדל בריאה וחזקה.

*

כשם שאם חסר בהבנה הדבר מעיד על חסרון בהסברה, כך גם להפך, אם חסר בהסברה - הדבר מעיד חסר בהבנה. כלל זה נכון לא רק כלפי הבנת התלמידים, אלא פעמים גם כלפי הרב שמלמד אותם. אם חסרה בהבנה של הרב שלא הבין את הענין היטב, זה יגרום שהתלמיד לא יוכל להסביר את מה שלימדו.

*

על כן, בשמונת ימים אלו, באור ל"ו הנרות, נחזק את "לו" אנחנו עמו וצאן מרעיתו, ונתבונן בענין זה ביותר.

*

לגבי מצוות ימי-שמונה אלו נפסק "הדלקה עושה מצוה" ולא הנחה, והדבר רומז שמחויבים למצוא את המקום 'להדליק' כל ילד ותלמיד, כדי שיוכל להיות 'מצוה' מלשון צוותא וחיבור - להתחבר לעצמו וכן לזולת, וכל שכן ליהדות, ולא שתהיה ח"ו 'הנחה' דהיינו הזנחה שהתוצאה שלה היא משבר נפשי ל"ע.

כאשר נלך בדרך זו, אז נזכה אי"ה בנחת והצלחה וברכה בפרי מעשינו, ונוכל ביתר שאת ועז להודות ולהלל לשמך הגדול.

*

לתגובות, ולייעוץ והדרכה בענייני חינוך ושלום בית: Achdus123@gmail.com

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

מוסיף והולך...

אברך בא לפני רבו בפנים קודרות. נפשו בשאלתו על בנו שאינו מתמיד בלימוד ושינון, נמשך למשחק, לעתים שוכח לברך, אין לו סבלנות לתפילות בביהכנ"ס, ואף אינו יושב על יד שלחן השבת לאורך כל הסעודה וממעט לשיר זמירות. "רבי! מה יהיה עם הבן שלי? אנא, העתר בעדו!" "ובן כמה בנך?" שואל הרב בכובד ראש. "בן שלש וחצי"...

אחת מתופעות דורנו, דור המהדר בסממנים חיצוניים: החיפזון והבהילות בחינוך הילדים הרכים. לימוד א' ב' כבר בגיל שנתיים, נמהרות להתחלת לימוד הגמרא, צמצום הפסקות, מניעת חופשות, בכתה ג' 'שחרית' אורכת שעה...

חובת קיום המצות, דאורייתא ודרבנן, מתחילות 'בכל תוקף': נער בר-מצוה מחויב מיד בליל י"ג שנים בכל ה'תרי"ג', בדיוק כמו איש שיבה. ביום א' דסוכות נוטלים 'סט' שלם של ד' מינים – ואין מי שביום הראשון יקח לולב בלבד, בשני גם אתרוג, ובהדרגה יוסיף בדי הדס וערבה. מתחילים מיד בשלימות. יוצא-מן-הכלל: מצוות נר חנוכה. המנהג רוח כבית הלל 'בליל ראשון מדליק אחד, ומכאן ואילך מוסיף והולך'. וזאת כי חנוכה מסמלת 'חינוך!' ללמדנו בא, שבחינוך הקטנים מתחילים במועט, ובהדרגה איטית צעד אחר צעד, ורק כך תהא שלהבת הנשמה עולה מאליה.

חובה לקבוע - הן בכללי החינוך והן בדרכי ההוראה, מה וכמה ראוי לחנך וללמד בכל גיל, וכיצד לחבר ולהחדיר הדברים לתוככי נפש הילד, למען יעמדו ימים רבים. אציע ללמוד דברי המהר"ל מפראג הבהירים ב'גור אריה' עה"פ 'ושננתם לבניך' (ואתחנן). הוא מעורר על ש'מתקדמים' בלימוד עוד ועוד בלי ביסוס ה'יסודות' שעליהם עתידים להעמיד בנין רוחני איתן ויציב, ברם, ללא יסודות... מה הפלא שבהמשך... עיי"ש! וז"ל רבינו בחיי ב'חובות הלכות' (שער אהבת ה' פרק ז) "והזהר מן הריבוי וההפלגה מבלי הדרגה, פן תאבד, כי רוב השמן בנר היא הסיבה לכבות אורו!"

מעשה מגוחך אך אמיתי: ילד בן שלש שב הביתה מיומו הראשון בשנה"ל ב'מכינה', ומצהיר בפני אימו שמהיום הוא לא מדבר עוד עם שרה'לה (בת השכנים, דלת-מול-דלת), כי כך אמר 'הרב'ה בחיידר'. כעבור שעה מבקש מאמו ללכת לשחק עם שרה'לה. 'הרי הרב'ה אמר היום... מגיבה האם. והוא מסביר 'אני לא הולך לדבר איתה, רק לשחק איתה!'

ראיתי דף קשר' של כתה ב' בת"ת. בתחתית הדף כותב המלמד כי לרגל 'שובבי"ם' הוא מחנך את תלמידיו ללימוד 'שעות רצופות', ולכן מדלגים על ההפסקה... אין ספק שכוונתו טהורה, אך תלמידים זקוקים להרפייה והפסקה, כדי לחדש את יכולת הקשב והריכוז, ובעיקר - בשביל לאהוב את לימוד התורה"ק. אחד מגדולי הדור זצ"ל קבע:

”בכתיבת ספר תורה – הרחקה בין אות לאות פוסלת. אף אסור להדביק ולחבר אותיות אלו לאלו. כך, אל לנו להגדיל ה'הפסקות' בין השיעורים, אך כמו"כ אסור גם להדביק שיעורים זה לזה, ללא רווח להתבונן בין הפרשיות!”

הנביא הושע אומר (פרק ו פ"ג) וְיִדְעָה נְרִדְפָה לְדַעַת אֶת ה' - כְּשֶׁחָר נֶכֶן מוֹצְאוֹ. פירשו הקדמונים כי חובה לדעת כיצד לרדוף בידיעת ה'. והעיקר – להיות כשחר העולה ומפציע אורו לאט ובעקביות, רק כך יכולים להסתגל לאור. שמעתי שהרבי ה'נתיבות שלום' מסלונים היה רגיל על לשונו להתבטא 'הבחורים בישיבה גדולה וה'קינדער' (הילדים) בישיבה קטנה...'. אומן פדגוג היה! חכמה עמוקה יש בדבריו. נזכור כי אמנם בְּרִי-מצוה הם, אך עדיין ילדים המה...

האם רבי'ה בכתה ה' יודע מה תפקידו השנה בהוראת הגמרא? האם יתמקד בביאורי המילים, בהבנת שאלה סמויה, או בקריאה מוטעמת? מה בין כתה ג' לכתה ד' בלימוד 'חומש' - פרט לכמות הפסוקים? איך מלמדים תוספות? אמירה רווחת: 'ילדים טרם לומדים, הם רק לומדים איך ללמוד'. וכי יש אמת מאחורי אמירה זו. יש תכנית עבודה? במה מלמדים 'איך ללמוד': בדקלום כמויות? בהעתקת 'לוחות' עמוסים? בצעקות חוזרות על המילים של המלמד?

אין כאן 'קולא' כלל, אלא 'חומרא' ב'דעת' החינוך וההוראה. 'מכאן ואילך מוסיף והולך' - בהדרגה, משום ש'מעלין בקודש ואין מורידין! נשכיל לחנך באופן ש'אין מורידין' בהמשך...! שתהא השלהבת עולה מאליה, 'לעולם קיימת'.

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לחנוכה

הוא נסתר אך גלוי לפעמים
ולסמך עליו לא מספיקים
על קדוש תעדיף פרסומים
ומאי חנוכה תשנה מחכמים
ולא נהלל מפר עצת ערומים
על שארע בארץ העמים

*

על הצלה אחים ענו רהוטות
למלכים הגונים ולא להדיוטות
ברכה ברך על מופתים ואותות
במעברות ובאבנים שקועות וכולטות
במקדש, לא לזהב נשתנו הדלתות
ולזכור, הן בנחשת מקשטות

*

בכמה מקומות עשרה דומים
בים וביבשה, בנוגשים נוקמים
אין פסול וסרחון בבית עולמים
לא בצפיפות ולא כבו גשמים
הונא בחלומות לטב תרגומים
ויוחנן וחנוניא בכפלים פעמים

*

לסעודה לא יצטרף בצער
מפחד על שחיטה בתער
ובברכה בשבת פשהחדש בשער
נבקש על הגאלה מסער

ואם תתבונן אצל קרח ונער
בתוכו, לא דבים ולא יער

*

פיתרון כתב החידה לפרשת וישב: 'תמר'

השבוע קרא את השורות הפתובות,

במקרא ותרגום שפתותיך דובבות. מעשה תמר, נקרא ומתרגם (מגילה ד, י)

אך לדמוי חנפה אין לקוות,

על אף שיש לבוב לביבות, תמר ליבבה לאמנון לביבות (שמואל ב' יג, ח)

וכמעט שעלתה בלהבות, תמר כמעט נשרפה אילולי יהודה שהודה (בראשית לח)

ואף עשן יעלה בין נצבות. שתי תמרות יש בגיא בן הנם ועולה עשן וזו היא פתחה של גיהנם (סוכה לב:)

לא תמצא ברבוי לבבות, מה תמר תמר אין לו לב אחד אף ישראל

על בן בהגיע השביעי, חבט! ולכן חובטים בבית המקדש בחריות דקל (סוכה מה:)

הפפות לא לאכילה הן טובות, כפות תמרים לנטילת לולב בסוכות

אך צרף עוד יחד עם עבות. יחד עם ערבות, אתרוג וענף עץ עבות (ויקרא כג, מ)

מראשון ועד אחרון יבכו אבות. הילדים ימותו מהראשון עד האחרון

בשיפעלו לבנותה מחורבות. כך גזר יהושע על מי שיבנה את עיר התמרים - יריחו (יהושע ו, כו)

במאכל לא תוכל להורות ולצוות, מי שאכל תמרים אל יורה (כתובות י:)

ובארץ נמצאת במתק תנובות. ארץ זית שמן ודבש - תמרים (דברים ח, ח)

סיפור

סיפור / הרב חיים רוטשטיין

להדליק נרות של... יהלומים

השמיים המאירים בבוקר נאה באופן לא שגרתי בחודש כסליו, דמו לר' זאב כאפורים למדי. עוד מעת היותו ילד היה תדיר משתעשע בדמיונותיו על טיסה במטוס, ודווקא עכשיו, כאשר הוא עושה זאת לראשונה בחייו אי שם בסביבות גיל הארבעים לחייו, הוא חש תחושה כה לא נעימה. טוב, זה לא פלא, הוא לא בדרכו כרגע למסע תענוגות.

הדרך מנמל התעופה בן גוריון לקונאקרי, בירתה של גינאה, השוכנת במערב אפריקה, אותה עשה כעת ר' זאב במטוס של חברת התעופה האתיופית 'אתיופיאן איירלינס', אורכת - רשמית - במסלול בו נסע כשלושים עד שלושים וחמש שעות, כולל עצירה באדיס אבבה בירת אתיופיה. רשמית, אמרנו, שכן למעשה, כך הסביר לו סוכן הנסיעות, מעת בואכה היבשת השחורה עליך להתייחס לשעונך כהמלצה בלבד, משום שהשעון האפריקני תנועתו אינה תלויה בגבישי הקוורץ החבויים בבטן השעון, אלא במשתנים שונים הידועים למקומיים בלבד, כשהידועים שביניהם הם בצבע ירוק...

*

ר' זאב, אברך כולל ירושלמי, לא נקלע מרצונו הטוב ל'חוויה' מפוקפקת זו. מזה כמה שנים שהוא שוחה, או ליתר דיוק טובע, בים החובות האימתני, תסביך שתחילתו בפשיעה וסופו באונס, עד שהגיע לידי חדלות פירעון מוחלטת. לא זמן רב נצרך היה עד שיהיה הדבר לעוס בשפתותיהם של כל בני השכונה, משום שרבים היו בין אותם שקצרו את פירותיה של חדלות פירעון זו, מלבדם של רבים מקרוביו ומכריו שלא היו מבני השכונה, ועוד גמ"חים רבים בארץ הקודש. לאחר שרבני השכונה ועסקניה נוכחו במצבו הביש של ר' זאב, ולא פחות מכך במצבם של נושיו, נמנו וגמרו להקים קרן חילוץ לר' זאב ומשפחתו.

קרן חילוץ, משמעותה, שאם כשלוקחים לך את הכסף זה קשה - אז כשנותנים לך אותו הדבר קשה שבעתיים. מה שקורה הוא בעצם שאמנם נותנים לבן אדם את הכסף, אבל לוקחים לו את כל השאר. במקרים רבים לוקחים את הדירה, את הרכב, ואולי עוד אי אלו פריטים חומריים, אך זהו החלק הקטן, משום שלוקחים מהאדם דברים הרבה הרבה יותר חשובים: את פרטיותו, את חופש הפעולה, הקניה, והעיסוק שלו, ולא פחות גרוע מכך - את שארית כבודו העצמי. אין ספק שאין כל תביעה על גבאי הצדקה והעסקנים העושים את מלאכתם נאמנה, ואף עושים זאת במלאי בלתי נדלה של צער וכאב, אולם ככלות הכל, הקושי הוא בלתי נסבל.

ואם בכך אין די, במקרה של ר' זאב היה הקושי עשרת מונים. וזאת מכיון שאצלו לא היה הקושי נוגע רק לעולם הזה, כי אם לחיי הנצח שלו. ר' זאב נאלץ לסגור את גמרתו

האהובה. כאשר ישבו העסקנים על המדוכה, אחד מהדברים הראשונים אותו הסיקו הוא, ששום תכנית לא תעזור כל עוד ולמשפחה אין הכנסה קבועה. ר' זאב עצמו עד אותה העת היה שקוד על תלמודו בכולל מבוקר ועד ערב, ורעייתו אשת החיל עם היותה אישה חרוצה מאד לא עסקה בכל עבודה, לא מתוך עצלות חלילה, אלא שבעיה אורטופדית נדירה ממנה סבלה בשנים האחרונות לא אפשרה לה לעמוד או לשבת על כסא יותר מכמה דקות רצופות. היא יכלה לשכב או לחילופין לשבת על כורסא מיוחדת, אך לא לשבת על כסא רגיל. ומכיון שאין אף מקום עבודה המאפשר לעובדיו לשכב או לשבת על כורסאות ענק, נאלצה רעייתו לוותר על כל אפשרות עבודה. האופציה היחידה שנותרה איפוא היא שר' זאב יאלץ בכאב מר ועצום, לנטוש את הכולל האהוב בכדי להביא טרף לעולליו ופירעון לנושיו.

מעבר לקושי הרוחני והרגשי בצאתו של ר' זאב לשוק העבודה, ניצבו ר' זאב ויועציו בפני קושי טכני לא פשוט. ר' זאב אמנם ראה סימן ברכה בתלמודו, והיה לאיש יודע ספר ובר אוריין, אך במה שנוגע לעולם החומרי לא הכיר ר' זאב צורת מטבע, ולא ידע להבחין בין תכלת לכרתי ולקלא אילן. כך שדרך דוגמא, אם היה מנהל חנות ספרים, היו עד מהרה סוכני ההוצאות לאור השונות מרוקנים את מחסניהם מכל הספרים שאף מחבריהם כבר הספיקו לשכוח את תכנם, ומעבירים אותם בהקדם האפשרי למדפי חנותו לקבורת עולמים. או שאם במוצרי חשמל היה מנסה את מזלו, מי יודע כמה זמן היה לוקח לו להסיק את המסקנה הפשוטה, שאנשים אינם נוהגים להרבות בקניית מזגנים ומאווררים בחורף, ובעיקר תנורי חימום בקיץ.

אחר שישבו העסקנים על מדוכה זו זמן רב, הבריק ר' משה קלוגער, שמלבד שהיה מבכירי העסקנים בשכונה ובגלילותיה היה גם ידיד ותיק ורע קרוב לר' זאב, רעיון ייחודי.

*

כשרון בולט היה לו לר' זאב - כשרון השפות. אמו, שנולדה בצרפת, וכזו הייתה שפת האם שלה, הקנתה לו שפה זו היטב, על כל דקויותיה מבטאיה ופמפומיה. במהלך שנותיו רכש גם ידע באנגלית ברמת שפת אם, זאת מלבד מספר שפות נוספות אותם ידע למחצה לשליש ולרביע. מעבר לכך, היה לר' זאב כשרון ייחודי להבין את שפת הגוף של הניצב למולו, ובצירוף זה שגם את שפתו היה מתחיל להבין עד מהרה, היה מסתדר תמיד בשיחה עם דובר שפה זרה, בפרט שיתכן ואף הכיר את אותה שפה מעט קודם, משום שבתחום זה היה כבור סוד שאינו מאבד מילה.

עתה, משצף כשרון זה בזיכרונו של ר' משה, נבט בקרבו רעיון, אותו מיהר להשמיע בפני היושבים על המדוכה. הוא בירר, ושמע כי בענף היהלומים אנשים כמותו של ר' זאב הם מצרך מבוקש ונדיר, לא פחות מיהלום עתיר קראט. הסיבה לכך היא, מפני שהיהלומים הישראליים מקורם בעיקרו ממדינות אפריקניות נדחות, שבחלקם השפה הרשמית היא אנגלית ובחלקה צרפתית, אך עם זאת ישנם שבטים רבים הדוברים שפות

שאפילו את שמם קשה להגות. אמנם את רוב מסחר היהלומים מבצעים אנשי השלטון או המסחר ששפת המדינה הרשמית שגורה על לשונם היטב, אך מספר לא מבוטל של יהלומנים ישראלים הצליחו לפתח ערוצים לא רשמיים אך יציבים למדי עם כמה מהשבטים הנדחים, ולרכוש מהם יהלומים במחירים זעומים. בכך בא לידי ביטוי הראש היהודי בכלל והישראלי בפרט, שכן ליזום עסקאות מעין אלו היה צורך בלא מעט יצירתיות, תעוזה, וגם לא מעט חוצפה. עם מרכיב הסיכון היו מתמודדים בעזרת הניירות הירוקים סותמי הפיות השחורים (ולא רק...), כשניירות אלו הועילו להם הן בבדיקות במעברים ובשדה התעופה, והן כל אימת שהתעורר חשדם של השחורים הרוגזים. מרכיב החוצפה לא נעדר מקומו, מפני אופי הפעולה אותה הוצרכו לנקוט, כשבזירות המסחר הרשמיות במדינות אלו היו קונים סך לא גדול של יהלומים, ואת הקניות האמיתיות היו עושים ב'טיוולים' אל מעבה הג'ונגלים. ומכיון שהאפריקנים אינם מוכרים דבר למי שאינו ידים, היו הישראלים 'ידידיהם הטובים', כאשר מאחורי גבם הזקוף של 'אדוני הארץ' הם צוחקים כל הדרך אל הבנק. וכך היות ואנשי השבטים אינם יודעים אפילו להגות נכונה את שמה של שפתה הרשמית של המדינה, הוצרכו היהלומנים לאנשים כר' זאב באופן נואש.

וכאן אכן נכנס ר' זאב לתמונה. בעזרת יהלומן חרדי ותיק, תוך שבועות לא רבים הושגה לר' זאב עבודה אצל יהלומן שאת טיב קשריו בכל מדינות אלו ידע רק הבורא, ואת הביטוי 'יהלומי דמים' שבדרך כלל הכוונה לדמים מהסוג האדום, ושמדינת ישראל אמונה לפקח עליהם פיקוח הדוק ביותר, הוא דווקא גרס ב'דמים' מהזן המרשרש, והוא גרס המון המון כאלו. בשינוי חד מעסקאותיו הנאות, בחייו האישיים היה יהלומן זה דווקא אדום הגון ביותר, אשר עשה הכל לשמור על ביטחונם של עובדיו, ולא פחות מכך על תנאי עבודתם ושכרם.

וכך לאחר זמן לא רב נערך ראיון העבודה של ר' זאב אצל דביר חצב, היהלומן. דביר הוקסם מצניעותו פשטותו ונועם הליכותיו של ר' זאב, תכונות אופי די נדירות בעולם העסקים בו חי דביר עוד משחר ילדותו, ור' זאב גם הוא התרשם לטובה מיושרו אחריותו ורצינותו של דביר, כאילו והיה לו את האפשרות לסרב לג'וב.

בסיכומם של דברים חתם ר' זאב על חוזה עבודה בו נאמר שר' זאב יקבל את שכרו על בסיס חודשי. על אף שהעבודה מטבעה לא היתה מתוזמנת, ומטבע הדברים יכל להיווצר מצב בו על ר' זאב לשהות קרוב חודש בחו"ל, לעומת חודשים בהם ישהה כל החודש בביתו. דביר היה רגיל בעבודות כעין אלו לשלם לפי ימי עבודה בפועל כמקובל בשוק, אולם מתוך התחשבות בר' זאב שבכדי להגיע להסדרי הלוואה ראויים היה זקוק למשכורת חודשית מסודרת, הסכים לשכר על בסיס חודשי. אף שיתכן שבחשבון כללי היה יוצא פחות משכר על בסיס ימי עבודה בפועל, היה זה סכום שאותו הכיר ר' זאב רק מעולם החובות, בפירוש לא מעולם ההכנסות.

*

את הימים שאחר חתימת חוזה העבודה מול דביר חצב בילה ר' זאב בסידורים שונים, בהם הנפקת דרכון, שכן מעודו לא ראה מטוס מבפנים ולו לטיסה בשמי הארץ, התרוצצויות עבור ויזות למדינות שונות, שאת שמותם של חלקם נדמה היה לו שהוא שומע לראשונה, וציוד ראוי לנוסע מתמיד.

ימי ההמתנה לא ארכו יתר על המידה, וכעבור שבועיים בלבד מהפגישה האחרונה ביניהם, נקרא ר' זאב לפגישת עבודה עם דביר. ר' זאב שהבין כי רגע האמת קרב, הגיע לפגישה כשהוא רוטט מחשש והתרגשות, תוך נסיון לשדר עסקים כרגיל. דביר קיבל אותו בחביבות, הציע שתיה ועוגיות, ופנה להתמקד במטרה. בעוד כשבוע, פתח, יוצא עוזרי גיא לגינאה, זו אמורה להיות השליחות הראשונה שלך, כמתורגמן של גיא. את הפרטים השונים על הנסיעה יסביר לך גיא, שגם יתכנן את הל"ז המפורט, ויעדכן אותך בכל הצריך.

תיכף עם צאתו את משרדו של דביר, יצר ר' זאב קשר עם גיא, וזה מצידו קבע איתו שעה למחרת בה יפגשו, ובמהלכה יקח אותו גיא ברכבו לסידורים הנחוצים, תוך שבמקביל ינחה אותו בהוראות הרבות הנצרכות.

וכך למחרת בעשר בבוקר עלה ר' זאב ביציאה מירושלים על מכונית המאזדה 6 של גיא בדרכם למרכז. גיא התגלה כבחור נמרץ, חביב מאד, שופע בטחון עצמי ושלוה פנימית, אך עם זאת אדם שאינו נוהג להכביר בלהג מייגע. הוא התחבב על ר' זאב, ודומה היה לר' זאב שאף הוא הצליח להתחבב על גיא.

בשלב כלשהוא אף העיז ר' זאב להציג לגיא בדוגרי את השאלה שהטרידה אותו לא מעט: 'לא מפריע לך לשהות שבועיים שלוש בסוף העולם עם דוס עבדקן?!'. גיא חיך, ז'מה אתה חושב, זה יותר גרוע מלהיות הישראלי היחיד ברדיוס של כמה מאות קילומטרים, כפי ששהיתי עד היום פעמים רבות במדינות דוברות אנגלית, בהן לא הייתי זקוק למתורגמן?!'. תשובתו שנאמרה באופן אינסטינקטיבי וכן, נסכה תחושת חמימות מסוימת אצל ר' זאב בהבינו כי בעיני גיא הוא נכס ולא נטל גם מהפן החברותי.

*

רגע האמת הגיע. ר' זאב עמד על מטוס ה'אתיופיהן איירליינס', מנופף בידו לשלום לבני משפחתו שצפו בו ממרחק, כשהוא מנסה בכוח לכבוש את הלחות שהצטברה בעיניו. הוא התיישב על המושב הדחוק אך הנוח, תוך שהוא שם לב שבעצם הוא לא יודע איך אמורים להעביר נסיעה בת שלוש וחמש שעות, כשמחצית מזמן זה הוא בין ארץ לשמים. ספריו אמנם היו איתו, אך הוא לא בטוח היה שיצליח להתרכז בהם ולו לדקה, מי דיבר על יממה ומחצה...

המטוס היה גדוש בבני העדה האתיופית, שהיו אמורים לרדת בשדה התעופה באדיס אבבה שהיה תחנתם הראשונה במסע, על שלל קולותיהם וניחוחותיהם. ר' זאב דווקא חיבב את האתיופים הפשוטים הנעימים והכנים, רק שהיה מודע שאין בזה אף משום

מבוא או הקדמה לשהותו ביבשת השחורה, שכן במטוס הבא בו יטוסו מאדיס אבבה לקונאקרי ימלאו את המטוס 'כושים על אמת', הגדרה של גיא. וזה עוד רק במטוס, שם ה'כושים על אמת' יהוו רק את הרוב, כי בקונאקרי, כך הבטיח לו גיא, יהוו אלו מעל מאה אחוז מהאנשים שהוא יראה. לבנים או מוקה הוא יראה הרבה פחות מאשר שחורים בת"א.

וגם זה הגיע בסוף. אחרי מספר שעות טיסה מייגעות, הם נחתו באדיס אבבה, ואחרי כמה שעות שוטטות משעממת, ששעמום כמוה לא הכיר ר' זאב אף בימות החיידר אצל רבי'ה דוד בעל הקול המונוטוני, עלו על מטוס, אף הוא של 'אתיופיאן איירליאנס', כשיעד הנחיתה הוא קונאקרי. ר' זאב הביט סביבותיו במטוס, וחש שהוא נפל לפלנטה אחרת, אחרת לגמרי. זה לא היה הצבעים, זה לא היה הקולות, אף לא המראה הכללי והריח המשונה, זה היה פשוט הلم תרבות טוטאלי. מעולם הוא לא דמיין שיכולים להיות הבדלי מנטאליות כה קיצוניים בין בני אנוש. המטוס, שאמור להיות מטבע הדברים שקט, נקי, ומסודר, היה דומה יותר לשוק בפרבר עוני של קונאקרי. האנשים עמדו, אכלו, דיברו ואף צעקו בקול רם, משל היה זה אוטובוס לטיול שנתי של כיתת נערים פרועה. רק שהפעם גיא באמת הרגיע אותו, 'זה באמת אפריקה', אמר, 'אבל עם זאת המלון דווקא בסדר גמור, הן מבחינה אסטטית ואף מהפן התרבותי' הבטיח.

*

ההבטחות של גיא הוכחו כדי נכונות. המלון בו שהו 'מון הוטל קונאקרי', שנחשב היה למלון מהטובים בעיר, התגלה אכן כראוי לייעודו. אורחי המלון שהיו בחלקם הגדול דווקא בני הגזע הלבן, ואף עובדיו השחורים, היו שקטים, מאופקים, ומתורבתים. המלון עצמו היה נאה, מטופח, ונקי שלא כמקובל באזור. העובדים היו אדיבים, ור' זאב חש שהוא הגיע מעט אל המנוחה אף אם לא אל הנחלה.

העיר קונאקרי שוכנת על לשון ים ארוכה המתפרצת אל תוך האוקיינוס האטלנטי עם עוד כמה איים, כשהמלון שוכן בכמעין זווית של העיר, מה שמעניק את תחושתו של הים באופן ניכר. ר' זאב התמכר לתחושת הרוגע של הגלים, מצייר בעני רוחו היאך נושאים הגלים את רגשות געגועיו אל בני משפחתו האהובים, אי שם בירושלים.

העסקאות הראשונות אותם היו אמורים גיא ור' זאב לבצע תוכננו בכוונה תחילה ליומיים אחר הנחיתה, בכדי שר' זאב יתאושש מהטיסה הלא קצרה, ויבצע 'הסתגלות מנטאלית', כלשונו של דביר, ליבשת השחורה. את הזמן שבינתיים, תכננו להעביר בטיול לא ארוך, ובביקור במוזיאון ובשוק המקומיים.

*

ההכרה הכתה בר' זאב כברק. הוא ממש לא הצליח להבין איך הוא לא נזכר בזה עד כה. הלילה הוא נר ראשון של חנוכה.

לנגד עינו עלו השנים הקודמות בהן היה מוקף בבני משפחתו האהובים, והוא מדליק את הנרות כמלך בגדוד, ואילו עכשיו הוא מוקף בהמוני צאצאי חם, למעט אי אלו מאורחי המלון שאף הם אינם נמנים על צאצאי אברהם יצחק ויעקב. יותר מכל הציקה לו המחשבה על כך, שאף אם מבחינה הלכתית הוא יכול להדליק ולברך כרגיל, איזה 'פרסומי ניסא' יהיה בכך?! וכי מישהו מהערלים המצויים שם למכביר שמע אי פעם על המושג חנוכה?!

הרבה זמן למחשבות לא היה לו, שכן הוא עמד בפני כמה בעיות טכניות מהותיות. חלון החדר בו שהה פנה לעבר הים, ומשכך אין הוא יכול להדליק בו, ועליו לפנות לקבלה לבקש לעבור חדר. אלא שפתרון זה לא היה מעשי, שכן היה זה בשעות אחה"צ, שעות בהם אין במלון שירות חדרים. מלבד זאת המלון היה מרושת בגלאי עשן, מה שאומר שהדלקת נרות בחדר תגרום להרעיד את כל המלון בלילות, ואולי אפילו להביא איזו ניידת כיבוי אם יש כמה כבאים פעילים באזור הקרוב.

הוא ירד לקבלה וניסה להסביר לפקיד את בעייתו. תחילה היה נראה שהפקיד לא הבין כלל מה הוא רוצה מחייו, אבל מהר מאד הוא קלט שהפקיד הבין היטב עד כדי שהוא הבין יותר ממנו את הסיטואציה. במילים אחרות, אמר לו הפקיד, הכל אפשרי, גם להביא חדרנית שתחליף לו חדר בשעה לא שגרתית, וגם להשבית את גלאי העשן בחדרו, רק שבשביל כך יהיה עליו לשמן את הענין, בירוק כמובן. ר' זאב לא שש להיפרד מממון מיותר, והוא עלה לחדרו של גיא, לשאול אותו אולי יש בדברים האמורים משום חובותיו של המלון. גיא שמע את השאלה בקשב, ופרץ בצחוק. 'תקשיב', אמר לו, 'אתה יכול להתווכח איתם עד מחרתיים, אבל בגינאה אין אפשרות להתלונן למשרד התיירות, או לחברה להגנת הצרכן... גם אם הם רוצים ממך הרבה כסף, זה כמובן במושגים שלהם. למשל חמש דולר זה בשבילם כמעט לוטו, על זה אתה עושה עסק?!'.

ר' זאב קיבל את התוכחה, ירד ללובי ופנה לקבלה לשלם את ה'מס', והיה מופתע לגלות באיזה מהירות יכולים לפעול חמישה דולר עלובים. תוך כמה דקות הוא קיבל חדר חדש בקומה נמוכה הפונה לרחוב כבקשתו, מטופטפ ומאורגן עד אחרון הסבונים במקלחת, תוך כדי שהפקיד מוודא את שביעות רצונו, ומפטיר שעכשיו הוא יכול להדליק בחדר גם מדורה.

*

שעת השקיעה קרבה. ר' זאב עמד בחלון הפונה לרחוב הקונאקראי בכדי להכין את החנוכיה להדלקת הנר הראשון, תוך שהוא מביט בעוברים ושבים, ותודה בליבו האם ישנו פרומיל הסיכוי שאי מי מהם יבין למעשהו. הוא סבר כי אם היה כעת בעיר גויית לא פחות אך במדינה מפותחת יותר, יתכן והיה איזשהו מומחה לתיאולוגיה שהיה יודע על מנהגם של היהודים להדליק נרות בחלון בדצמבר, אבל בגינאה, קודם שידעו קרוא וכתוב...

החנוכיה עמדה מוכנה, ור' זאב פנה להדליקה. לשווא היה עמלו לנסות לשכנע את גיא להצטרף אליו להדלקה. גיא סירב באדיבות אמנם, אך בנחישות. זאת על אף שר' זאב לא ניסה לשכנע אותו מטעמים 'דתיים' או אפילו 'מסורתיים', אלא יותר מטעמים פולקלוריים או נוסטלגיים, אך מה שהתברר כנראה כי נוסטלגיה לנרות חנוכה ישנה רק למי שהוא או אביו או סבו עשו זאת פעם, מה שלא היה נכון אצל גיא, וגם הפולקלור שלו כנראה היה יותר של 'מדינת תל אביב', מאשר של הדת היהודית, נעבאך... אצל ר' זאב בכל אופן, התחושה שגם היהודי היחיד שקיים באזור החיוג איננו מעוניין להצטרף עמו, העצימה שבעתיים את תחושת הבדידות. הוא פנה איפוא, להדליק את נרות החנוכה בגפו, משתדל להתחזק בתחושה שאלוקיו עמו, ולבד הוא לעולם איננו.

ר' זאב בירך בכוונה רבה את ברכות ההדלקה, והדליק את הנרות ברגשות עזים ומעורבים. לאחר מכן הוא התיישב על יד השלהבות הקטנות המרצדות בעוז בחושך היבשת השחורה, כשהוא שר בלהט את מילותיהם החמות של פזמוני החנוכה.

*

הדפיקות בדלת גרמו לר' זאב דפיקות עזות יותר בליבו. דפיקות בדלת חדר המלון בשעת ערב בקונאקרי אינה אמורה מטבעה לבשר טוב. גיא זה לא היה, משום שגיא ניצל את הערב הזה לשייט לילי בין איי קונאקרי, והקול בעל המבטא האנגלו-סקסי שהצטרף לדפיקות ודאי לא היה קולו של גיא. במחשבה ראשונה חשב ר' זאב שלא לפתוח את הדלת משום שלהפסיד ממילא אין לו מה, אולם לאחר מספר שניות הוא התעשת והחל להירגע. ראשית, הקול נדמה היה לו כקול רך ומתורבת ולא כקול גנגסטרי מעושן, ושנית הבין שהיות והשפה המקומית היא צרפתית, ככל הנראה הדופק אינו מבני המקום. ומכיון שלגינאה אין הרבה מה להציע, לא סביר להניח שהיא 'מייבאת' פשע מזן שודדי תיירים לארצה.

אחר שנרגע מעט ניגש ר' זאב אל הדלת ופתח אותה לרווחה. בפתח ניצב אדם שהרגיע את אחרון חששותיו של ר' זאב. האדם שניצב למולו היה גבר בהיר בעל חזות מערבית מובהקת, פנים מעודנות והופעה אלגנטית מרשימה. הוא פנה לר' זאב בנימוס ושאל בצרפתית: 'אפשר לשאול כמה שאלות בבקשה?'. ר' זאב השיב לו באנגלית, שהוא דובר אנגלית לא פחות מאשר צרפתית, כך שהוא יכול לשוחח גם בשפת האם שלו.

נראה שהדבר גרם הקלה לזר, והוא פתח ואמר: 'שמי הארי, ואני מתאכסן כאן במלון. ישבתי בחצר המלון שותה בירה ומתבונן סביבותי, ואז ראיתי את נצנוץ אור הנרות בחלון חדרך, תוכל להסביר לי מה פשרם של נרות אלו?'. ר' זאב ניסה להסביר לו בקצרה ככל שיכל את מהותם של ימי החנוכה והדלקת הנרות, באופן ובצורה שישתוו גם למושגיו של גוי מובהק, תוך שהוא שם לב למבעים מתחלפים ולא מזוהים שנעים על פני בן שיחו. הוא סיים את הסבריו, ושאל: 'נראה שהנרות יצרו לך אי אלו סנטימנטים כלפיהם, האמנם אני צודק?'. הארי השתהה רגע, נאנח עמוקות, ואמר: 'אומר לך. אני

יליד אוסטרליה, נולדתי בכפר נידח בחוה אוסטרלית. הדת מעולם לא הייתה נושא בביתנו, אף לא זו הנוצרית, כלום'. 'כלום', הטעים הארי, 'מלבד משהו אחד. בכל שנה באמצע דצמבר נהג אבי להוציא מהבוידעם מין מנורת נרות משונה כזאת', אמר הארי תוך הצביעו על החנוכיה המאירה בחלון, 'והדליק בה במשך שמונת ימים'. הארי הוסיף, 'האמת שגם לא הייתי בטוח מעולם שזהו עניין דתי, שכן כאשר היינו שואלים את אבי מדוע הוא עושה זאת, מעולם לא הסכים להשיב לשאלתנו ורק היה מפטיר משפט אחד קבוע שנעשה אצלנו לכמעין פתגם "ד'אט'ס וואט מיי פאט'ר דיד" (זה מה שעשה אבי), ללא שהוסיף אף מילה', סיים הארי את המונולוג הנרגש.

'היכן נולד אביך?' שאל ר' זאב את הארי. הארי השיב שאביו מעולם לא סיפר על ילדותו או בחרותו, ובכלל מיעט לשוחח על עברו, אך זאת אני יודע, הדגיש הארי, שהוא נולד בצ'נסטחוב שבפולין. 'צ'נסטחוב', המהם ר' זאב, 'זו הייתה עיר ואם בישראל'. ר' זאב ניסה לדלות מהארי מידע נוסף, ושאל: 'ומה היה שמו של אביך בנערוותו אינך יודע? או שיש איזה פרט אחר שידוע לך על עברו או על משפחתו?'

הארי קימט את מצחו, כמנסה לדלות דבר מסבך וזכרונותיו. לפתע פניו כמו אורו, והוא קם ועזב את החדר ללא אומר ודברים. ר' זאב היה המום, הוא לא הבין מה אירע. תחילה הוא חשש שהוא חפר מדי להארי בשאלותיו, עד שזה מאס בחברתו, אך מיד הוא הבין שזה איננו הנושא. אם הארי היה מעוניין לסיים את השיחה, הרהר ר' זאב, הוא יכול היה לסיים אותה באופן מתורבת בהרבה, כיאות לג'נטלמן שכמותו. זאת בנוסף על כך שפניו המאירות של הארי כשקם ועזב אמרו בהחלט שהוא לא ברח.

*

הארי לא הותיר לר' זאב זמן רב לעסוק בשאלת לכתו. הוא שב על החדר לאחר מספר דקות לא רב, כשבידו הוא אוחו עצם בלתי מזוהה. אחר כמה שניות של שקט נדמה היה לר' זאב שהוא מבין בערך מהו הדבר - קלף. 'מה ומאיפה הדבר הזה?' שאל את הארי. הארי התיישב, הביט על פני הקלף, והשיב: 'כעת נזכרתי. טרם לכתו מהעולם של אבי, קרא לי אבי, ומסר לי את הקלף הזה, תוך שהוא מדקלם: "ד'אט'ס וואט מיי פאט'ר דיד", אך הוסיף: "ד'אט'ס וואט הי דיד פור מי" (- זה מה שהוא עשה בשבילי). ואז עצם את עיניו, ועזב את העולם'.

הארי הגיש לר' זאב את הקלף, וביקש ממנו שיביט בו. ר' זאב נטל את הקלף, והבחין שנכתב בו בכתב אשורית נאה באופן נדיר, ואז החל לקרוא: 'אתה בני, יוסף משה בן הסופר ר' דוד אריה ולדבלום, פה ק"ק צ'נסטחוב, כ"ה כסליו תש"א'.

ר' זאב סיים להקריא תוך שפניו מחליפות צבעים במהירות. הארי ניגש אליו, תמך בזרועו ושאל אם הוא מרגיש טוב. ר' זאב סימן לו בידו בתנוחה מרגיעה, ואחר ביקש ממנו לשבת מולו. הארי התיישב, ור' זאב הישיר את מבטו אליו, והביט בפניו ממושכות.

כשנרגע מעט, אמר בקול נרגש: 'אתה יודע מי אתה?!', 'אתה יודע מי אני?!', 'אנחנו בני דודים!!'.

'ר' דוד אריה ולדבלום ז"ל הי"ד היה אביה של סבתי, טובה ז"ל, שנפטרה לפני כחמש שנים', אמר. והוסיף, 'בביתי מתנוססת על קיר הסלון תמונת דמותו ההדורה של ר' דוד אריה, שהיה מחשוביה של קהילת צ'נסטחוב'.

הארי היה נראה כמי שאינו יודע מה לעשות עם עצמו, מעוצמת ההתרגשות שאחזה בו. תמיד העיקה לו שאלת זהותו המשפחתית ואף הדתית, על אמו ידע תמיד שמוצאה יהודי, אך מעבר לכך לא ידע כלום על משפחותיהם של הוריו, וכעת לא רק שנודע לו מוצאו וזהות משפחתו, אלא שהדבר קורה לו תוך מפגש עם שאר בשרו!

*

הם ישבו ושוחחו אל תוך הלילה שעות ארוכות. הארי סיפר כי בהגיעו לגילאי העשרים עזב את הכפר ואת עסקי החוות, ועבר למלבורן שם השתלב במסחר היהלומים. הוא שאל את ר' זאב על מעשהו בקונאקרי, והאזין ברוב קשב לקורותיו של ר' זאב בשנים האחרונות. ניכר היה על הארי שצרותיו של ר' זאב נגעו לליבו, ואף הבין את הקושי של ר' זאב להיפרד מהסטנדר, מקור חיותו. הוא שתק מעט, ואז שאל 'מהי הכשרתה המקצועית של רעייתך?'. ר' זאב השיב שבמקצועה עסקה שנים רבות ובהצלחה רבה בתחום ראיית החשבון, עד שהחלה לסבול מכאבי הגב שריתקו אותה לבית. נראה היה שדעתו של הארי נחה עליו למשמע תשובתו של ר' זאב. 'הקשב', אמר. 'יעדה הבא של החברה שבבעלותי, היה לפתוח סניף בבורסת היהלומים הישראלית. דומני שרואת חשבון עבורנו כבר ישנה. וכן', סיים, 'היא תוכל לעבוד מהבית'.

ואז שוב נשמעו נקישות בדלת. אלא שבשונה מקודמתה הפעם לא היה לר' זאב זמן לדאוג, שכן מיד שמע את קולו של גיא. גיא שב באותה שעה מטילו, ולא מצא את המצית, ובגלל שבלי סיגריה הוא לא גיא, וגם לא הרבה פחות מזה, הוא דפק בחדרו של ר' זאב, מבלי להתייעץ בשעונו תחילה.

'ר' זאב פתח את הדלת לרווחה, וגיא התבלבל 'וואי, כבר מצאת לך חברים בקונאקרי?!'. ר' זאב והארי חייכו במשותף, ור' זאב אמר, 'הוא לא בדיוק חבר, הוא יותר קרוב משפחה'. גיא התבלבל לגמרי: 'מה הסצנה?!' שאל בעברית מדוברת את ר' זאב. ר' זאב החל לספר לו את כל קורותיהם המשותפות שלו ושל הארי הערב, תוך שגיא מביט בו כמהופנט. כשהתעשת לאחר כמה דקות הגיב: 'תשמע, מחר גם אני נמצא אתכם בהדלקת נרות של הניסים'.

*

לתגובות: crotshtein@gmail.com

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק

והדליקו נרות בחצרות קדשך – סיפור לחנוכה

ירושלים, כסלו תשכ"ו

הפנס האיר באור קלוש את הסמטה הקטנה, חושף לעיני המתבונן מחזה משובב נפש. שורות אלכסוניות של טיפות מבהיקות בחשכת הלילה לאורו הצהבהב של פנס הרחוב. הגשם הצליף בעוז באותו לילה, כמקבל בברכה את עשרות היהודים שנקהלו ובאו להדלקת נר חנוכה.

בית המדרש בקצה הסמטה היה צר וארוך. שלט פח מוצמד במסמרים מחלידים לקיר האבנים מעל השער המקומר, ועליו אותיות שחרחרות מתקלפות מיושן: "בית המדרש 'חצרות קדשך', בנשיאות הרב ישעיהו גרונדמן". הציבור חצה את ה"פוליש", חדר המבוא של בית הכנסת, שהואר ב'לוקס' נפט עתיק ונכנס בחפזון אל בית הכנסת עצמו, שנשטף באור לבן חזק של מנורות ניאון, לשם שינוי.

כחמש עשרות יהודים התאספו בבית הכנסת להדלקת נר חנוכה של הרב ישעיהו גרונדמן, שבעיר הכירו אותו יותר בכינוי "הרב מקאלושין". תלמיד חכם מופלג מן הדורות הקודמים, שזכה להתאבק בעפר רגליהם של גדולי פולין בטרם עלה לארץ ישראל. תלמידם של אדמו"רים חשובים שאמנם לא הנהיג עדת חסידים, אך מעריצים ואוהדים היו לו למכביר.

הקהל הצטופף בחצי עיגול סביב רבי ישעיהו, אדם כחוש וגבוה שזקן אפרפר דליל עוטף את פניו השחומות כמסגרת נאה. גופו היה עטוי חלוק פרחוני פשוט בגווני כחלחל כהה ולראשו מגבעת משי רבנית.

"כולם פה" שאל רבי ישעיהו בקולו הרך, "אפשר להתחיל?"

רבי אשר אנשיל, ממקורביו של הרב מקאלושין, הנהן בראשו בתנועה בלתי נתפסת כמעט.

רבי ישעיהו הדליק את נר השעווה, ברך את הברכות ברגש, בקול שקט ועדין, והעלה את האור בחנוכייה. השלהבות הכתומות הקטנות ריצדו באור רך שעה שהנוכחים נתנו קולם בשירת "מעוז צור ישועתי".

החנוכייה היתה סיפור בפני עצמו. לא תואר לה ולא הדר. הגב – ריקוע נחושת מיושן עם תחריט של מגדל דוד מצד ימין וקבר רחל מצד שמאל. התחתית – משטח פח פשוט ועלוב, ועליו ניצבים בשורה שמונה כוסיות זכוכית ירקרקות.

לאחר שדעכו קולות השירה נשא הרב דברי תורה מענייני דיומא. הנוכחים הצטופפו סביבו כדי לא להפסיד מילה מדבריו. כמה נערים פוזיזים התקרבו מדי אל החנוכייה שהיתה מוצבת על כסא עץ מיושן מצדו השמאלי של פתח בית המדרש.

הרב העיף מבטים חרדים אל הבחורים המצטופפים. הוא המשיך לדבר בקול הבס הנמוך שלו כששיעול יבש קוטע את דבריו מדי פעם. הבחורים הצטופפו עוד יותר והתקרבו אל הכסא קירבה מאיימת.

טראח.

צלצול זכוכיות מתגלגלות קטע את דברי הרב בפתאומיות. החנוכייה נפלה מן הכסא וכוסיות הזכוכית התגלגלו על הארץ. הפתילות הבווערות כבו, שתיים מן הכוסיות נשברו.

“אוי ואבוי” הרב הקשיש לפת את פניו בידיו וארשת צער עמוק מנשוא עלתה עליהן למראה הכוסיות המנופצות. הוא נשך את שפתיו בכאב מר ונראה כמתאפק בשארית כוחותיו לא לפרוץ בבכי. הוא היה מזועזע בעליל. “מה עשיתם?” פנה אל הבחורים בקול בוכים, “הרסתם את החנוכייה הקדושה! ראו מה עשיתם!”.

הבחורים הזדרזו להרים את החנוכייה המוטלת בעלבונה על הארץ. אספו את הכוסיות השלמות, ששה במספר. טאטאו את שברי הזכוכית, ספגו את שלוליות השמן במגבות גדולות ועשו כל שיכולו למזער את הנזק ולהשיב הכל לקדמותו.

בפניו של הרב הקשיש לא ניכר שינוי. הבעת הזעזוע והתדהמה, עם שברון לב עמוק כים, התאבנו בהן גם כאשר הכל שב לקדמותו והמנורה חזרה למקומה, חסרת שתי כוסיות.

“יש לכם מזל שהרב עבד על עצמו ויודע לשלוט בכעסו” לחשו כמה יהודים מבוגרים לבחורים הצעירים, “אלמלי כן, היה צועק עליכם צעקות כאלו שכל ירושלים היתה שומעת. אתם יודעים איזה חורבן עשיתם?”

“אני לא מביין” לחש אחד האורחים, יהודי מבוגר בעל חזות מכובדת והדרת פנים, “שתי כוסות זכוכית קטנות בצבע ירוק, אפשר להשיג כמותן בכל חנות לכלי בית. על מה הרעש?”

אוזנו של הרב לכדה את שני המשפטים האחרונים. “הרב דבורקין, אתה שואל על מה הרעש. אני אספר לך על מה הרעש. הם - הוא החווה על חמשת מניני הנוכחים - כבר מכירים את הסיפור של החנוכייה הזאת משנים קודמות. אתה עדיין לא שמעת, אבל אחרי שתשמע, תבין גם אתה מדוע אני כל כך מצטער על הכוסיות שנשברו. כוסיות זקנות הן, בנות מאה ושלושים שנה, ואין להשיג כמותן בשום חנות של כלי בית... הסיפור התחיל לפני כשלושים ושלוש שנה, בפולין של שנת תרצ"ג...

*

קאלושין, פולין, כסלו תרצ"ג.

השלג עטף את קאלושין כשמיכת פוך לבנבנה. קר היה באותה שנה, כמו בכל חורף, אולי אפילו קצת יותר. השלג כיסה את פולין כבר משלהי מרחשוון ולקראת אמצע כסלו התגבר והעצים את נוכחותו.

אל בית המדרש של הרב נהרו באותה שעה עשרות רבות של יהודים, לבושים במעילים כבדים וחושים בכובעי מצחיה קטנים. הדלקת נרות החנוכה של הרב ישראל איסר גרונדמן קנתה לה שם בכל האזור. מקרוב ומרחוק היו באים המונים לחזות בהדלקת הנרות ובעיקר לשמוע את דברי התורה החריפים שלו.

הרב גרונדמן ישיש מופלג היה. יודעי דבר טענו שחצה מכבר את קו שנת המאה שלו. הזהירים נטו להפחית עשר שנים מגילו. כך או כך, בדבר אחד שררה תמימות דעים. החנוכייה שהדליק בודאי היתה ישישה מופלגת, בת גילו לפחות, ואולי אפילו מבוגרת ממנו. הוא ירש אותה מסבו. איש לא הבין מה ייחוסה של החנוכייה, הנעדרת כל פאר והדר. הרב גרונדמן שמר עליה כעל בבת עינו, ולא הרשה לאיש לגשת אליה ולהתעסק בהטבת הנרות. מדי לילה היתה זו מלאכתו שלו. לגלגל את הפתילות, לצקת את השמן, להבהב את הנרות עובר להדלקתן, כדי שידלקו יפה. את כל זאת עשה הרב הישיש בעצמו, ואחר שרחץ את ידיו היטב, ושטף את אצבעותיו משיירים שהותירו בהן ראשי הפתילות המפוחמים, היה מרשה לכל הקהל להתקרב, אבל לא יותר מדי. קולו הרועד מזקנה היה מתנשא באמירת הברכות, ואחר שענה הקהל אמן רועמת, גאתה השירה והזמרה משך שעה ארוכה. היתה זו השראת שמחה אמיתית בכל לילה של חנוכה.

לכבודו של הלילה הזה, הדלקת נר חמישי של חנוכה, הגיע קהל גדול במיוחד. אנשים בוססו בשלג העמוק, וכמה הגיעו לבית המדרש עם מגפיים מלאי בוץ, לאחר טבילה הגונה בכמה שלוליות, כשעברו בצעדים מהירים דרך השוק. השמועה אמרה כי הלילה הזה, נר חמישי של חנוכה, עומד להתרחש משהו מענין במהלך הדלקת הנרות.

“אני שמעתי שהרב מתכונן לחלק היום ‘פונטשקעס’ (סופגניות) חמות לכל הציבור”, אמר פייבל הקבצן תוך כדי הליכה מהירה לעבר בית המדרש ועיניו נצצו.

“אתה מדבר מהרהורי לבך, פייבל”, ביטל את דבריו איצקה מורט הנוצות. “בטנך תמיד הומה מרעב, אז אתה רואה פונטשקעס רותחות מול העינים. מכמה סופגניות הציבור לא היה נכנס להתלהבות כזאת, הולך להיות משהו הרבה יותר רציני”.

“ואולי תהיה היום סעודה רצינית?” זרחו פניו של פייבל, “עם עופות צלויים ותפוחי אדמה עשויים כהלכה, ולקינח כמה לאטקעס. אח, לביבות תפוחי אדמה מטוגנות עמוק בשומן אווזים, לא יזיקו לי”. לשונו ליקקה את שפתיו המכחילות מקור.

“אתה יכול להפסיק לחשוב על אוכל?” הקניט איצקה ברוח בדוחה. “אינני מבין מה יש להתלהב מעופות. אני רואה אותם כל היום, מעופרים בעפר, מזוהמים בדם השחיטה עד לקבס. שמע לי, לא מדובר בכלל על משהו גשמי אלא על משהו רוחני. תחושה שלי”.

“כך אתה חושב? עוד נראה” מלמל פייבל באכזבה.

הציבור היה מתוח במקצת לקראת ההדלקה. כולם היו אחוזי סקרנות לדעת איזו הפתעה הכין להם הרב הישיש. רואי השחורות שבין הנקהלים, צפו שהרב ייפרד מהם לשלום, וייפטר מן העולם במעמד המוני של יציאת נשמה, אולם על הרב הישיש לא ניכר

אפילו קצה קצהו של אות להפסקת החיים. הוא אמנם התנהל כזקן, אולם בקאלושין היו יהודים בני שישים וחמש שגם הם התנהלו כזקנים...

קולות השירה דעכו כאשר הרב סימן בידו. שקט מוחלט השתרר במקום. הכל הקשיבו בדריכות כאשר הרב החל נושא את דבריו.

במקום פלפול תורני, החל הרב מספר מעשיה מוכרת, סיפור צדיקים ישן נושן. אחרי שסיים הגיע המפנה הדרמטי המובטח:

"מורי ורבותי. את הסיפור הזה שמעתי גם אני בליל חמישי של חנוכה מסבי, ואחרי כן, הוריש לי סבי את החנוכייה הזאת. אני רוצה לספר לכם מה חשיבותה של החנוכייה הזו. אתם רואים כולכם, חנוכיית נחושת ופח פשוטה בתכלית, לא כסף ולא זהב. לא קישוטים ולא יהלומים, לא קנים עם צורות נדירות ולא בסיס רחב עמוס פיתוחים, רק כמה ריקועים כמעט ילדותיים. אבל יחסנית גדולה היא החנוכייה הזו. היא הגיעה לידי של סבי משד"ר חשוב שנסע מארץ ישראל לפולין לערוך מגביות לטובת אחד ה'כוללים' שפירנסו את עניי ארץ ישראל. הוא הביא אתו מנחת-שי, חנוכייה שייצר אמן ירושלמי, סמוך ונראה למקום המקדש, וסיפר לסבא עליו השלום כי אחד מחכמי ירושלים הדליק בחנוכייה זו את הנר הראשון של חנוכה מול מקום המקדש, לפני נסיעתו של השד"ר, כדי לקדשה בקדושת ירושלים וקדושת מקום המקדש.

"קשה לתאר איזו התלהבות עוררו דבריו של המשולח הארץ ישראלי בסבי, יהודי שנולד בפולין, חי בפולין את כל חייו, אבל התפלל שלוש פעמים בכל יום את המילים "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים". הוא ראה בעיני רוחו את האור הראשון שהאירה החנוכייה הזו מול בית מקדשנו החרב, ולבו היה מתמלא ערגה וגעגועים לקודש הקודשים מדי לילה של חנוכה בעת הדלקת הנר, בכל שנה מחדש. ואף אני, לאחר שהוריש לי סבי את החנוכייה, הייתי נוסק על כנפי הדמיון בכל לילה של חנוכה מחדש. אני הייתי כאן, במערב, ולבי וראשי בסוף מזרח. בארץ ישראל, הייתי עומד יחד עם הכהן הגדול בבית המקדש ומדליק את המנורה".

הרב כעכע מגרונו מהתרגשות. "אני מרגיש שכוחותי נוטשים אותי, כי לא ידע האדם את עיתו. חוששני שמא בשנה הבאה כבר לא אזכה להיות עמכם. ברצוני להוריש את החנוכייה לאחד מיוצאי חלצי".

דממת הים השתררה בבית המדרש, ואחריה התהפך השקט לבליל רוחש של כוורת דבורים. רבי כתריאל, בנו יחידו של הרב, נפטר לפני כמה שנים על פניו של אביו והותיר אחריו שלושה בנים ושבע בנות. שלושת הנכדים הגדולים, בחורים בשנות העשרה, עמדו בשורה הראשונה מול סבם, ולא ידעו כיצד להגיב.

ישעיהו, נכדו השני של הרב, התעשת ראשון. הוא ניגש אל סבו ואמר. "סבא, אני חושב שהחנוכייה הזאת מגיעה לי".

“וכל כך למה?” שאלו הרב בנימה למדנית. “מדוע עדיף אתה על פני אחיך הבכור שמשון?”

הבחור הסמיק ופנה אל אחיו הבכור, “תגיד לי שמשון, אם סבא יתן לך את החנוכייה, מה תעשה בה?”

שמשון קירזל במבוכה קלה את קצה הפאה הימנית שלו ומשך בכתפיו. “מה פירוש? אעשה מה שצריך לעשות, אדליק את הנרות בחנוכה, לפי הסדר שקבע לנו השולחן ערוך.”

“ואיפה תדליק את החנוכייה?”

“אתה שואל שאלות מדי קשות” גיחך שמשון, “מצד שמאל של פתח הבית.”

“אתה שומע סבא” פנה ישעיהו אל הרב הישיש, “שמשון ידליק את החנוכייה בפתח הבית. אבל אני מבטיח לך סבא, אני נודר כאן נדר גדול. אם תתן לי את החנוכייה הקדושה הזאת - אחזור ואדליק בה את הנרות באותו מקום שהדליקו בה בפעם הראשונה, כלומר, מול מקום המקדש.”

הסבא שפסף את אוזניו הזקנות כלא מאמין. “מה אמרת שייע'לה, איפה תדליק?”

“אני אעלה לארץ ישראל ואקיים את הנאמר “והדליקו נרות בחצרות קדשך” אמר ישעיהו בעוז. “שלוש שנים לכל הפחות אדליק את הנרות מול מקום המקדש. זה נדר גמור.”

עיניו של הסבא חלפו על פניהם של נכדיו האהובים. שמשון הבכור, בחור טוב ונחמד, למד ושנה לא מעט במשך השנים, אבל חסר מעוף ותעוזה. ישעיהו, הנכד השני לעומתו, עילוי מבריק שכל קאלושין התגאתה בו, ובצדק. דמיונו מרקיע שחקים. האם יקיים את נדרו?

הוא הניד בראשו כמהסס, ואמר לשני נכדיו המצפים בחיל ורעדה למוצא פיו. “קשה לי להחליט על רגל אחת. אני אשן על כך לילה ואתן את התשובה מחר בבוקר.”

למחרת בבוקר רעשה וגעשה חצרו של הרב מקאלושין. הרב ישראל איסר גרונדמן לא המתין לבוקר. הוא נפטר באישון לילה, והותיר אחריו פתק קטן, בו כתב זמן קצר לפני שגווע במפתיע. “אני מבקש לתת את החנוכייה לנכדי ישעיהו כדי שיקיים את נדרו ויעלה לארץ ישראל, להדליק את הנרות מול מקום המקדש, כנאמר בתפילה: והדליקו נרות בחצרות קדשך.”

*

ישעיהו לא הצליח להתאושש מן השבר הגדול והתדהמה שאפפתו עם פטירתו הפתאומית של סבו האהוב. לא זו אף זו. למחרת היום עמדה כל העדה והתבוננה בו שעה שהדליק את הנרות בבית המדרש, במקום בו רק לפני יממה אחת הדליק סבו, כשהוא מלא עדיין חיים ושמחה.

טקס ההדלקה התנהל לאחר מאבק קשה שבין הנכד האבל לבין משמשיו של זקנו הנערץ. הללו תבעו ממנו כיורש החנוכייה, להדליק את הנרות בפומבי, באותו מקום, כמיטב המסורת, כדי לנחם במקצת את המעריצים השבורים, ואילו הוא טען שאין לו כוחות נפשיים לגשת אל ההדלקה כאילו מאום לא קרה. המאבק הוכרע לאחר שהמשמשים איימו עליו שיבקשו מאחיו הבכור לעשות זאת. שמשון לא התנגד לקבל את החנוכייה, ואפילו עבור הדלקה של לילה אחד בלבד...

ישעיהו ירש את החנוכייה בנר שישי של חנוכה שנת תרצ"ג. זמן קצר אחרי כן התחתן אחיו הבכור שמשון ועקר מקאלושיין, ובעוד חצי שנה, גם ישעיהו התארס עם בתו של אחד מאדמו"רי פולין. החתונה עמדה להתקיים מיד לאחר חנוכה, באמצע חודש טבת תרצ"ד. למרות רצונו העז של ישעיהו, לא עמדה סוגיית העלייה לארץ ישראל על הפרק. בחנוכה של השנה הבאה, שנת תרצ"ה, עמדה משפחתו הקטנה של ישעיהו לפני התרחבות. היה זה חודש לפני הולדת בתו הבכורה. אי אפשר היה לחשוב אפילו על הפלגה ממושכת באוניה במצב כזה. הנסיעה נדחתה אם כן לשנה הבאה.

באותה שנה הדליק ישעיהו את הנרות בחנוכייה שירש מסבו. לפליאתם של חמיו וחמותו שרצו להנאותו בחנוכייה של כסף טהור ולא הבינו מה טעם מדליק חתנם בחנוכייה כה עלובה.

את הנר החמישי של חנוכה הדליק ישעיהו עם צביטת לב. הנדר שלו נשכח לגמרי. למרבה המזל היה רחוק באותה שעה מחצר הסבא ז"ל וקהל המעריצים בקאלושיין וישב סמוך לבית חותנו. לא היה מי שיתבונן בו בעינים מאשימות וישאל שאלות שאין עליהן מענה.

עם בוקר הקיצו בני הזוג הצעירים בהרגשה מוזרה. כאילו מישהו חילל את פרטיותם ופלש לביתם. כאשר החלו מסתובבים בבית גילו כי זה לא היה 'כאילו' אלא במציאות. גנב חדר לבית באישון לילה ורוקן ממנו את כל התכשיטים ודברי הערך שעה שישנו. רק בחנוכייה הפשוטה לא נגע... הוא לא הותיר אחריו עקבות ויצא כלעומת שבא, מן הדלת האחורית של המטבח. החוליה החלשה בבית המוגן.

עמד ישעיהו וביצר את ביתו בפני הגנבים, אבל בלבו ניקרה מועקה עמומה שלא ידע את פשרה. או שמא ידע, אבל לא רצה לפרשה בינו לבין עצמו.

מדי פעם ניסה ישעיהו להעלות את נושא העלייה לארץ ישראל לדיון על השולחן, אך הרעיה הצעירה, עקרת בית יהודיה פולניה מדורי דורות, לא הבינה מה מדריך את מנוחתו. "זו היתה משובת נעורים, הבטחה פזיזה" טענה לעומתו, "האם חשבת דקה אחת שלמה מה אתה עומד להוציא מפייך, או שההבטחה והנדר עפו מפייך כציפורים זריזות. אז בגלל הבטחה מטופשת שנזרקה מפייך ללא מחשבה כולנו צריכים לסבול?"

וכך נדחה העניין פעם נוספת.

בלילה הראשון של חנוכה תרצ"ו, מעד ישעיהו בדרכו אל החנוכייה ושבר את ידו הימנית. הכאבים החזקים לא הניחו לו ביום ובליל.

בחנוכה תרצ"ז, והוא כבר אבא לשני ילדים מלאי חן ומתיקות, מי חשב בכלל על מעשה מסובך כל כך כמו לעקור מפולין הבטוחה לפלשתינה הקטנה והמאויימת תדיר על ידי אספסוף ערבי צמא דם. למען האמת, אפילו שמשון, אחיו הבכור לא זכר עוד את הנדר של אחיו הצעיר שבגיננו זכה בירושה הנכספת, בעוד הוא עצמו מדליק את נרות החנוכה שלו במנורה של כסף צרוף שקיבל מחמיו.

אבל החנוכייה הקטנה זכרה...

באותה שנה סבל ישעיהו מקלקול מעיים קשה. אין לדעת האם הפריז באכילת פונטשקעס או לא. אך הוא שכב במיטה בכל ימי החנוכה ובקושי הצליח להתרומם ממיטתו לכמה דקות כדי להדליק את הנרות.

"האם אינך רואה שהחנוכייה תובעת את עלבונה" שאל חזור ושאל את רעייתו. "וכי מקרה הוא שמדי שנה בחנוכה אני ניזוק בנוק כלשהו?"

פטרה אותו בחיוך קליל ועולז ולחשה משהו לא ברור. אך למען האמת, גם ללבה שלה חדר החשש שמא הוא צודק ואכן אסור לשחק בנדרים. בעלה נדר את נדרו החגיגי באוזני עדים רבים. אין זה דבר של מה בכך. היא הבטיחה לעצמה להקדיש לכך זמן למחשבה אחרי החנוכה, אולם מרוץ החיים וגידול הילדים תבעו את כל זמנה, והיא לא הצליחה לחשוב על הענין יותר מדקה אחת.

אתא ובא חנוכה של שנת תרצ"ח...

*

באותה שנה נסע חמיו של ישעיהו לארצות הברית לכמה חודשים. בהעדרו מילא חתנו-כבנו את מקומו וניהל את החצר ביד רמה. בחג החנוכה הדליק את הנרות מול מאות החסידים של חמיו וחש בטוח וחזק יותר מאי פעם.

ארבעה לילות הדליק את הנרות ללא כל תקלה. בלילה הבא הגיעה עת פירעון...

באותו יום אחר הצהרים, שעה שהמשמשים הכינו את החנוכייה להדלקה, נשבר בקבוק השמן ותכולתו נשפכה על הרצפה. השלולית נוגבה ברובה, אבל שיירים נכבדים נותרו על הרצפה. מלאכת הניקיון לא היתה הצד החזק של הגבאים.

רבי ישעיהו צעד לעבר החנוכייה בעוז והסידור בידו. בראשו התערבלו קושיות ותירוצים לקראת הפלפול החריף שהתכוונן לשאת מיד אחר ההדלקה. הוא צעד הישר אל תוך שרידי שלולית השמן במגפיו בעלי הסוליות החלקלקות.

לפתע איבד את שיווי משקלו. ניסה להיתפס במשהו שימנע את ההשתטחות, אך זה היה מאוחר מדי. הוא החליק בחוזקה ופניו פונות אל הרצפה המטונפת.

המכה שספג לא היתה נוראה כל כך, נסבלת איכשהו. אך כאשר הזדקף וקם על רגליו נראה כמו ליצן בקרקס. כל פניו היו מרוחים בתערובת של פיח ושמן ובוץ. אפו החבול נטף טיפות דם הישר אל תוך התערובת הססגונית והוסיף את הגוון האדמדם לתמונה הכללית.

הוא לא הבין מדוע המוני החסידים עומדים ובוכים. מה הם עושים 'טראסק' גדול ממכה קטנה.

כעבור רגע הבין.

הם לא בכו.

הם התפלשו בצחוק סוער.

הוא לא היה הרבי המכובד שחייבים בכבודו, ואפילו אם קרה לו משהו מבדח, איש לא יעז לצחוק. הוא היה רק ה'איידים' של הרבי. והחסידים חשו בני חורין לצחוק מעט על חשבוננו.

תחושת ההשפלה והבזיון היו קשים לאין שיעור. הצחוק גווע בן שניה כאשר נשא עינים רושפות להבות לעבר הציבור המתפקע בצחוק מתגלגל. אך העלבון הצורב רדף אחריו כמה חודשים.

באותו לילה גמלה בלבו החלטה: עולים לארץ ישראל.

גם הרעיה הבינה שהפעם בהחלט רמזו להם מהשמים רמז ברור: "נדרת נדר – עליך לקיימו".

עולים לארץ ישראל, אמרה לו בלב שלם.

הם סידרו דרכונים. החותן הצליח להשיג להם אישורי עליה לארץ ישראל (סרטיפיקטים) מטעם ממשלת המנדט הבריטי.

בחודש תמוז של שנת תרצ"ח עמדו רגליהם של בני משפחת גרונדמן על אדמת ארץ ישראל.

*

"נסענו הישר לירושלים ושכרנו דירה קטנה בשכונת בתי מחסה בעיר העתיקה. בדירה שחלונותיה פונים אל מקום המקדש". המשיך הרב ישעיהו גרונדמן את סיפורו באוזניהם של קהל המאזינים בבית מדרשו בליל חנוכה של שנת תשכ"ו. "בחנוכה של שנת תרצ"ט הדלקתי את הנרות על אדן החלון מול מקום המקדש וחשתי רגשי התרוממות נעלים. קיימתי את הנדר "והדליקו נרות בחצרות קדשך". אך כמה ימים לאחר החנוכה - כאשר נערים ערבים רגמו אותנו סמוך לבית באבנים גדולות, החלטנו כי העיר העתיקה של ירושלים היא מקום סכנה, וברחנו לעבר העיר שמחוץ לחומות.

עד היום הזה טרם קיימתי את הנדר בשלמותו" נאנח הרב ישעיהו גרונדמן. "נדרתי להדליק את הנרות בחנוכייה מול מקום המקדש שלוש שנים לכל הפחות, ובינתיים קיימתי רק שליש מנדרי. כעת נשברו להן שתיים מן הכוסיות העתיקות, עליהן הצליחו זקניי ואני לשמור מכל משמר במשך מאה ושלושים שנה. מה יהיה? מתי אקיים את נדרי? ואתה" פנה אל האורח המקשן, "כבר מבין על מה הרעש?"

השאלה ריחפה בחלל האויר ונותרה ללא מענה משך שנתיים. ירושלים היתה עיר חצויה שבלבה חומה עד למלחמה בחודש אייר תשכ"ז.

בחנוכה תשכ"ח, הצטופפה משפחת גרונדמן, יחד עם קהל האוהדים והמעריצים הגדול של הרב הישיש, בדירה קטנה בירושלים העתיקה. היתה זו דירה של יהודים שנגזלה מידיהם באייר תש"ח עת נפלה ירושלים העתיקה בידי חיילי הלגיון הירדני, והוחזקה בידי דיירים ערביים. כעת עברה נקיון וטיפול שנועדו למחות כל זכר של תשע עשרה שנות גזל ישמעאלי.

עיניו של הרב גרונדמן הישיש נטפו דמעות כשני מעיינות שעה שברך את שלוש הברכות בלילה הראשון של חנוכה בשנה ההיא, ובשנה שלאחריה, תשכ"ט, אבל ידו היתה יציבה כאלון.

הוא זכה לקיים את נדרו!...